

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LOLLAND VI
MARIBO KLOSTER OG KIRKE

C. C. HAUGNER

MARIBO HISTORIE

FORSTE BIND:

KLOSTER OG KIRKE

FORFATTERENS FORLAG

1937

CLICHEERNE LEVERET AF
PRESSENS ILLUSTRATIONSBUROAU
OG
F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONSATLIER

—
TRYKT I LOLLANDS-POSTENS TRYKKERI
MARIBO

—
Oplag 1500

*Lolland Falsters historiske Samfunds
Stifter og Fører gennem 25 Aar*

Amtsforvalter A. HOLCK

tilegnet

FORORD

I AARENE 1928—33 gjorde jeg et betydeligt Forarbejde til Maribo Historie, der bl. a. resulterede i en Række Afhandlinger i mit Blad. Arbejdet blev afbrudt, da jeg paatog mig at skrive Nakskov Historie, og genoptoges, da Nakskovbøgerne var vel fra Haanden. De nævnte omfattende Forarbejder har gjort det muligt allerede nu at udsende første Bind af Maribo Historie omfattende Kloster og Kirke. Andet og sidste Bind indeholdende Købstadens Historie skal efter Planen foreligge næste Jul.

Lolland-Falsters historiske Samfund har ønsket at udsende Maribo Historie til sine Medlemmer. Denne Plan, der ogsaa i høj Grad tiltalte mig, er muliggjort dels ved at Diskonto- og Laanebanken i Maribo ydede Historisk Samfund sin Støtte, dels ved et Carlsberg-fondet, Lollands Spare- og Laanebanks Fond og Den Lollandske Landbostands Sparekasse yder mig den fornødne Støtte til, at jeg kan overlade Samfundet Bogen til en Pris, der ligger under Fremstillingsomkostningerne for det paagældende Antal Eksemplarer. For denne Støtte bringer Historisk Samfund og jeg de nævnte Institutioner en hjertelig Tak.

Jeg skylder desuden Tak til adskillige Mariboborgere, som har overladt mig gamle Billeder, til Dr. Paulli for gode Billeder og Raad, til Amtsforsvalter Holck, der har læst sidste Korrektur, til Bibliotekernes og Arkiversnes Personale og til min udmærkede Hjælper i Arkivarbejdet, cand. Henrik Larsen.

Nakskov i November 1937.

C. C. HAUGNER

INDHOLD

	Side
KLOSTERGODSET	
Den hellige Birgitte og hendes Orden ..	11
Birgittinerne i Maribo	18
Det adelige Jomfrukloster	11
Leonora Christina i Maribo	78
KIRKEN	
Klosterkirken	97
Bykirke — Domkirke	110
Gravminderne	143
KLOSTERBYGNINGERNE	
Nonneklostret	155
Munkeklostret	174
KLOSTERGODSET	
Bøndergodset og Bønderne	191
Ladegaardsjorderne og Borgerne	202
TILLÆG	
Gravkapellerne	217
Kilder og Beviser	222
Navneregister	226

I.
KLOSTERFOLKET

Fyrst vil iac dik sietha huru dik
dru andelik vnderst andelse gifnu

Den hellige Birgille og hendes Håndskrift.

Billedet, der her er taget fra Fr. Hammerichs Bog, er kængivet efter en Alter-
tavle i Birgittes Hus i Rom, der sandsynlig stammer fra Slutningen af det 14. Aar-
hundrede. Skriften er noget fovansket. Men der ikke oprindelig har staaet: *Fyrst*
vil iac Dik sietha huru Dik oru andelik vnderstandelse gifnu. o: Forst vil jeg sige
Dig, hvorledes aandelig Forstaelse er Dig eiven.

Udsigt fra Hesto mod Maribo Kirke.

Efter Maleri af Th. Bredstrup. Midten af forrige Aarhundrede.

Den hellige Birgitte og hendes Orden.

TO KVINDESKIKKELSER stod som bærende Forudsætninger for Maribos Tilblivelse. Den ene, Nordens største Dronning, der med Klogskab og Myndighed holdt dens tre Riger i sin Haand og samlede dens Folk i Tillid til sit Styre. Den anden, Nordens største Helgen, der i religiøs Ekstase tugtede Kejsere og Pave og gennem sin Klosterorden lagde Hundredetusinder i Tilbedelse for sine Fodder. Uden Birgittes Orden og Margrethes Gavnildhed intet Maribo Kloster, og uden Kloster ingen By. Om Margrethe kan hvert Barn i Danmark fortælle, hvorimod Kendskabet til Birgitte er mindre indgaaende.

Hun fødtes omkring 1302 paa Gaarden Finstad i Upland, ca. 60 Kilometer Øst for Upsala. Hendes Fader, Birger Persson, var en af Sverrigs mest ansete Adelsmænd, beslægtet med Kongehuset, Dommer og Styre over den store Upland-Provins. Hjemmet prægedes af Faderens dybe Religiositet og Moderens noget overspændte Fromhed. Det mest fremtrædende i Børnenes Undervisning var Religion med Helgenlegender og Beretninger om vidunderlige Mirakler. Som ydre Ramme om dette Hjem laa den strenge, nordsvenske Natur; de mile-dybe, mørke Fyrreskove, hvis Stilhed kun kløvedes af Stormens dybe Toner og Elvenes Brus. Føj saa her til de lange mørke Aftener, En-

somheden og Ensformigheden — og man forstaar, at alt kaldte paa det mystiske, højtidelige og eventyrlige i et livfuldt og fantasirigt Barnesind. Allerede i sit ottende Aar havde Birgitte Hallucinationer, hun saa og talte med den hellige Jomfru og berettede derom til Forældrene paa en Maade, som røbede hendes Geni, og som i denne Mysticismens Tidsalder gav det hele et troværdigt Prag. At hun selv fuldt og fast troede paa disse Aabenbaringer er en Selvfølge. Hendes Lærer og Skriftefader var en af Sverrigs betydeligste Teologer, der førte sin lærvillige Elev ind paa Studiet af Biblen og anden religiøs Litteratur og gav hendes i Forvejen sværmeriske Religiositet en Retning mod det fantastiske, der fremmede Syner og Aabenbarelser.

Kun 14 Aar gammel blev Birgitte gift med den 18-aarige Ulf Gudmundson, der ikke stod tilbage for Svigerfaderen i Magt og Anseelse saa lidt som i Religiositet. I 30 Aar levede Birgitte i lykkeligt Ægteskab og fødte 8 Børn. Hun var meget gudfrygtig, bespiste de fattige, plejede de syge og holdt flittig Kirkegang; men Syner og Aabenbaringer horer man intet om i alle disse Aar. 1341—42 foretog Ægteparret en Valfart til St. Jacobs Grav i Spanien. Under Rejsen blev Manden livsfarlig syg, og hans Helbredelse syntes et Under. Som Tak herfor besluttede de at grunde et Kloster, og efter Hjemkomsten gik de begge i Kloster uden Klosterløfte.

Ulf døde 1344, og dermed brast det Baand, der bandt den nu 42-aarige Birgitte til Verden omkring hende. Sværmeriet tog Overhaand, og Aabenbaringerne begyndte igen og kom snart i hurtig Rækkefølge. I dem alle talte Kristus til hende og kaldte hende sin Brud. — Oprindelig havde det været hendes og Mandens Tanke at oprette et Kloster under en af de kendte Ordener; men fra 1346 tog hendes Tanker i stigende Grad Retning mod at stifte en helt ny Klosterorden. Gennem talrige Aabenbarelser fik hun dikteret Reglerne for den nye Orden, og Jesus befalede hende at lade Underprien i Alvasta Kloster (hvor hun havde taget Bolig) nedskrive dem efter hendes Diktat. Reglerne og Aabenbarelserne fik derved en afklaret Form, som Birgitte selv næppe kunde have givet dem. Senere blev Reglerne gennemgaaet og stadfæstet af Ærkebisen i Upsala; men det vigtigste: Pavens Stadfæstelse manglede. I de fem Aar, Birgitte tilbragte i Sverrig efter Mandens Død, foragedes hun ofte over Hoffets Levevis og revsede i voldsomme Ord og under stærke Trusler Kongen, Dronningen og Stormændene. Hun mødte ofte Haan og Spot, Fornærmelser og

Den hellige Birgitte til Hest ser i Aanden en Munk stige op mod Himlen
og rette forvorbne Spørgsmaal til Kristus.

Originalen er formentlig et Træsnit af A. Dürer, Nürnberg 1500.
Her efter Lol. Fal hist. Samf. Aarboeg 1911.

Ondskab; men det rørte hende ikke. Da senere den »sorte Dod« hjem-søgte ogsaa Sverrig, saa mange deri en Fuldbyrdelse af hendes Trusler.

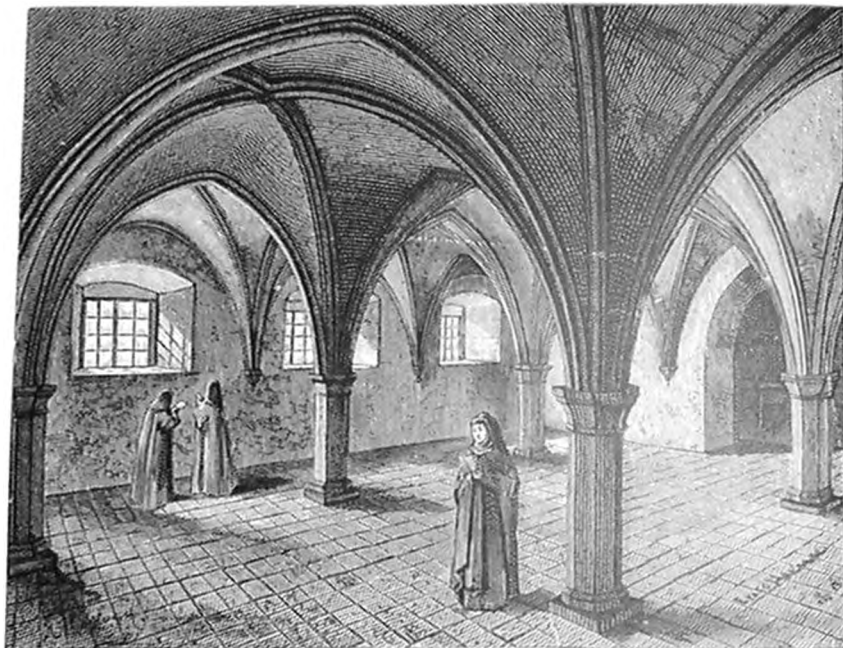
1349 rejste hun til Rom for at opnaa Pavens Stadfæstelse af hendes nye Klosterorden; men Paven boede i Avignon, og hendes Ventetid blev lang. I Rom drev hun sine Bønner og Bodsøvelser endnu videre. Hun gik fattigt klædt i en tarvelig Kofte med et Reb om Livet. Hendes Knæ var hovne af at knæle, hendes Øjne røde af Graad, og hendes Krop mærket af hendes Svøbeslag. Hun gik fra Kirke til Kirke og bad, nærmede sig ofte de hellige Altre krybende paa sine Knæ, delte sin tarvelige Mad med de fattige, plejede de syge, redte deres usle Leje og fejede deres beskidte Kammer. Hun blev tit forhaanet paa Gaden, truet og puffet, uden at det gjorde ringeste Indtryk paa hende. Samtidig gik Rygtet om hendes Hellighed viden om Lande. Stormænd, Fyrster og Kardinaler højede sig for hendes mægtige Personlighed og fandt sig uden at kny i hendes Revselse, og hun skaanede ingen; Kejsere og Paver, Konger og Dronninger maatte høre Haansord og Straffedomme for deres Levned og for, at de ikke skred kraftigt ind mod Tidens ryggesløse Liv og Sædernes Forfald med Rov og Mord som daglige Begivenheder. Hun sendte Paven i Avignon glødende Formaninger om at vende tilbage til Rom og truede ham med Himlens Straf, hvis han ikke adlød. Det lykkedes hende virkelig at bevæge ham til at komme, men kort efter vendte han, trods hendes Protester tilbage til Avignon. Under hele sit 24-aarige Ophold i Rom levede Birgitte sit fromme og asketiske Liv og foretog talrige Pilgrimsrejser til hellige Steder, stadig fulgt af Datteren Katrina, der havde ledsaget hende til Rom. Hendes Mand døde kort efter, og paa Moderens indtrængende Bønner blev Katrina hos hende og deltog trods sin Ungdom og Skonhed i hendes fattige og bodsstrengte Liv. Vejen mod Birgittes Maal — at faa Pavens Stadfæstelse af sin Orden — var lang og besværlig. Systemet med Munke og Nonner i samme Kloster var kommet i Vanry, og Birgittes Klosterorden var netop et Dobbeltkloster, selv om der var sorget for den strengeste og ubrydeligste Adskillelse mellem Munke og Nonner. Først 1370 — 21 Aar efter Birgittes Ankomst til Rom — gav Pave Urban V hendes Orden Stadfæstelse; men vel at mærke i omarbejdet Skikkelse, saa det kun blev et Nonnekloster. Birgitte var ingenlunde tilfreds hermed og fortsatte energisk Arbejdet for at faa sin Orden stadfæstet i dens fulde Skikkelse. Hun oplevede det ikke. Hun døde 1373 og paaalagde i sin Døds-

stund Datteren Katrina at arbejde videre mod Maalet, og Katrina undte sig da heller ikke Rist eller Ro, før det var naaet. 1378 fik Birgittes Orden i sin Helhed endelig Pavens Stadfæstelse.

Birgitte blev begravet i Rom, men allerede Aaret efter fortes hendes Lig til Vadstena. 1391 blev hun erklæret for Helgen, og hendes jor-diske Levninger sat i Skrin paa Kirkens Højaller. Katrina dode 1381, hundrede Aar efter blev ogsaa hun erklæret for Helgen og hendes Ben skrinlagt i Vadstena.

VADSTENA Kloster havde allerede 1316 faaet skænket Kongs-gaarden i Vadstena af Kong Magnus, der yderligere gav den i de Tider mægtige Sum af 6000 Mark, men Opførelsen af Klo-stret kunde selvfølgelig ikke begynde, før Paven havde stadfæstet Ordenen. Straks efter den delvise Stadfæstelse i 1370 paabegyndtes Nonneklostret, og efter den endelige Stadfæstelse i 1378 tog man ogsaa fat paa Munkeklostret. Den første Kirke var af Træ; den brændte 1388, og en Lægbroder, der løb ind i den brændende Kirke for at redde Jomfru Marias Billede, omkom i Flammerne. Fra Kirken for-plantede Ilden sig til Nonneklostret. Det »store Stenhus« og en Del af »Sostrenes Bolig« blev odelagt¹, og det tog mange Aar, før Klo-stret og navnlig Kirken, der nu opførtes af Sten, var færdig. Efter Birgittes Kanonisering i 1391 voksede Ordenen mægtigt i Anseelse, og i de følgende Aartier rejstes der en Række Dotreklostre rundt om i Ud-landet. Ordenens folkelige Navn var Birgittinerordenen; men officielt var den en Underorden af Augustinerordenen og hed »Den hellige Augustins Orden, kaldet Frelserens Orden«. Hvert Kloster skulde be-staa af 60 Nonner, 13 Præstemunke, 4 Diakoner (Messedegne) og 8 Lægbrødre, ialt 85 — lig Apostlenes og Disciplenes Antal. De 13 Præ-ster symboliserede de 13 Apostle, Paulus medregnet, Diakonerne de fire Kirkefædre. De 60 Nonner, Diakonerne og de 8 Lægbrødre blev tilsammen 72 — lig Tallet paa Herrens første Disciple. Udover disse faste Klosterbeboere maatte Sostrene tage 4 Stegerset-Kvinder til Hjælp med at indbære Vand og Ved og udbære Urenligheder, og Brødrene tage to Mænd til Hjælp til lignende Arbejder².

Ordenen byggede paa tre Grundregler: Ydmyghed, Renlivethed og Fattigdom. Ingen Nonne maatte eje noget; men Abbedissen skulde yde dem det nødtørftige, d. v. s. tarvelig, men rigelig Mad, gode, men simple Klæder. Hvad der indkom ved Sostrenes Provente (Gods ved Indskrivningen) og ved Gaver, skulde Abbedissen forvalte saaledes.

En Klostersal i Vadstena.

at udover, hvad der var nødvendigt til Mad, Klæder og Hus, skulde gives til de fattige. Begrebet Hus var at opfatte som beskedent; thi det hed: Hvis Abbedissen bygger hoffærdigt Hus, skal det være lige saa stor Synd, som om hun havde røvet fra de fattige³. Den senere Ophobning af Kostbarheder i Klostrene var altsaa i aaben Modstrid med Birgittes Forskrifter. Sostrene var Klosters Kerne, og deres Abbedisse var Klosters øverste. Abbedissen i Vadstena var tillige Moder for samtlige Birgittinerklostre. Abbedissen skulde vælges af Sostrene, og hun skulde med deres og Brødrenes Samtykke vælge Konfessor — eller Generalkonfessor, som han ofte kaldtes — d. v. s. Munkeklosters øverste, der altsaa stod under Abbedissen. Begge Valg skulde stadfæstes af Biskoppen⁴.

Ved Maribo Sønderø udfor Sygehuset. Foto N. M. Nielsen.

Isslag omkring Klostersøen. Foto S. Nissen.

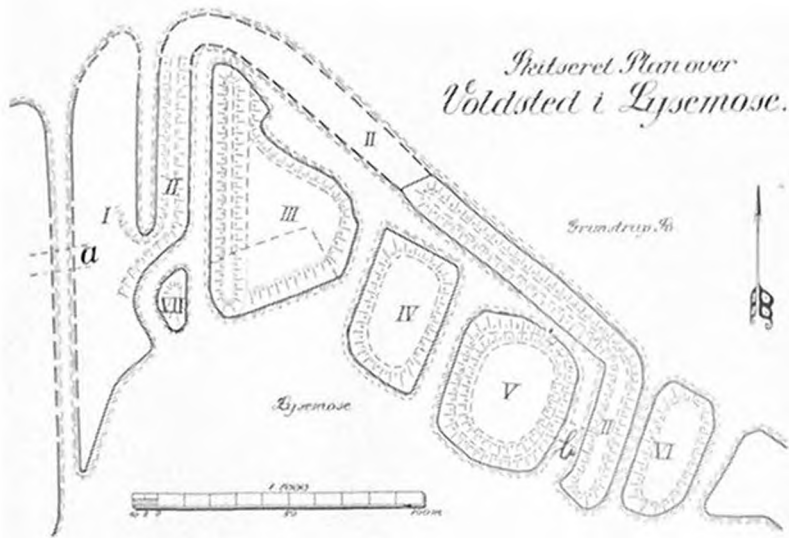
Domkirken set fra Bangslave.

Birgittinerne i Maribo.

G RIMSTRUP — eller Grimstorp — var engang Navnet paa en Adelsborg, der laa, hvor nu den lille Skov Lysemose breder sig. Det var et gammelt Herresæde, hvis ældste Historie ligger gemt i den tidlige Middelalders Mørke. Tre Voldsteder i Lysemose Skov har til forskellige Tider baaret Herreborgen, hvortil Godset i Omegnen horte. Naar det ene var brændt eller forældet, blev der bygget et nyt. De to første har ikke været særlig imponerende, det er Voldsteder omgivet af en enkelt Grav. Paa den ene staar nu en Skytteforenings-Pavillon, bygget 1866 af Grevskabet Knuthenborg. Den anden er noget afgravel, formodentlig har man taget Fyld af den ved Anlægget af Vejen over den Eng, der tidligere var en Mose med Udløb til Grimstrup Sø. Det tredje og yngste Voldsted er derimod meget imponerende; det har givet Plads for en Herreborg med Karakter af en stærk Fæstning. Dens Bygmester har været en af Rigets mægtigste Mænd, og det er næppe for dristigt at nævne Benedict Ahlefeldt den ældre som Fæstningens Skaber. Han stammede fra Hannover og var Slægtens første Mand i Danmark. Grev Johan af Holsten, der havde Lolland i Pant, gjorde Ahlefeldt til sin Lensmand;

som saadan nævnes han i 1320. Da Valdemar Atterdag begyndte at samle Danmark, traadte Ahlefeldt i hans Tjeneste og var hans tro Mand og betydelige Raadgiver og Befuldmægtigede til sin Død 1360. Han erhvervede meget Gods paa Lolland og skrev sig til Grimstorp, der altsaa har været hans Hovedsæde. De urolige Tider krævede, at Adelsborgen altid var krigsberedt, og som en af Rigets mægtigste Mænd og Kongens højre Haand, har Ahlefeldt bygget en Borg, hvis Styrke stod i Forhold til hans Magt og Betydning. Hans Søn Benedict Ahlefeldt den yngre arvede Grimstorp. Han var ogsaa en Tid lang Kong Valdemars gode Mand, men svigtede ham under det almindelige Frafald 1368 og sluttede sig senere til Danmarks Fjender. Det er klart, at Dronning Margrethe, der havde et godt Oje til disse stærke Adelsborge, har optaget Grimstorp i Rækken af de Borge, hun vilde have i sin Magt med det gode eller det onde. Ahlefeldt fandt det da klogest at sælge hende baade Grimstorp og alt sit øvrige lollandske Gods, og dermed var Grimstorps Skæbne beseglet. Den skulde jævnnes med Jorden, og af dens Gods skulde der skabes et Kloster. Grimstorp var langt fra den eneste Adelsborg, der endte paa denne Maade. Man kender tvertimod adskillige lignende Tilfælde. Som et Led i sit Arbejde paa at stække Adelen, opkøbte Margrethe nemlig snart den ene snart den anden af de befæstede Borge — hvor Adelen ofte havde budt Kongemagten Trods — og allerhelst fandt hun et eller andet Paaskud til at sløjfe dem. Ikke sjældent overdrog hun Borgene til Gejstligheden med Pligt til at nedrive dem og anvende Materialerne til Opbygning af Kirker eller Klostre. Den snilde Dronning naaede derved ikke alene at svække Adelen og styrke den kongetro Gejstlighed, men ogsaa at underbygge sin Magt og Anseelse hos Almue. Hun anvendte denne Fremgangsmaade f. Eks. ved Hald Slot, som hun købte og skænkede til Viborg Bispestol paa Betingelse af, at Slottet blev nedrevet og Materialerne anvendt til Domkirken — og ved Rugtved Slot, som hun købte og paa samme Betingelser skænkede til Børglum Kloster¹. Nu blev ogsaa Grimstorp paa selvsamme Vis dømt til Undergang. Det er ikke underligt, at Margrethe har kastet sine Øjne ogsaa paa denne Borg, der med sit stærke Fæstningsanlæg kunde være en haard Nod i en ulydig Adelsmands Haand.

Omstaaende skitserede Plan giver et godt Indtryk af det for sin Tid mægtige Borganlæg. Graven omkring *I* har været af forholdsvis ringe Bredde og Dybde og kun haft til Formaal at hegne Pladsen,

der har været brugt til Vedkast eller lignende. Ved *a* har formentlig været en Bro, og Indkørslen til Borgen maatte derefter ske ad den lange Voldvej *II*. Graven mellem denne og de meget højere Holme *III*, *IV* og *V* har været over ti Meter bred og meget dyb. Holmen *V* er den højeste, og her har antagelig selve Borgen ligget. Forbindelsen over de dybe, brede Grave mellem denne og de to andre maa formodes at være tilvejebragt ved lettere Broer, der hurtigt kunde afkastes, hvis et vellykket Angreb gjorde det nødvendigt at fortrække fra *III* og *IV* over paa selve Borgholmen, hvortil Adgangen var over en stærk Vindebro ved *b*. For at naa frem til Hovedborgen maatte Angriberne altsaa passere Voldvejen i hele dens Længde fra *a* til *b* og under stadig Beskydning fra Forsvarerne, der stod i Dækstillinger paa de højere liggende Holme. At naa frem ad denne Vej vilde for Angriberne kræve umaadelige Ofre. Skulde han føre Angrebet over Holmene, maatte han først erobre *III* og *IV*, inden han kunde rette Kræfterne mod *V*, der var Fæstningens Kerne. *VI* var bestemt til at møde et uventet og usandsynligt Angreb fra Øst, hvor Sø og Mose lagde Hindringer i Vejen. Hvad Rolle *VII* har spillet i Forsvaret er ikke let at sige. *III* og *IV* har formentlig rummet Ladebygninger og lignende. Den brudte Streg i *III* angiver en Afgravning til Skytteforeningens Skydevold.

Som man ser paa Skitsen, er et stort Stykke af Voldvejen *II* kun angivet ved brudte Linier. Hele dette Stykke af Volden er nemlig

Udsnit af Matrikelkort fra 1805.

borte, og ved en overfladisk Betragtning faar man derfor et højt forvirret Indtryk af det hele Anlæg. Man har dog ikke travet der i mange Timer, før man er klar over, at her mangler noget, men nogen Udjævning af Volden er ikke sket, og hvor er den da blevet af? Et gammelt Matrikelkort af 1805, hvoraf ovenstaaende er et Udsnit, løser Gaaden. Paa Kortet ses Volden tydeligt i hele dens Længde, Holmene IV, V og VI er angivet, af III er kun den nordøstre Linie antydet. Her har vi altsaa den borteblevne Vold, og det gamle Kort giver ogsaa et Fingerpeg om dens Forsvinden. Ude i Engen, der i sin Tid var en Del af Grimstrup Sø, angiver Kortet udfor Voldstedet et stort Vandhul, der er betegnet »Gamle Soe«; det er der ikke mere. Da man før ca. hundred Aar siden afvandede og planerede Engen, har man sikkert fyldt den gamle Sorest for at ikke Kreaturerne skulde sidde fast i Bloden, og Fylden hertil laa nær for Haanden i den gamle Vold.

Det var altsaa denne stærke Borg, Margrethe vilde have tilintetgjort for af dens Gods at oprette et Kloster; det var kort sagt Tilstedeværelsen af Borgen, der bestemte Klosters Beliggenhed. Mere romantisk, men mindre historisk er Beretningen om, at Margrethe valgte denne Plads, fordi man hver Nat saa et Lys brænde over Stedet og opfattede dette som Tegn paa, at den hellige Jomfru ønskede, at her skulde bygges et Kloster til hendes Ære. Der er utvivlsomt en nær Forbindelse mellem dette Sagn og Navnet Lysemose, som er Betegnelsen for Mosen ved Grimstrups gamle Borgplads, og Forbindelsen bestaar naturligvis i, at Navnet har affødt Sagnet.

Maribo Klosters Arkiv gik op i Luer ved Branden paa Sorø Kloster den 11. Juni 1813. Vi har kun et i 1624 forfattet Register over Klosters Breve med kort Angivelse af Indholdet. Det blev fremstillet i to Eksemplarer; det ene gik i Kongens Arkiv (Rigsarkivet) og er bevaret; det andet blev paa Sorø og brændte med det øvrige. Glæden over denne Registrant er dog noget behersket; thi Afskriveren har været en temmelig skodesløs Herre, der ikke har taget sig sit Arbejde videre højtideligt, og derfor skæmmes Registraturet af et ikke ringe Antal paaviselige og formentlig et endnu større Antal ukontrolable Fejl. Udover Kongebrevene er Registraturet faktisk det eneste danske Materiale, vi har at holde os til vedrørende Klosters ældste Dage. Heldigvis er Vadstena Klosters Arkiv bevaret, og der findes adskillige ikke helt fattige Snulder vedrørende Maribo Klosters Historie.

Dokumentet, hvorved Dronning Margrethe gav Grimstrup Slot og alle dets Jorder til Oprettelsen af et Kloster, eksisterer ikke mere. Det maa være udfærdiget i Tiden mellem 1396 — da hun erhvervede Skimminge og lagde det under Grimstorp — og 1401. Thi fra sidstnævnte Aar findes et Brev, hvori Kong Erik med alle Rigets Bisper og Stormænd som Vidner stadfæster en lang Række Gavebreve, som Margrethe har givet til Klostre og Kirker. Det hedder i Stadfæstelsesbrevet, at Dronning Margrethe skænker Grimstorp og al den Jord, som ligger derunder, »til et Kloster at bygge i Vor Frues og Sancti Benedicti Hæder«. Det lyder mærkeligt. Benediktinerordenen, som den Gang havde virket i Danmark i omtrent 300 Aar, var stærkt i Forfald og havde mistet al Sympati i Befolkningen. Det er derfor ganske usandsynligt, at Dronning Margrethe vilde give det nye Kloster til denne Orden. Birgittes Orden straaledede derimod som en ny Sol over Norden. Fyrster og Stormænd kappedes om at yde den Gunst og Gaver, og forrest i denne Kreds stod Margrethe selv. Hun havde i sin BARNEDRONNINGTILVÆRELSE haft Birgittes ældste Datter til Opdragerinde, og Beretninger om Birgittes stærke Personlighed og store Hellighed havde tidligt fyldt hendes Sind. Vadstena Kloster havde derfor lige fra sin Oprettelse i hende haft en trofast Ven og senere en mægtig Beskytter. 1394 udvirkede hun Pavens Tilladelse til, at Klosteret fejrede 25-Aaret for Ordenens Stadfæstelse med en »Jubelmaaned«, der forløb under stor Tilstrømning af Mennesker hele Maaneden¹. En Gang betrøede hun Brødrene, at hun paa en Tid, da hun svævede i stor Fare, drømte, at en værdig Frue i graa Klæder (Birgitte) kom til hende og sagde: Elsk Brødrene i Vadstena, og

du skal blive frelst fra denne Fare. Da hun vaagnede, takkede hun Gud og St. Birgitte¹. Juleaften 1403 kom Margrethe til Vadstena og blev der Julehøjtiden over for Andagt og Aflad. Hun begærede at blive Søster udenfor Klostret og dermed delagtig i dets Goder, og hendes Begæring blev opfyldt. Før hun rejste, sammenkaldte hun først Søstrene for sig i Talestuen og siden Brødrene og kyssede ydmygt alles Hænder til Bekræftelse paa sit Søsterskab². Hendes Forhold til Birgittes Orden var altsaa meget inderligt, hvorimod hun formentlig har staaet den forfaldne Benediktinerorden fjernt. Birgittinerordenen havde allerede paa den Tid flere Døtreklostre i Udlandet, og den kloge Margrethe havde sikkert forlængst indset, at der kunde skabes et religiøst Sammenknytningsbaand, hvis den yndede svenske Orden gennem Oprettelse af Døtreklostre i de andre nordiske Lande blev fælles nordisk. Forklaringen paa, at der i Stadfæstelsesh brevet staaer Benedict i Stedet for Birgitte maa da være, at her foreligger en Skrive- eller Læsefejl. Sammenstillingen »Vor Frue og St. Benedict« lyder ogsaa fremmed, hvorimod »Vor Frue og St. Birgitte« er saare naturligt. Den hellige Moder prydede jo Birgittinerkirkens fornemste Alter i Nonnekoret, og en Række af Ordenens Klostre kom da ogsaa til at bære hendes Navn: Mariendal, Marienvold, Mariencrone, Mariibo og Mariager. Margrethe udformede 1408 sit Gavebrev i en Fundats³ for Klostret; men heller ikke dette Dokument er bevaret; men den har selvfølgelig lydt paa Opførelsen af et Birgittinerkloster.

Den Skrivefejl, der altsaa maa regnes med i Stadfæstelseshbrevet, er langtfra den eneste, der har skabt Forvirring og Misforstaaelser i Mariboklostrets tidligste Historie. I et Brev af 1408 erkender Jens Svendzen »Brynis«, at han af Dronning Margrethe har faaet Grimstorp i Forlening paa Betingelse af, at han skal aflevere det, naar Klostret skal opføres⁴. I et andet Brev til »Konventet i Maribo« meddeler han, at Dronning Margrethe har i Sinde at bygge et Kloster af Grimstorp⁵. Endelig indeholder Registraturet en Kvittering til Maribo Kloster paa 105 Mark lybsk, dateret 1409⁶. Kall-Rasmussen og andre Forfattere har af disse »Oplysninger« ladet sig forlede til at tro, at Maribo Kloster allerede var opført 1408; de har ikke regnet med Registraturets Upaalidelighed. Brevet til Konventet maa have været til Vadstena, og Afskriveren har saa tankeløst sat Maribo i Stedet. Iøvrigt robes Fejltagelsen straks, idet der jo ikke kan være Konvent i et Kloster, der ikke eksisterer, Dronningen havde jo kun »i Sinde at bygge« det.

Aarstallet 1409 i Kvitteringen er en af Registraturets mange Sjuskefej. Oplysningen om Jens Svendzen Bryms (ikke Brynis) er derimod rigtig nok, han var Dronning Margrethes Rigskansler og forestod saa godt som alle hendes mange Godskob. Det er derfor ret naturligt, at det netop blev ham, som midlertidigt fik overdraget Grimstorp. Han havde forovrigt flere Besiddelser paa Lolland og var bl. a. Ejer af Sæddingegaard. Han formenes at være død 1416¹⁰.

Til Fordel for det paatænkte Kloster erhvervede Dronning Margrethe ogsaa Kjuse Gaard og Gods paa Sjælland, der omfattede ikke mindre end 47 Bøndergaarde, og 1416 tilskodede Kong Erik Klostreet dette Gods¹¹. Margrethe selv naaede ikke at fuldføre sine Planer om Klostreet Opførelse; men hun har sikkert paalagt Kong Erik at gøre Alvor af Planen snarest muligt, og han gennemførte ogsaa med megen Kraft og Iver hendes Ønske. Den 17. Maj 1413 — et halvt Aar efter Margrethes Død — besøgte han Vadstena. Kongen kom som Tegn paa sin Ydmyghed og Andagt *gaaende* til Klostreet. Han vilde, sagde han, bygge et Birgittinerkloster paa Lolland og begærede derfor Tilladelse til at gaa ind i Brødrenes Kloster for at faa et Forbillede og Monster til Bygningerne paa Lolland. Dette hans Forlangende stred imod Skik og Orden, og man gav ham kun ugerne den begærede Tilladelse. Han betraadte saa sammen med Ærkebispens Klostreet og besaa det flere Steder. Han gik, hedder det, ud med stor Trøst og lovede at elske dette Kloster og fremme det saa meget, han formaaede¹². To Aar efter kom Kongen igen og gik ind i Brødreklostreet for at se paa Korgangen og Haven. Hans Dronning Filippa besøgte ligeledes Klostreet og lod sig ligesom Dronning Margrethe indskrive som Søster¹³.

KLOSTRET i Skimminge er da efter det foreliggende at dømme utvivlsomt paabegyndt 1413, og Arbejdet er fremmet med saa stor Kraft, at store Dele af det har været under Tag ved Udgangen af 1415, saa det kunde tages i Brug; thi i Januar 1416 rejste efter Kongens Begæring to Munke og en Lægbroder fra Vadstena til Skimminge for der at »grunde« et Kloster. Det var Generalkonfessor Ericus, Præstemunken Petrus Johannes og Lægbroderen Gerhardus Ryning¹⁴. Ved at »grunde« maa forståas Indvielse; thi 24. Maj hedder det, at Generalkonfessor Ericus er vendt tilbage til Vadstena efter at have »grundet« et Kloster paa Lolland¹⁵. Det falder godt i Traad hermed, at Vadstena kort efter sendte tre Søstre — Birgitte Gudlogsdot-

Dronning Margrethes Sarkofag i Roskilde Domkirke.

ter, Kristina Steensdatter og Bothilda Pedersdatter — samt Præstemunken Andreas Jacobi og Lægbroderen Olavus til Skimminge for at ordne det nye Kloster¹⁶, d. v. s. gøre det klart til Modtagelse af nye Sostre og Brødre. 20. September samme Aar udstedte Kong Erik sit Brev om, at der i Skimminge maatte bygges en Købstad¹⁷, der naturligvis skulde ligge under det nye Kloster, for hvis Skyld den blev oprettet. 1416 er altsaa baade Klosters og Byens Fødselsaar. Ved Klosters Stadfæstelse 1418 fik det Navnet Maribo, der ogsaa overførtes til den nye Købstad.

Flere af de fra Vadstena udsendte Klosterfolk blev i Maribo i adskillige Aar. Gerhardus Ryning blev der i 4 Aar; han længtes stadig tilbage til Vadstena og ansøgte flere Gange om at faa Lov at komme hjem. Da han omsider fik sit Ønske opfyldt, rejste han fra Maribo med de bedste Vidnesbyrd. Maribo ønskede senere at faa ham tilbage, men Vadstena svarede, at for kunde de haardeste Sten blodes, for hans Hjerte dertil kunde bevæges. Gerhardus, der var af dansk Adels-slægt, havde, for han blev Munk, været Dronning Margrethes Foged paa Øland og havde da med Urette skaffet Kronen en Gaard. Først 1424 aflagde han Bekendelse herom og bad Kong Erik tilbagegive Gaarden, hvad Kongen formentlig har gjort. Gerhardus selv dømtes til at betale den virkelige Ejers Slægt 80 gotlandske Mark for Afsavnet af Gaarden i de mange Aar¹⁸. Det er uoplyst, om nogen betalte for ham, thi selv ejede han jo som Munk ikke en Pfenning. Under sit Ophold i Maribo havde Gerhardus Ryning en meget ubehagelig Sag, der maaske har været medvirkende Aarsag til, at han ikke syntes om Stedet.

Blandt de Rettigheder, det nye Kloster havde erhvervet, var ogsaa forskellige Herligheder, deriblandt Fiskeretten under Nordkysten af Lolland. I foregaaende Tider havde Næstved Bymænd ikke taget det saa nøje med disse Fiskerettigheder, og ingen havde forment dem at fiske under Lolland, saa de tilsidst mente at have Adkomst dertil. Men Munkene vilde ikke finde sig i dette Indgreb i Klosters Rettigheder, og da en Dag en Munk og 6 vornede Bonder overraskede en Næstvedbaad, tog de Fangst og Redskaber fra den og gav Folkene Hug i Stedet. Men nu kom andre Næstvedbaade til, og Klosters Folk maatte flygte. 3 af de vornede blev slaaet ihjel under Kampen, og Resten søgte Tilflugt i en Gaard, hvor de barrikaderede sig. Da de ikke vilde overgive sig, stak Næstvedmændene Ild paa Huset og tvang saaledes de tre Mænd ud. Derefter plyndrede Næstvedfolkene Gaarden

og førte de tre Fanger til Næstved, hvor man uden at vente til den sædvanlige Tingdag, straks satte Retten og domte Munken og hans to Hjælpere som Rovere og til at lide Roveres Straf, d. v. s. at hals-hugges og begravnes i uindviet Jord. Dommen blev straks *fuldbyrdet*.

Klosterledelsen fandt sig naturligvis ikke roligt i dette grove Overgreb, men indankede straks Sagen for Rigsraadet, der samledes i Kallundborg Nytaarsaftensdag 1417 og optog Sagen til Doms. Paa Klosters Vegne mødte Gerhard Ryning. Hans Anklage lod paa, at Næstved Bymænd med Urette havde draget Vaad paa Klosters Grund, at de havde afbrændt en af Klosters Gaarde og plyndret den, at de havde slaaet tre af Klosters vornede Bønder ihjel, at de med Vold havde fort en af Klosters Brødre og to vornede til Næstved, at de havde sat Ting paa urette Dag og selv ført Vidner paa de tre Fanger, at de, skønt Abbeden paa Skovkloster var villig til at gaa i Borgen for de tre anklagede, indtil Retten kunde nyde sin Gænge paa lovformelig Vis, havde afvist denne fuldgyldige Borgen, at de urettelig havde dømt Broder Niels Hermansen og de to vornede, havde hals-hugget dem og begravet dem i hedensk Jord.

Dertil svarede straks Næstvedmændene: De tre halshuggede var aabenbare Rovere, som overfaldt nogle af vore paa salte Hav, hvor de med Rette fiskede, og tog Fisk og Fiskeredskaber fra dem. Da vi andre Bymænd satte efter Roverne, og disse flygtede ind i deres eget Hus og derfra gjorde stor Skade paa os og nægtede at forlade det, maatte vi brænde det af for at faa fat paa dem, saa tog vi disse Rovere og førte dem til Næstved og henrettede dem efter den Dom, de havde fortjent.

Broder Ryning afviste Sigtelsen for Roveri, efterdi man ikke kan rove, hvad der er ens Ejendom. Hvis Næstvedmændene havde ment sig forurettede, kunde de have stævnet Klosterkonventet til at erstatte Tabet af Fisk og Redskaber med Penge.

Retten domte derefter Bymændene til at erstatte det brændte og plyndrede Hus, give Mandehod for de dræbte og Boder til Kongen og Klosteret, samt til at tage de henrettede op af hedensk Jord og begrave dem i Kristenjord^{18a}. Den dræbte Munk maa være en nyoptaget dansk Munk; thi han nævnes ikke i Vadstenabøgerne, der beretter om alle de udsendte Brødre og Søstre.

Petrus Johannes, der rejste ud sammen med Gerhardus, vilde i Modsætning til denne gerne blive i Maribo. Da han havde været der i to Aar, vilde Vadstena kalde ham hjem, men han svarede, at Kongen

var bortrejst og havde forbudt enhver at forlade det unge Kloster, før han kom hjem. Petrus fik saa Lov at blive, og snart efter udnævnte Konventet i Vadstena ham til Generalkonfessor i Maribo. Han beklædte dette Embede til sin Død 1427¹⁹. Olavus forblev ogsaa i Maribo til sin Død²⁰. Andreas Jacobi var kun i Maribo to Aar. 1417 sendtes Munkene Johannes og Asmundus til Lolland; førstnævnte var der kun i tre Aar, sidstnævnte derimod i mange Aar og sendtes saa til Norge, hvorfra han 1430 vendte tilbage til Vadstena²¹. Nonnen Botherhilda Pedersdatter blev i Maribo i 26 Aar og vendte 1443 tilbage til Vadstena, hvor hun 1462 dode som den ældste blandt Nonnerne. Birgitte Gudlogsdatter og Kristina Steensdatter blev begge i Maribo til deres Død²².

Paa Grundlag af Birgittes Ordensregler og Aabenbaringer er det muligt at tegne et almindeligt, men fuldgyldigt Billede af Nonnens Optagelse i Klostret og hendes ensformige Tilværelse i dette frivillige, men strenge Fængsel. Naar den unge Pige var sytten Aar, kunde hun *søge* Optagelse i Klostret, og efter et Aars velbestaaet Provetid udenfor Klostret kunde hun optages. Det skete under Udfoldelse af hele Klostersamfundets Pragt og alvorsfulde Højtidelighed. Den unge Pige blev ved Kirkedøren modtaget af Biskoppen, der spurgte hende, om det var Skam, Sorg eller Gæld, der drev hende til at søge Optagelse. Naar hun havde erklæret, at det kun var brændende Kærlighed til Kristus, der drev hende, førte Bispen hende ved Haanden ind i Kirken. Vel indenfor Døren aflagde hun Løftet om kun at elske Gud og vise Lydighed mod Klosterreglen, hvorefter Bispen satte den viede Ring paa hendes Finger og indviede hende til Guds Brud. Derefter blev hun ledet op til Altret, i Nonnekoret foran hende bares to tændte Blus og en rød Fane med Billeder af den Korsfæstede og hans Moder. Ved Altret blev hun saa iført Nonnedragten, medens Biskoppen for hvert Stykke bad en særlig Bøn. Først iførtes hun en Underkjortel af hvidt Vadmel og derover en Kappe af graat Vadmel. Paa Hovedet fik hun en hvid Dug, der næsten dækkede Pande og Hage, derover et tyndt sort Lærredsslør og ovenpaa dette en »Kristi Krone«, bestaaende af et korslagt hvidt Lærredsbind, hvorpaa var syet fem smaa røde draabeformede Stykker Klæde, der betegnede Kristi Bloddraaber. Saa afholdtes der en højtidelig Messe og Gudstjeneste, og naar den var endt, førtes den indviede Nonne hen til Døren, som førte ud til Nonneklostret, foran hende blev baaret to brændende Lys og en Ligbaare med lidt Jord som Tegn paa, at hun kun skulde for-

lade Klostret som Lig. I Døren blev hun modtaget af Abbedissen i Spidsen for alle Søstrene, og til hende overgav Biskoppen den nye Nonne og bad hende tage vel Vare paa det, der her blev hende betroet. Efter at Abbedissen havde lovet dette, gik alle Nonnerne ind i Klostret med den nye Søster imellem sig. I de første otte Dage blev der ikke paalagt hende nogen Tvang, men derefter skulde hun overholde Ordensreglerne²³.

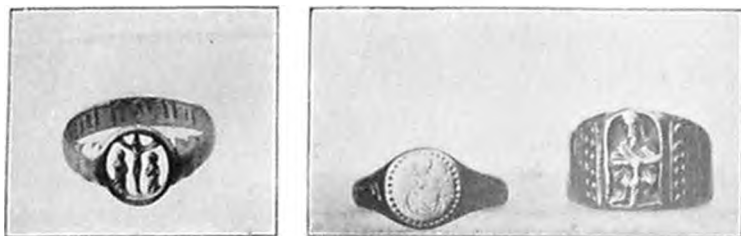
Brødrene blev indviet paa tilsvarende Maade dog uden Fingerguld; det erstattedes af Bispens Haandtryk. Munkenes Dragt bestod ligeledes af Vadmel, en hvid Underkjortel og en graa Kappe med Hætte. Hverken Sostre eller Brødre maatte bære Linned under det grove Vadmel. Sengstederne skulde baade i Nonne- og Munkeklostret redes af Halm, og Sengeklæderne bestaa af to Stykker Vadmel — eventuelt Faareskind, men ingen Linnedlagner²⁴.

Et Tilfælde har bevaret nogle af de Ringe — Fingerguldet — hvormed Bispens viede den nye Nonne til Kristi Brud. Den ene blev fundet i Klosterruinerne ved Udgravningen 1933. Det er en bred glat Ring med en rund Fatning, der i overordentlig fint gennembrudt Arbejde bærer en Krucifiksgruppe. Kristus hænger paa Korsel mellem Maria og Johannes. Den lille Gruppe er kun 9 mm høj, men mesterligt udført. Paa Ringens Inderside staar i Munkebogstaver: *buo berlo beriora*; det er en Trylleformular, der hjalp til at stille Blod og lignende. Den har selvfølgelig ikke staaet i Ringen, da Bispens satte den paa Nonnens Finger, men er anbragt der senere og giver os Bevis for, at Nonnerne ingenlunde trods deres Hellighed foragtede andre Hjælpemidler end Bonnen. — Det er ikke sandsynligt, at alle Nonneringe har været ens, alt taler tværtimod for, at de har været forskellige, og iøvrigt var det ikke alene Nonner, der bar Ringe med religiøse Motiver. Paa Klostrets Grund er tidligere fundet et Par andre Ringe, der formentlig ogsaa har været Nonne-

Nonnedragt.

ringe. Den ene blev 1826 fundet i Købmand Chr. Kroyers Have (den gamle Søsterhave); den viser Gudfader, der holder sin afsjælede Son foran sig. Den anden Ring blev fundet 1859; den har et Madonna-

Fingerguld.

Til venstre Korsfæstelsesringen, i Midten Madonnaringen og til højre Gudfader-
ringen. (Her efter Lol. Fal. hist. Saml. Aarbog 1931.)

billede graveret paa den runde Flade med Bøgstaverne A(ve) M(aria) Anna. Alle tre Ringe findes nu paa Nationalmuseet²⁴.

Kl. 5 om Morgenen begyndte Dagen for Nonnerne, den indledes naturligvis med Gudstjeneste i Kirken, hvor de forøvrigt samledes flere Gange om Dagen til Andagt, Sang og Messe. Udenfor Kirkedøren stod Ligbaaren, og i Nærheden var en aaben Grav, hvor Sostrene standsede hver Dag, medens Abbedissen kastede et Par Fingerfulde Jord i den, altsammen for at minde dem om Døden²⁵. Lediggang kendtes ikke, Tiden mellem de lange Gudstjenester og Maalliderne udfyldtes med Arbejde af forskellig Slags, Syning af alle Kirkens og Klostrets Klæder, Rengoring, Madlavning etc., eventuelt finere Haandarbejder, der anvendtes som Gaver til Klostrets Velyndere. Præstemunkene ledede Gudstjenesterne og holdt de Sjelemesser, der paa hvilede Klostret for de mange i dette Øjemed skænkede Gaver.

En Illustration i Abbedisse Anna Axel-datter Brabes Bonnebøg fra 1497. Afskrevet og illustreret af en Munk i Maribo Kloster. (Her efter Lauritz Nielsens: Danmarks middelalderlige Haandskrifter.)

Andre Munke afskrev Bøger til Brug ved Gudstjeneste og Andagts-ovelsler og forrettede forskelligt mandligt Arbejde udenfor Klostret.

Munke- og Nonneklostret var strengt adskilte. Præster og Brødre maatte ikke komme i Sostrenes Kloster. Kun naar en syg skulde berettes, maatte Konfessoren indlades. Var en Soster død, gik alle Præster og Brødre ind for at synge over hende og udbære hende til Graven²⁶.

Nonnerne havde Tavshedspligt. De maatte kun tale sammen enkelte korte Tider om Dagen efter Morgenandagten og en Gang Eftermiddag og Aften. Maaltiderne forløb i Tavshed kun afbrudt af en Sosters Oplæsning af Andagtsbøgerne. Sostrene maatte ikke forlade Klostret, med mindre de skulde rejse ud for at stifte et andet Kloster. Kun en sjælden Gang kunde de paa en Helligdag faa Lov at tale med deres nære Slægninge og da kun gennem det saakaldte »Vindøge«, der ikke tillod dem at se eller røre ved den, de talte med; ingen Samtale maatte føres uden i Overværelse af en anden Soster. Var det Forældrene, der kom for at tale med Nonnen, maatte hun aabne Vindøget og se dem; men det var en fortjenstfuld Handling at lade være. Sostrene skulde hver Uge skrifte for Præstemunkene, men ogsaa det skulde ske saaledes, at Præsten og Nonnen vel kunde høre, men ikke se hinanden²⁷. Ifølge Forskrifterne i Birgittes Aabenbaringer skulde Sostrene sove i en stor Fællessal²⁸. En saadan har dog næppe været bygget i Maribo; thi allerede 1405 havde man i Vadstena forladt dette Princip og indrettede smaa Soveceller, saa hver Soster fik sin. Det hedder nemlig i Mindebogen, at 3. Maj 1405 gik Biskoppen ind i Sostrenes Kloster for at se, om deres Celler, som man havde begyndt at bygge, var i Overensstemmelse med Statuterne²⁹.

Birgitte selv betragtede ikke sin Klosterorden som værende Dobbeltkloster; for hende var det et Nonnekloster, og Munkene var kun tænkt som Hjælpere, der hvor Nonnernes Evner og Regler ikke rakte til. Munkene skulde sørge for Gudstjeneste, Messer og øvrige Altertjeneste, som Nonnerne ikke maatte forrette. De skulde besørge alt Arbejde udendørs, hvor Nonnerne ikke maatte komme, paatage sig Ærinder og Rejser o. s. v. Munkenes overste, Generalkonfessoren, skulde modtage Abbedissens Ordre og føre dem ud i Livet og i det hele taget være Mellemmand mellem hende og Verden udenfor Klostrets Mure. Naar Sostrene samledes for under Abbedissens Ledelse at tage Beslutninger eller foretage Valg, hed det Sostrenes Konvent. Munkenes tilsvarende Forsamling under Konfessors Ledelse hed Brødrenes Kon-

vent. Naar en fælles Beslutning (der naturligvis var vedtaget af de to Konventer hver for sig) udsendtes, skete det i Abbedissens, Konfessors og menige Konvents Navn. Sostrene, Brødrene, Abbedisse og Konfessor havde hver sit Segl. Søstrenes Konventssegl, der viste Maria staaende med Jesusbarnet paa Armen, blev benyttet ogsaa efter Re-

Søstrenes Konventssegl.

Brødrenes Konventssegl.

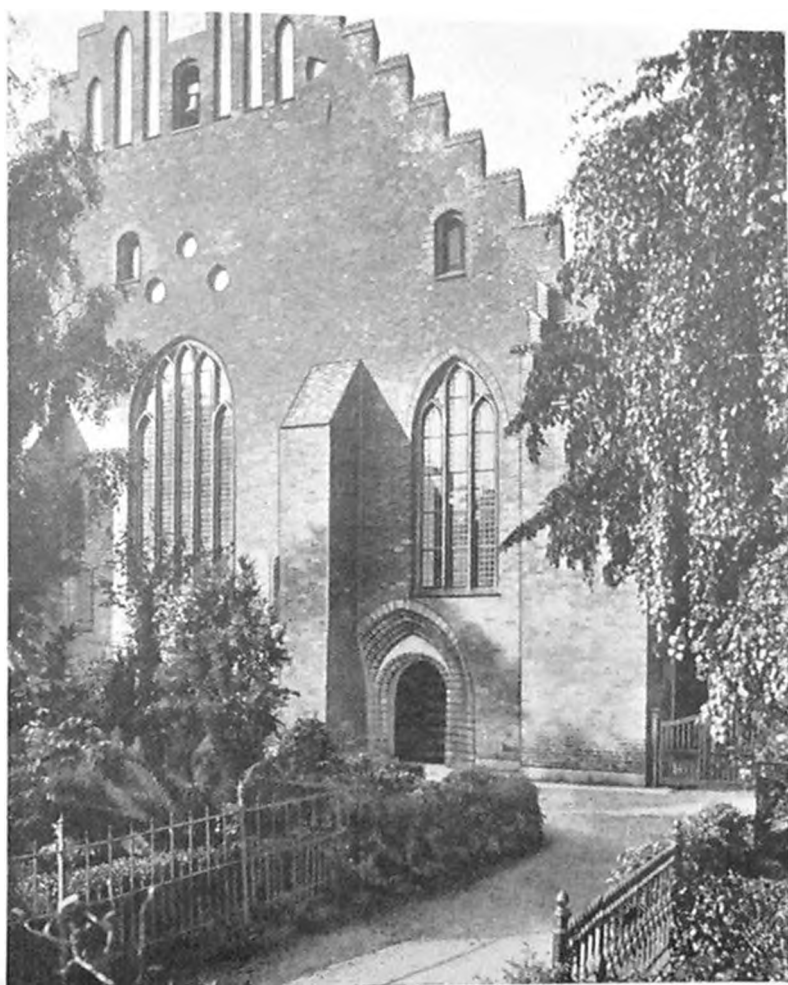

Abbedissens Segl.

Konfessors Segl.

formationen og findes f. Eks. under Hyldingsbrevet 1584. Brødrenes Konventssegl viser Maria siddende med Jesusbarnet paa Skødet, medens en gejstlig knæler ved hendes Side. I Abbedissens Segl, der ogsaa blev benyttet efter Reformationen, sidder Maria med Jesusbarnet paa en Halvmaane. Konfessors Segl viser Christi Hoved lagt paa et Kors; det blev ofte benyttet som Segl under de Skrivelser og Dokumenter, Konfessor udstedte paa Abbedissens og Konventernes Vegne^{ne}.

Domkirkens Østgavl.

Foto S. Nissen.

De store Gaver, Dronning Margrethe og Kong Erik havde skænket til Klosters Opførelse, forsløg ikke, og Kongen udskrev derfor en almindelig Skat til dette Øjemed. Den 28. April 1417 udstedte han og Ærkebisp Peder i Lund et aabent Brev, hvori de gengiver Christi Ord til den hellige Birgitte i en af hendes Aabenbaringer; disse Christi Ord lød saaledes: »Jeg vil lade et Kloster opbygge, min Moder til Ære, paa det at Synd og Ondskab kan formindskes. Jeg begærer Hjælp af Menigheden til samme Klosters Opførelse, ikke fordi jeg er fattig eller nødtorftig; thi jeg er Herre over al Ting, men paa det, at Eders gode Viljes Redebondhed skal være aabenbar for andre«. Derefter hedder det videre i Brevet: »Hver den, som er kommet til Skelsalder, de som have sat sig for at leve i ugift Stand, være sig Svend eller Pige, skal give én Penning; ligesaa de, som leve udi Enkesæde; men den Mand, som er gift, skal give tvende Penninger, én for sig og én for sin Hustru. De Forældre, som har Børn, der er kommet til Skelsalder, hvilket er 16 Aar, skal give én Penning for hver af dem, paa det at Kærlighed og Lydighed kan forøges i dem«. Vi ville — slutter Brevet — at alle og hver udi Danmarks, Sverriges og Norges Riger skal hjælpe til, at dette Kloster kan rejses St. Maria og St. Birgitte til Lov. Gud give hertil sin Naade³⁰.

Skatten har naturligvis givet et betydeligt Beløb, men ved Siden heraf flød de private Gaver rigeligt. For Aaret 1416 nævnes f. Eks. følgende Gaver; Katarina Knutzdatter en Gaard i Em i Arninge Sogn³¹, Grete Klausdatter Gods i Sæddinge, Olaff Simensson en Gaard i Rorso og Inger Erlunds datter Gods i Østofte, Sundby, Nagelsti, Flintinge, Toreby, Hjelm og Radsted³². De følgende Aar har lignende Gavelister at opvise. Adskillige af dem var maaske Sostrenes Provente d. v. s. Gods eller Penge, som de maatte yde ved Indskrivningen i Klosteret. Tilgangen af Sostre og Brodre er begyndt straks efter Klosters Indvielse, thi af en Beretning, som Vadstenamunken Johannes Hillebrandis afgav efter et Besøg i Maribo 1417, fremgaar, at Klosteret allerede paa den Tid rummede adskillige Klosterfolk³³.

I Birgittes Aabenbaringer hedder det, at Konventet (d. v. s. Abbedisse, Priorisse, Konfessor o. s. v.) ikke maa indsættes, før der er det tilstrækkelige Antal af Præster og Sostre til at forrette de anordnede Gudstjenester med Sang og Messer. Hvor stort dette Antal skulde være oplyses ikke. Der var jo de første Aar til Stadighed 4—5 Munke og 3—4 Sostre fra Vadstena, og Tilgangen har i al Fald været saa stor, at man allerede 1420—21 kunde afse Munke og Sostre til Klo-

stret »Munkeliv« i Norge, der skulde omdannes fra et Benediktiner-til et Birgittinerkloster²⁴, og man maa have Ret til at gaa ud fra, at der da var Konvent i Maribo, og Konventets Tilstedeværelse forudsatte, at Klosteret var godkendt af Paven.

Nogle hinanden indbyrdes modstridende Breve har iøvrigt bragt nogen Forvirring i Spørgsmaalet om, hvornaar Oprettelsen af Klosteret i Maribo er godkendt af Paven og paa hans Vegne stadfæstet af Biskoppen. Tidligt paa Aaret 1418 ansogte Kong Erik Paven om Bekræftelse paa Oprettelsen af Birgittinerklosteret i Skimminge og dets Privilegier, og den 7. April samme Aar gav Paven den begærede Bekræftelse, gav Klosteret Ret til at føre Navnet Maribo og tilstod Aflad til dem, der paa bestemte Dage besøgte Maribo og de andre Birgittinerklostre i Norden. Samtidig befalede Paven Biskoppen i Odense paa hans Vegne at bekræfte Indstiftelsen af Klosteret i Skimminge²⁵. For saa vidt er alt klart og lige til. Forvirringen opstaar ved, at der under Aarstallet 1438 den 5. September optræder et makuleret Pavebrev, der befaler »en dansk Biskop« at stadfæste Oprettelsen af Birgittinerklosteret i Maribo og de Gaver, Kong Erik har skænket dertil²⁶, og blandt Danmarks Breve fra Middelalderen findes et dateret den 27. Maj 1439, hvori en Biskop N. N. erklærer at have modtaget et Pavebrev af 5. September 1438, hvorved det overdrages ham i Pavens Navn at stadfæste Oprettelsen af et Kloster i Maribo²⁷. Hojer og flere andre Forfattere drager heraf den Slutning, at den beordrede Stadfæstelse 1418 ikke har fundet Sted, og at Stadfæstelsen først er sket 1439²⁸. Det er ikke vanskeligt at bevise, at denne Opfattelse er urigtig; men det er ulige vanskeligere at konstatere, hvorledes det hænger sammen med disse under Aarstallene 1438—39 optrædende, makulerede, latinske Breve. At der er noget galt med dem er klart, men hvor det gale ligger, maa jeg overlade til mere kyndige at finde ud af. Jeg skal nøjes med at fremføre, hvad der strider mod den Opfattelse, at Klosters Oprettelse og Privilegier først skulde være stadfæstet 1438 og ikke 1418. Det er for det første utroligt, at Kong Erik, der havde sat saa meget ind paa Klosters Opførelse, og som havde betydelig Indflydelse hos Pavestolen, stiltiende skulde have fundet sig i, at den af Paven givne Ordre til Biskoppen om at stadfæste Oprettelsen og Privilegierne ikke blev udført. Kongen skulde ikke alene have slaaet sig til Ro hermed, men ganske stille ventet tyve Aar, før dette hans brændende Ønske blev opfyldt. Det er en fuldkommen utænkelig Tilstand; thi saa længe Klosters Opre-

telse ikke havde faaet pavelig Stadfæstelse, kunde det ikke indstifte et Konvent med Ret til paa Klosters Vegne at optræde udadtil; men at Konventet var der og optraadte officielt som saadant, er der adskillige Eksempler paa. I selve Pavebullen af 7. April 1418 tales der om Abbedisse og Generalkonfessor, og Maribo Kloster faar store Af-ladsbevillinger, hvad jo heller næppe vilde blive tilstaaet et Kloster, hvis Oprettelse ikke havde faaet pavelig Stadfæstelse. Endnu mindre kunde det tænkes, at et Kloster uden Anerkendelse kunde optræde som Moderkloster og ved udsendte Brødre og Sostre indstifte nye Klostre andetsteds; men det skete som før nævnt allerede 1421. I et Brev af 26. November dette Aar overdrog Paven — efter Kong Eriks Ansøgning — Biskoppen i Bergen at forandre Benediktinerklostret »Munkeliv« i Bergen, hvor der nu kun var to Munke tilbage, til et Birgittinerkloster og overgive det til Munke fra Maribo³⁷. 1426 stadfæstede Paven — atter efter Kong Eriks Begæring — det omdannede Kloster som Birgittinerkloster og overdrog det til Brødrene og Sostrene i Maribo³⁸. Overdragelsen betød, at det norske Kloster endnu ikke havde noget Konvent; først 1434 blev dets Konvent godkendt af Paven³⁹. Naar Paven saaledes lægger et stadfæstet Kloster under Maribo, er Beviset for, at Maribo var stadfæstet, dermed givet, og det er ligeledes givet, at den var sket, for Paven i 1421 gav Ordre til at overgive »Munkeliv« til Munkene fra Maribo. Stadfæstelsen af Maribo Kloster er med andre Ord sket i Kraft af Pavebrevet af 1418. Det norske Kloster blev ikke Mariboklostrets eneste Datterkloster. 1430 sendte Maribo to Præstemunke og tre Lægbrødre til Gnadenberg i Bayern for at grunde et Birgittinerkloster, og i det følgende Aar paa-tog det sig ogsaa Oprettelsen af Mariager Kloster⁴⁰.

I denne Forbindelse kan nævnes et Brev af 1434 — hvori Abbedisse og Konfessor forbyder Kjøse Bønder at hugge i Klosters derværende Skove — og hvori anfores et paveligt Beskyttelsesdokument af følgende Indhold: Vor hellige Fader Paven har taget vor Orden og vort Klosters Personer og alle dets Ting under sit Værn og Hegn og under Romerkirkens Frelse og har givet os saadanne Privilegier og Friheder, at ingen Mennesker skal driste sig til ved Ord, Raad eller Gerninger at gøre Skade paa Klosters Personer, Rettigheder eller Ejendom af hvad Navn nævnes kan; dem, som herimod gøre, ifalde den hellige Kirkes Dom og Pavens Band⁴¹.

DOBBELTKLOSTERSYSTEMET var Birgittinerordenens saarbare Punkt. De næsten uovervindelige Vanskeligheder, Birgitte modte i sine energiske Bestræbelser for at faa sin Orden stadfæstet, bundede i dette System, og de mange Sten, der fra Kirkens Side alter og alter lagdes Ordenen i Vejen, skyldtes ligeledes Princippet med Munke og Nonner i samme Kloster. Uviljen var forstaaelig nok, eftersom der indenfor de gamle Dobbeltklostre havde været drevet megen Ukyskhed, som havde bragt disse Klostre i Vanry. De gamle Skader kastede nu sin Skygge over den nye Orden. Man maalte den indenfor visse Kirkekredse med den gamle Alen og laante villigt Ore til den giftige, men grundløse Sladder, der voksede op om den. Allerede paa Kirkemødet i Konstans 1415 rejstes der stærke Angreb og Beskyldninger mod Birgittinerordenen. Vadstena maatte sende en Broder til Kirkemødet for at forsvare Ordenen, og han mødte ikke tomhændet. Samtlige svenske Biskopper sagde god for Ordenens Renlevned, og Kong Erik gik ligeledes stærkt i Ilden for den. Angrebet blev da ogsaa slaaet tilbage. Vadstena fik fornyet sine Privilegier, og Maribo fik Pavens Stadfæstelse; men allerede 1422 trak endnu mørkere og tungere Skyer op over de nordiske Klostres Himmel. Ordenens Modstandere fik Paven til at udstede en Forordning om, at alle Munke i Dobbeltklostrene skulde overføres til særskilte Munkeklostre, medens Nonnerne kunde blive, hvor de var. Dette var ensbetydende med Birgittinerordenens Sprængning, og Ordenens Venner rustede sig da ogsaa til at møde det nye, farlige Angreb. Kong Erik, Dronning Philippa, Ærkebisperne med flere sendte indtrængende Bønner og Forestillinger til Paven om at tilbagekalde Bullen. Dronningen mobiliserede tillige sin Broder Henrik den V og sin Farbroder, der var Kardinal og Biskop af Winchester, til Forsvar for Ordenen. 1423 lykkedes det da ogsaa at faa det ødelæggende Forbud tilbagekaldt for Birgittinerordenens Vedkommende⁴⁴.

Trods Farerne, der truede udefra, var det ofte saa som saa med Enigheden indenfor Birgittinerklostrene. Det var Abhedissens Overhøjhed, Munkene tit havde ondt ved at forsone sig med, og saa smededes der Intriger og lavedes Protester. 1426 omtalte Generalkonfessoren i Maribo for Eksempel, at der var en Sammensværgelse mellem nogle Brødre i Maribo og Vadstena mod Sostrene og Majoriteten af Brødrene⁴⁵. For at genskabe Roen ønskede Munkene at afholde et Generalkapitel af Brødre fra alle Ordenens Klostre, men Sostrene protesterede, da disse Generalkapitler vilde indskrænke deres Magt

og stred imod Ordenens Regler. 1127 opnaaede Munkene alligevel Pavens Tilladelse til at afholde Kapitlet i Vadstena, og her stævnedes saa de forskellige Klosters udsendte Brødre sammen til Drøftelse af Ændringer i Reglerne. Fra Maribo mødte Generalkonfessor Johannes, der døde midt under de langvarige Forhandlinger. Han blev begravet i Vadstena og fik det Skudsmaal, at han var den »fremmeste« af alle Kapitlets Brødre⁶⁶. Klostrenes indbyrdes Stridigheder pustede nyt Liv i Kampen mod Dobbeltklostrene. Deres Modstandere fik Paven overtalt til at overdrage Kardinal Cervantes at omarbejde Reglerne for Birgittinerordenen. Kardinalen begyndte med at indstævne alle Birgittinerklostrenes Generalkonfessorer til Møde i Rom. Vadstena og Maribo var straks paa Post. Vadstena fik de svenske Biskopper til at sige god for Renlivet i Klostret, og Maribo gik til sin mægtige Beskytter Kong Erik. Han gik straks i Ilden for sine kære Klostre og fik da ogsaa Pavens Ordren til Kardinal Cervantes tilbagekaldt, og paa Generalkapitlet i Vadstena, som derefter indkaldtes, blev Stridighederne hilagt. Som Repræsentanter for samtlige Ordenens Klostre sendtes 1430 en Broder fra Vadstena og en fra Maribo til Rom for at faa Generalkapitlets Vedtagelse stadfæstet af Paven. Paa Vejen skulde de visitere alle Ordenens Klostre og paase, at alt var, som det burde være. De medførte en Bøn fra Kong Erik og hans Raad om, at Paven vilde tilbagekalde alle Forordninger, der stred imod Birgittinerordenens Regler og Privilegier. For en Gangs Skyld syntes Kong Eriks Indflydelse ikke at have slaet til. Thi Udsendingene opnaaede ikke noget endeligt Resultat⁶⁷.

Under de store Kirkeforsamlinger i Basel blev Birgittinerordenen atter angrebet. Koncilet sendte 1434 Generalkonfessoren og Munkekonventet i Maribo en Stævning til at møde i Basel for at forsvare Ordenens Regler samt Ordre til at lade Stævningen gaa videre til Ordenens andre Klostre. Foranlediget af denne Stævning samlede Kong Erik alle de tre nordiske Rigers Biskopper i Vordingborg og sendte Koncilet et Brev, hvori de alle som én sagde god for Birgittinerklostrenes Renlivethed. Præsternes Gaard er, hed det, bygget adskill fra Sostrenes Kloster, og imellem dem er en høj og stærk Mur, fast sammenføjet af Kalk og Sten. Hver af Boligerne har desuden sin særskilte Aflukning, atter omgivet af Ydermure, og hvert tredie Aar bliver saavel Bygningerne som Murene nøje undersøgt af Biskopperne ved deres Visitats⁶⁸. Resultatet af denne energiske Optræden blev, at Dobbeltklostrene indenfor Birgittinerordenen blev anerkendt, og siden

blev der ikke løbet Storm imod dem. Men Fjenderne rettede nu Angrebet paa et andet Punkt, idet de bestred Aabenbaringernes Troværdighed. Koncilets Dom lod paa, at Aabenbaringerne ikke maatte forkyndes og forklares i den foreliggende Form, da meget i dem trængte til at rettes. Birgittes Hellighed blev derimod hverken angrebet eller omstridt⁶⁰. Selv om Stormen mod Dobbeltklostret var afslaaet, foltes Dommen alligevel haardt, idet Klostreneres Anseelse led under den Tvivl, der var rejst imod Aabenbaringernes Troværdighed. 1445 sendte Vadstena sin Generalkonfessor til Rom for at faa Aabenbaringerne godkendt. Stort opnaaede han ikke; nogle af de angrebne Punkter blev godkendt, medens andre forblev uafgjorte.

AFLADSPRIVILEGIERNE spillede naturligvis en overordentlig Rolle for Klostreneres Økonomi. Jo større Privilegier, desto større Tilstrømning, og Gavernes Antal og Lødighed stod i ligefremt Forhold dertil. Allerede ved Mariboklostrets pavelige Stadfæstelse 1418 opnaaede Kong Erik betydelige Privilegier for sine Birgittinerklostre. De maatte give Aflad til alle, der besøgte Klostrene paa Kirkens store Højtidsdage⁶⁰, blandt disse var flere Apostles og Helgeners Festsdage, og under disse sidste var naturligvis Birgittes Dag den 8. Oktober den fornemste af dem alle og den, der kaldte de fleste Pilgrimme til Klostrene og da navnlig Vadstena og Maribo. Birgittinerordenen havde paa et tidligere Tidspunkt faaet Ret til ud over Klostreneres Omraade at modtage Skriftemaal af de besøgende og give dem Syndsforladelse. Under Baselkoncilet blev ogsaa dette Privilegium angrebet, og ved Dommen 1434 frakendt Birgittinerordenen. Kong Erik fandt sig ikke stiltiende i dette Nederlag; han begyndte straks Arbejdet for at faa Kendelsen omstødt, og 1438 lykkedes det ham at generobre Privilegiet for sit Hjertebarn i Maribo, men foreløbig kun for dette ene Kloster; det fik ved en Pavebulle Ret til, at dets Konfessor og Munke i Lighed med Biskoppen maatte modtage Skriftemaal, give Syndsforladelse og paalægge Ponitence⁶¹. 1446 opnaaede Maribo en ny Indrømmelse, idet syv navngivne Kardinaler gav det Privilegium til at give den store Aflad til dem, der rakte en hjælpende Haand til Kirkens og Klostrets Fuldførelse⁶².

Kort efter Birgittinerordenens Stadfæstelse 1378 havde Ordenen faaet en midlertidig Tilladelse til at nyde et Par Afladsprivilegier, der ellers var forbeholdt Rom, og som bestod i, at de maatte give Aflad til dem, der paa de to store, kirkelige Festsdage: *Sci. Peters Fængsels-*

fest og Midfastefesten besøgte Klostrene. I en Pavebulle 1125 blev denne Tilladelse tilbagekaldt, og det blev strengt forbudt Birgittinerne fremdeles at benytte dette Privilegium², der havde kaldt mange Pilgrimme til deres Klostre. Trods alle senere Begunstigelser føltes Tabet haardt, og det føltes ikke mindre, fordi adskillige Forsøg paa at genvinde det tilbagevistes. 1468 gjorde Christian I et nyt Forsøg. Han sendte nogle Munke til Rom med et Brev til Paven, hvori Kongen roste den Fromhed, der raadede i Mariibo Kloster, men beklagede, at den store Tilstrømning, der en Gang havde været til dette Kloster, var aftaget meget, siden Afladsretten var blevet indskrænket, hvorfor han bad Paven tage naadigt mod Sendebudene og opfylde deres Bøn om paa ny at stadfæste de gamle Privilegier. Det gik ikke bedre med dette Forsøg end med mange tidligere; men Kong Christian gav ikke op. Da han 1474 kom til Rom, fornyede han sine Bønner, og denne Gang lykkedes det at stemme Paven gunstig. Mariibo opnaaede at faa en Del af det tabte tilbage. Kong Christian fortsatte ihærdigt sine af Heldet tilsmilede Bestræbelser, og 1478 fik ikke alene Mariibo, men ogsaa Mariager, Vadstena og Marienkroner Klostre de gamle Privilegier tilbage⁴ og blev igen i visse Maader sidestillet med Rom. Der blev ikke senere øvet Attentat mod disse Begunstigelser. Endnu 1520 fremhæver Abbedisse og Konfessor i Mariibo disse Rettigheder i et Brev til Præsterne, hvori man anmoder dem om hver i sin Kreds at henlede Almuens Opmærksomhed paa de rige Afladsprivilegier, Klostret indehavde⁵.

UDLØBET af Katolicismens halvt tusindaarige Periode skete i Mariibo — en enkelt lille Episode fraregnet — under de fredeligste Former. For Klosters Vedkommende havde Reformationen mindst af alt Skær af en Revolution; den lignede mere en nænsom Afvikling paa længere Sigt. Moderklostret Vadstenas Skæbne stod i skærende Modsætning hertil og tjener derfor til yderligere at fremhæve den Stiltfærdighed, der prægede det store Skifte i Mariibo Kloster. Allerede 1524 hjemsøgte Kong Gustav Vadstena Kloster, afpressede det en mægtig Sum Penge og bortførte endog de fem kostbare og kunstfærdigt forarbejdede Solvplader, der var bestemt til Beklædning af »Skrinet«, der gemte Birgittedatteren, St. Katrinas Ben⁶. Senere kom han igen med sine Drabanter, forseglede Bogstuen og tilintetgjorde utallige Bøger og et Stenbillede af den hellige Jomfru. Biskop Nicolaus fo'r ogsaa haardt frem; han afsatte Abbedisse og Konfessor og

Domkirkens Hovedskib set mod Vest.

Foto V. Paull.

forbød Dragter, Vievand, Messer og Skriftemaal. Mindebogen slutter denne triste Beretning om Bispens Færd med det fromme Ønske: »Vorde hans Dage saa og hans Bispedomme taget af en anden«. 1545 stormede Vadstenaboerne Klostret og »nedrev alle Hvælvingerne paa den søndre Side« d. v. s., de ødelagde Munkeklostret⁹⁷. End ikke Birgittes hellige Ben, der stod i »Skrin« paa Højaltret, blev respekteret af Vandalerne, der fjernede dem og gravede dem ned paa et ukendt Sted⁹⁸.

Det Røre, som Grevefejden og Lutherlæren vakte i Danmark, gav sig selvfølgelig ogsaa Udslag paa Lolland; men de var saa vidt Maribo Kloster angaar mere af økonomisk end religios Natur, og de blev alle kraftigt tilbagevist af Christian III og hans lutherske Regering. 1535 klagede Birgittinerklostrets Abbedisse, Anna Hardenbergerdatter, over, at Folk fordristede sig til at hugge i Klostrets Skove og fiske i dets Fiskevand lige stik imod de Privilegier, som henfarne Konger havde undt og givet. Kongen svarede med straks at udstede et Forbud mod saadan ulovlig Hugst og Fiskeri⁹⁹. Ogsaa Maribo Borgere forsøgte at drage Nytte af det lovlose Røre, der herskede overalt. De ignorerede deres Pligter mod Klostret, viste sig u lydige og anmassende og har sikkert ogsaa tilranet sig forskellige Fordele, hvorom der dog ikke foreligger nærmere Oplysninger. Alvorligt Angreb paa selve Klostret synes der ikke at have været Tale om; thi paa den Opgørets Dag, der hurtigt fulgte i 1537, blev der ikke stillet Krav om nogen som helst Erstatning. Borgerne slap med ydmygt at bede Abbedissen og Konventet om Forladelse samtidig med, at de højtideligt lovede, at de fremtidig »desto ydmygere skulde være Klostret til Tjeneste og til Kærlighed«, som deres Forældre havde været, og aldrig i Ord eller Gerning gøre Indgreb i dets Rettigheder¹⁰⁰. Det ser ud til, at Borgerne trods deres ydmyge Knæfald har ment, at Forpligtelserne overfor Klostret alligevel ikke burde tages saa højtideligt som hidtil; men Christian III var straks villig til at belære dem om det modsatte. 1539, altsaa tre Aar efter Reformationen, stadfæstede han i et Brev til Abbedissen Klostrets juridiske Domsret over sine Tjenere, og i et Følgebrev til Borgerne i Maribo indprentede han dem, at de skulde »svare, gøre og give Abbedissen, hvad de er hende pligtig«¹⁰¹.

Reformationen betød jo, at alle Klostre skulde nedlægges, og for Munkeklostrene gik det da ogsaa let nok. Nogen Udjagning har dog vist ikke været praktiseret. Munkene fik overalt Tid til at finde en

Tilflugt eller Gerning andet Steds. En Del af dem, der var for gamle til at begaa sig ude i Verden, blev forsørgt i Sorø Kloster. Først 15 Aar efter Reformationen forlod den sidste Munk Maribo Kloster.

For Nonnerne i Maribo var Overgangen til den nye Tid endnu mere lempelig. Alle, der ønskede det, fik Lov at ende deres Dage i Klosteret. Ja, der blev end ikke lagt alvorlige Hindringer i Vejen for deres katolske Gudstjeneste. Det ses bl. a. deraf, at da Mogens Goye 1538 krævede, at Klosteret skulde tilbagegive det Gods, som Eskild Goye et halvt Hundrede Aar tidligere havde skænket det for Sjælemesser — blev Kravet afvist. Klosteret førte nemlig paa Maribo Ting tolv af Byens ældste Borgere som Vidner paa, at der i 40 Aar havde været holdt to Messer ugentlig for Sct. Anna Alter for denne Gave, og at denne Tjeneste *»opretholdtes endnu den Dag i Dag»*⁶². Den katolske Gudstjeneste med Messer og Helgentilbedelse fortsattes altsaa frit og aabenlyst. Først 1551 skredes der ind mod den katolske Gudstjeneste. Det var Biskoppen i Odense, der klagede til Kongen over, at Gudstjenesten *»ikke kunde komme udi en ret kristelig Skik»* hos Jomfruerne i Maribo Kloster, saa længe den katolske Præst Hr. Matz var der⁶³. Resultatet af Klagen blev, at Kongen skrev til Konfessor Matz, at han skulde begive sig til Sorø, og samtidig fik Abbed Niels Ordre til at give Hr. Matz et Værelse og Underholdning som de andre Brodre⁶⁴. Hermed havde Lutherlæren altsaa endelig vundet Sejr over Katolicismen i Maribo Kloster — i al Fald officielt. Mange af de gamle Sostre vedblev nemlig hele deres Liv at bede til deres Helgener og lade Rosenkransen glide sin vante Gang gennem deres Fingre. Vel overværede de den lutherske Gudstjeneste; men deres latinske Sang nynnede de stadig baade i Kirken og Konventstuen, saa der endnu 1570 maatte nedlægges strengt Forbud herimod⁶⁵.

Reelt set blev Nonneklosteret i Maribo aldrig nedlagt; ved Reformationen mistede det vel sit Nonnenavn, men det katolske Præg uddøde først helt 1584 med den sidste Jomfru, der en Gang havde baaret Nonnenavn.

Foto N. M. Nielsen 1931.

Domkirken set fra Klosterhaven.

Det adelige Jomfrukloster.

ADELENS INDFLYDELSE var Aarsagen til den lempelige Færd, der kendetegnede Regeringens Optræden overfor Mariibo Kloster. De fleste af Nonnerne tilhørte danske Adelslægter, deriblandt mange af de indflydelsesrigeste i Landet, og det var Hensynet til Standens ugifte Døtre, der bestemte Adelen's Stilling. I Aarhundreder havde Nonneklostrene paa en pæn Maade skilt Adelen af med alle de Døtre, man ikke havde Raad til at give en ordentlig Medgift, og da navnlig ikke, naar Slægtens store Hovedgaard og Familiesæde skulde bevares helt og udelt. Der kunde ikke slaas Skaar i Familiegodset, uden at der samtidig sloges tilsvarende Skaar i Familiens Ære og Anseelse. Derfor rejste der sig indenfor Adelen hurtig en stærk Stemning for paa en eller anden Maade at bevare Nonneklostrene som Forsørgelsesanstalt for Adelen's uafsættelige Døtre. Kravet underbyggedes ogsaa af den Kendsgerning, at en meget væsentlig Del af disse Klosters Gods var Gaver fra Adelen, og det var hos Adelen, Christian III havde sin fornemste Støtte. Kongen var derfor ikke uvillig stemt overfor Tanken om at bevare Jomfruklostrene, og det var naturligvis Grunden

til, at der blev set igennem Fingrene med, at det katolske Væsen stadig florerede i de bevarede Klostre. Men i Lobet af en kort Aar-række viste det sig klart, at den blotte Bevarelse af de gamle Nonneklostre ikke kunde være Adelen til noget Gavn; thi hvem vilde gaa i Kloster nu, da Klostrenes Anseelse og hellige Formaal var styrtet i Gruset. Det var let at se, at ad den Vej kom man ikke til Maalet. Efter lange Overvejelser kom Kongen og Rigsraadet omsider til Enighed om, at man skulde bevare et af Klostrene og omskabe det til et luthersk og adeligt Jomfrukloster. Valget faldt paa Maribo. Allerede faa Aar efter Reformationen blev enkelte Adelsdamer indtaget i Klostreet, og det var ikke for deres Dyders Skyld. 1546 fik f. Eks. Peder Oxe sin Fæster Jomfru Birgitte Oxe anbragt i Klostreet. Han forpligtede sig til at yde rigelig Naturalier til hendes Underhold samt 20 Mark aarlig i rede Penge. Hun havde lovet ham at være stille og rolig i Klostreet, og ikke i Taleporten møde andre end hendes nære Slægt. Holdt hun ikke disse Løfter, vilde Understøttelsen straks blive inddraget¹. Paa samme Tid blev en anden »livlig« Dame indtaget. Det var Mette Marsvinsdatter, som Grev Chr. Rantzau havde faaet anbragt i Klostreet. Hans Søster skrev om hende: »og haver hun, Gud være lovet, faaet ret smukke lader paa sig, siden hun er kommet i Klostreet til den gode Abbedisse«². 1551 blev hun Klosters første verdslige Abbedisse, hvilket dels maa tages som Tegn paa Sindets store Forbedring, dels som Udtryk for, at Abbedisseemnerne udenfor de katolske Sostres Kreds var yderst faa. Samtidig med, at den katolske Præst blev sendt til Sorø, fratraadte den katolske Abbedisse, og Mette Marsvinsdatter udnævntes. Den første kongelige Befaling til den nye Abbedisse lod paa, at hun skulde skaffe den nye lutherske Præst Hr. Hans, tidligere Kapellan i Roskilde, en Vaaning i Klostreet med tilhørende Underhold³. 1556 tog man Skridtet fuldt ud og gjorde Nonneklostret til et adeligt Jomfrukloster.

I August 1556 var Christian III i Maribo og høede paa Klostreet, og her er sikkert de nærmere Regler for det nye Klostersamfund drøftet. Samtidig fandt den første regelrette Indførelse i Klostreet Sted under Udfoldelse af et stort Ceremoniel.

Det var Anders Goye til Kerstrup, der, i Kong Christians og Dronning Dorotheas Nærværelse indgav sin 11-aarige Datter Anne i Klostreet. Hun blev indledet af Hertugerne Magnus og Hans, som saaledes overtog en Del af den Rolle, der i den katolske Tid tilfaldt Bispem.

Privilegier og Vedtægt for det nye Kloster udstedtes den 1. Oktober 1556. De indledes med nogle Bemærkninger om, at Rigets Raad har berettet, at siden Reformationen har kun faa Jomfruer indgivet sig i Klostrene, saa det maa befrygtes, at de tilsidst vil komme til at staa helt tomme. Derfor har Kongen »af synderlig Gunst og Naade« og »den menige Adel til bedste« samtykket med Rigsraadet i, at »Maribo Kloster alle Tider herefter og til evig Tid skal være og blive et adeligt Kloster og nyde alle dets Rettigheder, al dets Tilliggende, Renter og Gods og Ejendom, intet undtagen«. Abbedissen skal som hidtil regere Klostret og Klosters Gods, men ingen Magt have til at pantsætte eller sælge noget af det uden Kongens Tilladelse. Kongen sikrer sig Ret til som hidtil at gæste Klostret, naar hans »Vej falder der forbi«, og han forbeholder sig Ret til at ansætte en Prædikant i Klostret. Enhver Jomfru, som indgives i Klostret, skal være forpligtet til at blive der, indtil hun »med sine Værgers og Venners Raad« bliver gift. Hun skal bære Klosters Dragt, synges og læse i Koret, saaledes som Klosters nye Ordinans bestemmer, og være Abbedissen hørig og lydig. Kun ved ganske særlige Lejligheder (Dødsfald og lign.) kan hun faa Lov til at forlade Klostret ganske faa Dage. Hun skal da hentes i Klostret af en af sine kvindelige Slægtninge, der stedse skal overvaage hende og ledsage hende tilbage til Klostret igen. Fordrister nogen af Klosters Jomfruer sig til at handle herimod, kan hun bortvises af Klostret og skal da have alle Rettigheder og al Arv forbrudt. Dersom en Adelsmand begærer en af Klosters Jomfruer til Ægte og har hendes Værges, Slægts og Venners Ja, skal hun uddrage af Klostret, og hvis nogen af Slægten har annammet nogen Arv, der tilkom hende, skal han give hende den. Hendes Slægtninge skal ellers give hende en passende Medgift, hvis Størrelse skal bestemmes af hendes nærmeste Slægt, 3 paa fædrene og 3 paa modrene Side.

For et uerfarent Pigeøje kunde denne Bejlerfærd, der saaledes stilledes i Udsigt, jo nok kaste et forsonende Skær over Klosterindspærringen og give den Midlertidighedens Karakter, men som ældre og mere erfarene saa Jomfruen klart, at det i Udsigt stillede Ægteskab kun var Løkkemad, og at Bestemmelsen om, hvorledes det skulde ordnes, i Virkeligheden dannede en Hindring for det. Thi den Slægt, hvis Samtykke Bejleren først skulde indhente, var jo den samme, der skulde betale Gildet ved af den faldne eller tilkommende Arv at udrede den nødvendige, standsmæssige Medgift. Det er da klart, at Slægten hellere bortskræmte end tillokkede Bejleren, hvis han særlig

havde Kig paa Arv og Medgift. Og den indespærrede Jomfru var jo paa sin Side berøvet Lejlighed til gennem Samkvem med jævnbyrdige unge at gøre Indtryk ved sin personlige Dejlighed. Ægteskabsudsigten var altsaa kun et Bedrag, og lang Tid skulde der ikke hængaa, før Klosterjomfruernes bitre Skuffelser stod i Grusomhedens Skær for Adelens fremtidsdrømmende Smaa piger.

Angaaende Klosterjomfruernes Klædedragt er Oplysningerne mangelfulde. Jorgen Urnes Enke Fru Anne blev sendt til Maribo med en Kjortel, som var syet i København, og som skulde være Monster for Klosterdragten⁶. Den var meget enkel og bestod kun i et langt, folderigt Klædningsstykke, der sluttede tæt i Halsen og naaede helt til Jorden. Hovedklædet laa stramt om Ansigtet og dækkede hele Haaret.

Allt det katolske Klosters Gods overgik helt og urørt til Jomfruklostret. Det »Beskærmelsesbrev«, som i den Anledning udstedtes, er stilet til »Soster Mette Marsvinsdatter, Abbedisse i Maribo Kloster og menige Konventsøstre« — det er, som man ser, de gamle Betegnelser fra den katolske Tid. Alle Klosters tidligere Privilegier stadfæstedes, men Ordinansen om Religionen skulde overholdes. Kongen forbeholdt sig endvidere den overste Myndighed i Klostret og understregede igen, at han ligesom hidtil vilde have Natteleje, naar hans Vej faldt der forbi⁶. Mette Marsvinsdatter har aabenbart ikke været nogen god Administrator; thi allerede to Aar efter havde hun pantsat en Del af Klostergodset og fik, da det opdagedes, strengt Paalæg om at indløse det. Hun havde ondt ved at klare Situationen, og Kongen var da godmodig nok til at give hende et midlertidigt Laan paa 500 Daler⁷.

Jomfruene boede to og to sammen i smaa Kamre, de oprindelige Nonneceller, der var saa smaa, at der ikke var Plads til Jomfruernes »Skrin«, d. v. s. de store, rigt beslaaede Kister. Ligesom i den katolske Tid havde Jomfruene deres fælles Spisesal og fælles Forsamlingssal, den sidstnævnte havde bevaret sit gamle katolske Navn Konventstuen. Klostret havde fremdeles »Mørkestue« til Straf for ulydige Jomfruer, der i særlig graverende Tilfælde fik Vand og Brød som Tillægsstraf.

Klostrets Vedtægt bestemte oprindelig, at Jomfruene selv afgjorde, hvem de vilde have indtaget i Klostret, idet Ansøgeren ligefrem sættes under Afstemning; men denne Rettighed blev tidligt ignoreret af Kongen, saaledes at han gav Ordre til Abbedissen om, at den og

den skulde optages. De, der saaledes slap ind efter Kongens Ordre, slap vistnok ogsaa for de Ydelser, der stilliende var traadt i Stedet for det katolske Provente. Det Udstyr, hver Jomfru skulde medbringe, var: En Overkjortel og en Underkjortel, 2 Kaaber, 5 Alen Klæde, Lærred til Særke, Forklæder, Halstorklæder o. s. v. En Sengs Klæder med 10 Par Lagner, endvidere Vaskefade, Kander, Tallerkner etc., samt et Par smaa Tavler til deres Stole i Kirken og Plads i Salen. De Ydelser, der præsteredes for Optagelse i Klostret, har vel for en Del rettet sig efter Slægtens Fornemhed og Rigdom. For en velstaaende Adelslæggt var det som oftest et Par Hundrede Daler til Klostret, et Par Daler til hver Søster, noget mere til Priorissen og igen en Del mere til Abbedissen⁶.

De gamle katolske Nonner forblev jo i Klostret ogsaa i dets nye Skikkelse, og det er klart, at der hurtigt maatte opstaa et Modsætningsforhold mellem disse i streng, religiøs Klostertugt graanede Kvinder og den Skare af purunge Piger, som nu fortes ind i Klostret, ikke for at forsage Verdens Glæder og vende deres resignerede, andagtsfulde Blikke mod Himlen, men for at drømme om den Bejler, der engang skulde komme og fore dem ud til Kærlighedens og Frihedens frydefulde Liv. At der blandt de først optagne ogsaa fandtes Kvinder, der havde været længere ude i »Livets Nyden«, end Daltidens Sæd og Skik taalte, skulde ikke gøre Svælget mindre eller de unge Piger mere fromme. Thi de omtalte Søstres tidligere Meriter var almindelig bekendt. Da en Kancellist kopierede et Kongebrev til »Jomfru Mette Marsvindsdatter«, slog en af de andre Kancellister en Streg under Ordet »Jomfru« og tilføjede i Marginen: »Jacob Rimmelov har Mus i Hovedet«, d. v. s. han maa jo være tosset, naar han kalder Mette Marsvindsdatter — altsaa Klostrets Abbedisse — for Jomfru⁷. Hvad Under da, at de gamle Nonner saa med Mishelligelse og Foragt paa denne Flok af Verdens Børn, og de unge tog Kampen op gennem daglige ofte tosegtige Drillerier, der tilsidst gjorde Svælget mellem de to Floje uoverstigeligt dybt. Dertil kom, at de unge Jomfruer ikke som i den katolske Tid havde hele deres Dag fra tidlig Morgen optaget af strenge Gudstjenester, Bonner, Bodsovelser og anden Klosterugt; de havde mere end Tid nok til deres Raadighed, og i Mangel af bedre anvendtes den til at spinde Intriger, lave Kiv og Kævl, føre Sladder og danne Klikker, som indbyrdes fejdede af Hjertens Lyst. Det skulde heller ikke gøre Sagen bedre, at de oprindeligt ret strenge Bestemmelser om, at Jomfruerne ligesom i den katolske Tid kun

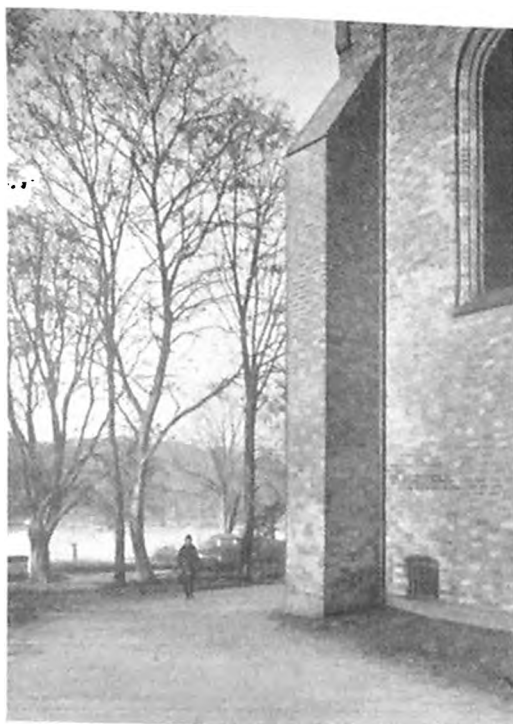

Foto V. Paulli.

Ved Domkirkens sydvestlige Hjørnepille.

Foto V. Paulli.

Udsigt fra Kirkelaget over Præstegården.

maatte møde deres Frænder i Taleporten og tale med dem gennem et aabent Vindu — hurtig blev gemt og glemt, saa fremmede Riddere og Svende af Jomfruernes paarørende frit kunde faa Adgang til Konventstuen og frit tale med Jomfruerne og bringe dem Nyt udefra samt tage Del og Parti i deres indbyrdes Kævlerier.

Det varede da heller ikke længe, før Klosteret kom i Folkemunde, og der gik de mest haarrejsende Rygter om Livet indenfor Klostermurene. Rygterne overdrev naturligvis her som altid, men at der heller ikke her gik Rog af en Brand, uden at der var Ild i den, var alle fuldstændig paa det rene med.

1563 sendte Odense-Bispen Niels Jespersen, der havde Tilsyn med Klosteret, Kongen en Klage over Forholdene i Jomfruklosteret. Han delte Klagen i hele 34 Punkter og lagde ikke Fingrene imellem. De ældre Jomfruer anklagede ham for deres Vedhængen ved den katolske Tro og de katolske Skikke. De vilde ikke have noget som helst at gøre med den lutherske Præst, vilde ikke skrifte for ham, tilstod ham ikke Adgang til deres døende Søstre, betjente dem selv med latinske Dødsalmer og hævdede den gamle Skik at holde tændt Lys for den døende. De mødte kun nødtvungent til den lutherske Prædiken, og sad da og læste i deres katolske Andagtsbøger i Stedet for at høre efter; undertiden rejste de sig midt under Prædiken og gik bort med Udtryk som »Fy skam sig for Præken!« De fredede endnu om deres Helgenbilleder (Afgudsbilleder kalder Bispen dem) og tilbad dem og lukkede sig inde i deres saakaldte Kapitelhus og sang katolske Sange, fejrede Fasten paa katolsk Vis og fejrede ligeledes de afskaffede Mariefester, ja tillod sig endog paa Mariæ Fødselsdag at ringe med den store Klokke, som kun maatte rores ved særlig højtidelige Lejligheder. De nægtede at aflægge St. Birgittes Hovedklædning, ja prælede endog aabenlyst af, at det var deres Bonner til St. Birgitte, der havde skaffet dem af med deres Plageaand, den afdøde Biskop Jørgen Sadolin, der 1551 »berovede dem deres kære Konfessor«. — Det var jo et langt Synderegister, Bispen saaledes forte op paa de ældre Jomfruers Konto, og den Gang var det naturligvis slemt; nu om Dage vil man være mest tilbøjelig til at sympatisere med disse Kvinder, der standhaftig holdt fast ved den Tro, de havde viet deres Liv.

Anderledes med de unge Jomfruer; de Klager, Bispen forte over dem, er for Nutidsojne rent ud haarrejsende. De drak og sloges, bandede som Landsknægte, lukkede fulde Adelsmænd ind til sig og fandt sig i, at deres drukne Standsfæller rev Hovedklædet af dem

og behandlede dem som Skøger. Ofte lukkede ganske unge Jomfruer sig sammen med unge Adelsmænd inde i deres Celler og blev der i flere Timer. Blandt de værste nævnedes Søster Johanne Jensdatter, der ofte laa dødrukken paa Gulvet uden at kunne røre sig. Allid var der Strid og Spektakel baade mellem det unge Hold og det gamle og mellem de unge indbyrdes, de tyvtede hinanden og brugte de groveste og mest uhoviske Skældsord, slog hinanden paa Øret i fremmedes Paasyn, ja respekterede end ikke Abbedissens Nærværelse. En Søndag i Aaret 1562 skete det f. Eks., at to unge Jomfruer, der var geraadet i Klammeri, begge klagede til Abbedissen, og medens de her stod og talte hver sin Sag, kom de i Skænderi; den ene gav den anden et Ørefigen, men fik til Gengæld en Knytnæve mellem Næse og Mund, saa Abbedissen forfærdet raabte »bort fra mine Øjne med jer«¹⁰.

Abbedissen var fremdeles Mette Jensdatter, og hendes Eksempel har næppe været egnet til at staa lysende og ophøjet for de unge. Hun døde Aaret efter og blev erstattet af Margrete Urne, der havde betydelig større Myndighed; alligevel førte hun en lang og haard og til Tider næsten haabløs Kamp, inden det lykkedes at faa Tonen og Forholdene noget forbedret.

Kort efter hendes Udnævnelse løb en af Jomfruerne bort med en simpel Karl. De blev nogen Tid efter paagrebet. Karlen blev henrettet og Pigen overgivet til Slægtens egen Dom og Straf. Da det forargelige Leben i Klostret stadig holdt sig, blev Frederik II vred og sendte Abbedissen — vistnok efter dennes egen Anmodning — et Brev, hvori han først omtalte Skandalen med Karlen og den bortviste Jomfru og dernæst paatalte Kivagtigheden Jomfruerne imellem og det losagtige Levned, de siges at føre i Stedet for at beflitte sig paa at »leve gudeligt og kristeligt, Gud og deres Slægt og Venner til Ære«. Kongen vil nu have en Ende paa Uvæsenet og befaler Abbedissen at kalde alle Jomfruerne sammen i Kapitelluset, meddele dem, hvad Kongen har erfaret om dem, og formane dem til at sky Losagtighed og anden Last og vise deres Abbedisse Ærbødighed og Lydighed. Dersom nogen desuagtet herefter viser grove Laster eller viser sig ulydige, da skal Abbedissen straffe dem med Fængsel, og hjælper heller ikke det, da skal Lensmanden fælde anden og haardere Dom over de formastelige¹¹.

De værste Uhumskheder kunde Margrete Urnes faste Haand vel naa at ramme, men de indbyrdes Intriger, Kiv og Sladder sad for

fast i Kødlet til at kunne uddrives. Klostret var og blev en Hvepse-rede, hvis summende Ondskab og giftige Stik ikke var til at standse. Der skulde ikke meget til at bringe denne Kube i vildt Oprør.

1568 fremkaldte en uklog og inkonsekvent Indgriben af Frederik II et saadant Oprør. Han tilskrev i September nævnte Aar Abbedissen og befalede hende at indtage Jomfru Johanne Falster i Klostret, give hende et »Skorstensammer« og tillade hende at gaa i sine sædvanlige Klæder¹². Der var i denne Ordre hele tre Overgreb mod Klostrets Regler. For det første havde det altid været Skik, at Jomfruerne selv bestemte, hvem der skulde optages i Klostret, for det andet var et »Skorstensammer« en saa stor Begunstigelse, at kun de ældre og veljente kunde opnaa det, og for det tredie var det en Haan mod alle Jomfruerne, at en nyankommen skulde kunne pynte sig i sine egne Klæder og være fri for Klostrets lidet flatterende Dragt, som alle de andre var tvungne til at gaa i, ydermere skulde hun være fri for at »læse og sjunge« til visse Tider som de andre Jomfruer. Klostret kom i vildt Oprør, og Jomfruerne sendte forbitrede Protester til deres paarørende.

Samtidig slog de indbyrdes Stridigheder ud i lys Lue. De unge var delt i to Lejre. I Spidsen for den ene stod Karen Friis, en Slægtning af Kansleren Johan Friis. Ophidset af Kongens Tilsidesættelse af Klosterordenen blæste hun ogsaa samme Orden et Stykke, udeblev fra det fælles Bord og fra Kapellet, hvor der skulde synges og læses, og indfandt sig heller ikke efter Tilsigelse i Konventstuen — en Del af de unge fulgte hendes Eksempel. Alle de ældre Jomfruer og nogle af de yngre sluttede sig om Abbedissen og hendes Næstkommanderende, Priorissen. Onsdagen for Jul 1568 udladede den opsamlede Elektricitet sig i et vældigt Skrald. Abbedissen havde givet Ordre til, at en af Karen Friis' trofaste »for hendes Ondskabs Skyld« skulde sættes i »Mørkestuen«, og overdrog en af sine unge Tilhængere Sofie Gyldenstjerne at føre Synderen i Arresten. Karen Friis vilde ikke tillade Arrestationen og gik over til Angreb, rev Hovedklædet af Sofie Gyldenstjerne og varmede hendes Ører eftertrykkeligt. Abbedissen og Priorissen ilede nu i Spidsen for deres Piger den betrængte Jomfru til Hjælp, og Abbedissen tog selv den domte i Armen for at føre hende bort; men nu stormede Karen Friis frem i Spidsen for hele sin Flok, rev Kammeraten fra Abbedissen og slog løs paa Pigerne, til de skrigende tog Flugten. Derefter forte Karen Friis og hendes Tilhængere den frelste i Triumf til Konventstuen, hvor de laasede sig

inde, slog Skeer og Bakker itu, raabte Mord, ringede med Klokken og skabte sig fuldkommen hysteriske.

Dette aabenbare Oprør kunde naturligvis ikke gaa upaataalt hen, men Karen Friis var snu nok til at komme Modparten i Forkøbet og straks skrive til Kongen og klage over Abbedissen og hendes Styrelse. Hun skrev ligeledes til Lensmand Albert Oxe paa Aalholm og bad ham komme til Klostret, og da han indfandt sig, stillede hun i Spidsen for 8 Jomfruer og klagede over Behandlingen og den »grove Spise«.

Abbedissen klagede selvfølgelig ogsaa og Sofie Gyldenstjerne ikke mindre baade over Slagene, hun havde faaet, og over nogle højest ærekrænkende Rygter, som Modparten udspreedte om hende. Da ogsaa disse Rygter er betegnende for Tilstanden i Klostret, fortjener de i al Korthed at nævnes. Sofie Gyldenstjerne delte Celle med den tidligere omtalte Anne Goye, der nu var 23 Aar. De havde deres »Skrin« staaende i en stor Stue, der tjente Abbedissen som en Slags Kontor. En Nat havde en Tyv opbrudt det ene af Sofies »Skrin« og et af Abbedissens, hvorimod begge Anne Goyes var urorte. Sofie kastede saa Mistanken paa Anne, der kaldte Moderen til Hjælp; hun kom straks, tog med stor Energi Sagen op, fik opsporet Tyven, en Maler, som havde arbejdet paa Klostret, betalte Udgifterne ved at faa ham tiltalt, dømt og hængt, og skaffede saaledes Datteren al ønskelig Oprensning. Men nu gjorde Anne Gengæld og beskyldte Sofie for at have staaet i Komplot med Maleren, givet ham Voksafttryk af Nøglerne, modtaget ham om Natten og vist ham rundt i Klostret o. s. v. Sofie klager jammerlig til Faderen over, at alle disse Historier fortælles om hende og gengives endog i Nærværelse af Riddersmænd og andre Gæster¹³. Faderen, Rigsraad Mogens Gyldenstjerne, den tidligere Statholder i Norge, var naturligvis en Mand af stor Indflydelse, men han var nu over 80 Aar og havde Børnevrovl nok i Forvejen. Skont han var 48 Aar, da han giftede sig, fik han dog 22 Børn, og mange af dem voldte ham store Bryderier. Han skrev til Abbedissen og fik hos hende fuld Bekræftelse af Datterens Fremstilling¹⁴. Hvor-efter han antagelig har indbragt Sagen for Kongen. Resultatet af Skandalen blev en fuldstændig Ændring af Klosterlivet; men Mogens Gyldenstjerne opnaaede ikke at se Resultatet af sin Indskriden; han døde i Oktober 1569, medens man endnu var paa Overvejelsernes Stadium. Af de krigsførende Pigeborn klarede Sofie Gyldenstjerne sig bedst; hun fik fuld Oprensning og avancerede 13 Aar senere til

Abbedisse. Karen Friis, der havde været den egentlige Urostifter, horer man intet om, men hun er formentlig paa Grund af sin grove Optræden mod Abbedissen udvist af Klostret. Anna Goye forvandt øjensynligt aldrig helt Krigens Følger; hun døde allerede 1576, og den Mindetavle, hendes Broder lod opsætte i Kirken, er velegnet til at fremkalde Gisninger af forskellig Art. Tavlen, der kun bestod af en malet Træplade, eksisterer ikke mere, men da Abildgaard i 1765 udforte sine Tegninger fra Maribo Kirke, hang den i stærkt medtaget Tilstand paa Pillen nærmest Koret i den søndre Pillerække. Tavlen var prydet med Slægterne Goyes, Walkendorphs, Bjelkes og Uldfeldts Vaabner og bar følgende Indskrift: »Denne Tavle haver ærlig og velbyrdig Mand Mogens Gioe til Bremersvold ladet koste og sætte, hans sal. Soster Jomfru Anna Gioe til Ære, som er født paa Kerstrup Anno 1545, Hellig-Tre-Kongers-Dag, blev indgivet udi Maribo Anno 1556 og indledt af Hertug Magnus og Hertug Hans udi sal. højlovlig Kong Christian den 3die og Dronning Dorotheas Nærværelse og døde Anno 1576 den 12. Januar. Hendes ærlige og gudfrygtige Navn og Rygte overvandt alle hendes Uvenner. Gud være hende naadig«¹⁶. Anne Goye har øjensynlig ikke været begravet i Kirken, da ellers en Ligsten havde været naturligere end Tavlen, og det mærkelige er ikke blot, at Indskriften ripper op i den gamle Strid, men ogsaa at den slutter med de Ord, man plejer at sætte over den, der var kommet uheldig eller selvforskyldt af Dage, og som lyder tungt og trist i Modsætning til det sædvanlige forventningsfulde om »en glædelig Opstandelse«.

Det forberedende Arbejde til den Ændring, der skulde ske med Klostret, gjordes i Sommeren 1570. Kongen sendte nogle Rigsraader ned til Klostret for at undersøge Forholdene til Bunds og stille Forslag om, hvad der burde gøres for at komme bort fra de skamløse Tilstande. Resultatet blev, at man vendte op og ned paa det hele.

Hidtil havde Klostret haft fælles Husholdning, alle spiste ved samme Bord, opholdt sig i den fælles Dagligstue, havde fælles Piger o. s. v. Efter den nye Ordning skulde Jomfruerne to og to danne deres egen Husholdning. Hvert Par skulde have en Stue med Kamin, et Kammer, et Kokken og et Kælderrum, og hvert Par skulde have to Piger og et Kammer til disse. Jomfruernes Underhold i Klostret skulde fremtidig ydes i Form af Naturalier, og hvert Par maatte saa indrette deres Husholdning efter egen Smag og Behag i egen Lejlighed, kun skulde de samles til fælles Andagt, Læsning og Sang tre

Gange daglig. Denne Andagt skulde oves i »det Kor, som Superintendenten (Biskoppen) og Hofprædikanten havde anvist«¹⁴.

Den nye »Skik og Fundats«, der skulde være det nyordnede Klosters Love, blev 17. Juni 1572 underskrevet af Kongen og alle Rigsraaderne. Den indledes med, at Kongen har erfaret, at der i Maribo Kloster er stor Uskikkelighed med Religionen, med Sangen i Kirken og i andre Maader, og at der tillige skal være stor Uenighed mellem Abbedissen og Jomfruerne. Derfor er denne nye »Skik« nu udstedt. Der maatte ikke være mere end eet Alter i Kirken. Ingen af Jomfruerne maatte »bruge latinsk Sang eller Læsning«, men kun læse og synge efter den danske Bibel og Salmebog. Sognepræsten skulde have flittigt Indseende med, at Sangen og Læsningen skete »uden al Superstition (Overtro) og Afguderi. Mærkede han noget i den Retning, skulde han flittigt formane de paagældende, hjælp det ikke, skulde han give Indberetning til Kongen, som saa nok skulde finde Raad for at faa det standset. Det er bemærkelsesværdigt, at man endnu 36 Aar efter Reformationen finder det nødvendigt at give slige skrappe Forskifter til Udryddelse af katolske Skikke og Vaner. For bedre at kunne høre Guds Ord og se Prædikestolen skulde Jomfruerne have deres Plads i Koret. Her skulde de samles tidligt om Morgenens, Kl. 9 Fm. og 3 Eftm. og hver Gang synge tre Salmer og læse et Kapitel af Biblen. Jomfruerne blev formanet til at være Abbedissen horig og lydig. Abbedissen skulde til Gengæld skikke sig venlig og kærlig mod alle Jomfruerne, og »udi alle Maader forholde sig som en Moder imod sine kære Born«. En Gang om Ugen skulde Abbedissen samles med Jomfruerne i »Kapitelhuset« for at drøfte Sagerne og se at faa rettet, hvad der fra hver Side kunde være at anke over.

Der skulde i Klostreet ansættes en Foged og en Skriver, som skulde sørge for Klostreet Regnskaber og hjælpe til med Administrationen, dog med Abbedissen som overordnet. Dernæst skulde 4 af Rigets Raader føre Tilsyn med Klostreet og dets Regnskaber og paase, at et eventuelt Overskud af Regnskabsaaret kom Klostreet tilgode. Abbedissen havde ikke Ret til hverken at sælge eller pantsætte nogen af Klostreet Ejendele.

Videre hed det, at eftersom nogen af Jomfruerne klagede over, at de ikke fik tilstrækkeligt at spise, saa fastsattes hermed, hvad Abbedissen skal give hver især til Underhold. Derefter anfores, hvor meget Hvedemel, Malt, Humle, Salt, Ost og Smør hver Jomfru skal have aarlig. At de ikke behøver at sulte fremgaar deraf, at de bl. a. skal

have halvanden Okse, et Svin, 4 Sider Flæsk, 2 Faar, 6 Lam, 10 Gæs og 20 Høns, desuden adskillige Tønder saltet og tørret Fisk samt Mælk og fersk Smør fra Ladegaarden efter Behov, endelig 6 Alen Klæde og i rede Penge 50 Mark, altsammen aarlig. Abbedissen skulde have dobbelt saa meget.

Abbedissen skal — hedder det videre — holde alle Klosters Dore laasede, saa ingen kan komme ind mod hendes Vilje. Om Vinteren skulde alle Dore stænges Kl. 4 om Eftermiddagen, om Sommeren Kl. 6. Jomfruerne har Lov til, med Abbedissens Samtykke, at modtage Besøg af deres Slægt og Venner; men ved Lukketid skal alle besøgende forlade Klosteret. Ingen Mandsperson, der ikke er af Adel, maa indlades. Med Hensyn til Jomfruernes Rejsetilladelse blev Bestemmelserne meget lempede. Naar en Adelskvinde kommer for at hente en Jomfru af sine paarørende, maa Jomfruen rejse med hende og blive borte i 14 Dage, hvis Rejsen gælder en Gaard paa Lolland-Falster, og i 6 Uger, hvis Rejsen gaar til andre Dele af Landet. Den, der har hentet Jomfruen, skal ogsaa inden Udgangen af den nævnte Frist bringe hende tilbage igen. En saadan Rejsetilladelse maa dog kun gives en Gang om Aaret. Bliver en Jomfru borte ud over den fastsatte Frist, skal hun hensættes i Fængsel paa Vand og Brød i lige saa mange Dage, som hendes ulovlige Frihed har været. Forlader nogen Jomfru Klosteret uden forud at have faaet Tilladelse af Abbedissen, da maa denne ingensinde tage den ulydige ind i Klosteret igen uden Kongens Tilladelse. Dette Kapitel slutter kort og haardt med følgende: »Findes nogen Jomfru som sig lader beligge, skal hun indemures, og Abbedissen skal bespise hende indemuret hendes Livstid«. — Indemuringen bestod som bekendt i, at Synderinden blev ført ind i et Fængsel, hvis Dør blev tilmuret, saa der tilbage kun blev en lille Lem, hvorigennem hun kunde faa Maden stukket ind. Det var jo en slem Advarsel mod at fortsætte den tidligere Løslighed, men om den hjælp, er et andet Spørgsmaal. Der kendes Tilfælde af Jomfrufald ogsaa efter den Tid, uden at man har Vished for, at Indemuringen blev praktiseret; det ser tværtimod ud til, at Synderinden i det mest omtalte Tilfælde er sluppet med at blive udjaget af Klosteret.

De tidligere Giftermaalsbestemmelser, der forlængst havde mistet deres Evne til at agere Blaar i Øjnene paa de unge Piger, fik en lille Oppudsning for om muligt at tage sig lidt bedre ud. Hvis, hedder det, nogen Adelsmand ønsker at ægte en Jomfru, og hendes Slægt og Venner giver Tilladelse dertil, da skal hun ikke blot have udbetalt

Maribo set fra Lysemose. Til venstre Nørre Mølle.
Efter Maleri af Henriksen 1894

Maribo set fra samme Sted.
Efter et Maleri fra 1828.

en passende Brudeskat af sin Arv, men hele hendes Arv baade Jordegods og Losore skal følge hende som Medgift¹⁷. I Virkeligheden betød dette ikke stort; thi de Slægninge, hvis Tilladelse til Giftermaalet udkrævedes, var jo frendeles de samme, som skulde betale Gildet og rykke ud med Arveparten, og den Forandring, at de nu skulde yde langt mere end tidligere, var vel ikke egnet til at give dem et blidere Syn paa den eventuelle Bejler.

Abbedissen fik sendt et Eksemplar af »den nye Skik og Orden« med Ordre til at oplæse det for Jomfruerne og rette sig efter det, saa det ikke vedblivende skulde gaa uskikkeligt til i Klostret med Religionen, Sangen i Kirken og Uenighed mellem hende og Jomfruerne¹⁸.

Abbedissen, den myndige Margrete Urne, fryste ad den »ny Skik«. Hendes Magt var jo bleven betydelig indskrænket gennem Ansættelsen af en særlig Regnskabsfører og gennem Rigsraadernes Tilsynspligt. Endelig var det aldeles ikke overensstemmende med hendes Syn paa Stillingen at hun en Gang om Ugen skulde forhandle med Jomfruerne og høre, hvad de havde at udsætte. Alt dette gik hende saa stærkt paa Nerverne, at hun pure nægtede at have noget med den nye »Skik« at gøre. Klagerne over den genstridige Abbedisse indløb til Kongen, den ene efter den anden, og endelig blev Frederik II vred, og 5. November 1573 sendte han 3 Rigsraader til Maribo med Fuldmagt til at afsætte den ulydige Abbedisse, dersom hun ikke vilde falde til Foje, samt vælge en ny i hendes Sted¹⁹. Det hjalp. Margrete Urne højede sig omsider.

Nu gik det formentlig fredeligt et Par Aar; thi man hører ikke noget om Klostret. Men saa udviklede der sig en Skandale, der atter paa lidet smigrende Vis henledte Landets Opmærksomhed paa Maribo Jomfrukloster.

Hovedpersonerne i Skandalen var Provsten Hans Jørgensen Sadolin, Sognepræst i Thoreby, og Jomfru Anne Baad i Maribo Kloster.

Sadolin var Son af Odensebispens Jørgen Sadolin, den samme, som de katolske Søstre i Maribo Kloster mente at have skaffet en tidlig Død gennem deres Bønner til St. Birgitta. Hans Sadolin var uden al Tvivl en glimrende Begavelse. Efter at have studeret i København sendtes han til Wittenberg og blev her en af Melanchtons dygtigste og mest elskede Elever. Allerede den Gang vakte han Opmærksomhed ved sine smukke latinske Digte.

1556 fik han Thoreby Kald, et af de største og bedste paa Lolland, og 1561 valgtes han til Provst i Musse Herred. Han fortsatte sin

Digtervirksomhed og udgav bl. a. 1569 en Digtsamling til Forherligelse af de danske Konger. Som Lon herfor fik han 10. Januar 1570 Diplom som »Poeta laureatus« med tilhørende Digtervaaben. Han var vellidt og anset allevegne og synes at have en glimrende Fremtid for sig. Da styrtede han pludselig ned fra Højden.

En af Jomfruerne i Klostret, Anne Baad, maatte tilstaa, at hun var frugtsommelig, og at Hans Sadolin var Fader til det Barn, hun ventede. Den 6. September 1575 indklagedes Provst Hans Sadolin for Landemodet i Maribo, der under Ledelse af Biskop Niels Jespersen domte ham fra Embede, Kjole og Krave. Hans Sadolin havde for Landemodet bekendt sin Skyld, men syntes derefter at være optraadt med megen Frejdighed; thi 3. Oktober 1575 skriver Kongen til Lensmand Albert Oxe og befaler ham at skride ind mod den afsatte Præst. Kongen har erfaret, at Præsten Hans Jørgensen Sadolin »har beliggelt en af de Jomfruer, som har været udi Maribo Kloster, endog han selv haver hans Ægtehustru«; nu mener han aabenbart, at det Digtervaaben, Kongen har givet ham, er Sikkerhed for, at det hele skal gaa ustraffet hen; men det er langtfra Kongens Mening, og han giver derfor Lensmanden Ordre til straks at lade Hans Jørgensen paagribe og fængsle og domme efter Lov og Ret.

Af Udtrykket »har været udi Maribo Kloster« fremgaar, at Anne Baad ikke er der mere, og hun er næppe heller blevet »indemuret«. Ordren til straks at fængsle Hans Jørgensen Sadolin har Lensmanden ikke taget alt for bogstavelig; i al Fald blev Synderen advaret og frelste sig ved Flugt ud af Landet. Han drog til Wittenberg og formaaede her Kongens Svigerforældre Kurfyrsten og Kurfyrstinden af Saksen at gaa i Forbøn for ham hos Frederik II. Den 11. December 1576 skulde Sagen behandles for den gejstlige Hojesteret, Sjællands Biskop og Universitetets Professorer. Forinden havde Hans Sadolin faaet Lejdebrev, saa han kunde være til Stede under Sagen og frit rejse bort igen, hvis Dommen gik ham imod. Og det gjorde den. Han forsøgte med at nægte alt; men det nyttede ikke. Hans egen Tilstaaelse, Anne Baads Forklaring og hendes Brev til ham, der var fremlagt i Retten — kunde han ikke komme udenom. Alle de Skrивerier, han havde forfattet og fremlagt om Sagen, blev af Retten kun betegnet som Skældsord og ildesindede Paastande, og Landemodedommen blev stadfæstet. Den yderligere og haarde Straf, som Kongen i sin Tid havde paalagt Lensmanden at skaffe Dom for, blev der nu, takket være Kurfyrsteparrets Forbøn, slaet en Streg over. Hans Sa-

dolin fik endda en beskedden Underholdning paa Sorø Kloster, hvor han Tid efter anden fortsatte sin digteriske Virksomhed. Han døde 1601. Hans Kone lod sig efter Landemodedommen skille fra ham og levede siden i Flintinge²⁰. Anne Baad hører man intet om. Men

Klostrets Rygte havde faaet en ny Plet, som gav god Næring for Folkesnakken Landet over.

Margrete Urnes mislykkede Opposition mod den nye »Skik og Orden« synes at have svækket hendes Myndighed og Mod overfor Kongens uberettigede Indgreb i Klostrets Privilegier. 1576 fandt hun sig f. Eks. stiltiende i, at han belemrede Klosteret med Underhold af to afdankede Præster fra Askø og Bogø, som var for gamle til at passe deres Embede. Naar der i Kongebrevet staar, at de skal have fri Underholdning »i Klosteret²¹, skal dette dog forstaas fra Klosteret; antagelig er de anvist Bolig i et af Klostrets Huse uden-

Margrete Urnes Ligsten.
 Efter Abildgaards Tegning af 1765
 i Nationalmuseet.

for Klostermuren. 1582 træffer Kongen en Afgørelse stik imod den af ham selv fastsatte »Skik og Orden«, idet han giver en af Klosterdamerne, Jomfru Margrethe Ronnow, Tilladelse til ikke een, men to Gange om Aaret at besøge Slægt og Venner uden at behøve at overholde den fastsatte Tidsfrist; hun kunde vende tilbage til Klosteret igen, naar det passede hende²².

Den 9. August 1582 døde Margrete Urne og blev begravet i Kirken. Hendes Ligsten er endnu bevaret. Den fremstiller hende staaende i sin Ordensdragt, omgivet af sine Ahner-Vaaben, 4 paa hver Side, og med en lille Hund ved sine Fødder; den kom, fortælles der, med paa Stenen, fordi den døde af Sorg over sin bortgangne Herskerinde.

Margrete Urnes Efterfølger som Abbedisse blev den i det foregaaende meget omtalte Sofie Gyldenstjerne. Hun fik nu Oprejsning for megen tidligere Tort, idet alle Jomfruerne stemte paa hende, hvorefter Kongen foretog Udnævnelsen. Den blev hende højtidelig overbragt ved to Rigsraader. De havde Ordre til samtidig at foreholde »Jomfruerne og menige Konvent«, at de skulde være Abbedissen lydige, at formane Abbedissen til at vise sig godvillig mod Jomfruerne »som en Moder mod sine Børn«, at paase, at det gik kristeligt til med Sang, Læsning og Gudstjeneste, og at den af Kongen og Rigsraadet givne Forordning om Jomfruernes Underhold, Klosters Lkning og andet blev overholdt. De skulde lade Forordningen oplæse i Koret og skride ind, hvis der i Modstrid med den findes Brøst og Uskikkelighed, hvorom Kongen har hørt noget f. Eks., at der er fri Ind- og Udgang af enhver, og at Klosteret ikke er tilbørlig lukket. De fik Fuldmagt til at bringe alt i Orden, paahyde, at Jomfruerne kun søgte Taleporten med Abbedissens Vidende og Vilje, at ingen indlodes uden Adelspersoner, der kom for at tale med deres Slægt, derudover skulde Klosteret være et lukket Jomfrukloster. Alt, hvad de erfarede, skulde de indberette til Kongen²². Ligeledes skulde Rigsraaderne paase, at der ikke blev holdt unyttige Folk i Klosteret. Dette sidste sigtede vistnok til, at nogle af de fornemmeste Jomfruer overtraadte Paabudet om kun at holde to Piger, idet de holdt 4—5.

Iøvrigt bar den hele Skrivelse jo Vidne om, at Klosterslutten atter var i Forfald, Margrete Urne var kort træt, og Tojlerne var slappet i hendes gamle Hænder.

Sofie Gyldenstjerne skulde nu paany bringe Orden i Hvepsereden. Det ser ud til, at hun de første Aar har haft en heldig Haand baade til Opretholdelse af Disciplinen nedad og til Bevarelsen af et godt Forhold opad til Konge og Rigsraad. Hun havde bl. a. Held til et Par Gange at afværge uberettigede Indgreb fra Kongens Side. Straks efter hendes Tiltrædelse prøvede Kongen et nyt Indgreb, idet han skrev til Abbedissen, at Lene Goyes Brodre havde været hos ham og andraget om, at Lene Gøye (Enke efter Jacob Hvide til Rodkilde) maatte blive optaget i Klosteret. Kongen havde bevilget deres Andragende og befalede nu Abbedissen at indtage Fru Lene Gøye i Klosteret og give hende Underholdning som de andre Søstre, »saa længe hun Klosters Skik findes lydlig undergoven og i Levned og Omgang sig tilbørlig forholder«²³. Det var jo et groft Brud paa Jomfruklosters Regler, at nu ogsaa Fruer skulde have Adgang. Jomfruerne satte sig alle som

een derimod, og Sofie Gyldenstjerne søgte saa at afslaa Angrebet. Hun gik snildt til Værks, idet hun ikke fo'r ud med Protester og Afslag, men tilbød at underholde Lene Goye af Klosters Midler, blot hun maatte blive udenfor. For at det lettere skulde glide, sendte Abbedissen Kongen nogle Lækkerier, som hun underdanigst bad ham ikke at forsmaa. Kongen antog hendes Forslag, modtog med Tak hendes Foræring og ændrede sin tidligere Befaling derhen, at Klosteret ikke skulde indtage Lene Goye, men give hende til Underhold lige saa meget som en Søster i Klosteret faar²³. Lene Goye kunde saa bo, hvor hun lyster. Det kongelige Angreb blev altsaa afslaaet, Sejren var vundet, men ingenlunde uden betydelige Ofre.

Den næste Sejr, Sofie Gyldenstjerne vandt, var over de gamle Sostre fra den katolske Tid. Saa underligt det end lyder, fandtes der endnu 47 Aar efter Reformationen katolske Tendenser i Klosteret. Den nye »Skik og Fundats« af 1572 bestemte bl. a., at der hverken maatte synges eller læses Latin i Klosteret, alt skulde ske paa Dansk. Men nu over 10 Aar efter indberetter Sofie Gyldenstjerne gennem de to Rigsraader, at Jomfruerne klager over, at en Del af de gamle iblandt dem er med Alderdom og Sygdom saaledes besvaret, at de ikke kan opretholde deres gamle latinske Sang og Læsning; de yngste Jomfruer har aldrig lært Latin, og Korsangen bliver da ofte saaledes, at Folk i Kirken spotter over slig Sang. Jomfruerne andrager derfor om at blive forskaanel for den latinske Sang og Læsning, ved at der gives kongelig Befaling til, at der kun maa synges, læses og bedes paa Dansk. Dette Andragende blev selvfølgelig straks bevilget af Kongen, der næppe har anet, at de katolske Skikke endnu havde til Huse i Klosteret. For at det nu kan blive Alvor med at faa dem udryddet, sender han først paa Aaret 1583 to Rigsraader til Maribo; de skal gøre de forsamlede Jomfruer bekendt med Kongens Vilje og give Abbedissen nærmere Underretning om, hvad Jomfruerne skal læse og synge²⁴. Dermed tør man formode, at Katolicismens sidste Mindelser er bleven udryddet fra dette deres sidste og eneste Tilflugtssted.

I et andet Tilfælde viser Sofie Gyldenstjerne sig i Besiddelse af en for de Tider sjælden Humanitet. En af Klosters Bønder havde forsøgt ved Hjælp af Trolddomskunster at finde en Skat, som skulde være nedgravet paa Lindholm. Hans Forchavende blev opdaget, og Lensmanden Steen Brahe vilde have Synderen paa Pinebænken for at faa oplyst alt om hans Trolddomsfærd og hans eventuelle Medskyldige. Men Abbedissen modsatte sig, at Manden underkastedes

Tortur. Saa klagede Lensmanden til Kongen, og denne tilskrev straks Abbedissen, at hun ikke maatte hindre Lensmanden i sit Forhavende paa det, at den Anklagedes Brode og »Omgang med den onde Aands Kunst« kunde blive fuldt opklaret²⁷.

Den Enighed og tilsyneladende Fred, Sofie Gyldenstjerne havde tilvejebragt indenfor Klostermurene, varede naturligvis ikke længe. Fire Aar efter hendes Tiltrædelse var det galt igen; thi i November 1586 sendte Kongen tre Rigsraader til Maribo for at forhøre, hvad urigtigt der var i Klosteret, og hvad der var Aarsagen til Uenigheden Jomfruerne imellem. Straks i det nye Aar forelaa Resultatet af deres Undersøgelse:

De indstiller: at Abbedissen faar Paalæg om snarest at lade Kirken og Klosteret reparere paa Tag og andre brostholdige Steder, at hun skal holde Pibeovnen (den aabne Kamin) i Konventstuen i Stand og benytte den, at hun skal drage Omsorg for, at der hverken i Klosteret eller Kirken taales noget Menageri »og Uskikke ligesom af Hunde«, og at hun skal sørge for, at Jomfruerne faar de Fødevarer og Penge, de har Krav paa. Kongen tiltræder disse Bemærkninger og fortsætter derefter: Vi har af vore nævnte Raader saavel som af gode Mænds skriftlige Erklæring erfaret, at der nu i nogen Tid har hersket saa stor Tvedragt og indbyrdes Forbitrelse iblandt Eder (Jomfruerne), at ingen vil lade sig tale til Rette, saa Enighed atter kan opnaas. Vi vil da lade Eder vide, at vi med ikke ringe Mishag ofte erfare og høre, at alt, hvad vi haver gjort og ment at gøre til Guds Ære og kristelige Jomfruers Underhold, ved Eders Tvedragt, usamdræglige Levned, ukærlige Samkvem og anden Uskikkelighed — snarere er bleven til Guds Vanære og Fortornelse og Menighedens Forargelse, hvilket vi ingenlunde vil tillade eller taale. Derfor vil vi Eder alle og hver især alvorligt advare og formane mod at fremture paa slig Vis, og befaler vi Eder derfor strengeligen at I herefter lever et kristeligt, kærligt og samdrægligt Levned, at Abbedissen viser sig som en god og kærlig Moder mod Jomfruerne, og at de er Abbedissen hørig og lydige, saa I alle kan leve i kærlig Omgængelse uden Nid og Avind — saafremt I ikke vil, at vi skal skikke Eder bort og overlade Eder til den Underholdning I kunde faa andet Steds²⁸.

Trods denne kongelige, strenge Tiltale kneb det stadig med at holde Fred. En af Aarsagerne til Ufreden var nu ganske vist Kongens egne Befalinger om, at den og den af Jomfruerne skulde have Forrettigheder fremfor de andre. De begunstigede blev hovne og over-

Foto V. Paull.

Udsigt fra et Gavlvindue i Ny Klostergade mod Kirkens østre Del.

legne og troede sig saaledes favoriseret, at de kunde gøre, hvad de vilde. De andre var misundelige over Forrettighederne og rasende over Misbrugene. Særlig Johanne Falster, der 1568 ved Kongens Magtsprog havde faaet de store Forrettigheder, forte sig meget anmassende, gjorde omtrent, hvad hun vilde, og holdt derved Spliden og Spektaklerne vedlige. Saa klagede Abbedissen for de tilsynsførende Raader, og efter at disse havde undersøgt Sagen, lod de Klagen gaa videre til Kongen. Resultatet blev en meget kraftig Irettesættelse til Johanne Falster, idet Kongen skrev til Abbedissen og sendte hende et aabent Brev til Johanne Falster, som Abbedissen skulde læse for hende i alle Jomfruernes Nærværelse, saa baade hun og alle Jomfruerne kunde vide at rette sig derefter. Kongen tilføjer, at Jomfru Sofie Gyldenstjerne ogsaa skal rette sig efter Brevet og optræde som en kristelig Abbedisse med kærlig og moderlig Omgængelse overfor dem, der skikke sig tilbørlig, og med streng Opsigt og Disciplin overfor dem, som forholde sig anderledes end ret og kristeligt er.

I det aabne Brev, der oplæstes for den samlede Jomfruskare, befaler Kongen meget alvorlig Jomfru Falster at opføre sig ordentligt.

Foto V. Paull.

Udsigt fra et Vindue i Ny Klostergade mod Kirkens vestre Del.
I Forgrunden Hvilehjemmet.

Saafrømt hun ikke vil miste sit frie Underhold i Klosteret, maa hun være dettes Statuter samt Kongens, Rigsraadets og Abbedissens Forordninger lydige og undergivne i alle Maader. Hun maa ikke tiltage sig nogen Forrettighed over andre i Klosteret og maa fremtidig ikke forlade det uden Abbedissens særlige Tilladelse. Kongen har nemlig erfaret, at den hende tidligere givne Tilladelse til at drage af Klosteret et Par Gange om Aaret for at besøge sine Venner har medført, at hun føler sig hævet over Klosters Regler, Orden og Øvrighed, saa hun ikke vil adlyde Abbedissen, ikke vil møde til Konvent sammen med de andre Jomfruer, naar noget skal forhandles eller Breve fra Konge og Rigsraad skal oplæses for dem. Denne hendes Adfærd og anden Modvilje og ubeskedne Optreden foraarsager stor Forargelse blandt de andre Jomfruer og stor Uenighed og Uskikkelighed i Klosteret, saa der idelig kommer Klager til Kongen derover. Kongen vil ikke mere taale sligt, og hvis hun fortsætter paa den Maade, skal Abbedissen bortvise hende af Klosteret og ikke yde hende noget til Underhold, og gør Abbedissen ikke dette, skal hun selv komme til at staa ham til Regnskab²⁹.

Det var jo et sonderknusende Nederlag for den hoffærdige Soster og en tilsvarende Triumf for de andre Jomfruer; det har ikke været godt at hedde Johanne Falster i Maribo Kloster i de Dage, som fulgte efter. Det ser da ogsaa ud til, at hun er blevet tæmmet; man hører ikke mere om hende.

Abbedissen søgte at forfølge sit Held ved at opægge den anden Jomfru med Særrettigheder, Margrete Ronnow. Abbedissen afknapede de Ydelser, Margrete havde Krav paa, og betalte hende ikke de reglementerede Pengebeløb i rette Tid. Men Margrete Ronnow var for klog; hun lod sig ikke opirre til Ubesindigheder, men klagede derimod til Kongen, der omgaaende gav Abbedissen Ordre til at rette denne Uorden²⁹.

Det blev Frederik II's sidste Indsats i det Sisufusarbejde at skabe Ro og Orden blandt de mange intrigante Fruentimmere i Maribo Kloster. Skærtorsdag den 4. April 1588 døde han, og under den nye Konges Mindreaarighed fik det af Rigsraadet valgte Regeringsraad til Opgave at styre Riget og — Maribo Kloster.

Regeringsraadet fulgte forøvrigt i Kongens Fodspor ved at belemre Klostret med Underhold af Enker, som ikke kom det ved. Den første var Sofie Gynterberg, Enke efter Fribytterer Mogens Heineson. Da Forklaringen paa, at Enken blev paanødt Klostret, ligger i hans tragiske Skæbne, er det forsvarligt her at dvæle lidt ved den.

Efter de skiftende Tidens skiftende Bedømmelse har han snart været Sorøver, Bedrager og Voldsmænd, snart en indtagende Mand, en forvoven Helt, Sorøvernes Revser og Rædsel. Ingen enkelt af disse hinanden diametralt modsatte Bedømmelser er rigtig; de skal slaas sammen for at give et korrekt Billede af denne Mand, der var 400 Aar bagefter sin Tid og horte hjemme i Vikingetogternes Aarhundreder. Opvokset paa Færoerne, kendt med Befolkningen og hvert Smuthul deroppe, fik han af Frederik II Handelen paa Færoerne i Forpagtning og fik samtidig Lov at udruste sit Skib som Orlogsmænd. Han skulde dermed tugte Soroverne, som snart overfaldt Skibene, der skulde til Øerne, snart gjorde Landgang og plyndrede vildt baade i Smaabyerne og Landdistrikterne. Mogens Heineson gjorde lyst iblandt dem. Forvoven, snu og tapper overmandede han, snart ved List, snart ved ukueligt Mod og Tapperhed, mangt et Soroverskib, der var langt større end hans eget. Men samtidig med, at han saaledes befriede Øerne for en slem Plage, skaffede han dem selv en anden paa Halsen. Han havde jo Eneret paa Handelen og benyttede

sig heraf til at snyde Befolkningen efter Noder. Han forte slette Varer til høje Priser, snød paa Maal og Vægt og brandskattede Gang efter Gang Øerne paa ganske ulovlig Vis. De, der var Partnere i hans Skibe, snød og bedrog han, aflagde falsk Ed for et godt Ord og løj frækt og vedholdende, naar han blev anklaget. Og det blev han tit. Den kække, mandige Søgut havde vundet Frederik IIs Yndest, og det frelste ham Gang paa Gang, idet Kongen stadig ikke kunde tro saa slet om den Mand, der optraadte saa frimodig overfor ham, og Gang paa Gang forstod at gætte Kongens Ønsker og kæle for dem. Selv overfor en saa farlig Fjende som den dygtige, retskafne og handlekraftige Rentemester Christopher Walkendorph forstod Mogens Heineson at klare sig. Rentemesteren gennemskuede ham og var fast overbevist om, at han var en Forbryder, der fortjente Døden; men saa ofte Walkendorph anklagede ham hos Kongen, forstod Mogens Heineson at klare for sig og opnaa stadig nye Begunstigelser. Kneb det rigtig for ham, udeblev han fra Retten, hvor han var stævnet, og fo'r til Sos. Under en saadan særlig alvorlig Situation gik han i hollandsk Krigstjeneste med eget Skib og fik Kaperbrev med den Opgave at gore Nederlandenes Fjender alt muligt Afbræk. Men Mogens Heineson havde under denne privilegerede Søroverhaandtering alt for ofte ondt ved at kende Ven fra Fjende, naar der blot var god Fangst at gore. Skont England ikke var i Krig med Nederlandene, overfaldt og plyndrede Mogens Heineson bl. a. et rigtlatet engelsk Skib, hvad senere blev Anledning til hans Ulykke.

Mogens Heinesons Giftermaal med Sofie Gynterberg havde en Historie, der i Voldsomhed og Brutalitet stod fuldt paa Højde med hans øvrige vilde Liv. Han enten voldtog eller forførte først Sofies' ældre Søster Margrete, der fødte et dødfødt Barn og havde Held til at skjule denne Ulykke og Skam for hele sin adelige Familie. Nogle Aar efter giftede hun sig med en Adelsmand og var faldet helt til Ro, da hun opskræmtes ved Meddelelsen om, at Mogens Heineson nu ogsaa havde forført hendes Søster. Efter den Tids moralske, religiøse og juridiske Begreber var det Blodskam og Dødssynd at ægte sin afdøde Kones Søster, og Synden blev ingenlunde mindre ved, at her ikke var Tale om Ægteskab, men om Forførelse eller Vold. Straffen var Døden.

Margrete blev saa ophidset og fortvivlet over denne rædselsfulde Meddelelse, at hun betroede sin Mand den frygtelige Hemmelighed, som hun og Mogens Heineson hidtil havde været ene om. Manden

rejste Anklage mod Forføreren, men Mogens Heineson nægtede og svor frejdig med Haanden paa Biblen, at det var Løgn alt, hvad Margrete fortalte. Hun blev derfor sat i Fængsel. Hvad hendes egen Slægt angik, da stod de alle imod hende, ikke fordi de troede Heineson bedre end hende, men fordi det var den eneste Vej til at faa Slægtens Ære bjerget nogenlunde i Land. Naar Sofie blev gift med sin Forfører, var hendes Sag klar, og det var bedre at stemple Margretes Ord som Løgn end at have to Kvinder forført af samme Mand; at han blev straffet med Døden, formaaede jo ikke at tage Skammen fra de to Piger og Slægten. Mogens Heineson giftede sig med Sofie, og Margrete forblev i sit Fængsel.

Saa døde Frederik II, og Mogens Heinesons Fjende, Christopher Walkendorph blev en af de tre Regeringsraader. Kort efter kom en Repræsentant for et rigt Hus i England til København. Det var deres Skib, Mogens Heineson havde plyndret, og nu forlangte Huset ham idomt Erstatning og Straf. Af Regeringsraaderne var Christopher Walkendorph alene til Stede i Hovedstaden; han greb med Begærlighed Lejligheden, lod Mogens Heineson kaste i Fængsel og belægge med svære Lænker, og befalede Raadstueretten i København at fælde Dom i Sagen. Alene dette var et Overgreb, eftersom Mogens Heineson havde begaaet den paagældende Forbrydelse i hollandsk Tjeneste, og derfor skulde tiltales og dømmes i Holland og ikke i Danmark. Raadstueretten adlød imidlertid Walkendorph og domte Mogens Heineson til Døden. Hans Venner krævede Straffen udsat og Dommen indanket for Herredagen; men Walkendorph lod uden videre Dommen fuldbyrde. Tidlig om Morgenen den 18. Januar 1589 blev Mogens Heineson halshugget paa Slotspladsen. Da Bodlen vilde binde ham et Tørklæde for Øjnene, afviste han ham med Ordene: »Nej, jeg har set saa mangen dragen Klinge for; jeg er ikke ræd, vær du det blot heller ikke«, dermed knælede han, og faa Sekunder efter faldt hans Hoved. Liget blev uden Spor af Ceremonier nedgravet paa den tilstødende Nikolaj Kirkegaard.

Der er ingen Tvivl om, at Mogens Heineson efter Datidens Retspraksis havde fortjent Døden ikke een, men ti Gange for sin lange Række af grove Forbrydelser, og det er vel ogsaa det, der har tilskyndet Christopher Walkendorph til at handle, som han gjorde. Men set alene ud fra det Grundlag, hvorpaa Dommen var fældet og eksekveret, var der begaaet et grovt Retsbrud, og Mogens Heinesons Venner tøvede ikke med at kræve Walkendorph til Regnskab. Efter

mange Undersøgelser og lange Forhandlinger fandt Sagen sin Afgørelse paa Herredagen i Kolding den 6. August 1590. Dommen over Mogens Heineson blev erklæret ugyldig, hans Enke fik Tilladelse til at optage hans Lig og begrave det med alle mulige Æresbevisninger, og Walkendorph gik ind paa at betale hende en Erstatning paa 12,000 Kr., en mægtig Sum i de Dage. Samtidig maatte Christopher Walkendorph udtræde af Regeringsraadet. Først efter at Christian IV selv havde overtaget Regeringen, blev den fremragende og højt fortjente Embedsmand paany kaldt frem til Deltagelse i Statsstyrelsen. Mogens Heinesons Venner lod med stor Pomp og med størst mulig Bram hans Lig optage og føre til Jylland. Den mægtige Opsigt, som dette vakte, affødte snart Legendens om Mogens Heineson som den uskyldigt myrdede Helt²¹.

I Overenskomsten paa Koldinghus har sikkert ogsaa været en Bestemmelse om, at Heinesons Enke skulde hjælpes yderligere med frit Underhold i Maribo Kloster. Brevet herom er dateret den 12. August 1590 og har følgende Indhold: Mogens Heinesons Efterlever-ske, Fru Sofie Gynterberg, har i sin bedrovelige Tilstand og Hjertesorg ønsket at blive indtaget i Maribo Kloster, eftersom hendes Sind nu er vendt fra denne Verden og hun herefter agter at leve i Enlighed og idelig tjene Gud. Kongen (Regeringsraadet) anbefaler Klostret at tage mod hende, da det »bor at være Enkers, faderløses Born og uskyldige fortrængtes Beskytter«. Men Abbedissen gjorde Indsigelser. For det første burde kun Jomfruer indtages i Klostret og for det andet burde Sofie Gynterberg heller ikke komme i Betragtning med Underhold, eftersom Maribo var et adeligt Kloster og Sofie Gynterberg havde forspildt sit Adelskab ved at ægtele den borgerlige Mogens Heineson. Regeringsraadet fastholdt imidlertid sin Beslutning²², og Resultatet blev, at Klostret maatte punge ud; men af lang Varighed blev det ikke, eftersom Sofie Gynterbergs ovenfor udtalte Trang til »leve i Enlighed«, snart forsvandt; hun giftede sig igen og dermed slap Klostret for Underholdningspligten.

Aaret efter mødte Regeringsraaderne med endnu en Enke, der skulde forsvares i Klostret, det var Fru Margrete Huiifeldt, Enke efter den 1591 afdøde Mogens Eriksen Mormand til Bramslykke. Mærkeligt nok stod ogsaa hendes Navn i dramatisk Belysning, men Tragedien laa ganske vist en halv Snes Aar tilbage. Det var nemlig hendes Datter, Sofie, som 1580, medens Fortældrene var fraværende, lavede den forargerlige Komædie, med at agere syg og dod og lade en

Kiste — der forestillede at rumme hendes Lig, men kun indeholdt Kampesten og Halm — begrave paa Musse Kirkegaard, medens hun selv forduftede sammen med en Elsker²⁴. Abbedissen og alle Jomfruerne betragtede stadig dette Paahæng med alt andet end Velvilje. Efter at Christian IV havde overtaget Regeringen, søgte Abbedissen derfor at blive »Paahænget« kvit. Hun skrev til Kongen, at Maribo Kloster var meget besværet ved den store »Udspisning« som forarsagedes derved, at Fru Margrete Huitfeldt og Lene Gøye underholdtes af Klosteret, skont de var velsituerede nok til selv at kunne sørge for deres Ophold. Kongen imodekom hendes Ønske og skrev, at den store Udspisning skulde afskaffes, og Abbedissen skulde med det allerførste paa Kongens Vegne tilsige og befale Fru Margrete Huitfeldt og Fru Lene Gøye, at »begive sig ud af Klosteret«. Om disse sidste Ord er andet og mere end et forkert Udtryk, eller de to Fruer virkelig boede i Klosteret, faar staa hen; men Sandsynligheden taler for, at den gamle Ordning, at Fruerne ikke boede i Klosteret, fremdeles er opretholdt. Lang Glæde fik Abbedissen dog ikke af denne Sejr. Thi et Par Maaneder efter skrev Kongen til Abbedissen, at han havde erfaret, at hans kære Fader i sin Tid havde bevilget Fru Lene Gøye Underhold i Klosteret paa Livstid. Dette Faderens Løfte vilde Sonnen respektere, og han befalede derfor Abbedissen at lade Fru Lene Gøye nyde Underholdning af Klosteret som hidtil. Abbedissens Misfornøjelse var stor, og hun dristede sig til at sidde Kongens Befaling overhørig. Det gik naturligvis ikke ret længe. Fru Lene klagede til Kongen, og Abbedissen fik strengt Paalæg om at efterkomme den givne Befaling og overfor de tilforordnede Rigsraader forklare, hvorfor hun forholdt Lene Gøye det bevilgede Underhold. Ogsaa Fru Margretes Udelukkelse blev af kort Varighed; thi inden Aaret var ude, skrev Kongen til Abbedissen, at da Fru Margrete Huitfeldt godvillig havde overladt Kongen tvende Gaarde i Halmstad til en billig Pris, skulde Klosteret atter give hende Underhold og endda udrede alt, hvad Fru Margrete var gaaet Glip af, siden Underholdet blev taget fra hende. Saa var Abbedissen lige vidt. Vred var hun, og Vreden udløstes i Trods mod Kongens Befaling angaaende Lene Gøye. Det medførte kun, at Abbedissen fik et nyt endnu skarpere Paalæg om at rette sig efter de givne Befalinger og lade Lene Gøye faa, hvad hun tilkommer²⁵. Og denne Gang fandt Abbedissen det raadeligst at lystre.

Sofie Gyldenstjerne, der begyndte sin Abbedissegerning saa lovende, havde altsaa hurtigt udviklet et stridigt og herskesygt Gemyt. Det

gav sig ikke alene Udslag opefter mod Konge og Rigsraad, men ogsaa nedefter mod Borgerne i Maribo og Jomfruerne i Klostret. Med sine Undergivne i Maribo havde hun gentagne Rivninger og anklagede dem til Kongen for Ulydighed, saa et Par Rigsraader maatte ned og slaa koldt Vand i Blodet til begge Sider. Mod Jomfruerne var hun snart bidsk, snart blid, saa Disciplinen slappedes derved. Endelig viste hun sig at være en meget daarlig Administrator af de store og vidtstrakte Klostergodser.

Klagerne var mange, og 1595 sendte Kongen de tre tilsynsførende Rigsraader Christopher Walkendorph, Breide Rantzau og Arild Huitfeldt til Maribo for at »visitere« Klostret. I den skriftlige Befaling til dem om at rejse, hedder det, at Kongen har erfaret, at Klosters Bygninger skal være meget forfaldne, og at det paa Trods af Fundatsen skal gaa meget uskikkelig og utilborligt til mellem Jomfruerne. Da det er det eneste Kloster i Riget, som Adelen nyder godt af, vil Kongen gerne have, at der handles rigtigt med det, og de skal derfor undersøge alt i Klostret og Lenet og afgive deres Betænkning til Kongen og Rigsraadet²².

Resultatet af denne Undersøgelse er desværre ikke bevaret; men at det ikke havde været tilfredsstillende fremgik deraf, at Klostret næste Aar fik en ny Fundats — som om der kunde være noget som helst Haab om, at *det* vilde hjælpe. Iøvrigt skilte den nye Fundats sig ikke stort fra sin Forgænger.

I den nye Fundats hedder det bl. a., at Jomfruerne skal møde i »Koret over Kirken«, naar Klokkeren er 8, og ikke skilles, for de har sunget 3 Salmer. Desuden skal de daglig læse 3 Kapitler af det nye Testamente; af det gamle kan de nøjes med at læse Salmerne og Profeterne. Læsningen skal ske paa Dansk, og Abbedissen skal paase, at baade Sang og Læsning foregaar »uden al Superstition og Afguder«. — Det er det katolske Spøgelse, man mærkværdigt nok endnu er bange for. Men Kravene er ellers slappede, idet den gamle Fundats paabød 3 religiøse Sammenkomster om Dagen; den nye kun een.

Med Henblik paa den indbyrdes Uenighed hedder det i Fundatsen: Findes nogen af Jomfruerne at ophidse de andre til Uenighed eller Uhorsomhed imod Abbedissen uden skellig Aarsag, saa skal Abbedissen og tvende Jomfruer først advare Vedkommende to Gange, men tredie Gang skal hun forvises af Klostret. Hver Fredag skal Abbedissen samles med alle Jomfruerne i »Kapitelhuset« til Forhandling om, hvad der maatte være dem imellem. Om Vinteren skal der gores

Ild i Pipeovnen hver Dag mellem Mikkelsdag og Midfaste Søndag, saa alle Jomfruerne kan søge did om Dagen og om Aftenen. Helt ny er følgende Bestemmelse: Vil nogen af Jomfruerne tage til sig Adelsbørn at oplugle, lære at sy, væve og lignende, da skal det være dem tilladt, men deres Portioner af Fødevarer og Naturalier bliver ikke større af den Grund.

— Mon Konge og Rigsraad virkelig har tænkt sig, at denne af Intrigens Traade gennemvævede Rede kunde være et passende Opdragelsessted for Born? Eller har de haabet her at finde et Middel til at lede Jomfruernes Tanker i mere fredelig og nyttig Retning? I saa Fald maatte de nødvendigvis blive skuffet. De stridbare Jomfruer havde mindst af alt Sans for at tage sig af deres lykkeligere stillede Standsfællers Born. Naar Skægtninge derude havde Friheden, Lykken og Fornøjelsen, maatte de ogsaa selv tage Besværet med at opdrage deres Born.

Jomfruerne havde klaget over, at de ikke blev saa godt bespist nu som den Gang, de spiste ved fælles Bord; de havde, erklærede de, derfor været henvist til at besvære deres Paarørende. — Da andre ikke skulde underholde dem og »derved fange Afsky for at sende deres Børn i Klosteret,« hed det i Fundatsen, gives der nu nojaglig Forskrift for, hvad hver Jomfru skal have i aarligt Underhold. Listen har sin Interesse ved de Pengeværdier, der hist og her tilføjes, og den gengives derfor her: Hver Jomfru skulde have 16 Brød. »saa store af Vægt som hidtil vanligt har været«, 16 Td. Malt, 1 Td. Humle (eller 3 Daler), 3 Fjerdinger og 1 Otting Smør, 1 Td. »Lomborgersalt«, 1½ Okse (eller 7½ Daler), 1 fedet Svin (eller 9 Mark), 5 Oldensvin, 2 Faar, 8 Lam, 1 Kid, 10 Gæs, 20 Høns, 1 Td. sallet Sild (eller 3 Daler), 1 Td. Torsk (eller 2 Daler), 1 Fjerding Aal, 48 Snese tør Sild (eller 3 Mark), 200 Stk. tør Hvidling (eller for hver Snese 8 Skilling), 250 Stk. tør Flynder (eller for hvert Hundrede 20 Skilling), 2 Worder Kablau (eller for hver Worde 6 Mark), 2 Langer Fiske (eller 20 Skilling), 1 Fjerding Kallun (eller 12 Skilling), 8 Rokker (eller 1 Mark), 1 Skæppe Hvede, 2 Skæpper Boghvedegryn, 1 Skæppe Byggryn, 1 Skæppe Hirsegryn, 2 Skæpper hvide Ærter, 1 Skp. graa Ærter, 1 Fjerding Eddike, 25 Læs Ved, til Kul 1 Daler, til Løg 1 Mark og til Klæder og anden Nødtorft 50 Daler.

Jomfruerne maatte kun have to Piger hver samt en, der kogte for de to, der delte Lejlighed. Abbedissen maatte »kun« have 6 Piger til Hjælp.

**Vestergade set fra Aaen.
Tegning fra Tiden omkring 1860.**

**Østergade set fra nuværende Skinningsgade.
Tegning fra Tiden omkring 1860.**

Vedrørende Abbedissen siger Fundatsen noget, der tager specielt Sigte paa Sofie Gyldenstjernes Regimente. Abbedissen skal, hedder det, holde Klosteret tilbørligt vedlige. Hun maa ikke huse fremmede Adelsfolk i Klosteret mere end een, højst to Nætter. Hun maa ikke holde Hunde i Klosteret; Ænder og Gæs saavel som andre urenlige Dyr maa ikke holdes i Abildhaven, men skal henvises til Ladegaarden. Sluttelig paabydes hun strengeligt at overholde Fundatsen; vil Abbedissen ikke rette sig herefter, skal hun afsættes og en anden vælges i hendes Sted¹.

Hvis Sofie Gyldenstjerne har troet, at dette kun var en tom Trusel, blev hun paa højst ubehagelig Vis belært om sin Fejltagelse. Hun tillod sig at ignorere forskellige af de givne Paalæg, og Afstraffelsen kom omgaaende. Fundatsen er dateret 7. Juni 1596, den 21. Juni tilsendes den Abbedissen, og allerede 5. August bliver hun afsat. Under denne Dato faar Jomfruerne i Klosteret nemlig Brev om at vælge en anden Abbedisse. Kongen skriver, at han har bragt i Erfaring, at Abbedissen ikke vil varetage Klosters Tarv paa rette Maade, men viser sig meget forsommelig, saa Klosteret kommer mere og mere til agters; det er baade i Gæld og er meget forfalden paa Bygninger. Heller ikke vil Abbedissen holde Klosteret tillukt (for fremmede Gæster) eller rette sig efter de Forordninger, som Kongen og hans Fader har givet. Derfor skal Sofie Gyldenstjerne »for Abbedissens Tjeneste forskaanes« og Jomfruerne af deres Midte udvælge den, de »dertil dueligst anse«. Kongen vil saa konfirmere og stadfæste Valget. Margrete Norby blev derefter udnævnt til Abbedisse. I Bestallingsbrevet hedder det, at Abbedissen skal holde Klosteret tillukt, holde Kirke og Kloster vel vedlige og have Tilsyn med, at Jomfruenes Piger fører et kristeligt og ærligt Levned. Det sidste sigter til, at der var fort svære Klager over det usædelige Liv, som Pigerne i Klosteret førte².

Sofie Gyldenstjerne fik som Plaster paa Saaret Lov til at beholde Abbedisselønnen, d. v. s. dobbelt saa meget i Underhold som en menig Jomfru. Det tilføjes udtrykkeligt, at Betingelsen herfor er, at hun »forholder sig tilbørlig« mod Abbedissen og Jomfruerne. Men det kunde Sofie Gyldenstjerne nu engang ikke. Det varer ikke længe, før Abbedissen klager over hende, og Kongen svarer herpaa: Eftersom Jomfru Sofie Gyldenstjerne ikke vil rette sig efter Klosters Forordning, men lader sine Tjenere ligge inden Klosters Porte ved Nattetide og holder Hunde, der udi Kirken lader det »Uskikkeligen og

Usømmeligen tilgaa« — saa skal Abbedissen ikke give hende noget som helst Underhold i Klostret. Dagen efter skriver Kongen, at han har erfaret, at Sofie Gyldenstjerne forskellige Steder skylder Penge fra sin Abbedissetid, ialt 1500 Daler. Han antyder rent ud, at hun som Abbedisse har melet sin egen Kage, idet han skriver, at hun »maaske har faaet Penge til sit eget Behov og ikke til Klostrets«, og det vilde derfor være rimeligt, at hun selv kom til at betale; men da Kongen ikke vil udsætte de fattige Folk, der har Pengene til Gode, for Tab fra Klostret, giver han Ordre til at lade enhver faa sit Tilgodehavende. Trods alt er Truslen om at berove Sofie Gyldenstjerne hendes Underhold i Klostret ikke blevet til noget; men have hende der var umuligt, og med Udgangen af 1597 bliver Margrete Norby og Klostret omsider af med den genstridige forhenværende Abbedisse. Hun fik Ordre til at fraflytte Klostret, men bevarede ligefuldt sit Underhold²⁸, altsaa ganske som de Fruer, Sofie Gyldenstjerne tidligere havde set saa skævt til.

Trods de sørgelige Erfaringer, der i Tidens Lob var høstet af Metoden med at give enkelte Jomfruer Forrettigheder, fortsatte Regeringen dog dermed. 1597 gav Kongen saaledes Ordre til at indtage Jomfru Else Huitfeldt i Klostret, hun skulde ikke »besværes med Korsang«, og hun skulde have det Bogkammer med Karnap og det lille Kammer, der nu var ledigt. Hun faar med andre Ord de to Værelser for sig selv og skal ikke som de andre Jomfruer have en »Staldsøster«. 1599 indtages Jomfru Alhed Venstermand i Klostret og bliver ligeledes for »Korsang forskaanet²⁹».

De to Jomfruer fik dog ikke længe Glæde af deres Særrettigheder. I Aarene 1601, 1602 og 1604 rasede Pesten mange Steder i Landet

Margrete Norbys Ligsten af brunt Marmor med fordybet Indskrift.

Efter Abildgaard's Tegning i Nationalmuseet 1765. Nederst paa Stenen staar: Denne Sten er nedlagt over hendes salige Lag af ærlig og velhyrdig Fru Abelle Norby, velbyrdig Christoffer Busses.

og gjorde ogsaa en rig Host i Klostret. 1602 dode Abbedissen Margrete Norby; hun blev begravet i Kirken, hvor Ligstenen endnu findes. Hendes Efterfølger blev ovennævnte Else Huitfeldt, hun valgtes den 14. Marts, men bortreves allerede 29. November samme Aar af Pesten. Blandt dens mange andre Ofre dette Aar var ogsaa den begunstigede Alhed Venstermand⁶⁰.

Den næste og sidste Abbedisse blev Margrete Hardenberg; men der savnes Dokumenter med nærmere Angivelse af Dagen og Betingelserne for hendes Udnævnelse. De følgende Aar er formentlig gaaet nogenlunde roligt, men Styret af Klostret synes ganske vist ogsaa at være gledet fra Abbedissen over til de skiftende Lensmænd i Vordingborg Len. Fra 1603 gik Ordrene om Jomfruers Optagelse i Klostret ikke som tidligere til Abbedissen, men til Lensmanden⁶¹. Først 1617 havde Margrete Hardenberg vundet saa megen Tiltro, at Ordrene om Optagelse nu igen gik til Abbedissen⁶². Der blev ogsaa optraadt med større Fasthed end tidligere overfor urostiftende Jomfruer. Da Anne Kaas, der kun havde været i Klostret i halvandet Aar, lavede Spektakler, og Abbedissen klagede over hende, kom der øjeblikkelig Ordre til at udelukke hende af Klostret med den Motivering, at hun havde »afstedkommet adskillig Uenighed og var udebleven fra Klostret udover den fastsatte Tid«⁶³.

Den 29. Februar 1620 fik Abbedissen Ordre til at indtage Jomfru Mette Lykke. Hun fik ingen lang Klostertid; thi inden Aaret var ude, havde Kongen og Rigsraadet besluttet at nedlægge Maribo Kloster. Paa Aarets næstsidste Dag gik der Ordre til Palle Rosenkrantz om at sende Kancelliet en Fortegnelse over Jomfruerne i Klostret med deres Navne, Alder og Klostertid. Endvidere skulde han meddele Abbedissen og Jomfruerne, at de straks paa Foraaret skulde forlade Klostret og derfor i Tide maatte se sig om efter »anden Plads og Lejlighed«, efterdi Kongen og Rigsraadet vilde ophæve Klostret, der »nu befindes fast at misbruges«⁶⁴. Terminen »straks paa Foraaret« blev yderligere afknappet; thi allerede den 21. Februar 1621 udgik Brevet om, at Jomfruerne skulde forlade Klostret. En af dem, Jomfru Ingeborg Norby, laa »formedelst stor Alder« til Sengs og havde »hverken Vid eller Forstand«, og Palle Rosenkrantz skulde derfor leje hende ind hos en god, ærlig og fin Borger i Maribo; hendes Pige, der havde Opsyn med hende, skulde forblive hos hende. Borge- ren skulde som Vederlag have det Underhold, en Jomfru hidtil havde faaet af Klostret⁶⁵.

Saa spredtes da Klosters Beboere for alle Vinde. Nogle af de ældste Jomfruer slog sig ned i Maribo og fik tilstaaet Brændsel fra Klosters Skove — deriblandt Abbedissen Margrete Hardenberg — andre søgte til Slægt og Venner rundt om i Landet. Nogle beholdt deres sædvanlige Ydelse af Naturalier fra Klostret; andre fik i Erstatning nogle af Klosters Gaarde i Forlening⁴⁶. Inden Sommeren var tilende, stod Klostret tomt.

Maribo Jomfruklosters urolige og brogede Tilværelse var slut. Det, man havde hørt om Adelsdotrene, hvis Ungdom og Haab her blev begravet, havde ikke vist Tegn hverken paa Resignation eller Sjælsstyrke — og saa blev det endda disse to Egenskaber, der kastede Glans over Klosterruinens sidste Dage gennem Kongedatterens Navn og Færd.

Foto V. Paulll.

Domkirken nordre Sideskib set mod Øst.

Foto S. Nissen.

Kirken set fra Kirkegården med den berømte, klippede Taxallé.

Leonora Christina i Maribo.

DEN TREDIE af de store Kvindeskikkelser, hvis Navn er knyttet til Maribo, Christian IV's og Kirstine Munks Datter, Leonora Christina, blev født samme Aar, Maribo Jomfrukloster ophævedes. 15 Aar gammel blev hun gift med den 30aarige Corfits Ulfeldt, der takket være denne Forbindelse, hurtig steg til Rigets højeste Embede og blev Rigshovmester. Christian IV var i sine sidste Aar paa det rene med, at Svingersonnen ikke var saa paalidelig og ærlig, som han skulde og burde være, og skønt Leonora Christina var Faderens Yndlingsdatter og han højt elsket af hende, stod hun dog som Regel i disse Stridigheder paa Mandens Parti. Hendes Kærlighed til ham var saa stor, saa varm og saa trofast, at hun i alle Forhold og alle Farer stod som en tappør Bundsforvant ved hans Side. Det blev i ydre Forstand den højt begavede og karakterfaste Kvindes Ulykke, men det udviklede hos hende en Sjælsstorhed og heltemodig Resignation, der har skabt hende en fremragende Plads i Danmarks Historie og gjort hende til en af vort Lands største Kvindeskikkelser.

Det skal ikke skjules, at Corfits Ulfeldt og Leonora Christina selv var ude om de Ulykker, der styrtede dem fra Landets højeste Tinde

ned i Rækken af Samfundets mest angrebne og haardest forfulgte. Begge var de hovmodige overfor det nye Kongepar. Corfits Ulfeldt lod ofte nok Frederik III føle Kongens dybe Afhængighed af Rigsraadet. Og Leonora Christina viste ved enhver Lejlighed den lille, tyske Prinsesse Sofie Amalie, der nu var Landets Dronning, at hun, Christian IV's Datter, betragtede sig staaende højt over hende baade i Henseende til Byrd og Intelligens. Det affødte hos Dronningen et rasende Had til den overlegne Kongedatter, medens Frederik III paa sin Side brændte af Lyst til at styrte den utaalelige Rigshovmester. Og Lejligheden bød sig snart. Der rejstes Klage mod Ulfeldts Embedsførelse, og en Undersøgelse sattes i Gang. Der er næppe Tvivl om, at han misbrugte sit Embede og berigede sig selv paa andres og Landets Bekostning; dog denne Forbrydelse maa ses ikke i Nutidens, men i Datidens Skær; thi den var ret almindelig, og mange, som ikke i den Henseende havde noget at lade Corfits Ulfeldt høre, gik i Graven som ansete og uberygtede Mænd. Side om Side med Anklagen for Embedsmisbrug spandtes der vidtgaende Intriger mod Rigshovmesterparret. Oberst Jørgen Walter, Dronning Sofie Amalies fortrolige Ven, satte Intrigen i Værk. Han fik Kvinden Dina Vinhovors — hos hvem mange Hofherrer havde deres natlige Gang — til at beskyldte Corfits Ulfeldt for at ville myrde Frederik III med Gift. Under Processen maatte Dina bekende, at det hele var en Løgn, som Jørgen Walter havde lokket hende til at fremsætte. Hun blev dømt til Døden og 11. Juli 1651 henrettet paa Slotspladsen. Jørgen Walter bjergede under Kongens skjulte og aabenlyse Beskyttelse Livet og slap med at blive landsforvist. Tre Dage efter Dinas Henrettelse flygtede Corfits Ulfeldt ved Nattetid fra København med Kone og Born, fast overtødet om, at Kongeparret for enhver Pris vilde have ham styrtet og vilde finde rig Anledning dertil i hans Embedsførelse. Flugten gik til Sverrig. Corfits Ulfeldts Forrædergerning begyndte. Han arbejdede i de følgende Aar ustandselig paa at ægge snart England, snart Sverrig til Krig mod Danmark. Han var skuffet, da Carl Gustav valgte først at gaa mod Polen, og han var lykkelig, da Danmark selv letsindig erklærede Sverrig Krig. Baade Corfits Ulfeldt og Leonora Christina fulgte Svenskerkongen paa hans Triumftog op gennem Holsten og Jylland og over til Fyn. Her blev Leonora Christina, medens Ulfeldt drog videre med Svenskerne til Langeland og over Isen til Lolland, Falster og Sjælland. Corfits Ulfeldt førte som en af Fjendens Forhandlere det store Ord hin ulykkelige og bitre

Fredsdag i Roskilde, og den eneste Sorg midt i hans Hævnglæde var, at Carl Gustav ikke havde fulgt hans Raad, indtaget København og jaget Kongeparret i Landflygtighed.

Mange Historikere er gaaet ud fra, at Leonora Christina ikke har billiget, om hun end har kendt, denne sin Mands Forrædergerning og Hævntørst. Men nu er ingen Tvivl længere mulig. Leonora Christina har ikke alene kendt og billiget sin Mands Forræderfærd; hun har støttet den varmt i Raad og Daad og bl. a. formaaet sin Moder, Kirstine Munk, til at laane Svenskerkongen en Formue for at faa ham til at gaa mod Danmark. Beviset herfor er fort af Landsarkivar Svend Aakjær, som har formaaet at finde Nøglen til nogle endnu bevarede Cifferbreve, som Kirstine Munk har sendt sin Datter, medens denne sammen med Manden virkede ved det svenske Hof. Brevene viser med al mulig Tydelighed, at saavel Kirstine Munk som Leonora Christina satte alt deres Haab til Sverrigs Erobring af Danmark og stadig søgte Trost i Troen paa, at nu vilde det snart komme!

Den Leonora Christina, som i disse Aar færdedes hos Landets Fjender, var i meget forskellig fra den Leonora Christina, der henved 30 Aar senere gik ud af Blaataarn, gik ud med hævet Pande, men ydmygt Sind, med en gennem Trængsler lutret Aand, men ogsaa med en trods alle Fornedrelser rigt udviklet Sjælsadel og urokkelig Værdighed.

Ved Fredsslutningen fik Corfits Ulfeldt sine Godser tilbage, men foretrak at bosætte sig i Malmo. Hans Forhold til Carl Gustav blev snart spændt, fordi han stadig fandt, at der vistes ham for lidt Hensyn. Tisidst blev han, med eller uden Ret, beskyldt for at være Deltager i et Komplot, der havde til Hensigt at løsrive det nyerobrede Skaane fra Sverrig. Under Processen blev han ramt af et apoplektisk Tilfælde og mistede for en Tid Mælet, saa hans Hustru maatte føre hele Forsvaret for ham. Ulfeldt dømtes til at have Liv og Gods forbrudt. Han og Leonora Christina flygtede til Danmark, hvor de ifølge Roskildefreden havde Ret til at opholde sig. Men Regeringen respekterede ikke længere denne Ret, arresterede dem begge i Juli 1660 og satte dem i Fængsel paa Hammershus. Efter at Ægteparret havde siddet her i 17 Maaneder, gik Ulfeldt ind paa at fraskrive sig alle de ved Roskildefreden opnaaede Rettigheder og overlade Kongen alt sit Gods med Undtagelse af Ellensborg paa Fyn. Her fik Ægteparret Lov at tage Ophold. 1662 forlod han og hans Hustru Landet. Endnu

Fot. Harald Lønborg.

Leonora Christina og Corfits Ulfeldt i deres Velmagtsdage.
(Efter Karel v. Manders Maleri paa Wedellsborg.)

engang forsøgte han sig i Forræderrollen, idet han vilde have Kurfyrsten af Brandenburg til at angribe Danmark. Planen var ganske forrykt, og Kurfyrsten lod den straks gaa videre til den danske Konge, som øjeblikkelig gav Ordre til, at man, hvorsomhelst det var muligt, skulde sikre sig Ulfeldts og hans Hustrus Personer. 1663 rejste Leonora Christina til England for hos Karl II at kræve nogle Penge, hendes Mand havde laant ham. Den engelske Konge var lumpen nok til i Stedet at udlevere hende som Fange. 8. August 1663 ankom hun som Fange til København og blev indsat i Blaataarn.

Kort efter hendes Ankomst havde Hojesteret, den 21. Juli, dømt hendes Mand fra Livet, han skulde, om man fik ham fat, halshugges, Hovedet sættes paa en Stage og Kroppen parteres. Hans Børn skulde miste deres adelige Værdighed, hans Gaard paa Graabrodetorv i København skulde jævnes med Jorden og en Skamstøtte rejses paa Grunden. Da man ikke havde fat i Manden selv, maatte Bodlen nøjes med at halshugge og partere hans Billede. Aaret efter døde Ulfeldt i en Baad paa Rhinen som en nedbrudt, pint, plaget og jaget Mand.

Leonora Christina blev, kort efter at hun var anbragt i Blaataarn, syg og gennemgik en fysisk og aandelig Krise. Hun kom sig omsider, men var allerede fra det Tidspunkt en anden. Hendes Aands rige Egenskaber udviklede sig frodigt under den Fornedrelse og de usle materielle Kaar, man bød hende. 1669—70 gav hun et smukt Bevis herpaa. Hendes Mands og hendes gamle Fjende, Jørgen Walter — der i sin Tid havde iværksat Intrigen med Anklagen for Giftattentat mod Kongen — sad nu selv i Blaataarn, anklaget for tilsvarende Giftplaner; han blev haardt behandlet, og Leonora Christina skikkede ham da daglig noget af sin Mad. 1670 døde han i Fængslet som sindssyg.

Efter Frederik III's Død blev Leonora Christinas Fængselsvilkaar mildnet noget. Christian V havde Medlidenhed med hende, men turde ikke frigive hende, fordi Moderen, Sofie Amalie, stadig omfattede Leonora Christina med et umætteligt Had. I de lange, tunge Fængselsaar søgte Leonora Christina Trøst i Bøn og Arbejde. Navnlig efter at de første strenge Aar var forbi, fik hun Adgang til at beskæftige sig, saa meget hun vilde, med Haandarbejde, Læsning og Skrivning. Det ypperste af alle hendes skriftlige Arbejder er »Jammersminde«, der til alle Tider vil bevare sin Plads i vor klassiske Litteratur. Hun skildrer heri sin Fængselstid paa en Maade, der til-

lige kaster klart Lys over hendes Sinds- og Sjælesegenskaber og viser os en Karakter, der kan lutres, men ikke bøjes selv i den yderste menneskelige Ulykke og Nød.

I Februar 1685 døde Enkedronningen, og 19. Maj samme Aar aabnedes Leonora Christinas Fængsel. Hun tog i nogle Maaneder Ophold hos en Skægtning i Husum, tæt udenfor København, og rejste derefter til Maribo, hvor hun havde faaet anvist en af Klosterbygningerne til Bolig.

Den første Bestemmelse vedrørende Leonora Christinas Bolig i Maribo lod paa, at hun skulde have nogle Værelser i den Floj af Maribo Kloster, hvor Amtsskriveren Henrik Sorensen Rye boede. Men Leonora Christina erklærede sig straks utilfreds med at skulle dele Hus med andre. Christian V synes personlig at have undersøgt Forholdene, thi i en Skrivelse dateret Maribo den 27. August 1685 giver han Ordre til, at Amtsskriveren skal rømme hele Klostersvaaningen og flytte med sit »Guds ned i den Gaard i Maribo næst ved Klosterhaven, kaldet Amtshuset«, som har tilhørt den afdøde Enkedronning; han skal der indrette sig en Beboelse, indtil hans Forpagtningstid udløber 1. Maj 1686. I sin Forpagtningsafgift vil han faa fradraget, hvad Flytningen og den højst nødvendige Reparation af Amtshuset koster. Endvidere skal han, mod Godtgørelse, lade den Jernkakkelovn, som staar i Klosterstuen, blive staaende. Hvad der findes i Amtshuset af Borde, Stole og andet brugeligt Bohave, skal han flytte op i Klostret, og i det hele skal han sørge for snarest muligt at gøre Klosterbygningen i Stand til Frøkenen (Datidens Betegnelse for Prinsesse) ankommer. Lade og Staldbygninger kan han beholde i Brug, saavel som de to smaa Skrivekamre. Frugten fra Haverne kan han ligeledes disponere over. Da Henrik Sorensen Rye næste Aar fra-træder Forpagtningen af Klosters Ladegaard, udtaler Leonora Christina Ønsket om at faa overladt Brødre- og Søsterhaven, og det bliver hende straks bevilget². I det hele synes Christian V at have gjort, hvad han kunde for at gøre Opholdet i Maribo taaleligt for den haardt hjemsogte Kongedatter. Hendes aarlige Pengeunderstøttelse var ved hendes Losladelse ansat til 500 Rigsdaler aarlig. Men allerede 15. August blev Summen fordoblet til 1000 Rigsdaler aarlig. Men heller ikke dette var tilstrækkeligt for Leonora Christina til en standsnæssig Husførelse. 23. Marts 1686 beder hun »paa det allerydmygeligste« Kongen om at faa sin »Naades-Pension« forbedret, da hun kun »kummerligen dermed« kan klare sig, især da man nu forlanger Consumption

(Toldafgift) af de Varer, hun bruger i sin Husholdning. Kongen giver straks Ordre til at lade hendes Varer passere uden »Consumptions Betaling«, men først 1689 bliver hendes Aarspenge forhøjet til 1200 Rigsdaler, hvilket svarede til de højere Embedsmandsgager. Foruden denne kontante Sum modtog Leonora Christina forskellige ikke ubetydelige Naturalydelse, hvoraf de væsentligste var ca. 100 Læs Brænde om Aaret, fersk Fisk af Klostersøerne og Vildt fra Klosterskovene. Fiskeleverancen var vist ret ubetydelig og ubestemt, men Vildtet var fastsat til et Dyr om Maanedet, skiftevis et Daadyr og et Krondyr. Endelig fik hun 4 Heste, leveret fra Kongens Stald og formentlig ogsaa gratis Foder til dem. Der var saaledes sorget godt for hende; men hun førte ogsaa herskabeligt Hus, idet hendes Husstand talte ikke mindre end 14—15 Personer. At den Lejlighed, hun raadede over, stod i Forhold hertil kan betragtes som givet.

Af Leonora Christinas 10 Born var nu kun tre i Live, nemlig Sonnen Leo og Dotrene Anne Cathrine og Leonora Sofie. De fik alle Lov at besøge hende. Sonnen maatte ganske vist indhente speciel Tilladelse hver Gang, men Dotrene kunde komme saa ofte de vilde. Den ældste Datter, Anne Cathrine, havde været gift i Flandern, men baade hendes Mand og Born var døde. To—tre Aar efter at Leonora Christina var kommet til Maribo, tog denne Datter Ophold hos hende. Deres fortrolige og kærlige Samliv endte først ved Moderens Død. Den anden Datter var gift med den skaanske Adelsmand Lave Beck, der plagedes haardt af en lang Række ubarmhjertige Kreditorer. Han kunde stadig ikke faa overdraget Corfits Ulfeldts skaanske Ejendomme, som den svenske Regering havde konfiskeret og ikke vilde udlevere. Leonora Sofies Besøg hos Moderen drejede sig vistnok altid om Penge, og da Leonora Christina ikke havde noget at undvære og standhaftig sagde Nej til alle Forsøg paa at faa rodet hende ind i Svigersonnens Pengesager — var Glæden ved disse Besøg af en noget blandet Karakter. Sonnen Leo havde slaaet sig ned i Østrig, hvor han øvede flere militære Bedrifter og døde som General-Feltmarchal. Hans Slægt gik videre i samme Spor og vandt stor Anseelse. Det var forsaavidt ikke helt ugrundet, naar den danske Regering betragtede ham med en vis Mistænksomhed; thi den var i Besiddelse af et Brev, som Leonora Christina havde skrevet kort før sin Indsættelse i Blaataarn, og hvori hun om den da 12-aarige Son Leo bemærker: »Kan jeg ikke hævne mig, saa kan han maaske gøre det en Dag; var jeg endda vis paa det, saa vilde jeg dø med et roligt Hjerte, naar det skal

være«. Regeringen kunde jo nok betragte en Søn, der havde faaet en saadan Moderarv, med nogen Mistænksomhed. Men den Leonora Christina, der 1691 under en haard og farefuld Sygdom androg Regeringen om at faa Lov at se sin Søn, havde ingen Hævn at overdrage ham, hun ønskede kun, som hun siger i sit Bønskrift, at se ham endnu en Gang inden sin Død, for at han »kan annamme det af mig, som jeg kan give ham; det er min Velsignelse«. Sonnen fik Lov at komme, men han maatte kun være i Maribo i tre Dage og skulde optræde incognito. Senere stillede man ikke saadanne Krav. 1693 faar han Lov at opholde sig 14 Dage hos Moderen i Maribo og maa bære baade sin Uniform og sine Ærestegn. Det forlanges blot, at han melder sig hos Stiftamtmand Lützwow ved sin Ankomst og for sin Afrejse. 5 Aar efter kom han for tredje og sidste Gang til Maribo; men da var Moderen død, og han kom kun for at hente sin Søster.

I de første Par Aar af sit Mariboophold havde Leonora Christina et Par kvindelige Skægtninge hos sig, men de rejste, efter at Datteren Anne Cathrine havde taget fast Ophold hos Moderen. I nogle Aar tog Leonora Christina sig af en Datterdatters Opdragelse, og da hun var draget hjem til sine Forældre, erstattedes hun med Corfits Ulfeldts Søsterdatters Datter, den lille Elisabeth Ulfeldt, der blev hos Leonora Christina til hendes Død; senere blev hun optaget i Roskilde adelige Jomfrukloster. Foruden disse skiftende Skægtninge havde Leonora Christina endnu en Adelsdame hos sig, nemlig Dorthæa Sophie Urne, der kom til hende 1686; hun forestod hele Økonomien og indtog saaledes en tjenende Stilling, men hun omfattede Leonora Christina med stor Ærefrygt og Hengivenhed og tjente hende trofast, til Døden adskille dem. Tjenerskabet bestod iøvrigt af 2 Kammerpiger og 4 andre Piger, 2 Pager, 1 Lakaj, 1 Kusk og 1 Gaardskarl »alle velklædte i fuldkommen Liveri«. Pagneres Opgave var at gøre Opvartning ved Bordet, læse Bordbønnen og læse op, medens man var samlet om Aftenen.

Med Byens og Omegnens Beboere kom Leonora Christina ikke i nærmere Berøring; men hun modtog jævnligt Besøg af sin Skægtning, Sophie Ulfeldt paa Orebygaard, Enke efter Grev Holck. To gamle trofaste Venner fra hendes Fængselstid, Sperling og Todsløf, kom en Gang eller to om Aaret, og naar der var Landemode i Maribo, forsogte Biskop Thomas Kingo, som Leonora Christina satte meget højt, aldrig at besøge hende.

Fraregnet disse Undtagelser gik Livet ved den bedagede Kongedatters Hof i stor Ensformighed. Leonora Christina var gennem den 22 Aar lange Prøvelse i Blaataarn blevet meget religios, og Dagen begyndte derfor med en Andagt, hvortil hele Personalet maatte møde; det samledes i Værelset udenfor Leonora Christinas »Sengekammer«, hvortil Døren stod aaben, saa hun liggende i Sengen kunde dellage i Andagten. Efter denne gik Personalet hver til sit, medens Grevinden, som Leonora Christina altid kaldtes, forblev i Sengekammeret hele Formiddagen, oplaget af Læsning og skriftlige Arbejder. Hun arbejdede blandt andet paa Sammenskrivning af et stort Værk, der hed »Heltinders Pryd« og indeholdt Levnedsskildringer af fremragende Kvinder og Bedømmelse eller om man vil Berømmelse af deres Færd. Leonora Christina drager i dette Værk stærkt til Felts mod »Kvindernes Underkuelse« og fremhæver atter og atter, at Kvinden ikke behøver at staa tilbage for Manden; hun udtrykker det blandt andet saaledes: »De svarer ikke alle til Mands Navn i Gerningen, som bærer Titel af Mands Navn, men ofte svarer Kvinder til Helle og bærer dog ikkun Kvinders Navn«. Hendes Værk er helt igennem en Indsigelse mod Kvindens Underkendelse, og Leonora Christina kan utvivlsomt ved dette sit Værk betegnes som »Kvindesagen«s første Forkæmper.

Som »Jammersminde« viser, var Leonora Christina en litterær Begavelse, hun skrev ofte Vers, særlig af gudelig Karakter, men ogsaa en Komædie paa danske Vers. Den opførtes 27. Februar 1688 med hendes Tjenerskab som Rollehavende og skal være »lobet heldigt af«, men af Stykket selv er end ikke Navnet bevaret. Det litterære Talent var dog langt fra Leonora Christinas eneste. Hun tegnede, malede og modellerede, men først og sidst broderede hun, og Kunstbroderiet drev hun vel nok til størst Fuldkommenhed, fordi hendes fine Farvesans og store Fingerfærdighed var parret med en forbavsende Taalmodighed, Udholdenhed og Flid.

Straks efter sin Ankomst til Maribo begyndte Leonora Christina paa et Alterklæde til Kirken. Det var meget kunstfærdigt broderet paa »gylden Tobin«. Kirken fik det forærende i 1686 og gennem et halvt Hundrede Aar prydede det Alteret; det nævnes endnu i Inventarfortegnelsen 1732, men findes ikke paa den tilsvarende Fortegnelse af 1742; det maa da i de mellemliggende ti Aar været kasseret som udslidt. Leonora Christina havde paa Alterklædet fæstet et Stykke Silketøj, hvorpaa hun havde prentet et Vers, men da dette blev urig-

tigt opfattet, fjernede hun igen dette Stykke Silketøj fra Alterklædet. Versel indledes med nogle Linier til Guds Pris; det øvrige lyder i Nutids Stavemaade saaledes:

O Gud med Haand mig drog af Moders Liv til Livet¹⁾
Mig forte underlig, Ulykken ofte Kivet
Med Velstands Overflod, beholdt og Sejrstegn,
Snart hjemme tumlet mig og snart i fremmed Egn.
Din Haand mig ogsaa bandt til Ægtefælles Skæbne²⁾
At bære Ondt som Godt dertil gav du os Evne.
Ei noget syntes tungt for Ægtekærlighed;
Trofasthed er den Dyd, man ej tør blues ved,
I Modgangs Hvirvelvind var Gud mit faste Anker;
Jeg blev i Tro og Haab og stedse i de Tanker:
Gud elsker mest det Barn, han tit lod smage Ris,
Og i det skrøbelig vil lade se sin Pris.
I Løfter er min Gud trofast og ikke sviger,
Hans Ord de lyver ej, thi de saaledes siger:
Kald paa mig i din Nød og jeg skal redde dig;
Det haver Gud i mig fuldbyrdet kraftelig.
Som det var Gud din Haand mig ind i Fængsel forte,
Saa var det og din Haand, som Kongens Hjerte rørte³⁾
At høre paa min Bøn og efter Naadesdyd
Oplade Fængslets Dør, sit store Navn til Pryd.
Men Gud hvad skal jeg nu? Hvad skal jeg dog frembære?
Til et Takoffers Tegn, og til din Pris og Ære,

¹⁾ Den 11. Juni Anno 1621. Avlet i Ægtestand af højlovlig ihukommende Christiano Quarto og Frue Kirstine Munck, Grevinde.

²⁾ Til Corfitz Ulfeldt, Danmarks Riges Hovmester. Fulgte ham da han 1650 den 14. Juli Fædrelandet forlod. Da 1659 Sverrigs Konge, Gustav X lod ham arrestere i Malmö undergav jeg mig samme Skæbne 9 Maaneder. 1660 den 21. Juli blev jeg med ham efter kongl. Majestæts højlovlig Konge Frederik den tredies Befaling fort fangen til Bornholm, betjente hverandre 9 Maaneder 13 Dage; siden sammesteds hver alene fængstet for sig 6 Maaneder. 1663 den 13. Maj sendte min Herre (Ægtefællen) mig fra Bryg i Flandern til Kongen af England, Karl den 2, der at infordre en stor Sum Penge, som vi havde forstrakt Hs. Majestæt med i hans Landflygtighed. Her blev jeg i Dover arresteret og sat 17 Dage i Arrest, derefter fort til Vands til København, hvortil jeg ankom den 8. August og blev straks fængstet paa det Blaa Taarn.

³⁾ Kong Christian den femte min allernaadigste Arvekonge saa udi Naade til mit lange uskyldige Fængsel, gav mig ikke alene en naadig Frihed 1685 den 19. Maj, men gjorde endog vel imod mig udi mange Maader. Gud gore vel Igen imod kongelig Majestæt og det kongelige Arvehus, velsigne og lyksaliggore Kongens Foretagender, krone Majestæten her paa Jorden i mange Aar og siden i Evighed med Sejrens og Ærens Krone.

Det er ej Bukkeblod, ej fed og søden Lugt
 Som dig er til Behag og ej af første Frugt;
 Men Hjertet fuldt af Tak med Munden at bekende
 Did vil du naadelig dit Guddomsøre vende.
 Dit Alters Smykke-Klud er jo dig ej imod,
 Den Minde bære skal, at du mod mig var god,
 Til Efterkommers Trøst, at ingen skal fortvivle
 I Modgangs Bruse-Hav, men i dig ene hvile
 Og kaste Omhu hen, i Troen holde fast
 Saa vil du visselig selv bære tungest Last,
 Jeg højer Hjertets Knæ og gamle svage Lemmer
 Før Herrens Aasyn og aldrig det forglemmer,
 At Gud mig rakte Haand i Frængslets haarde Nød
 Og holdt Sindet karsk imod utallig Stød.
 Lad dette Offer dig o store Gud behage,
 Og af Forfængelighed aldeles intet smage.
 Jeg prise skal dit Navn saa længe med Forstand
 Som Munden Hjertets Tak ved Lyd udføre kan.

Maribo Kloster
 den 19. Maj 1686.

Leonora Christina⁴⁾
 Grevinde.

Af Leonora Christinas kunstfærdige Haandarbejder er bevaret et Brystbillede af Christian V, der nu findes i de kongelige Samlinger paa Rosenborg. Billedet er syet med Silke i forskellige Farver og omgivet med en svær og pragtfuld Ramme, dannet af forgyldt Sølvtraad. Foroven i Rammen ses den kongelige Krone, ved Siderne Sceptret og Sværdet og forneden Rigsæblet. Paa Rammens indvendige Kant er syet følgende Vers: »Se her en Konge god, en englesjælet Mand, der i Guds frygt med Ret regerer Folk og Land. Se her en stor Monark, hvis Hoved værdig var, at han i tusind Aar Alverdens Kroner bar«. — Denne Smiger i Forbindelse med det kunstfærdige og om uendelig Taalmodighed vidnende Arbejde skal efter Sigende have bevirket, at Kongen 1689 indrømmede Leonora Christina den før nævnte Forhøjelse af hendes Understøttelse med 200 Rigsdaler.

Leonora Christinas store Flid har naturligvis først og fremmest sin Forklaring i hendes virkelige store Aand, men var ogsaa en Følge af Ensformigheden ved hendes Tilværelse i Klostret. Selv har hun næppe savnet selskabelig Adspredelse, og naar hun engang imellem arrangerede en Fæst, har det sikkert været mere af Hensyn til andre

⁴⁾ Dette har jeg skrevet foruden Glar i min Alders næsten 65 Aar. Gud alene Æren.

end til sig selv. Hun plejede at indbyde en Del af Byens og Omegnens Beboere til en Slags Folkefest paa Kongens Fødselsdag. Undertiden var der ogsaa Fastelavnsgilde for en snævrere Kreds og da maatte Deltagerne klæde sig ud og — som oftest flere i Forening — give en eller anden Scene til bedste. Men det var kun faa af Aarets Dage, som saaledes ofredes til Fornøjelser. I al den øvrige Tid gik Livet paa Klostret sin stille regelmæssige Gang. Langt værre end Manglen paa Selskabelighed var for Leonora Christina de Ulemper, som flod af Bygningernes daarlige Tilstand og Byens ringe Handelsforraad selv af de mest nødvendige Varer.

Bygningerne var meget forfaldne, og de Reparationer, der foretoges, hjalp ikke stort. 1688 blev der ofret over halvandet Hundrede Rigsdaler paa Reparationer³. Men slet var og blev det. Om Husets Forfatning og Bekvemmeligheder faar man et Begreb gennem en Udtalelse i et Brev, som Leonora Christina i Februar 1697 skriver til Datteren Leonora Sophie, som aabenbart har udtalt Ønsket om at komme til Maribo. Moderen skriver: Saa længe Kulden varer, kan jeg ikke tage mod Dig og Dine Børn; thi her kan ikke af Hensyn til Brandfaren fyres paa Kamrene hverken oppe eller nede. I Stuen — den store Opholdsstue — maa fyres forsigtigt ellers kommer der Brand i Skorstenen, hvad der alt har været nogle Gange, til al Lykke var det om Dagen. »Jeg holder Sengen til Middag for Kulde«.

Der har altsaa været alt andet end hyggeligt i det gamle Kloster-Hus; Taget utæt, saa Regnen kunde sive ned baade her og der, medens Vinden peb sig ind i de kolde Rum gennem Sprækker over Døre og Vinduer. Og som Værn herimod daarlige og brandfarlige Ildsteder, der vel slugte Masser af Brændsel og gav megen Varme — i Skorstenen, men kun yderst lidt af Lunhed og Hygge i Stuen.

Om Manglen paa Levnedsmidler i Handelen faar man Underretning gennem et andet Brev, som Leonora Christina 16. Januar 1689 skriver til Jomfru Anne Brahe. Hun beder heri Anne Brahe om paa en pæn Maade at lade Overjægermesteren forstaa, at af de to Skovridere, der skiftevis hyer sin Maaned skulde sende hende et Dyr, sender den ene godt nok, naar det er hans Tur, medens den anden stadig undlader at respektere den givne Ordre. For at understrege Nødvendigheden af at faa denne Sag bragt i Orden skriver Leonora Christina: Her er en utrolig Knaphed paa Levnedsmidler. I 8—9 Uger blev her ikke slagtet et Kreatur i Byen. Hons eller Æg er heller ikke til at faa her paa denne Tid af Aaret, »saa her er et magert Sted«, Fiskeren fra Nykø-

bing kommer heller ikke (for at fange Fisk i Søerne) og jeg maa sige, at selv naar han kommer hid for at fiske, har jeg ikke altid Gavn deraf; thi forgangen Aar var der én som tog det.

Oprindelig var Leonora Christina stærk baade af Legeme og Aand, ellers vilde hun ikke have holdt til de svære Strabadser hun gennemgik dels paa sine Rejser sammen med Manden ofte over Hals og Hoved, dels i deres haarde Fængsler og under deres gentagne Flugtforsøg. Men de 22 Aar i Blaataarn havde tæret stærkt paa de engang saa rige fysiske Kræfter. Efter sin Losladelse 1685 skriver hun 18. September et Brev til Sperling, meddeler ham, at hun nu belaver sig paa at rejse til Maribo og allerede har ladet det Boskab, hun i en Fart har kunnet skrabe sammen, bringe om Bord i et Skib; hun fortsætter: At sætte Bo paaany er svært, men man faar krybe for man kan gaa, et godt Mod hjælper. Jeg haaber, at al Omsorg for mig snart skal faa Ende; jeg er svag og er nylig sluppen over en Gulst. Min Mave er ganske forhutlet efter den Forandring, der nu er sket.

I Maribo var Leonora Christina i al Fald to Gange alvorlig syg; men hun synes ellers at have været ved ret godt Helbred. Ved Nytaarstid 1693 skriver hun i et Brev til Sperling: Det gode, jeg endnu har at haabe paa, er Døden; men kan jeg beholde et nogenlunde Helbred, saa Svagelighed ikke forstyrrer Sindets Rolighed, inden Haabets Fuldbydelse, da er jeg rigere og lykkeligere end Kongen af Frankrig.

Af de to haarde Sygdomstilfælde, vi ved lidt Besked om, indtraf det ene 1691, da Leonora Christina androg om Tilladelse til at se sin Son. At hendes Omgivelser var overbevist om, at det bar mod Døden, fremgaar bl. a. af det Brev til Lensmanden, hvori Kongen giver Tilladelse til Sonnens Indrejse. Det hedder nemlig i Brevet: Da vi erfarer, at bemeldte Leonora Christina skal være saa heftig syg, at der tvivles paa hendes Opkomst, saa haver du straks et Overslag at gøre over, hvad hendes Begravelse vil koste, »naar hun i Maribo Kirke hæderligen skal nedsættes« og samme Overslag straks indsende til os.

Det andet haarde Sygdomstilfælde faar vi Besked om gennem et Brev, som Datteren Leonora Sophie, vistnok i Vinteren 1696 skriver til sin Mand; det hedder deri: »Fru Moder har været til Døden syg, men det maa ikke saa hedde; hun dingler endnu paa sine Ben, men er dog oppe«.

Leonora Christina havde i mange Aar imodeset Døden som en kær Gæst. Allerede i Fængslet havde hun sit Jordetøj liggende færdigt,

og hendes eneste Ønske var, at hun maatte blive forskaanet for gennem en lang Sygdom at miste sine Sansers Klarhed. Det Ønske fik hun opfyldt. Sidst paa Vinteren 1698 blev hun igen syg, og det gik rask nedad Bakke med Kræfterne. Kongen havde befalet, at naar hun døde, skulde der øjeblikkelig skikkes Bud, saa der kunde gives Ordre til en standsmaessig Begravelse. Men da Leonora Christina erfarede dette, bad hun sin trofaste Ven, Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve om paa hendes Vegne at takke Kongen for den Naade og Ære, han havde tænkt at vise hende og bede om, at hun maatte blive begravet »i al Stilhed og uden Ceremonier«. Dette hendes sidste Ønske blev opfyldt.

Den Død, Leonora Christina selv med saa stor Længsel havde imødeset, indtraf den 16. Marts 1698. Den 6. April om Aftenen blev hun i Stilhed nedsat i sin Begravelse i Mariibo Kirke. Kisten var enkel, læderbetrukken, men uden Zirater. Under sit Hoved fik hun lagt en Pude stoppet med hendes en Gang saa pragtfulde Haar, der i de mange Sorgens Aar var graanet og faldet af. Paa Puden havde hun skrevet:

Hvor mangen Tanke-Spaan
og Hjertets Sukke-Knude
tilsammen heftet er
paa denne Brude-Pudel
Naar som nedlægget er
mit Hoved paa sit Haar,
da løses op mit Baand,
min Sjæl i Glæden staar.

Foto V. Paulli.

Leonora Christinas Gravsten.

Over Graven blev lagt en Sten med følgende Indskrift:

DETTE BEGRAFVEL-
SIS-STED TILHØRER
HENDIS HOYBAARNE
NAADE GREFWINNE

Leonora Christina.

HVORHELST TRENDE
AF HENDERS SØNNER
ÆRRE NEDERSATTE

OC

SJELF HVILER HUN HER
SIDEN DEN 6. Aprilis AN. 1698
DA HUN HAFDE LEFVET
76 AAR 8 MAANEDER
OC 8 DAGE

HERRE
HAFDE DIT ORD ICKE WÆRRET
MIN TRØST
DA HAFDE JEG FORGAAET
I MIN ELENDIGHED

Denne murede Begravelse havde Leonora Christina ladet indrette 1696 og havde straks efter erhvervet Tilladelse til at overføre de jordiske Levninger af hendes 3 smaa Sønnen til Maribo; deres Kister havde i snart et halvt Hundrede Aar staaet sammenstuvet i et lille Vaabenhus ved Helligaandskirke i København*).

Leonora Christinas Gravkammer laa antagelig i Skibets nordre Side, lige op til Jomfrukoret.

Der har gaaet Sagn om, at Leonora Christina fik hele sin omfattende Korrespondance med sig i Graven, og at hendes Venner bag efter fjernede hendes Lig og nedgravede det paa et ukendt Sted af

*) De tre Sønnen var: Jacob, født ca. 1640, død 1647, Leo Belgicus, født 1646, død 1651, og Otto, født 1648, død 1651.

Frygt for, at Regeringen skulde opbryde Graven for at faa fat i hendes Breve og se, om de ikke indeholdt landsforræderiske Meddelelser. Dette Sagn fandt yderligere Tiltro i den Omstændighed, at man ved en Undersøgelse af Graven i 1819 ikke fandt Spor af Kisterne, men kun nogle Hovedskaller, som man paastod alle stammede fra Borneligene.

Ikke desto mindre er det hele kun Digt, og Beretningen lyder da ogsaa helt usandsynligt, eftersom Regeringen jo tydelig havde vist, at den hverken saa med Frygt eller Uvilje paa den Ulfeldtske Skægt. Dernæst ved man nu, at Graven allerede i 1765 havde været aabnet og omlagt, og det ligger jo nær at tænke paa, at netop Leonora Christinas Kiste ved denne Lejlighed har lidt Overlast af nysgerige Beskuere. Og endelig er det konstateret, at man ved Aabningen af Graven i 1819 fandt 4 Hovedskaller, og da der kun var nedsat 3

Leonora Christinas Grav.

Efter J. Kornerups Tegning 1850 i Traps 1ste Udgave.

Børn i Graven, maa den ene Hovedskal jo være Leonora Christinas. At man ikke ved Aabningen af Graven i 1819 fandt Spor af Kisten eller andet er let forklarligt. Leonora Christinas Grav havde den Gang været glemt i adskillige Aar. Jomfrukoret og den vestre Del af Skibet var en Tid lang skilt fra det øvrige Kirkerum ved en Tværmur; den fraskilte Del af Skibet anvendtes til Materialskur, ja, efter 1812 havde man endog benyttet det Hjørne af Bygningen, hvor Leonora Christinas Grav fandtes, til Opbevaring af Kalk, og en hel Del af denne var Tid efter anden sivet ned i Graven og havde sammen med Grundvandet fremmet Opløsningen.

1819 ryddeliggjorde man denne Del af Bygningen og satte et simpelt Trægitter om Graven; det ses paa ovenstaaende Billede. Ved en

af Kirkens mange Restaureringer i forrige Aarhundrede blev Stenen, der var itu, taget op og indsat i Muren for Enden af Graven, hvor den endnu findes.

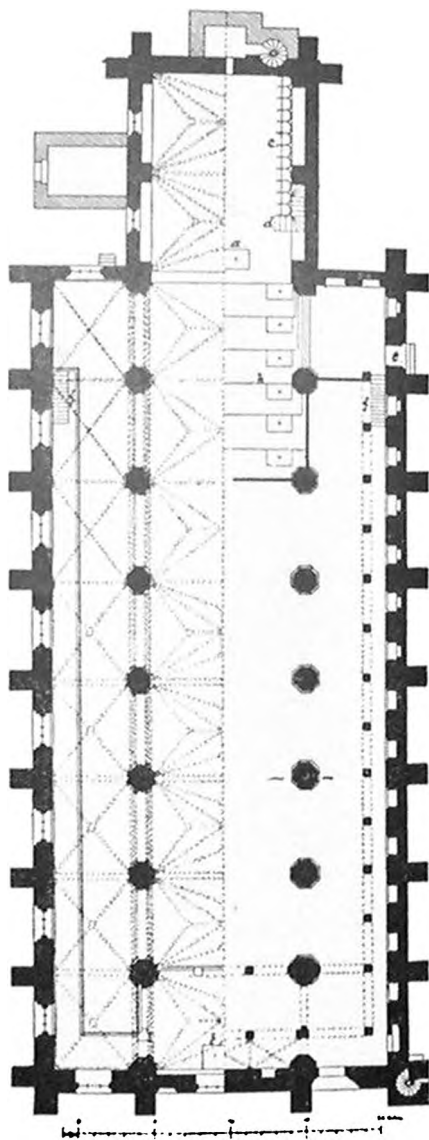
Den itubrudte Gravsten var i Aarhundreder Maribos eneste synlige Minde om den højtbegavede, haardt hjemsøgte og tappert resignerende Kvinde, der her tilbragte de sidste stille Aar af sit paa stærke Omskiftelser san rige Liv. 1924 dannedes en Komité med det Formaal at rejse Leonora Christina et Minde nær Klostret. En privat Indsamling i Maribo og allernærmeste Omegn gav det ønskede Resultat, og Vest for Kirken, mellem denne og Søen rejstes en Mindesten, en Marmorstøtte, som foroven bærer en Krone og forneden Indskriften: »Leonora Christina Ulfeldt. 1621—1698. I Maribo 1685—1698«. Baade Støtten og et lille sirligt Anlæg, hvori den danner Midtpunktet, er tegnet af Arkitekt Dyggve. Det danner i al sin Beskedenhed et smukt og stilfuldt Minde om det sidste Led i Rækken af Maribos berømte Kvindeskikkelser.

Foto V. Paull.

Leonora Christin-Støtten.

II.
KIRKEN

Grundplan af Klosterkirken.

Efter Opmaaling af Arkitekt Storck og med antagelig Indretning efter Birgittes Forskrift. *a* Højalter, *b* Apostlernes Altre, *c* Munkestole, *d* Nedgang til Skriftecellerne, *e* Dør til Nonneklostret, *f* Trappe til Galleriet, *g* Marialter.

Foto S. Sissen.

Kirkegaarden i Sne.

Klosterkirken.

HALLEKIRKE er Betegnelsen for et Gudshus, der har Midterskib og Sideskibe af omtrent samme Højde, saa de er samlet under en ubrudt Tagflade i Modsætning til de Kirker, hvor Midterskibet er langt højere og har Vinduer over Sideskibenes Tage. Set udefra virker Langsiderne paa Hallekirken i Mariibo derfor saare enkle eller, om man vil, ydmyge — og det var netop det ydmyge, Birgitte tilstræbte. Derfor maatte hendes Kirker heller ikke have Taarn. Vadstena Kirke stod da ogsaa taarnløs indtil 1455, da Kongen og Stormændene meget imod Søstrenes og Brødrenes Vilje forsynede den med et Klokketaarn, en saakaldt Tagrytter¹. I Mariibo og Mariager nøjedes man ikke med det, men gav Kirken et Taarn, der knejser ensomt over Korets lave Tag. Kirkens Længdesider inddeles af svære Stræbepiller i 8 Fag, hver med sit store, spidsbuede, rigt profilerede Vindue, der dog ikke formaar at ændre det beskedne Præg, som den mægtige ubrudte Tagflade giver Bygningen. Østgavlen virker derimod monumental med sin stolte Rejsning, sine store Vinduer, Blendinger og de forholdsvis smaa, men kraftige og smukke Indgangsportaler; den nordlige har været bestemt for Kvin-

derne, den sydlige for Mændene. Nu er kun den nordlige i Brug. At Kirken har faaet disse to lave Portaler i Siderne i Stedet for en stor i Gavlens Midte, skyldes de særlige Krav, der stilledes til Birgittinerkirkens Indre. Den skulde have to Kor; et i Vest for Præstemunkene og et i Øst for Nonnerne. Munkekoret skulde ligesom almindelige Kor være betydelig snallere end Skibet, men skulde være 6 Trin højere end dette. Nonnekoret i Øst skulde være hævet højt over Kirkegulvet og under det skulde der være et Kor eller Kapel for Birgitte. For at komme fra Østgavlen ind i Kirken skulde man altsaa passere under Nonnekoret, hvad der maatte resultere i to lave Indgangsportaler, en paa hver Side af St. Birgittes Kapel. Begge Skibets Længdesider skulde forsynes med Gallerier, der førte hen til det højliggende Nonnekor. Galleriet mod Syd tillod Præstemunkene fra deres Kor at komme op ad en Trappe i Galleriets Vestende og hen til Nonnekoret for at forrette Altertjeneste. Ad Galleriet paa Nordsiden kunde Sostrene fra deres Kloster komme hen til Nonnekoret under Skjul af Galleriets høje Forside, saa de ikke blev udsat for Kirkefolkets profane Blikke. Under Gallerierne gik en Munkegang, og foran denne var der Altre for forskellige Helgener. Ingen uden Præstemunkene og Diakonerne maatte komme i Altrenes Nærhed, og derfor var der nedenfor Kortrappen rejst et Gitter tværs over Skibet, der fortsattes ned gennem Midten af Sideskibene og adskilte de derværende Altre fra det øvrige Kirkerum. I dette kunde Kirkefolket gennem Gitret følge Præstemunkenes Færd foran Altrene. Denne Ordning indskrænkede jo Pladsen for Menigheden ikke saa lidt, særlig Trappen med Apostelaltrene tog megen Plads, da Trinene skulde være meget brede for at skaffe Plads til Altrene, et i Sydenden og et i Nordenden af hvert Trin. For at der alligevel kunde blive Plads til de talrige troende, der ved de store Kirkefester strømmede til fra nær og fjern, maatte Kirken nødvendigvis være stor.

Skibet har otte Hvælvinger, Midterskibets er stjerneformede, Sideskibenes, der er lidt lavere, er krydsformede. Koret har to Hvælvinger, hvilende paa Støttestøtter i Muren, og under Koret er en hvælvet Kælder. Skibets Hvælvinger bæres af to Rækker Piller, 7 i hver. Pillerne er svære, men virker paa Grund af deres Højde slanke. Hist og her bærer de Vidne om Bygningsfolkernes Ufuldkommenhed, de har nemlig under Opførelsen af Hvælvingerne ikke sørget for ligeligt Tryk fra alle Sider, saa nogle Piller er presset ud af den lodrette Stilling og staar med ikke faa Graders Hældning mod Øst.

Domkirkens Ostgavl 1936.

Foto V. Paulll.

Arbejdet med at opføre Kirken har strakt sig gennem et halvt Aarhundrede, hvilket er en meget kort Byggeperiode i Sammenligning med de Tiders Byggetempo for tilsvarende Arbejder, der ofte strakte sig gennem Aarhundreder. Selv Vadstenaklostret, hvis Anseelse og Berømmelse naaede langt ud over Nordens Grænser, var længere om at faa genopbygget sin nedbrændte Trækirke i Sten. Branden fandt Sted 1388, og Arbejdet med Stenkirken blev hurtigt paabegyndt. 10 Aar efter havde man kum faaet Koret opført og slaaet dets Hvalvinger², og først 17 Aar efter Branden kunde Brodrene lage deres nye Kor i Brug³. 1413, altsaa 25 Aar efter Branden, var Væggene i Skibet fuldforte⁴, tre Aar efter begyndte man at opføre Stenpillerne, der skulde bære Hvalvingerne⁵, og først 1445, altsaa 57 Aar efter Branden, var de 12 Apostel-Altre paa Kortrappen bygget færdig til Indvielse⁶.

Muren over Hvælvingerne.

Foto V. Pauli.

Naar Maribo Kloster og Kirke kunde bygges hurtigere, er det Bevis paa, at Klostret har nydt stor Yndest og modt betydelig Offervillighed hos det danske Folk.

Koret, der i Begyndelsen skulde tjene som Kirke, har sikkert staaet færdigt, da Klostret 1416 blev befolket med de fra Vadstena udsendte Brødre og Søstre. Snart efter har man paabegyndt Opførelsen af Skibets vestlige Halvdel, først Ydermurene og Taget, derefter Pillerne og Hvælvingerne. Da man var færdig hermed, har man formentlig efter et lille Pust taget fat paa Opførelsen af Skibets østlige Halvdel. Grænsen mellem de to Byggeperioder er meget iøjnefaldende. Udvendig ses Skillelinien tydeligt og markeres yderligere ved Murstenenes forskellige Farve, de er i den ældre Del noget lysere end i den yngre. Oppe i Tagrummet over Hvælvingerne er de to Af-snit ogsaa uens. De to Rækker Piller, der nede i Kirkerummet bærer Hvælvingerne, bærer ogsaa oven over Hvælvingerne hver sin Mur, der gaar helt op til Taget og har til Opgave at støtte den mægtige Tagflade. Over Skibets ældre Del er denne Mur forsynet med fint formede Blendinger, i den nyere Del er den gennembrudt med store, noget grovere Portaler for at spare paa Materialerne. Endelig er

Muren en halv Sten tykkere i den ældre Del end i den yngre. Nede i Kirken træder Forskellen ogsaa frem. De 4 ældste Hvælvinger har kunne Enkeltheder, som de yngre savner. Det samme gælder Vinduerne; de ældste er mindre, men i deres Murværk finere end de yngre. Ja paa de to Midterpiller, der staar i Grænsen mellem den ældre og nyere Del, svarer den vestre Halvdel i sine Prydelser til de vestre Piller, og den østre Halvdel til de østre. I den ældre vestre Halvdel er der helt oppe under Hvælvingerne anbragt en Række Blendinger eller Nicher mellem Vinduerne; de findes ikke i den østre Halvdel af Skibet, men savnes absolut ikke. Havde de været anbragt paa en stor Murflade, vilde man ikke være i Tvivl om, at deres Opgave var at bryde Ensformigheden; men paa den ret indknebne Plads bringer de kun Forstyrrelse i Billedets Ro. Maaske er en Fagmands Formodning om, at Nicherne var bestemt til at rumme Helgenbilleder, rigtig, men der skulde saa hele 16 Helgener til at fylde dem, og man forstaar da, at man ikke har fort Tanken igennem ogsaa i Skibets østre og nyere Halvdel.

Der er ikke levnet faste Holdepunkter til Bestemmelse af Tidspunktet for Opførelsen af Kirkens forskellige Dele. Det eneste, der kan dokumenteres, er, at Skibets østlige Halvdel har været fuldført 1446, hvad det ydre angaar, men at der i det indre har været store Arbejder tilbage, og at Gavlen, der dannede Afslutning paa Skibets vestre Halvdel, stod endnu. Dokumentet, man her skal holde sig til, er et Gavebrev dateret 18. November 1446 og udstedt af Mette Jensdatter Due, Enke efter Lensmanden paa Ravnsborg, Lyder Kabel. Hun skænker Klostret Gods i Slemminge, Nagelsti, Horreby, Sundby og Freilev paa Betingelse af, at der holdes Messer for hendes og Mandens Sjæle. Messen skal holdes for St. Birgittes Alter i Birgittes Kapel, som man nu skal indrette under vor Frue Alter (Nonnekoret) ved den østre Gavl i den nye Del af Kirken. Indtil dette bliver færdigt, skal Messen holdes i Kirkens nuværende Birgitte Kapel. Hun bestemmer endvidere, at hun vil begraves foran Altret i det nye Birgitte Kapel, eftersom hun ikke kan komme til at hvile ved Siden af sin Mand, for den »Grinden udflyttes, som nu for Koret staar«, og det venter hun ikke vil ske i hendes Levetid. Tre Aar efter, den 18. Oktober 1449 giver hun Klostret fire Gaarde paa Betingelse af, at Klostret skal lægge en fager Ligsten over hendes Mands Grav, hvis hun ikke lever længe nok til selv at gøre det. Hvad Gaardene indbringer ud over det, Stenen koster, skal anvendes paa St. Birgittes

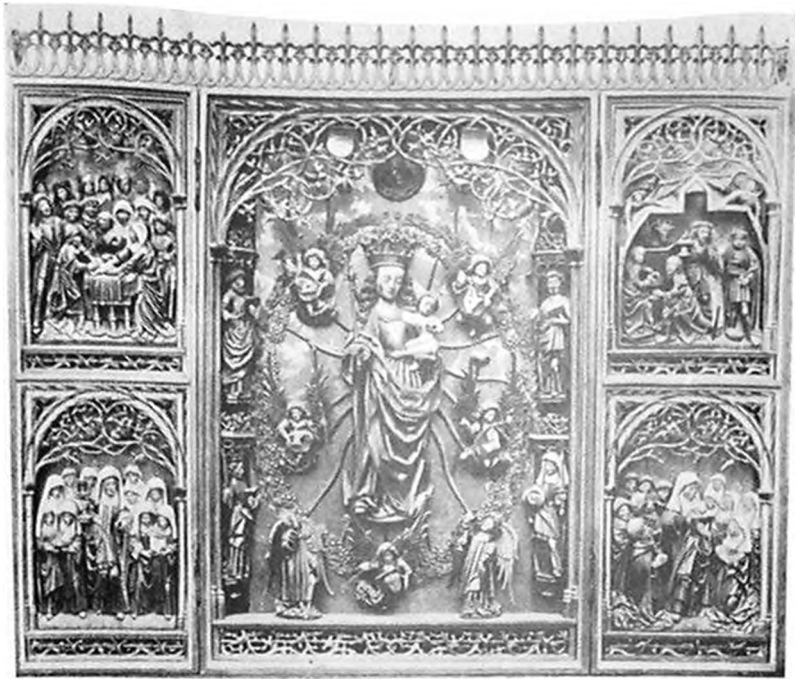
Kapel, i hvilket hun ønsker at begraves⁷. Sproget i Brevene er meget knudret, og Indholdet er derfor her gengivet i mere læselig Form. Det er ikke let at blive klog paa, hvor i Kirken Manden ligger begravet. »Grinden« maa betyde et midlertidigt Skillerum, der er sat tværs over Graven af Hensyn til de Arbejder, der er under Udførelse. Men kan det tænkes, at man foretog aarelange Arbejder i den gamle Del af Kirken, samtidig med at man arbejdede paa den nye og stadig holdt Messer og Gudstjenester i den gamle? I Brevet siges det jo udtrykkeligt, at Messer skal holdes i det gamle Birgitte Kapel, indtil det nye er færdigt. Eller skal »foran Koret« forstaaes som værende foran det nye ufærdige Nonnekor? Lyder Kabel dode vistnok 1442 og kan godt være begravet i den nye ufærdige Kirke. Alt dette faar staa ubesvaret. Men det kan altsaa fastslaaes, at man i Aarene 1446—49 og rimeligvis længere arbejdede paa Fuldførelsen af det indvendige Byggeri, og at »Grinden« stod der endnu 1449. Mette Jensdatter døde faa Aar efter, thi 1453 bekræftede hendes Arvinger et af hendes Gavebreve til Klostret; det omfattede forøvrigt hele hendes Part i Fuglsang Gaard og Gods⁸. Det er sandsynligt, at man først efter at den nye Kirkedel var færdig til at tages i Brug har indrettet de af Birgitte foreskrevne Altertrin op til Koret; thi paa Grund af Trinenes Bredde lagde de Beslag paa det meste af et Par Hvælvingefag i Skibet og berovede altsaa Kirkegængerne denne Plads. Heri maa man søge Forklaringen til, at Vadstena Kirke først fik sine Kortrin med Apostelaltrene indviet 1445; man har ventet med at indrette dem, til hele Kirkeskibet var fuldført.

I Maribo har formentlig det samme været Tilfældet. Det store Kirkebyggeri kostede selvfølgelig mange Penge, og selv om Afladsbevillingerne skæppede godt i Kraft af Sandheden om de mange Bække smaa, forslog det ikke, der maatte mange store Gaver til fra Enkeltmand, og de udeblev heller ikke. Minnebogen oplyser, at det var Stormændene, der byggede Pillerne i Vadstena⁹, og det samme har sikkert været Tilfældet i Maribo. Tre af Pillerne i søndre Pillerække i den sidst byggede Del af Skibet har højt oppe paa Sydsiden en Fordybning i Form af et Vaabenskjold. Nu er disse Fordybninger hvidtede som den øvrige Del af Pillerne, men de har oprindelig baaret Billedet af hver sit Adelsskjold og rimeligvis et Par Bogstaver. Det var nemlig ikke helt ualmindeligt, at den Mand eller Kvinde, der ydede en storslaet Gave til en Kirkes Opførelse eller Udsmykning, fik sit Vaabenskjold malet paa eller i Nærheden af den Bygningsdel

eller Prydelse, hvortil hans storstilede Gave var ydet. Hvilke Slægtsvaabner, der har prydet de tre Piller, er det unyttigt at gætte paa nu; kun for den enes Vedkommende kan man med nogenlunde Sikkerhed formode, at den har baaret Slægten Kabels Vaaben, thi Lyder Kabels Enke Mette Jensdatter skænkede jo en Mængde Gods til Klostret netop med Henblik paa Kirkens Fuldførelse. Hele Kirkebyggeriet, baade udvendig og indvendig, maa antages at være fuldført i Tiden omkring 1470.

UDSMYKNINGEN af Kirken har været det næste Krav. Det gjaldt ikke alene Kalkmalerier, hvoraf der nu kun findes svage Spor i det tidligere Nonnekor; men ogsaa Inventar i kunstnerisk Udførelse. 1474 har man endnu staaet midt i dette Arbejde; thi Paven udsteder da et Afladsbrev til dem, der besøger Maribo Kirke og bidrager til dens Udsmykning¹⁰. Til Udsmykningen horte først og fremmest de mange Altre med deres Altertavler, Lysestager og hvad der ellers blev skænket til deres Udsmykning med Sager i Guld og Sølv. Saare lidet af alt dette er bevaret, og vor Viden om Kirkens Indre i Katolicismens Dage er tilsvarende begrænset. Paa begge Sider af Koret stod en Række Munkestole, og midt i Koret Altret, formentlig med en Altertavle, der fremstillede St. Peters Martyrium. Heraf er intet bevaret, heller ikke noget fra de tolv Apostelaltre paa Kortrappen.

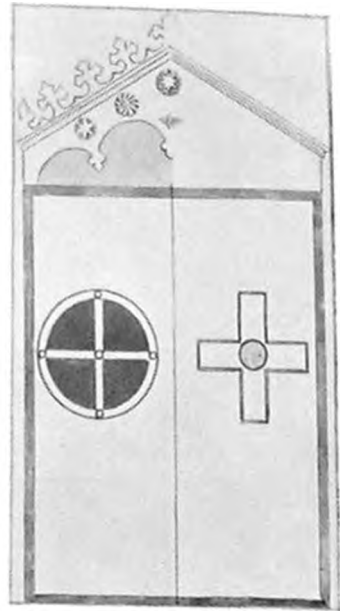
I Nonnekoret højt i Kirkens Østende stod Jomfru Marias Alter, og Tavlen herfra er bevaret, desværre ikke i Maribo. Det tør formodes, at den som den prægligste af alle Tavlerne har gjort Tjeneste paa Hovedaltret, efter at Jomfru Marias Alter var nedlagt, sammen med alle Sidealtrene. 1641 blev den afløst af den nuværende. Maria-tavlen blev derefter solgt til Maribo-Borgeren Jacob Hansen for 50 Rigsdaler, 1645 forærede han Kirken Tavlen mod at faa en fri Begravelsesplads, og tre Aar efter solgte Kirken paany den gamle Tavle, denne Gang for 40 Rigsdaler. Det var Kansler Christian Friis' Enke, der købte den¹¹ og opsatte den i Engestofte Kirke, hvor den fremdeles pryder Altret. Tavlen er oprindelig af Kirkens Velgører, Kong Erik, skænket til Vor Frue Alter i Nonnekoret¹². Fr. Beckett har i sit Værk om vore Altertavler fra Middelalderen beskrevet Tavlen saaledes: Den bestaar af et Midterskib med fire bevægelige Floje. Naar alle fire Floje er lukket, ses kun Malerierne paa Ydersiderne af de yderste Floje; men det er umuligt nu at danne sig noget Begreb om, hvad de har forestillet. Naar de yderste Floje slaas tilbage, danner disses

Maria-Tavlen.

Inderside og de to endnu lukkede Fløjes Yderside en Række Fremstillinger af Kristi Lidelseshistorie, inddelt i 8 Billeder. De er uden kunstnerisk Værd, grovt udforte, nærmest Karikaturer, der med grove Midler fremstiller Bodlerne og de andre slette Mennesker saa hæslige som vel muligt. Disse Billeder staar derfor i stærk Modsætning til det Indtryk man faar af Tavlen, naar denne er helt opslaaet, saaledes som den gengives paa hosstaaende Billede.

I Midterpartiet staar Jomfru Maria paa Maaneseglet, midt i Solglansen. Hun er kronet som Himmeldronning, og paa Ringen om den gyldne Krone læses hendes Navn. Hun holder Sceptret i højre Haand og bærer paa venstre Arm Kristusbarnet. Moder og Barn er omgivne af en Krans gyldne Roser og blaa Skyer. Indenfor Rosenkransen flyver fem Engle, der hver bærer et Skjold, hvis Mærker er Kristi gennemstukne Hænder, Fodder og Side; i Hænderne bærer Englene Lidelsesredskaberne, Martersøjlen, Korset, Eddikesvampen paa Stangen, Spydet og Naglerne. Foroven ses i en Cirkel Gud Faders

Birgitte-Tavlen.

Til venstre Midterpartiet i den opslaaede Skabstavle, til højre Tavlen lukket.

Halvfigur i Skyerne, holdende Jordkloden i venstre Haand, hævende den højre til Velsignelse. Nederst paa Tavlen staar to Engle i Kor-kaaber og svinger Rogelseskar. Paa Tavlens Sider er anbragt fire mindre Figurer; de to mandlige er formodentlig Apostlene Johannes og Peter, medens det ikke kan afgøres, hvem de to Helgeninder er. Den fyrstelige Helgeninde til venstre har en aaben Bog i den ene Haand og en brændende Kerte i den anden, medens Nonnehelgeninden bærer et Sværd i venstre Haand og i højre et Fad, hvorpaa ligger et Par Øjne. Dette er ellers den hellige Jomfru af Syrakus, Lucias Attribut. Hun var Øjnenes Patronesse. Men det kan ogsaa hentyde til den hellige Birgitte; thi paa hendes Kanonisationsdag i Rom blev en blind Kvinde seende.

Paa Sideflojene ser man foroven paa højre Floj Kristi Omskærelse. Barnet bliver holdt af en Kvinde, Ypperstepræsten er iført sin Embedsdragt. Bag Alterbordet staar en gejstlig Medhjælper, og mellem de verdslige Tilskuere, der er opmærksomme ved Handlingen eller samtaler, ses to nonneklædte Kvinder.

Foroven paa venstre Fløj ses de hellige tre Kongers Tilbedelse. Den ældste af dem knæler for Barnet, som Moderen holder; han har lagt Tegnene paa sin Værdighed, Sceptret og Kronen, fra sig, idet han byder Barnet en gylden Kalk. Man ser, at han er kommen ridende til Hytten, thi han har Sporer paa Hælene. De to andre Konger den ene er Neger staar endnu med deres Gaver i Hænderne, og bag Maria ses Oksen og Asenet ædende af Krybben. To Engle ligger paa Hyttens Tag.

Antonius-Tavlen.

Forneden paa venstre Fløj ses Ordensstifterinden, den hellige Clara, der, i Tilslutning til Frantz af Assisi, i Aaret 1212 stiftede Klaraordenen. Hun staar med Monstransen i den loftede højre Haand, sammen med ti af sine Nonner, fire læser flittigt, to og to i én Bog.

Forneden paa højre Fløj staar den hellige Birgitte med en aaben Bog i Haanden, formodentlig hendes guddommelige Aabenbaringer. Andægtig knælende og lyttende til hendes Ord omgiver Medlemmerne af hendes Orden hende, fem Nonner og seks Præstemunke. Tavlen er for et halvt Hundrede Aar siden undergaaet en gennemgribende Restaurering, ved hvilken bl. a. alle Farver og nogen Forgyldning er bleven fornyet. Desuden har Restauratoren tilladt sig den Spas at forsyne enkelte Figurer med Skæg, saaledes den ungdommelige Apostel (Johannes) i Midterskabet og Ynglingen til venstre ved Omskærelsen. Man har ved samme Lejlighed formodentlig ogsaa tilsat enkelte Hænder, saaledes Birgittes højre Haand, og ombyttet nogle Attributer. Ogsaa Liliégalleriet, der foroven kroner Altertavlen, mener Beckelt er nyt Arbejde. Det er ikke nogen meget

betydelig Kunstner, der har udført denne Altertavle. Stærke Bevægelser er ikke lykkedes. Negerkongens ene Ben er bleven meget længere end det andet. Kvindeskikkelserne er spinkle og svajede som Siv, uden stor Akeentuering af Konnet, og baade Mænd og Kvinder er meget troskyldige at se til. Smukkeste er de to Engle ved Marias Fødder.

Altertavlen fra St. Birgittes Alter under Nonnekoret er ogsaa bevaret og hænger nu i Landemodesalen bag Altret. Det er et yndefuldt Billede af den hellige Birgitta. Ved hendes Side staar en Blomst og bag hende en Bonnehog eller maaske Aabenbaringerne. Billedet, der skal være det ældste kendte Lærredsmaleri i Danmark, er holdt i lette, lyse Farver. Skabsdørene har enkle, stilfærdige Udsmykninger.

Af Tavlerne fra de mange Sidealtre er kun en bevaret. Det er den hellige Augustinus, under hvis Orden Birgittinerordenen jo officielt sorterede. Tavlen er som de andre en Skabstavle. Midterpartiet er et Billedskærerarbejde, der viser den hellige Augustinus i Bispeskrud. Skabsdørene har været prydet med Malerier, hvoraf der nu kun er lidet tilbage.

Krucifikset.

Om alle de andre Altre ved man som sagt intet, ja, man kender end ikke deres Antal. Rent glimtvis møder man et Navn, som f. Eks. da der var Strid om Jord til Gud Faders Alter og om Messen for St. Annæ Alter, eller da der 1493 blev skænket en Gaard til St. Mariæ-Magdalene Alter, eller da Eskild Goye 1505 blev begravet for St. Joachim Alter¹³. Ialt har der maaske været 10 Sidealtre, 5 paa hver Side, det er nemlig det Antal, der er Plads til, hvis man tænker sig et Alter anbragt udfor hvert ledigt Mellemlum i Pillerækken; det østligste Fag var jo dækket af Nonnekoret, og Apostelaltrene paa

Kortrinene optog jo det meste af Pladsen under de to vestligste Hvælvinger.

Foruden de gamle Altertavler ejer Kirken endnu et Par Minder fra Katolicismens Dage. Paa Altertavlens Bagside hænger et stort Krucifiks, der i realistiske Træk fremstiller Kristi store Lidelser paa Korset. 1818 blev Krucifikset eftersat og oppudset, og man fandt da i Kristusfigurens Ryg en Del Relikvier, bl. a. et Stykke af den Svamp,

Krucifiksstenen i Østgavlen.

Kristus drak Eddike af, da han hang paa Korset, en Splint af den Port, han gik igennem paa Vejen til Golgata, og flere smaa Stumper Ligklæde, deriblandt et af St. Peters. De hænger nu i en glasdækket Ramme i Landemodesalen. Det tør antages, at den sidste Generalkonfessor efter Reformationen har valgt Gemmestedet i Korset for at sikre Relikvierne mod Tilintetgørelse. I den katolske Tid blev de sammen med andre kostelige Skatte opbevaret i Klosters sikreste Gemme og kun taget frem ved højtidelige Lejligheder til Beskuelse for det betagne Folk, hvis Gavnildhed skulde oges ved det sjældne Syn af disse hellige Ting, og Relikvigaver til Kloret var derfor over-

ordentlig velsete. Kloret har sikkert ejet langt flere end de her bevarede. Givernes Navne er skjult i Morket, der dækker saa meget af Klosters Historie. Der foreligger kun en Meddelelse om, at Kong Hans 1487 fik pavelig Tilladelse til ved sin Kapellan at føre Relikvier fra *Scala culi* i Rom til Maribo¹¹. I Landemodesalen hænger endvidere et Rogelseskar fra Kirkens katolske Dage.

Paa Østgavlens Ydermur er indsat en Krucifikssten af en helt anden og sikkert meget ældre Type end Krucifikset bag Altret. Det er groft og naivt, uden Spor af Lidelse i Trækkene. Skikkelsen er spinkel og omgivet af alle de Redskaber og Ting, hvormed Kristus blev pint og haanet, Spyd og Knut, Stangen med Svampen m. m. I Stenen er et cirkelrundt Hul som i en Møllesten.

Margrethebægeret.

Efter Magnus Petersens Tegning i Nationalmuseet

Saa er der endnu kun at nævne det pragtfulde Margrethebæger, det er en Kalk, som Dronning Margrethe har skænket en anden Kirke — maaske Vadstena — og som derfra er foræret Maribo Kloster. Kalken er af svært forgyldt Sølv; det er muligt, at selve Bægerskaalen er fornyet; men Foden er oprindelig og er usægtelig den interessanteste. I Hulningen under Foden findes i rød Emaille og Guld et M med Krone over. Oversiden af den seksstungede Fod er ved et Stjernebaand delt i seks rigt ornamenterede Felter, der hver især i en Medaillon bærer et Billede af Jesu Lidelseshistorie. Billedrækken begynder med Jesu Bon i Getzemane Have og ender med, at Maria sidder med hans afsjælede Legeme over sit Fang.

Reformationstidens Billedstormere i Frue Kirke i Kobenhavn har ikke fundet Efterlignere i Maribo. Altrene med deres Billeder fik Lov at staa i over tredive Aar, og først 1570 blev det sidste overflodige Alter afskaffet. Naar der trods denne overmaade fredelige Afvikling er bevaret saa lidt af Birgittinerkirkens Minder, skyldes det ikke Udryddelseslyst, men Ligegyldighed; ingen har haft Interesse af at bevare det, og lidt efter lidt er det spredt eller gaaet til Grunde.

Foto V. Pauli

Udsigt over Sønderbo fra Domkirkens nordvestre Hjørne 1930.

Bykirke — Domkirke.

OVERGANGEN fra Klosterkirke til Bykirke faldt i to Tempi, markeret ved Aarstallene 1596 — 1621.

Landsbyen Skimminge var Kirkeby, før Klosteret blev bygget, og havde sin egen lille, taarnløse Kirke, lig adskillige af vore endnu bevarede smaa, gamle Landsbykirker. Og Skimminge Kirke vedblev ogsaa efter Klosters Oprettelse at være Byens Kirke, hvor en af Klosterbrødrene forrettede Gudstjenesten. I Klosterkirken havde Borgerne intet at gøre uden ved de mange religiøse Fester og Optog, som Katolicismen bød Folket.

Klosterkirken vedblev ogsaa efter Reformationen at være Klosterkirke, men blev dog ved Søndagsgudstjenesterne besøgt af Byens Folk (hvilket blandt andet fremgaar af Bemærkningen i Kancellibrevet af 1583 om, at Folk nede i Kirken gjorde Nar ad Jomfruernes Sang), hvorimod Borgerne ved Daab, Bryllup og Begravelser o. s. v. var henvist til deres egen lille Sognokirke. 1596 brændte det meste af Maribo, ogsaa Landsbykirkens Tag og øvrige Træværk brændte, saa kun de sværtede Mure stod tilbage; den blev aldrig Kirke mere, og Borgerne henvistes til at søge Klosterkirken; men det skete paa den

mærkelige Maade, at man delte Kirken mellem Klosterjømfruerne og Borgerne. Jomfruerne beholdt det gamle Kor i Kirkens Vestside for sig selv, hvor de daglig kunde læse og synge deres Salmer, og til Borgerne indrettedes et nyt Kor i Østenden af Kirken, der saaledes panny fik to Kor ligesom i Katolicismens Dage. Den Gang var det Nonnerne, der holdt til i det østlige Kor, Nonnekoret, medens Munkene havde det vestlige Kor. Nu blev det Jomfruerne, der fik Vestkoret, som af den Grund ofte kaldtes Jomfrukoret, et i Forhold til den oprindelige Kirkeordning meget misvisende Navn, der har holdt sig helt op mod vore Dage og skabt nogen Forvirring. Pulpituret ved Østgavlen, der havde gjort Tjeneste som Nonnekor i Katolicismens Tid, blev nu fjernet med Undtagelse af Lægteren over Munkegangen tæt op mod Ostgavlen, og paa Gulvet opbyggedes et Kor, der ligesom Vestkoret var hævet nogle Trin over Skibets Gulv. Byen fik ogsaa sit eget »Klokketaarn« i Form af en Udbygning paa Kirkens østre Gav; noget i Retning af en »Stærekasse«, som hvilede paa lange Bjælker, der gik ind over Hvalvingerne og var fastgjort her. I denne »Udbyggt«, som den kaldtes, anbragtes to Klokker med nedhængende Reb, saa Klokkeren kunde staa nede ved Kirkegavlen og ringe.

Ved Klosters Ophævelse 1621 blev Klosterkirken helt og fuldt Bykirke; men Overdragelsen til Byen skete paa en Maade, der nødvendigvis maatte føre til Forfald. Byen fik kort og godt at vide, at den fremtidig som andre Kobstæder maatte vedligeholde sin Kirke og lønne sin Præst. Begge Dele havde hidtil paa hvilet Klostret¹. Nu lagde man denne Byrde paa Byen samtidig med, at man ribbede Kirken for alt, hvad den og Klostret tidligere havde ejet i Fællesskab. De andre Kobstadskirker havde gennem Tiderne samlet Midler af de Gaver, Borgere havde skænket dem. Maribo Kirke havde derimod ingen betænkt med noget som helst. Kirken var rig nok; thi Klostrets vidtstrakte Besiddelser var jo i sin Tid skænket Kloster og Kirke i Forening. Nu lod man hele den store Jordrigdom overgaa til Sorø Skole. De fattige, der hidtil var blevet underholdt af Klostret, blev der anvist en Del af den Forpagtningsafgift, Byen skulde svare af Klosterjorderne; men Kirken havde Regeringen ikke tillænkt noget. Man nøjedes med at »forære« Byen den mægtige Kirkebygning blank og bar. Med svære Beklagelser modtog Borgerne Meddelelsen om denne »Gave«. De hævdede med Rette, at Kirken var alt for stor til den lille By, at dens Vedligeholdelse vilde blive meget kostbar, og at Besværlighederne med at skaffe Midler dertil vilde blive meget store,

ja i onde Tider uovervindelige. De to Mænd — Hovedsmanden paa Vordingborg Palle Rosenkrantz og Forstanderen paa Sorø-Skolen Hans Staeffensen — der paa Regeringens Vegne forhandlede med Borgerne, havde ikke Fuldmagt til at bevilge dem noget til Kirkens Vedligeholdelse; men de lovede at forebringe Kongen Borgerskabets Bekymringer. Resultatet blev ret magert. Kongen bevilgede for det første den daværende Kapellan 6 Pund Korn (24 Tdr.) aarlig af det, Byen gav i Afgift for Jorderne. Naar Embedet blev ledigt, skulde der ansættes en ugift Kapellan, og de 6 Pund Korn skulde saa gaa til Kirkens Vedligeholdelse. Denne Bestemmelse fik Kirken aldrig nogen Nytte af: de »6 Pund« tilfaldt stadig Præst eller Kapellan. For det andet bevilgede Kongen Kirken noget af Jordafgiften. Hvor meget blev ikke fastsat; det skulde Sorø-Skolens Forstander drøfte med Borgerskabet². Der findes ingen Papirer med Oplysning om den Aftale, der blev Resultatet af denne Drøftelse men det maa være denne Ydelse, der i Kirkeregnskaberne er opført som 7 Tdr. Landgildekorn. Priserne, som dette Korn indbragte, var naturligvis stærkt varierende; men Gennemsnittet i de følgende Par Hundrede Aar kan vel sættes til ca. 50 Rigsdaler aarlig, og det skulde jo ikke række vidt. I Synsforretningerne 1621 hedder det, at Klosterkirken er en stor, skøn Bygning »med al Tilbehøring vel ved Magt holden og for faa Aar siden med nyt Stentag forsynet, hvilket dog formedelst sin Højhed er meget besværlig ved Magt at holde«⁴. Det var altsaa en velholdt Kirkebygning, Byen overtog, og i de Aar, som fulgte efter 1621, gik det da ogsaa helt godt. Byens Raad bevilgede, hvad der var nødvendigt, og Borgmesterenken Margrette Albretsdatter testamenterede den 1657 et Tusind Rigsdaler. I hendes Gavebrev skriver hun bl. a.: Da jeg er en enlig Kvinde uden Born, giver jeg af et kristeligt betænkende og godt Gemyt til Maribo Kirke »et Tusinde enckende Rigsdaler in Specie«, der først skal »antages og paatales naar Gud allermægtigste mig fra denne elendige Verden haver heden kaldet. De 1000 Rigsdaler skal annammes af de bedste og visseste Penge, som jeg paa Rente iblandt Adelen haver bestaaende«. Videre hedder det i Brevet, at Øvrigheden skal sørge for, at Pengene altid staa sikker hos en Adelsperson, at Renterne rettidig indkræves og anvendes til Kirkens Gavn og Bedste. Dog skal Kirkeværgerne sørge for, at hendes og Borgmester Søffren Søffrensens Grav altid vedligeholdes og ikke »tilstede nogens Lig, i hvo de være kunde, i samme vores Begravelse at nedersætte«. Borgmester og Raad skal — som kristen Øvrighed paa

Midterskibet set mod Ost 1936.

Foto V. Paulli.

Stedet — sørge for, at Fundatsen bliver overholdt. Og saa hedder det sluttelig: Til Brevets »videre Bekræftelse haver jeg trykt min salig Husbonds Signet hængende her neden under, og med min egen Haand underskrevet og venligen ombedt ærlig, vise og velfornemme Mænd Jacob Jensen, Borgmester udi Maribo, Peder Henrichsen, Petter Villumsen og Hillebrand Hillebrandsen, Raadmænd her sammesteds med mig til Vitterlighed underskrive. Actum Maribo den 1ste Januar 1657«. De nævnte Mænds Underskrifter staar ogsaa under Dokumentet ved Siden af hendes egen^s.

Bortset fra et Par Smaagaver paa et halvt Hundrede Rigsdaler blev Margrette Albretsdatter desværre den enlige Svale, der ikke kunde gøre den fattige Kirke rig. Da Svenskekrigen havde bragt Ulykker og Tab over By og Borgerskab, kom det storladne Bygningsværk hurtigt

ind i en nedværdigende Trængsels- og Forfaldsperiode, som varede omtrent halvtredie Hundrede Aar.

Kirken var henvist til i Hovedsagen at skaffe sine Indtægter gennem Leje af *Stolestaderne* i Kirken og Salg af *Begravelsessteder* i Kirken og paa Kirkegaarden.

STOLESTADERNE blev fra første Færd bortfæstede, d. v. s. en Mand lejede de nødvendige Pladser til sig og sin Familie for Livstid mod en Fæsteafgift en Gang for alle. Det gav undertiden ved Dødsfald eller Bortflytning fra Byen Anledning til Tvivl og Strid med Sagens Indankning for Biskop og Stiftamtmand. 1748 gik man derfor bort fra denne Ordning og over til at tage en aarlig Lejeafgift. Den nye Ordning var naturligvis en Uretfærdighed mod dem, der havde betalt Fæste en Gang for alle og nu ligefuldt skulde betale Aarsafgift. I de Bemærkninger, hvormed Kirkebestyrelsen ledsagede det til kgl. Approbation indsendte Forslag, imødegik man paa Forhaand Oppositionen herimod ved at skrive: »Lad være at nogen kan beraabe sig paa, at de enten haver købt eller fæstet de Stader, de nu haver, saa kan dette efter vor Mening ikke kuldkaste denne velmenende, lovlige Forretning«, der giver Kirken en fast staaende Indtægt aarlig.

Stolene var i Hovedskibet placeret paa begge Sider af en Midtergang. Kvindernes paa den nordre og Mændenes paa den søndre Side. Ved et Stolestade var da at forstaa, baade en Plads paa den mandlige og en paa den kvindelige Side. Den yderste Plads var den fornemste og kostede for de første 15 Stolerækker 1 Rigsdaler aarlig, den næste 5 Mark, saa 4 Mark 8 Skilling, 3 Mark 8 Skilling og 2 Mark 8 Skilling, endelig kostede de to inderste Pladser henholdsvis 2 Mark og 1 Mark 8 Skilling. Sidstnævnte Pris gjaldt for alle Inderpladser hele Kirken over, hvorimod de yderste Pladser faldt i Pris efter Stolenes mere eller mindre fornemme Plads. I Rækkerne 16—20 kostede Yderpladserne 4 Mark, i Rækkerne 21 og 22 kostede de 3 Mark 8 Skilling og i Rækkerne 23 og 24 kun 2 Mark og 8 Skilling. De allerførste 3 Rækker var forbeholdt de militære og civile Embedsmænd, som havde dem gratis. »Under det nordre Lægter« d. v. s. i det nordre Sideskib op mod »Munkegangen«, var 4 »indelukte Stole« eller Loger, og under »det søndre Lægter« en, som bestemte Familier havde købt Plads til og faaet Lov til selv at opføre mod en aarlig mindre Afgift. Endelig fandtes der paa Hjørnerne yderst i Jomfrukoret to Stole, »Pulpituret

kaldet», de skulde hver koste en Rigsdaler aarlig; men for Øjeblikket var der ingen Lejer til dem. Men bortset fra disse faa Tilfælde var Stolestaderne ikke tildelt enkelte Personer, men derimod bestemte Ejendomme i Byen, saaledes at Stolen fulgte med Huset, naar dette skiftede Ejer. Derved undgik man, som Kirkebestyrelsen ogsaa fremfører i sine Bemærkninger, den stadige Strid om Kirkestole, hver Gang nye Familier kom til Byen eller blev stiftet. Bønderne og Husmændene i Landdistriktet tog man ikke meget Hensyn til; de betalte deres Tiende til Kirken, men gav ikke noget for deres Pladser. Det hedder i Reglementet: »Hvad Revshale Bønder og Husmænd anbefalger, da kan Mændene som sædvanlig gaa paa det søndre Lægtter eller de derunder befindende Stole, og deres Hustruer og (andre af) det Kon gaa at sidde under det nordre Lægtter som alletider saaledes har været brugelig. Paa samme Måde kan der og forholdes med de trende Husmænd ved Ladegaardens Marker og deres Familier samt Ladefogden, der holdes paa Ladegaarden«. Betalingen for samtlige Kirkens Stolestader androg ialt 65 Rigsdaler 1 Mark og 2 Skilling, hvortil saa kom den uopgjorte Indtægt for de »indelukte Stole«, der vel har andraget omkring en halv Snes Rigsdaler om Aaret.

De fattige fik ingen Stole; de maatte nøjes med nogle »Skamler« (Bænke uden Rygstød) i Kirkens bageste Hjørner. De fik trøste sig med, at de ligesfuldt i Kraft af Skriftens Ord var Himlen nærmest.

BEGRAVELSERNE gav som Regel større Indtægt end Stolestaderne. Ogsaa her dominerede Fornemheden i Plads og Pris og gjorde den skønne Talemaade om Lighed efter Døden til Skamme. Den Takst, der blev fastsat ved Overtagelsen 1621, holdt sig for Kirkens Vedkommende ret uændret, saa længe Skikken med Begravelser i Kirkegulvet fastholdtes. Da der 1749 ogsaa fastsattes nye Begravelsestakster, blev de gamle Takster inde i Kirken da ogsaa uændret. 1ste Klasse var Midtergangen fra Prædikestolen op til Kordøren; den kostede 8 Rigsdaler for hvert Lig. 2den Klasse var Midtergangen fra Prædikestolen og ned til Jomfrukoret; den kostede 6 Rigsdaler. 3die og 4de Klasse var nordre og søndre Sidegang; de kostede 4 Rigsdaler. 5te Klasse var i Alterkoret, den kostede 10 Rigsdaler og var altsaa den fornemste. 6te Klasse var i Jomfrukoret udenfor Landemodesalen, den kostede 6 Rigsdaler. 7de Klasse var de murede Begravelser, hvortil der var givet Tilladelse ved særlige Resolutioner, og hvor Priserne fastsattes i hvert enkelt Tilfælde.

Erhvervelsen af disse »Familiebegravelser« i Kirken anføres i Regnskaberne, f. Eks. 1635 gav Hans Jensen Druckken 50 Daler for et Lejersted under den nordre Hvælving næst op til Jomfrukoret for sig, Hustru og Born. 1643 gav Ellen Andersdatter 50 Daler for en tilsvarende Begravelse. Naar Gravene senere skulde aabnes for Nedsættelsen af et Lig, kostede det som Regel en halv Snes Daler, desuden Penge for Klokkeringning og som særlig Gave undertiden et Par Vokslys til Altret. F. Eks. 1654 for salig velbyrdig Fru Else Kaas' Ligs Nedsættelse samt for alle Klokker 15 Daler og et Par Vokslys paa Altret. 1642 8 Daler for at aabne Borgmester Søren Sørensens murede Grav.

Allerdyrest var naturligvis de hvælvede Gravkamre under Jomfrukoret og de Gravkapeller, rige Adelsslægter byggede op til Kirken. 1680 afhændede Kirken f. Eks. den ene Part af »en øde Kælder under Jomfrukoret« paa den nordre Side nærmest Skibet; denne Part har sammen med den anden Part af bemeldte Kælder »været brugt (som Gravhvælving) til Maribo Kloster, mens det var ved Magt, men har nu en rum Tid ligget øde«. Køberne var Ridefogden over Nykøbing Amt Hans Jensen Stenholt og hans Svoger »Enkedronningens Pensionarius over Maribo Kloster Amt« Henrik Sørensen Rye. De fik Tilladelse til at indrette Kælderen til Begravelse og lave en Dør dertil i det ene Hjørne af Hvælvingen »med 3 Trappetrin af Mur op til (tæt ved) Jomfrukoret«, dog maatte ingen af de derværende Begravelser forstyrres eller Kirkens Fundamenter skades. For denne Begravelse skulde de betale 100 Slettedaler courant og 10 Slettedaler for hver Gang Begravelsen aabnedes til Lig, dog ikke for Henrik Ryes salig Hustrus Lig, »som i Kirken henstaar«. 22. Maj samme Aar fik Stenholt og Rye Bevilling til, at deres Lig, hvor de end døde, maatte føres til Maribo. Tilladelsen til at lave Begraveshvælvingen en Adgang fra Skibet maa formentlig begrundes paa følgende Maade. I Klosters katolske Tid var disse Gravhvælvinger Begravelse for Klosters Abbedisser og Confessorer. Adgangen til Hvælvingerne, der ved en Længdemur var delt i to nordre og to søndre Hvælvinger, var udefra, henholdsvis fra Nonnegaarden og Munkegaarden. »Den ene Part af den øde Kælder«, her er Tale om, er den inderste af de to nordre Hvælvinger, den skulde nu skilles fra den ydre Hvælving, hvortil Adgangen udefra var, og da Køberne maatte have Adgang til deres Begravelse, gav man dem Tilladelse til at lave en Nedgang fra Skibet med en Trappe paa tre Trin ved Siden af Jomfrukoret, hvilket var ulige

nemmere end at gennembryde Korets udvendige Grundmur og ind-sætte en Dor — og saa var en Nedgang fra selve Kirken endda langt fornemmere. Paa Sydsiden af Koret var et Ligkapel for Familien Steensen paa Grimsted (Frederiksdal). Ifølge Resen henstod her en Række Kister med følgende Inskriptioner: Christopher Steenson til Grimsted, født paa Stensgaard (Langeland) 1593 † 15. December 1657, hans Hustru Fru Beritte Mormand født paa Bramsløkke 2. September 1595 † 1658, Erik Steensen ihjelskudt af Aschenberg paa Nykøbing Slot 1646. Knud Steensen, Captain, dødelig saaret ved Frederiksoddes Indtagelse † 7. Februar 1658. Jomfru Birgitte Stenoe † 1636. Denne Liste indeholder dog vist flere Fejl. Den stemmer ikke med den autentiske Liste over Begravelserne i den Steensenske Kapel ved Sollested Kirke*). 1689 betaler Familien Steensen 5 Rigsdaler for Nedsættelsen af Oberst Hans Steensens og hans Frues Lig i deres »fædrene Begravelse«. 1760 blev dette Kapel overladt Dr. Hahn**).

1693 betaler Fru Dorthe Schou (Havlykkegaard) 30 Rigsdaler for et Begravelsessted under Jomfrukoret. (Hendes Lig blev 4. Juli 1701 nedsat deri.) 1696 betaler »Hendes højgrevelige Naade« Leonora Christina 30 Rigsdaler for sit Begravelsessted i Kirken, og 6. April 1698 betales 10 Rigsdaler for at aabne Begravelsen til hendes Lig.

1765 betaler Kirken 1 Rigsdaler 8 Sk. (foruden Kalk og Haandværkere): »For Grevinde Ulfelds Begravelsessted at lade onlægge og nogle Steder opfylde og mure«.

Foruden det Steensenske Kapel var der endnu et lille, grundmuret Kapel ved Kirkens Østgavl. Det blev en Tid lang brugt til Kalkhus, senere blev det erhvervet af Købmand Reimer. Naar det er opfort, vides ikke. Begge Kapeller blev 1812 splgt til Nedbrydning.

Om Betaling for de borgerlige Begravelser i Kirken her nogle Eksempler:

1637 betaler Byfoged Christen Hansen for hans Hustrus Lejersted 10¹/₂ Daler, næste Aar det samme for hans Moders. 1. Januar 1638 indgaar 15¹/₂ Daler for Jacob Lauritzens Lejersted. 1643 indgaar 15¹/₂ Daler for Raadmand Jacob Hansens Hustrus Lejersted. 1645 betaler Kirkeværgen Peiter Williamson 15¹/₂ Daler for sin Faders Begravelse »med alle Klokker«. 1646 betales 15¹/₂ Daler for Christen Hansens Lejersted »ved Adelens Stol« og for alle Klokker. 1653 indgaar 16

*) Se C. C. Haugner: Lollands Sønder Herred Side 135—37.

***) Se Efterskriften Side 217.

Daler for salig Borgmester Jens Pedersens murede Grav, desuden 3 Daler for alle Klokkerne. 1656 for salig Borgmester Niels Iversens Lejersted i Midtergangen ved Koret og alle Klokkerne 15 Daler.

Folk, der ikke havde Raad til en Grav i Kirken, blev begravet paa Kirkegaarden. Ved Takstreglementet af 1749 blev den ved nedrammede og numererede Pæle inddelt i 6 Klasser; de nærmest Kirken var de dyreste og kostede 4 Mark. Prisen faldt derefter med 8 Skilling for hver Klasse, indtil den ved femte Klasse var nede paa 2 Mark. 6te Klasse var »Revshalejorden«, der kostede 1 Mark og 8 Skilling. Alle disse Priser baade i Kirken og paa Kirkegaarden gælder for »voksne Lig«, Børn under 14 Aar kom i Graven for halv Pris.

Reglementet fastsatte ogsaa nye Priser for Klokkeringning; de var betydelig under den Pris, der fastsattes 1622; nemlig 8 Mark for alle Klokkerne og for »halv Klokke« 4 Mark. Hertil maa ganske vist bemærkes, at man i 1622 havde fire Klokker, 1749 kun 3; men alligevel var Taksterne betydeligt lavere.

Udgifterne ved Begravelsen af de fattige, der ikke havde efterladt sig noget til en hæderlig Begravelse, maatte Kirken afholde. Stor Stads blev der da heller ikke ud af det; den billigste Krog paa Kirkegaarden og et Par Mark til Brædder og Som var alt. En Flothed som Klokkeringning var der naturligvis slet ikke Tale om.

1820 fik et Forslag om nye Takster for Begravelser, Klokkeringning m. m. kgl. Stadfæstelse. For Kirkegaardsjord af 1ste Kls. skulde betales 4 Rigsbankdaler, for 2den Kls. 3 Rbd., for 3die 1 Rbd., for 4de 2 Mark og 8 Skilling, for 5te 2 Mark og for Revshalejord 1 Mark 8 Skilling. For Ringning med alle tre Klokker 6 Rigsbankdaler og for 2 Klokker 4 Rbd. For Benyttelse af Ligklædet Nr. 1 skulde betales 4 Rbd., for Nr. 2 1 Rbd. og for Bispekaaben 3 Rbd.¹.

— De Indtægter, Kirken saaledes raadede over, gik til den daglige Drift; nu og da kunde der opsøres et lille Overskud, men saa snart Ekstrakrav meldte sig, resulterede det øjeblikkelig i Underskud. Midler til en blot nodtørlig Vedligeholdelse af den store Bygning var aldrig til Stede; der skulde altid ligges eller laanes.

REPARATIONERNE blev som ventet mange og kostbare, men gik i de første gode Aar for sig uden Ve og Klage. Det nye Tag, som Synsforretningen af 1621 omtaler, bestod af de saakaldte Hulsten, der maa have haft sine store Mangler, thi allerede 1634 begyndte man en Omkægning af Taget og erstattede Hulstenene med Tagsten (Vinge-

sten). Der gik 20 Aar, før denne Omlægning var fuldført; antagelig vilde man have solgt Hulstenene efterhaanden, inden man gradvis byttede dem om med de nye Sten. Ogsaa Støttesten, Mure og Vinduer krævede stadige Reparationer. Endelig var der »Klokkehuset« eller »Udbygten« paa østre Gavl, som paa Grund af sin upraktiske Konstruktion led meget under Klokkeringningen og stadig maatte repareres. 1611 maatte man endog helt forny det; hertil medgik bl. a. 6 Bjælker af 10 Alens Længde til Klokkerne at hænge i, og 2 Bjælker, 12 Alen lange, til yderligere Afstivning af Klokkehuset. Den store Længde var nødvendig, for at Bjælkerne kunde naa saa langt ind over Hvælvingerne, at Trykket af Klokkehusets Vægt blev formindsket det mest mulige. Allerede 1652 var hele Kirkebygningen altså stærkt i Forfald. Kongen skriver i den Anledning til Hovmester Falk Goye paa Sorø, at da Kirken skal være meget brøstfældig og Borgerne i Maribo ikke er ved Midler at kunne reparere den store Skade, skal han tage gode Mænds Syn paa Kirken og lade dem vurdere, hvor meget det vil koste at afhjælpe de Brøstfældigheder, som uomgængelig skal repareres, samt undersøge, hvor vidt nogle af Kronens omliggende Kirker er ved Midler, saa de kan hjælpe Maribo^o. Det allernødvendigste er vel herefter blevet gjort, men næppe heller mere.

Af de talrige Reparationsarbejder, Kirkens Regnskab udviser, skal nogle af de største omtales. 1674 var det for Alvor galt med Kirkens Mure og Støttesten. Borgmester Jacob Jensen samt Raadmændene Hillebrand Hillebrandsen, Peder Nielson og Gilbert Anderson indgav da Ansøgning til Kongen om Tilladelse til i det nedrevne Klosters Murrester at tage de nødvendige Sten til Reparation af Kirkens Mure og Piller. Amtmanden, Etatsraad Lerche, attesterede Rigtigheden af det anførte og tilføjede, at af de Sten, Hs. Maj. for to Aar siden forundte ham^o), stod endnu henved 10,000 paa Stedet, og de af dem, han ikke fik Brug for, vilde han overlade Kirken mod, at han fik Godtgørelse for sin Udgift med at bryde og reuse dem. Klosterforpagteren Jens Clausen fik derefter Brev om, at Kirken kunde overtage de af Lerche tilbudte Sten og iøvrigt i Klostergrunden oplage, hvad de yderligere behøvede^o.

Alligevel kom der ikke Gang i Arbejdet; thi Borgmester Jacob Jensen var bleven syg og umedgørlig og vilde ikke aflevere de fornødne

^o) Til Opførelsen af Vaabensted Kirkes Taarn.

Penge af Kirkens Midler. Amtmanden og Biskoppen klagede saa over ham til Kongen. De skrev, at Kirken var saa brostfældig, at det ikke i Længden kunde forsvares, at en saa herlig Bygning skulde helt forfalde, saa meget mindre som Kirken selv havde Midler og Forraad til sin Reparation, idet man havde opsparat Renterne af Margrette Albretdatters Testamentgave. Man havde ladet Kirkens Brostfældighed besigtige, gjort Overslag paa Materialer og akkorderet med en erfaren Mester, der nu i Foraaret 1675 skulde foretage Reparationen. Han havde faaet en Sum Penge paa Haanden og var allerede ankommet med sine Folk; men Borgmester Jacob Jensen gjorde Kirken stor og uforsvarlig Skade ved at forhindre Arbejdets Fortsættelse. Han har, hedder det, nu »i saa mange Aar siddet med Renter af Kirkens Penge og vil nu hverken betale Rente eller Renters Rente«, skont Fundatsen bestemmer, at forfaldne Renter straks skal sættes paa Rente igen med mindre de anvendes. Alligevel vil Borgmesteren ikke udlevere noget; hverken Penge eller Gavebrevet. Kirkens Midler er saaledes lidet foraret, og særlig da Borgmesteren er stadig syg og ikke vil slippe derfra med Livet. Derved bliver »Kirkens Arbejde forhindret, den bekvemme Tid forløber og Arbejdsfolkene opholdes«. De androg derfor om, at Borgmesteren maatte faa Ordre til at udlevere Kirkens Penge og Dokumenter og »gøre Rigtighed og Regnskab for dens Midler«¹⁰. Amtmand Lerche fik saa Ordre til at gaa strengt i Rette med Borgmesteren og tilholde ham at punge ud med, hvad han havde tilbageholdt af Kirkens Midler og udlevere Breve og Regnskaber. Han adlod kun tildels Ordren. Hans Dod indtraf sidst paa Aaret, og der blev rejst Sag mod Boet til Udbetaling af manglende Penge i Kirkebeholdningen. Ved en Kommissionsdom, der senere blev stadfæstet af Højesteret, domtes Boet til at betale Kirken 401 Rigsdaler og 5/4 Mark¹¹.

Stenene slap Kirken altsaa billigt til, men Kalk, Grus og Tommer skulde der ogsaa skaffes, og her var Transporten det værste, og derfor søgte man at slippe let fra det. Kirkeværgerne Jacob Ibsen og Jochum Roycke indgik til Kongen med en Ansøgning, hvori de erklærede, at det vilde falde Borgerne helt tungt og næsten uoverkommeligt selv at hente disse Materialer, hvorfor de ansøgte om, at det maatte blive paalagt Maribo Klosters Bønder at hjælpe til med at hente det fornødne Kalk og Tommer. Etatsraad Lerche paategnede Ansøgningen og bevidnede, at Borgerskabet var meget forarmet. At de arme, misbrugte Bønder havde det endnu værre, toges der intet

Hensyn til, og Klostrets Bønder fik Ordre til at komme Borgerne til Hjælp med den paakrævede Korsel¹².

1699 var det igen galt med Klokkehuset; det rystede, naar Klokkerne gik, og Folkene, som skulde ringe, »staar meget bange under Taarnet, naar der ringes for vor salig Konge« (Christian V). Klokkehuset maatte saa afstives med Jernankre for at forhindre, at det hele stortede ned i Hovedet paa Ringerne¹³.

Med selve Kirkebygningen kneb det bestandig; de Reparationer, der foretoges, var næsten altid Lapperier, og det store Bygningsværk gik mere og mere i Forfald. 1721 skrev Kirkeværgen til »Kirkens høje Patroner« (Bisp og Amtmand), om de dog i Tide vilde betænke, hvad gøres kan for at holde Kirken vedlige; thi den forfalder mere og mere Aar for Aar, og det er rent ud at befrygte, at »den Udbyggt paa Kirken ud til Kirkegaarden, Klokkerne hænger udi, vil nedfalde, for man ved deraf, hvilket jeg underdanigst forhen Deres Hojærværdigheder haver tilkendegivet«. Han vil gerne lægge Penge ud til Reparationerne, naar han var sikker paa at faa dem igen¹⁴. Men Kirkens »høje Patroner« ses ikke at have taget Hensyn hverken til Advarslen eller Tilbudet. Det blev ved at gaa paa samme Vis; man lappede for 20 Daler her og 100 der — men lige lidt forslog det, og Odelæggelsen voksede.

Det kunde ikke vedblivende gaa paa den Maade, og 1729 indgik saa Maribo Borgere med et Andragende til Kongen om Hjælp til deres Kirke. De skrev, at Kirkens Brostfældighed nu var saa stor, »at Gudstjenesten ej uden Livsfare deri kan holdes«, og da Kirken ingen Indkomster havde, androg de om, at hver Kirke i Danmark og Norge maatte yde 1 Rigsdaler til Maribo Kirke, eller ogsaa at hver Kirke i Fyns Stift (hvorunder Løll.-Fal. horte) maatte yde 2 Rigsdaler aarlig i tre Aar. Andragendet gik til Bispens og Amtmandens Erklæring. De indrømmede, at Kirkens Brostfældighed var stor og foreslog, at en fornuftig Bygmester skulde vurdere Reparationen, at alle Kirker i Danmark og Norge ydede hver 4 Mark aarlig i 3 Aar, og at man — da Reparationen ikke kunde vente disse 4 Aar — midlertidig laante Pengene. Kancelliet gik med til, at den foreslaaede Bygmester, Chr. Fritsche, skulde tage Syn over Kirken og give Overslag paa Bekostningen. Det skete. Han kom til det Resultat, at Reparationen vilde andrage 2897 Rigsdaler, 2 Mark og 2 Skilling. — Saa tyggede Kancelliet lidt paa det, og imidlertid døde Frederik IV. 1731 begyndte Kirkebestyrelsen derfor forfra og indsendte paany den gamle Synsforretning og Overslag. Mariboborgerne indsendte for deres Part et

nyt Andragende, hvori de skrev, at Kirkens Hvælvinger vilde falde ned, hvis der ikke snart blev gjort noget: thi »Regn og Sne nedflyder i Kirken«.

Man hørte stadig intet fra Regeringen. 1732 skrev Kirkeværgen Benjamin Lind igen, og nu vaagnede Kancelliet endelig til Daad; dog ikke større end at de sendte Andragende og Overslag tilbage til Bisp og Amtmand og krævede nyt Syn og Overslag. Saa gik der et Par Aar med det. 1734 indsendte Stiftamtmand Reichow og Biskop Rasmus det nye Overslag; det er nu vokset til 4985 Rigsdaler. Samtidig gjorde de to Herrer opmærksom paa, at hvis der ikke snart blev gjort noget, faldt Kirken sammen, og de gentog til Overflod, at Kirken ingen Penge havde, og at Mariboborgerne var fattige. Overslaget, der var udarbejdet af lokale Haandværkere, gav et mørkt Billede af Kirkens Tilstand. Alle Kirkens 18 Piller, der er »13 Alen høje og 2 Alen brede«, er meget forfaldne, til deres Reparation skal bruges 19,000 store Mursten. Af den vestre Gavl »er et Stykke udblæst«, hertil skal bruges 6000 store Mursten. Paa Taarnet ved Jomfrukoret er af Muren forneden »store Stykker udfalden« og Stenene i Kammen er raadne; her udkræves 15,000 store Mursten.

Den søndre Side af Udbygten (Klokkehuset) er stærkt forfalden paa Sparreværk, Lægter og Tommer, der maa erstattes med nyt. En stor Del Tagsten er afblæst og andre bortraadnet, saa der udkræves 22,000 Tagsten. Taget kræver nye Lægter; 96 Vinduer (Ruder?) mangler, og deres Huller er tilstoppet o. s. v. o. s. v.

Kirken er kort sagt en Ruin.

Den 19. November 1734 befalede Kongen, at alle Kirker i Danmark og Norge skulde give hver 4 Mark aarlig i tre Aar til Reparation af Maribo Kirke. Under samme Dato beordrede han Ingeniørkaptajn Lauritz Thura til at tage »Maribo brostfældige Kirke i Øjesyn og gøre nøje Overslag« over Bekostningen ved Reparationen. Dette Overslag indsendte Thura den 23. Januar 1736. Han skrev, at Kirken er meget forfalden og højlig kræver Reparation. Kirkens Tag og Sparreværk skal helt fornyes. Taarnet er i saa slet Tilstand, at det ikke til nogen Nytte kan repareres, hvorfor han foreslaar at rive det ned og benytte de brugelige Mursten til Reparation af Skibets stærkt medtagne Mure og Sirrebepiller. Endvidere foreslaar han fra Grunden at opføre en Mur mellem Skibet og Jomfrukoret og derefter nedrive Jomfrukoret; men da der under det er en Del Begravelser, maa man lade Murene staa i 6 Alens Højde og dække dem med et nyt Tag. Orglet hænger paa Jom-

frukorets vestlige Gavl og maa derfor nedtages og anbringes paa den nye Gavlmur. Til Erstatning for det nedrevne Taarn og for det faldefærdige Klokkehus paa Østgavlen, foreslaar han at bygge et lille Taarn af Tømmerværk paa Østgavlen, hvor Klokkerne kan faa Plads. Han anslaar Udgiften til 7331 Rigsdaler, 3 Mark. De bevilgede 4 Mark af hver Kirke (116 paa Sjælland, 227 paa Fyn, 95 paa Lolland-Falster, 1052 i Jylland og 746 i Norge, Nordlandene ikke medregnet) vilde indbringe 5072 Rigsdaler. Thuras Overslag overskred altsaa denne Sum med 2259 Rigsdaler. Biskop Ramus og Stiftamtmand Neve fik derfor paany Sagen til Erklæring. De foreslog at bevare Jomfrukoret og indskrænke de øvrige Reparationer saa meget, at de bevilgede Penge kunde slaa til. Thura reducerede derefter sit Forslag i Henhold hertil, saa det kom ned paa 4279 Rigsdaler.

Den 12. April 1737 — 13 Aar efter det første Nodraab fra Maribo — gav Kongen endelig Ordre til Arbejdets Udførelse. Ved Udbydelsen blev en københavnsk Tømremester Peder Sørensen Ulf den billigste med 4035 Rigsdaler. I Kontrakten var forudsat, at Maribo Borgere og »dem, der søger Kirken« (d. v. s. Bønderne i Landdistriktet) skulde besørge al Korsel af Materialer, at Byen leverede 4—6 Pligtfolk til Hjælp for Murere og Tømrere, at Haandværksmestrenes Folk skulde have frit Kvarter i Byen og Mestrene fri Befordring til og fra Arbejdsstedet.

Nu var altsaa Kirken sikret; men Borgerne gruede for de Ydelser, der var tiltænkt dem at præstere og 20 af dem indgik med et Andragende til Kongen om at blive forskaanet for disse Byrder. De skrev, at Materialerne vilde udgøre ca. 4000 Læs, der skulde køres fra Bandholm, hvilket er en Mil ad »den besværligste Vej i Landet«, der paa de fleste Aarsens Tider er ganske ufarbar. Kun 7—8 Borgere kunde deltage i Korslen og de vil blive ganske ruinerede. Byfoged, Amtmand og Biskop attesterede, at Borgerne var forarmede, og ved kgl. Resolution blev Korslen saa flyttet over paa Proprietærerne og Bønderne. De af dem, der ikke ønskede at køre, kunde i Stedet betale efter en vis Takst for hvert Læs.

Den foretagne Udskrivning af Penge fra Landets Kirker viste sig snart ikke at være tilstrækkelig. I Efteraaret 1737 blev der yderligere lignet 4 Mark paa hver Kirke i Fyns Stift, og 1739 endnu 4 Mark paa hver Kirke i Lolland-Falster. Ydermere blev der givet Tilladelse til at »stille Bækkener for Kirkedørene« i Stiftet, saa at Kirkegængere, som havde Lyst og Evne, kunde give en frivillig Skærv. Da Regn-

skabet i 1740 gjordes op, viste det sig, at Reparationen havde kostet 5891 Rigsdaler 13½ Skilling. De Kirkerne paalignede Bidrag udgjorde 4727 Rigsdaler og 5 Mark. »Bækkenerne« havde kun givet 26 Rigsdaler, og Hartkornet havde ydet 815 Rigsdaler. Hele Indtægten var 5595 Rigsdaler 1 Mark og 14½ Skilling. Man manglede altsaa rundt

Billede fra Midten af forrige Aarhundrede, der viser Skibets og Korets Valmtag.

Tegningen er misvisende ved de smaa Vinduer, som er anbragt over Pillerækken; de har aldrig eksisteret.

regnet 300 Rigsdaler, og dem laante man af Lollands Præsteenkasse mod Pant i Tiende. Laanet skulde, hedder det, hurtigt afbetales, da »Kirken nu skal være i saa fuldkommen Stand, at den ikke i mange Aar har nodig at anvende noget paa sin Bygning«.

Den store Reparation, der havde affødt saa mange Forslag og Skrivelser¹², var om-sider overstaaet; men Arbejdet synes ikke at have været første Klasse helt igennem. Spaanerne, hvormed Taarnet var tækket, svarede ikke til Konditionerne, og Murerarbejdet viste allerede efter

første Vinters Forløb store Mangler, saa Mester Peder Sørensen Ulf maatte foretage Reparationer. Han krævede 300 Rigsdaler derfor¹³, men har næppe faaet dem.

Efter denne Hovedreparation fremtraadte Kirken i en helt ny Skikkelse. Det høje Taarn for Enden af Jomfrukoret var borte, og baade Kor og Skib havde paa Vestgavlene faaet et skraat afskaaret Tag. Den skrækelige »Stærkasse« paa Østgavlen, det saakaldte Klokkehus, var ogsaa borte og erstattet med et fikst lille Taarn med Floj og alt Tilbehør og med Plads til tre Klokker, men det var for let bygget til at taale Svingningerne af Klokkerne, naar der blev ringet, og krævede stadig Reparationer. Ogsaa Stræbepillerne og Taget maatte jævnlig efterses, og det skete aldrig paa det rigtige Tidspunkt; Reparationen blev som Regel udskudt længst muligt og blev derved dyrere.

Da Lolland-Falster 1803 var blevet ophøjet til selvstændigt Stift, fik Marihø Kirke Titel af Stiftskirke. Det betød kun, at det finere Navn gjorde Fattigdommen endnu mere iøjnefaldende; thi med Stiftsnavnet fulgte ingen Forpligtelse for Stiftet til at hjælpe.

Efter Krigsaarene 1807—14 trængte Kirken igen til en gennemgribende Reparation, men Pengene dertil manglede stadig. Molbech skildrer 1813 i sine Rejseindtryk Kirken paa følgende Maade: Ensom og forladt ligger den der som gammel, sørgende Ruin midt i den skønne Natur. Støttestøtterne er halvt nedfaldne, Vinduerne sønderslagne, Kirkegaarden uryddelig, aaben og rent uden Hegn. Hist og her staar Ruiner, som tilforn hegnede Kirkegaarden. I et lille Kapel ved Kirkedøren laa et Par Soldater og sov paa Halm.

1816 fik man ved kgl. Resolution Tilladelse til overalt i Fyns og Loll.-Falst. Stifter at indsamle frivillige Bidrag ved Ombæring af Kollektbøger i Købstæderne og i Sognene gennem Opfordring fra Præsterne. Denne Indsamling gav 7631 Rigsdaler — i Sedler. For disse Penge blev der i det følgende Aar gjort det nødvendigeste. Det faldefærdige Taarn paa Østgavlen blev nedtaget og et nyt og stærkere opført. Pillerne udbedredes og Taget blev delvis omlagt.

Det hjalp kun kort. Kirken var saa forfalden, at Lapperier ikke kunde gøre det. Imidlertid blev den store Offentligheds Opmærksomhed i stedse større Grad henledt paa den monumentale Kirkes usommelige Tilstand. 1819 udarbejdede Bygningsinspektør Kornerup et Forslag til en fuldstændig Restaurering af Kirken og en delvis Tilbageførelse til dens gamle Skikkelse. Pengene manglede stadig, og der blev intet gjort. 1858—60 slog Professor Høyen kraftig til Lyd for at faa bragt det storstilede Bygningsværk ud af sin Fornedrelsestilstand, og nu vaagnede omsider Ministeriet, og i Aarene 1861—66 foretoges under Ledelse af Professorerne Hansen, Høyen og Herholt samt Justitsraad Hansen et omfattende Restaureringsarbejde, der for Bygningens Ydre omfattede følgende Hovedtræk:

Kirkens Jernvinduer erstattedes med Vinduer med murede Piller og blyindfattede Ruder svarende til den oprindelige Bygningsform. Murene og Stræbepillerne, der var meget brøstfældige, blev grundigt istandsat, og Pillerne dækkedes foroven med Sandstensflader. Hele Kirken fik nyt Tag med blaa Tagsten. »Jomfrukoret«, der stod med et stærkt medtaget Valmtag, fik igen sin gamle Trappegavl, og det samme gjaldt Østgavlen. Planen omfattede ogsaa Genopførelsen af Taarnet for Enden af Koret, og der var hertil indkøbt 38,000 store

Maribo Kirke set fra Sydøst.
 Efter Tegning af Kornrup 1859.
 (Præstegaardens Udbygninger ligger helt op til Kirken.)

Kirken og Præstegaarden set fra Bangshave.
 Efter Maleri af C. Holck 1878.

Foto S. Nissen.

Kirken set fra Bangshave 1890.

Klostersten. Arbejdet med Kirken havde imidlertid slugt saa mange Penge, at man maatte stille denne Del af Planen i Bero og indtil videre opmagasinere Stenene. Restaureringen kostede ialt 50,392 Rigsdaler. Pengene var ydet dels som Statstilskud, dels som rentefri »Laan« med yderst ringe Udsigt for Tilbagebetaling. Sorø Akademi var langt den største Laangiver med over 20,000 Rigsdaler — hvilket kun var simpel Retfærdighed, eftersom Kirken var blevet klædt af til Fordel for Akademiet, St. Peters Kirke i Slagelse ydede 1000 Rigsdaler, de bornholmske Kirker tilsammen 1000, Sakskøbing Kirke 3000, Skelskør og Nysted hver 400 Rigsdaler. Maribo Kommune ydede 5000 Rigsdaler; Resten var Statstilskud¹⁷.

I Tidens Lob var Jordsmonnet omkring Kirken fyldt saa stærkt op, at man maatte ned ad tre Trappetrin for at komme ind i Kirken, som dermed fik Karakteren af en Kælder. 1805 gjorde man Ende paa denne Urimelighed og foretog en større Afgravning rundt om Kirken og bortkorte flere Hundrede Læs Fyld. 1873 solgte man alle de opmagasinerede Klostersten for 1000 Rigsdaler¹⁸; man havde med andre Ord opgivet Haabet om at faa Taarnet bygget — og saa fik man det alligevel.

1891—92 blev Kirken nemlig igen med Støtte af Staten underkastet

en større Restaurering, denne Gang under Professor Storeks kyndige, men haardhændede Ledelse. Spiret paa Østgavlen blev fjernet og det nuværende Taarn opførtes paa det oprindelige Taarns Plads og med saa vidt muligt ganske samme Udseende. Kirkens Mure blev rensede og Stræbepillerne blev istandsatte og deres Sandstensdække erstattet med Tagsten. Sandstenene ligger nu som Fliser ved Østgavlen. Desværre blev ogsaa Kirkens oprindelige, uregelmæssige Kampestenssokkel bestaaende af kæmpestore Kampesten fjernet og erstattet med en glat Granitsokkel af 14 Tommers Tykkelse, et Forhold, der med Rette blev kraftig kritiseret i »Lollandsposten¹⁹». Det hele Restaureringsarbejde androg 75,700 Kr., der bevilgedes paa Finanslovene.

1924 fik Maribo Kirke Prædikaten Domkirke og bærer med Rette denne stolte Titel, der fuldt ud svarer til dens dominerende Stilling blandt Landsdelens Kirker.

KIRKERUMMET skiftede straks efter Overtagelsen 1621 Karakter. Hidtil havde det vel ene blandt alle Landets Kirker haft to Kor, Adelsdamernes Kor (»Jomfrukoret«) i Vestenden og Byens Kor i Østenden. Nu forsvandt Alttret i »Jomfrukoret«. Byens Kor forblev i Østenden af Kirken, og »Jomfrukoret« kom til at staa som et underligt Appendiks til Skibet. Orglet havde Plads paa Jomfrukorets Vestvæg og var saaledes fjernet længst muligt fra Menigheden nede i Skibet. Selve Koret, hvor de gamle Munkestole fremdeles stod, benyttedes fortrinsvis af Latinskolens Disciple, der under Lærernes Ledelse besorgede Korsangen.

1641 foretog man en Udvidelse af Koret i Skibets Østende. Det blev forlænget med Murværk forneden og Træpanel foroven. Der blev opført en ny muret Trappe som Opgang til Koret, og der blev lagt nyt Gulv saavel over den nye, som den ældre Del af Koret. Ved samme Lejlighed blev den store, nye Altertavle²⁰, som Borgmesterenken Margrette Albretsdatter havde skænket, opstillet og den gamle, smukke Tavle solgt.

1688 ansøgte Biskop Kingo om Tilladelse til at indrette en Del af Jomfrukoret til Afholdelse af Landemoder, eftersom der intet Konventhus var i Maribo. Hidtil havde Landemoderne været holdt i Enkedronningens Gaard, men denne skulde nu være Bolig for Amtsforvalteren. Tilladelsen blev givet paa Betingelse af, at Provster og Præster i Lolland-Falster selv bestred de dermed forbundne Udgifter²¹.

1731 havde man ogsaa flyttet Landstinget (Landsretten) hen i Jomfrukoret²². Raadhuset var nemlig saa brøstfældigt, at Retten ikke turde være der, og saa vidste man ikke bedre end at flytte ogsaa Udmaalerne af den jordiske Retfærdighed hen i Gudshuset.

I denne Kirkens dybeste Forfaldsperiode gik ogsaa Hvælvingerne, der bar Galleriet over Munkegangen langs Kirkesiderne, delvis tabt. I det Syn over Elendigheden, som foretoges 1734, hedder det nemlig: Galleriet, som staar paa 30 Piller og Hvælvinger, er sunket fra Kirkemuren, og nogle af Hvælvingerne er styrtet ned. Gulvet paa Galleriet har været belagt med Astrag (smaa Gulvfliser), men de er bortstjålet eller forraadnede. Hvor Hvælvingerne er nedfaldet, kan Gallerigulvet lægges af Brædder²³. Det var altsaa Begyndelsen til Enden. Ved senere Restaureringer forsvandt Resten af disse Hvælvinger; de eneste, der er tilbage, staar ved Østgavlen under Orgelpulpituret. I Synet nævnes ogsaa Reparation af de to Stentrapper, som førte op til Galleriet i Vestenden af Skibet, saa Munkene fra Koret kunde naa hen til Nonnekoret og forrette Allertjenesten. Trapperne er angivet paa Grundplanen Side 96.

Thura havde i sit første Forslag til Kirkens Restaurering udkastet Planen om at nedrive Jomfrukoret og bygge en ny Vestgavl for Enden af Skibet. Denne Plan blev heldigvis ikke godkendt; men den en Gang rejste Tanke om paa denne Maade at formindske Kirkerummet vedblev at spøge, og blev til sidst praktiseret, men rigtignok paa en skandaløs Maade, som Thura aldrig vilde have godkendt. Allerede 1738 stillede Byfoged Siersted Forslag om at dele Kirken ved et Skillerum, saa Jomfrukoret og et Par af Skibets Hvælvinger lukkedes fra. Kirken er, skriver han, mere end stor nok, og med den Stand, den er i, kan Menigheden ikke høre Præsten, naar det blæser noget²⁴. Ingen tog Notits af dette Forslag. 1781 blev Skillerummet igen bragt paa Bane, idet Kirkens Inspektorer, Pastor Stauning og Byfoged Reimer, sendte Kancelliet et Andragende om, at der i alle Kirker i Fyns Stift og Jylland maatte foretages en Indsamling af frivillige Gaver til vor »fattige og brøstfældige Kirkes Reparation«. De ønskede tillige opført et Skillerum mellem Kirken og Jomfrukoret — hvorved ogsaa Orglet, der havde sin Plads i Jomfrukoret, maatte flyttes. — Som Grund for dette Ønske anførte de, at »Kirkens Vidtløftighed er baade Præst og Tilhørere til Ulejlighed«, og Præsten — der kun havde været der et Par Aar — erklærede, at han snart ikke kunde holde ud at prædike i den store Kirke. Andragendet send-

tes til Bispens og Stiftamtmandens Erklæring, og de udtalte sig i Tilslutning til Planen. Det er, siger de, »helt vanskeligt for Menigheden at forstaa Prædiken formedelst Kirkens vidtloftige Bygning«, hvorfor de mener »det vilde medføre Nytte om Kirken ved et Skillerum blev afdelt«. Men da Kirken savnede Midler baade til Byggeriet og til Anskaffelsen af et nyt Orgel, da det gamle ikke duede mere — saa indstillede de Andragendet til Bønhørelse. Kancelliet gik dog imod baade Kirkeinspektorer, Amtmand og Biskop og skrev i sin Indstilling til Kongen, at det dog var underligt, at en saadan Forandring med Kirken skulde være bleven absolut nødvendig nu, skønt man aldrig tidligere havde hørt et Ord om, at Menigheden ikke kunde høre Præsten. Men hvis saa nu var, vilde det være langt nemmere og billigere at rykke Stolene tæt omkring Prædikestolen. Man fandt derfor ingen Grund til at bevilge nogen Indsamling og indstillede til Kongen at afslaa Andragendet. Og denne Indstilling fulgte Kongen²².

For denne Gang var Attentatet paa det smukke Kirkerum altsaa lykkeligt afværget; men Præsten helmede ikke, før han havde fort sin Krig igennem. I Aarene 1791—93 lykkedes det at faa den grimme Skillemur rejst tværs over Skibet mellem dets to vestre Piller, hvorefter Orglet blev anbragt paa den nye Væg.

Der blev ikke bevilget nogen Støtte udefra; man hjalp sig ved at bruge Kirkens urørlige Formue, hvormed Kirken blev yderligere forarmet. Høyen siger med Rette, at der til Rejsning af dette Bindingsværksskillerum »udkrævedes en god Slump Raahed, understøttet af en ængstelig og smaalig Synsmaade for det kirkelige«²³. Det fraskille »Jomfrukor« fik efterhaanden en mangesidet Anvendelse, det var Landmodesal og Stiftsbibliotek, ja Sessionslokale for Landmilitsen²⁴, der omfattede alle Aargange fra det 19. til det 56. Aar. 1848 var det Valgløkkale ved Rigsdagsvalgene, hvad Ministeriet dog senere nedlagde Forbud imod²⁵.

Den Mangel paa Pietet, som Skillerummet var et saa hæsligt Udtryk for, gav sig naturligvis ogsaa andre Udslag. Man benyttede f. Eks. uden Blusel Kirken som Materialrum og opstablede Beholdningen af de fra Klostreruinerne opgravede Munkesten i Kirken. 1767 nævner Kirkeregnskabet 8—900 Klostersten, der staar i Kirken, og 1776 anføres, at der staar 2500 Mursten under den nordre Lægter (Galleriet)²⁶. Naar Kirkens Værger selv behandlede Kirken saaledes, er der ikke noget stort Spring til den forargelige Færd under Krigen 1807—14, da

Foto V. Paull.

Landemodesalen 1937.

Murstenspladserne under Gallerierne benyttedes til Opbevaring af Kanoner og Krudtkærret²⁰.

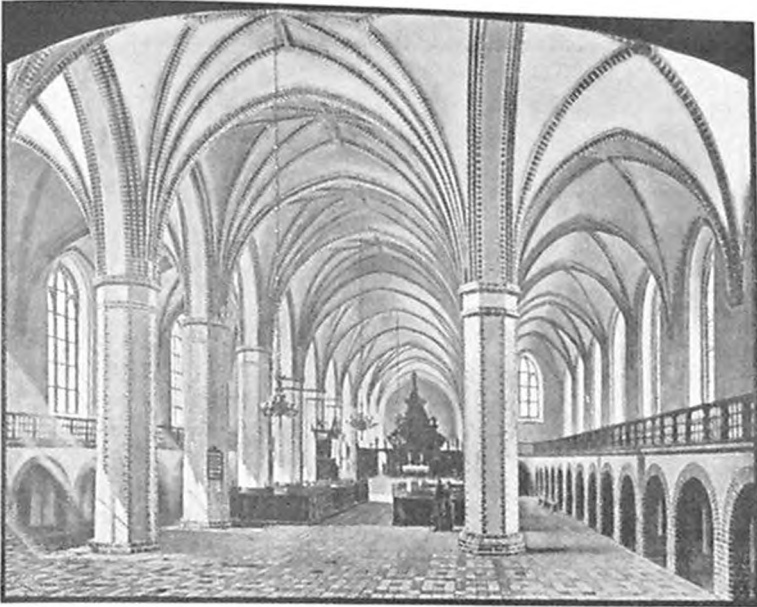
I de følgende Aar søgte man nu og da efter fattig Evne at raade Bod paa Fortidens Synder; men først ved den store Restaurering i Aarene 1861—66 fik Kirkerummet paany sit oprindelige storladne, højtidsfulde Prag. Den grimme Skillemur blev fjernet, Koret i Kirkens Østende blev nedrevet og Altret flyttet hen i »Jomfrukoret«, der blev delt ved et Egetræs-Panel, saa den bageste Del fremdeles blev Landemodesal. Stiftsbiblioteket, der havde haft Plads i »Jomfrukoret«, blev flyttet hen paa Raadhuset. Gallerierne, der var meget brostfældige, blev istandsat og forlængede hen til Skibets Vestgavl og langs denne hen til Korhjørnet. Under disse nye Galleristykker langs Vestgavlen indrettedes et Par smaa Værelser; det ene til Præsten, det andet til Ophold for Born, der skulde døbes efter Gudstjenesten. I Østenden af Kirken opførtes et Orgelpulpir, og under dette indrettedes en Forhal (Vaabenhus). De gamle Egetræs-Stolestader istandsattes. De lukkede Stole eller Pulpiturer fjernedes. Kirkegulvet blev reguleret og afgravet. Alle Ligstenene, hvoraf mange laa i Midter-

gaugen, blev anbragt under Gallerierne, og en Del, som ikke kunde være der, blev lagt ud i Forhallen; en Del blev desværre kasseret. Hvælvingeribberne blev malet som røde Murstensribber, og Hvælvingekapperne blev kalket gule²¹. forøvrigt det mindst heldige ved det ellers udmærkede Restaureringsarbejde.

Ved Restaureringen 1891—92 fik Kirken igen en mild, hvid Kalkfarve, men denne Forandring fremkaldte en voldsom Protest, underskrevet af 170 Borgere, der krævede, at Kirkens Indre skulde blive, som det var. Ministeriet gav Ordre til, at Arbejdet skulde standses, indtil et særligt Syn bestaaende af Dr. phil. Henny Petersen, Arkitekt Gnudtzmann og Stadsarkitekt Fenger havde udtalt sig om Sagen. Deres Erklæring gik ud paa, at Storeks Plan om at hvidte Kirken burde nyde Fremme; men nu sagde Kirkeinspektionen Nej, og den gav sig først, da Ministeriet lod den vide, at uden Hvidtning af Kirkerummet heller ingen Restaurering af Altertavle og Prædikestol, som Staten havde tilbudt at betale²². Storek fik saa sin Vilje ogsaa paa dette Punkt, og her havde han utvivlsomt Ret. Det mægtige lyse Rum staar nu i et Skær af Højtid og Renhed, der giver et Skønhedsindtryk af en egen festlig Alvor. Misforholdet mellem Kirkens og Byens Størrelse kan man ikke blive fri for at se, men desto stærkere føler man Glæden over, at det er lykkedes at bevare dette prægtige Bygningsmonument for Byen, Egnen og Landet.

INVENTARET giver ogsaa gennem Tidsbestemmelser Udtryk for Kirkens lange Trængselsperiode; det er saare lidet, der stammer fra Tiden mellem Svenskekrigen og Restaureringen 1861. En Alterkalk er fra 1603, Prædikestolen er fra 1606, Altertavlen fra 1641 og Stolestaderne fra 1656.

1603 skænkede den nyudnævnte Abbedisse Margrete Hardenberg Kirken en *Allerkalk* med tilhørende Disk, og 1606 var hun virksom for ogsaa at skaffe Altret en pragtfuld Vinkande. Kalken, der er stor og smuk, har en rigt ornamenteret Fod, som er delt i 6 Felter. I det ene ses Kristus paa Korsel og i et andet Jomfru Maria, i de to næste Felter staar Margrete Hardenbergs fædrene og mødrene Vaaben, og i det sidste følgende Indskrift: »1603 denne Kalk og Disk haver jeg Margrete Hardenberg gifvet til Mariebo Kirke«. Paa Disken findes de to Vaaben og Aarstallet 1603. Den store, smukke og rigt ciselerede *Allerkande* bærer følgende Indskrift: »Til denne Alterkande hafver salig Jomfru Alhed Venstermand i Mariebo Kloster

Kirkerummet med de farvede Ribber.

Foto S. Nissen.

Kirkerummet efter Restaureringen 1891.

gifvet XLVI (46) Lod Solvf, hvilken forne Kande Abbedissen, ærlig, velb. Jomfru Margrete Hardenberg i denne Form ladet forfærdige och forbedre med en gammel Kalck og Disk af Klosters 1606.

Alhed Venstermand døde af Pest i Klostret 1602 eller 1601. Den væsentligste Del af den store, pragttunge Kande skyldes altsaa hende og er utvivlsomt en Gave fra Dødslejet. Indirekte var hendes Død sikkert ogsaa Aarsag til, at Kirken fik sin smukke Prædikestol. Hun var sine afdøde Forældres eneste Barn (en Broder var død spæd), og hendes Farbroder Morten Venstermand, som sad paa sin nyoprettede Gaard »Soholt«*) og som i Forvejen havde arvet flere Brødre, arvede nu endelig og afgjort Jomfru Alheds Gods, der skulde have været afleveret, hvis hun havde giftet sig. Morten Venstermands Kirke var Krønge, og naar han nu 1606 skænkede Prædikestolen til Mariibo Kirke, staar det utvivlsomt i Forbindelse med Alhed Venstermands Død.

Prædikestolen med dens Lydhimmel er et rigt og kunstfærdigt Billedskærerarbejde. Af Billedsnitteren Abel Schroder i Næstved eller maaske en af hans Elever. Stolens Forside er delt i 8 Felter, overst 4 store, rundbuede med Figurer af Evangelisterne og nederst mindre og firkantede Felter. I det ene af disse staar: »Denne Prædikestol er bekostet Anno 1606 af ærlige og velb. Morten Venstermand til Soholt og ærlige og velb. Frue Anne Galt«. I det næste Felt staar Slægterne Venstermands og Galts Vaabner og Bogstaverne M. W. og A. G. samt Aarstallet 1606. De to sidste Felter er forsynet med Skriftsprog, og det samme gælder Lydhimlen og andre Steder paa Stolen. Paa Pillen, der danner Prædikestolens Væg, staar en latinsk Indskrift, der i Oversættelse lyder: Da Christian IV var Danmarks og Norges mægtige Konge, da Adelsmanden, den kloge Rigsraad Henrik Lykke var Klosterforvalter, da den adelige Jomfru Margrete Hardenberg var Abbedisse, da Georg Christian Faxe beklædte det hellige Embede, blev dette Arbejde udført i Aaret 1606. Gid det maa blive til Lykke.

Den næste Gave (af de nu bevarede) blev skænket Kirken 1623; det er en stor, smuk *Æske* til Alterbrodet. Den bærer midt paa Laaget en Fremstilling af Nadveren, og deromkring Indskriften: »Denne lille Sølvboddiecke hafver Christopher Dirichsen, Guds Ords Tjener udi Mariibo gifven til Altaret sammesteds Skærtorsdag Anno 1623«. Rundt om Siden er *Æsken* rigt ornamenteret og bærer Bogsta-

*) Se om ham og Soholt i C. C. Haugner: *Rudby Købstad og Fuglse Herreds søndre Del* Side 304—323.

Prædikestolen.

Fot. Hude.

verne H. C. D. S. og M. M. D.; det er udlagt: Hr. Christopher Diderich-Søn og Maren Madsdatter, hans Kone.

En lille Snæs Aar senere fik Kirken en ny stor Gave; det er *Altertavlen*, der er skænket af Maribo-Borgmesteren Søren Sorensens Enke Margrette Albretsdatter, Kirkens store Velgører. Altertavlen er et stort og overdaadigt om end ikke særligt fint Billedskærerarbejde, der skyldes Mesteren Henrik Verner, som den Gang boede i Maribo. I Tavlens Midterfelt er fremstillet Nadveren, i Fellet fornedet Kristus i Getse-

Altertavlen.

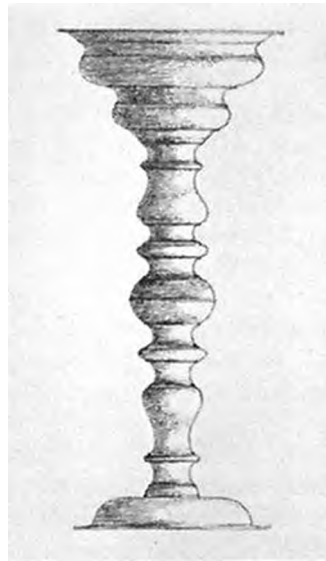
Fot. Hude.

mane Have og i Feltet foroven Opstandelsen. Paa Siderne er Nicher med Figurer af Evangelisterne. Midt paa Tavlens yderste søndre Kant staar S. S. S. S. (Salig Søren Søren-Søn) og paa dens nordre M. A. D. (Margrette Albrets-Datter) Anno 1641. Under det store Krucifiks paa Altertavlets Bagside staar: Denne Altertavle er bekostet af salig Borgmester Søren Sørensens Enke Margrete Albretsdatter Anno 1641 — Restaureret i Aarene 1777, 1864 og 1893. Paa Panelvæggen, der skiller Koret fra Landemodesalen, staar Kopier af Tavlens 4 Evange-

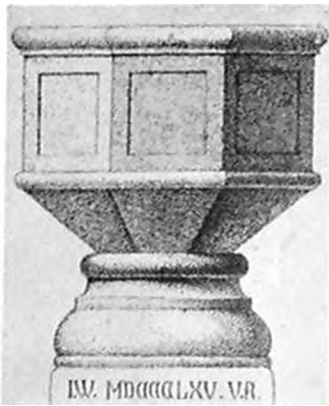
lister. Paa Alterbordet staar to svære Malmstager, der ligeledes er skænket af Margrete Albretsdatter; de bærer Indskrifterne S. S. S. S. — M. D. — 1643.

Det firkantede, kunstfærdige *Smedejernsgitter* foran Alterbordet bærer paa Midten nogle store Initialer i saare indviklede Slyngninger, formentlig staar der J. H. S. eller H. S. samt Aarstallet 1698. Dets Oprindelse er lidt uklar; det omtales ikke i en Kirkebeskrivelse fra 1755, hvori det hedder: »Paa det Stakitværk, som er Skillerum imellem Koret og Kirken, staar skrevet: Anno 1641 haver Øvrigheden og Borgerskabet her i Byen, saa mange af dem, som efter det israelitiske Folks Eksempel Exodi 35, havde Forstand og Hjerte dertil, velvilligen givet, kostet og foræret (dette Gitter) til dette Guds Tempel, Kirken til en hæderlig Beprydelse dennem selve til en christelig Amindelse, Gud allermægtigste, som elsker alle gavmilde christne Givere (til Ære). Gud dennem med alle sine udvalgte glæde i det himmelske Chor. Amen⁹⁹.« Dette Gitterværk eksisterer ikke mere, og det nuværende maa altsaa være kommet til Kirken efter 1755. Det er formentlig anskaffet 1781, idet Anna Marie Reimer, Peder Jensens Hustru, det nævnte Aar gav 200 Rigsdaler til Korgitrets Fornyelse.

I Koret hænger to *Lysekroner* uden Indskrift. I Skibet hænger tre Kroner; under hver af dem er ophængt en skjoldformet Messingplade, der paa den ene Side har et Skriftsprog og paa den anden Oplysning om Kronens Anskaffelse. Den midterste af disse tre Lysekroner er baade den største og den ældste. Paa dens Skjold staar: »Anno 1638 haver ærlig og velagtet Mand Hans Jensen Drucken, nu salig hos Gud, med sin kære Hustru ærlig og gudfrygtlig Kvinde Johanne Matzdatter foræret denne Krone til Maribo Kirke, dennem til en kristelig Ihukommelse og Kirken til Beprydelse«. Nedenunder er graveret en Engle-

En af Margrette Albretsdatters Alterslæger.

Døbefonten.

skikkelse og et Par Skjolde og al-
lernerderst et Bomærke. Kronen
nærmest Koret har paa Skjoldet
følgende Indskrift: »Efter Maribo
Stiftskirkes Reparation blev denne
Lysekrone i 1865 af Helliggeistes
Kirke i København overladt Stifts-
kirken for 50 Rd., saa at den med
Indpakning, Forsendelse og Repa-
ration ialt kostede 70 Rd., hvilken
Sum blev samlet ved frivillige Bi-
drag«. Paa Skjoldet under den tre-
die Krone staar: »Ved Fuldforel-
sen af Maribo Stiftskirkes indven-
dige Hovedrestauration er denne

Lysekrone i 1866 skænket Kirken af Justitsraad, Byfoged i Maribo
C. A. Møller«.

Den nuværende *Døbefont* er af Sandsten og overmaade enkel; den
er 1865 skænket af Kammerherre Wichfeldt, Engestofte; men det kan
konstateres, at den mindst er den fjerde i Rækken. I den før nævnte
Beskrivelse af 1755 hedder det: »Fonten er af en hel udhuggen Sten
og er puklet rundt om, hvorpaa staar skrevet: Anno 1625 den 13.
Sept. er denne Font renoveret og forbedret, den hellige Trefoldighed
til Ære«. Denne Font blev, uvist hvornaar, afløst af en, hvis Sokkel
endnu er bevaret og staar i en Krog i Kirken. Soklen bærer de 4 Evan-
gelister i grov Udhugning. Johannes holder i Haanden en Bog, hvor-
paa staar: »Johan Groth, han mig renovere lod«. Nævnte Groth
havde i Kirken et Pulpitur, der bar hans og Hustruens Navne og
Aarstallet 1777. I 1843 blev denne Font erstattet med en ny, som en
af Byens Haandværkere havde støbt i en Blanding af Gibs og Cement;
den har næppe udmærket sig ved Skønhed, og det var vel haardt
paakrævet, naar den 1865 blev erstattet med den nuværende Døbe-
font.

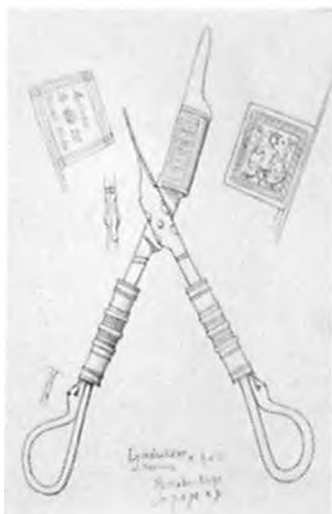
Daabsfadet er gammelt. Yderst i Kanten staar F. I. S. F. 1654 og
rundt om den: »Anno 1682 Ofereret til Mariebo Kirke af S. Margrete
Hansdatter, Jens Jeppesen, Rybeck Handsen, Katrina Hansdatter«.

1920 skænkede Provst Simon Jensen Kirken et Sølv-Berettersæt,
og 1926, da man vedtog at indføre Særkalke, skænkede en anonym
Giver 100 Særkalke af Sølv.

Paa det brede Pulpitur over Forhallen er *Orglet* anbragt. Kirkens første Orgel blev skænket den 1601 af Klosterforvalteren, Lensmand paa Vordingborg, Henrik Lykke. 1639 og 1653 blev det repareret; Bekostningen var hver Gang ca. 100 Rigsdaler. I 1793 blev det byttet bort for et mindre og daarligere, tit blev det repareret og lige meget hjalp det, ofte var det helt ude af Virksomhed, indtil det lykkedes Organisten at lokke det lidt i Gang igen. 1861 solgte man det for 50 Daler og købte et nyt til 4000°. Orglet dækkede helt det store Midtervindue i Østgavlen, og for at faa dette frit delte man 1914 Orglet i to Dele og byggede det samtidig om til elektrisk Drift. For Orglets Vedkommende var Forandringen sikkert ingen Gevinst, og der arbejdes nu for Anskaffelsen af et nyt Orgel.

I Landemodesalen findes Marmorbuster af Bisperne Møller og Monrad, en Solvkrans til sidstnævntes Baare og en Række Portrætter af Bisperne, skænket Kirken af Kantor Ross, endvidere en skreven Tavle over Bisper, Sognepræster og Kapellaner. Tre Timeglas, som Præsterne tidligere brugte paa Prædikestolen og et Røgelseskar fra Katolicismens Dage. Paa Altret er to mindre Malmstager uden Inskription og en interessant Lysepudser fra 1621. Paa Korvæggen findes to gamle Indvielsesmærker. For Fuldstændigheds Skyld bør ogsaa nævnes to Træfigurer, der staar paa Hjørnepillerne mellem Skib og Kor; det er to Kvindeskikkelser, der skal symbolisere Troen og Haabet. Tanken er skøn, men det samme kan ikke siges om Forsøget paa dens Virkeliggørelse. 1898 blev Kirken forsynet med Varmecapparat og 1919 indlagdes elektrisk Lys.

Hvad *Klokkerne* angaar, da havde Kirken fra den Tid, da den baade var Klosterkirke og Bykirke, 4 Klokker, nemlig 2 i Taarnet ved Jomfrukoret, der var Klosters, og to i Klokkehuset paa Østgavlen, der var Byens. 1728 var den store Klokke i Jomfrutaarnet

Lysepudseren.

revnet og ubrugelig, og efter Taarnets Nedrivning blev den solgt, den vejede 912 Pund og indbragte 158 Rigsdaler og 5 Mark. Den lille Klokke fra Jomfrutaarnet — den saakaldte Primklokke, hvormed der i den katolske Tid var ringet til Morgenmesse — blev ophængt i det nye Taarn sammen med Byens to Klokker; den holdt indtil 1825, da den i noget beskadiget Tilstand blev solgt for 79 Rigsdaler. De to resterende Klokker er endnu bevaret. Den store bærer en Indskrift, der oplyser, at »Børgmester og Raad og menige Børgerskab udi Maribo« har ladet den støbe 1600 — to Aar efter at Kirken blev Bykirke — hos Reinholdt Bennick i Lybæk. Den lille Klokke er uden Indskrift.

Kirken er nu uden *Ur*, men har tidligere haft endog meget store og komplicerede *Ure*. Det første »Seyerværk« er formentlig anskaffet samtidig med Opførelsen af »Udbygten« paa Kirkens Østende og anbragt her. Det nævnes i al Fald 1621 og slog da baade »Kvarter- og Fuldslag«. 1651 har Kirken endog to »Seyerværker«, det store og det lille. Kall-Rasmussen mener, at det lille hørte til en Klokke i et lille Raadhustaa, og da dette blev saa brostfældigt, at det maatte nedtages, er baade Klokken og det tilhørende »Seyerværk« anbragt paa Kirken. 1650 fik Kirken ydermere en Solskive forærende, saa den har ikke haft Mangel paa Tidsmaalere i de gode Dage. 1745 var Herligheden forbi; thi et Forslag om at købe et nyt »Seyerværk« afvises af Kirkeværgeren som uforment, saa længe Kirken har Gæld. Det gamle Værk var ubrugeligt og blev kort efter solgt som gammelt Jern. 1767 købte man trods al Fattigdom et »Seyerværk« fra Nykøbing Slot. Det kostede 230 Rigsdaler og manglede i al Fald intet i Omfang; thi dets Transport til Maribo udkrævede fire Vogne; et Læs var jo ofte ikke stort mere, end der kunde rummes i en stor Trillebør; men Mængden er alligevel respektabel. Urmageren fik 80 Rigsdaler for at tage det ned og stille det op, saa Arbejdet har ikke været ringe; men glade for det var man. 1771 noterer man med Stolthed, at Uret nu slaar Kvarter- og Fuldslag inde i selve Kirken over Altret, saa enhver »adviseres«³⁵. 1816 styrtede et af Værkets Blylodder ned og beskadigede i høj Grad Altertavlen. Der skulde jo store Lodder til for at trække det store Maskineri. Ved Opførelsen af Taarnet 1891 var der Tale om at købe et nyt *Ur*, men det blev ikke til noget, det gamle duede ikke mere.

— Ved Kirkens Overgang til Byen blev der udfærdiget en Inventarliste, der blandt andet omfattede flere kostbare Messchagler, en perlebestukket Biskopkaabe (hvoraf de fleste Perler Tid efter anden

forsvandt), et forgyldt Scepter til en Bispestav (der ligeledes stille forsvandt) og endelig det mest interessante: »En forgyldt Sølvkrone til at smykke Brude med«. Den vejede 58 Lod og blev kort efter solgt for 29 Daler, 2 Mark og 8 Skilling²⁶.

Endelig kan anføres, at de gamle Munkestole i Munkecoret fik Lov at staa indtil 1793, da de sammen med mange andre Sager blev solgt som »gammelt Skrammel«²⁷.

FORMUEN var som ofte berørt saare liden. Grundfondet var en Tid lang Margrette Albretsdatters 1000 Rigsdaler, der ifølge Fundatsen skulde staa urørt til evig Tid. 1688 havde man ved Henslæggelser forøget Kapitalen til 1300 Rigsdaler, der var anbragt som Prioriteter forskellige Steder. Disse Anbringelser var undertiden noget usikre. For et Laan paa 341 Rigsdaler til Søholt fik Kirken f. Eks. udlagt en øde Gaard i Flaarup, en Gaard i Bøsserup og en i Slosse, som man saa, naar Forholdene var gunstige, maatte se at faa solgt. En Tid lang sad Kirken paa samme Maade inde med et Gaardsæde i Burso og en »Kobstadsgaard« i Norregade, meget bevendt har sidstnævnte ikke været; thi den blev solgt for 55 Sletdaler^{*)}. To Boder i Brodregade har været af tilsvarende Værdi; thi de indbragte hver to Rigsdaler i aarlig Leje. En anden ufrivillig Erhvervelse bestaaende af en ubebygget Grund i Søndergade indbragte ved Salget 24 Rigsdaler og 4 Mark. Ogsaa Løsøre kunde Kirken faa at manøvrere med i sit Pengeregnskab, f. Eks. figurerede der en Tid en Jernkakkellovn, vurderet til 20 Sletdaler, den var i nogle Aar udlejet til Tolderen i Bandholm for 4 Mark i aarlig Leje.

Forvaltningen af Formuen var heller ikke altid i de bedste Hænder. 1677 maatte der som ondtalt fores Proces mod Borgmester Jacob Jensens Bo for at faa 404 Rigsdaler, som han havde tilbageholdt af Kirkens Midler, og 1741 bekender Byfoged Siersted, at han for de sidste tre Aar har nogle »formentlig urettidige Opførelser« i Kirkens Regnskab²⁸. 1794 er Kirkens Kapital svundet ind til 350 Rigsdaler. Da man ikke kunde laane Penge til Opførelsen af det famose Skillerum, angreb man Kapitalen og tog, paa Trods af Margrette Albretsdatters Fundats, Pengene af hendes Fond paa 1000 Rigsdaler. Siden gik det rask ned ad Bakke; 1809 var hele Kapitalen kun 150 Rigsdaler. 1816 og 1820 maatte man ty til det gamle Middel og skaffe Penge ved en

*) En Sletdaler = 4 Mark, en Rigsdaler 6 Mark.

Kollekt, hvis Resultater aldrig var imponerende. I Aarene 1861—66 fik man saa den rigelige Hjælp, man alt for henge havde maattet vente paa for at kunne sætte Kirken ordentlig i Stand, og siden har der ingen Vanskeligheder været. Kirkernes Fornodenheder lignes nu paa Skatleyderne. 1922 blev der f. Eks. paalignet Skatleyderne i Maribo 15.343 Kr. i Kirkeskat. Kirken havde i 1936 en Formue paa 34.255 Kr. og en Gæld paa 5.674 Kr. Formuen fordeler sig saaledes: Et Indskrivningsbevis af 1874 fra Finansministeriet paa 7.800 Kr. Tiendeflosningssum fra Revshale 8.538 Kr., do. fra Erikstrup 2.700 Kr., Legater til Gravsteders Vedligeholdelse 14.133 Kr., samt et Par Sparekassebøger fra Maribo Laane- og Diskontobank og Lollands Spare- og Laanebank.

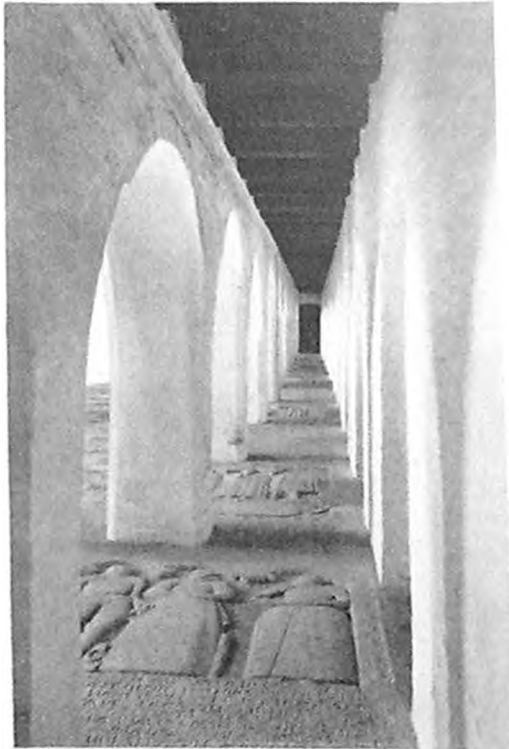

Foto V. Paulli.
Gangen under nordre Galleri.

Kirkegaarden set fra Kirketaget.

Foto V. Paulli.

Gravminderne.

EPITAFIERNE er færre og fattigere end i andre Kirker af Maribos Format. Der er ialt tre. De to hænger paa den nordre Gang. Det ældste er malet paa Træ og viser Dorthe Skriivers, hendes to afdode Mænd og hendes 6 afdode Born. Alle Figurerne knæler og anraaber Christus, der hænger paa Korset højt over dem. Bag Korset ses en By med gothisk Arkitektur. Ved Siden af Mændene er deres Bomærke anbragt, og alle Personerne med Undtagelse af Dorthe Skriivers har et Kors over Hovedet, som antyder, at de er døde. Underneden staar: Her har ærlig og gudfrygtig Kvinde Dorthe Skriffvers ladet begrave sine 2 Husbønder Hans Skriffver og Herman Krene og hendes 2 Søønner Hans Hermandzen og Hermand Hermandson og hendes 4 Dotre. Gud give dem alle en glædelig Opstandelse paa den yderste Dommedag. Anno 1584.

Det andet Epitafium er betydeligt yngre. Det viser til venstre to knælende Mænd og ved Siden af dem to Dreng, og til højre to knælende Kvinder og foran dem to smaa Piger. Hvem Personerne er vides ikke. En af Kall-Rasmussen gengivet Forklaring om, at det skulde

Dorthe Skrivers Epitafium.

Tavlen har følgende Indskrift: »Her hviler den dydædle og gud-
 elskende unge Matrone Sophia Christina Walters, født i Jylland paa
 Heyringholm Aar 1657 den 6. Februar af ærlige Ægteforældre, Faderen
 den ærlige og velfornemme Mand Simon Walters, hendes Moder

De ukendtes Epitafium.

være Kirkens rundhaandede
 Velgører, Margrette Albrets-
 datter og hendes to Mænd,
 samt den sidste Mands før-
 ste Kone — er næppe rigtig.

Det tredje Epitafium er
 endnu beskednere end de to
 andre. Det hænger i Rummet
 under det nordvestlige Galle-
 rihjørne (hvor Leonora Chris-
 stinas Ligsten staar). Det er
 en Messingblikplade paa Træ
 og har oprindeligt hængt i
 Kirken: senere blev det an-
 bragt i Henrik Sorensen Ryes
 Gravkammer i det nordøst-
 lige Hvalvingefag under Jom-
 frukoret, og da dette blev ryd-
 det, havnede det igen i Kirken.

ærlig og gudfrygtig Matrone
 Anna Speets. Kom udi Ægte-
 skab Aar 1677 den 8. Juli
 med ærlig, højachar og vel-
 fornemme Mand Hendrich
 Rye, Dro M. A. Pensionarici
 over Maribo og Ridefoged
 ved Halsted Klosters Amter,
 og avlede med hannem en
 Son. Døde paa Maribo Klo-
 ster den 26. Februar Aar 1679
 udi hendes Alders 22. Aar
 11 Uger og 6 Dage efter at
 hun havde levet udi Ægte-
 skab 1 Aar, 8 Maaneder og
 18 Dage. Sjælen er hos Gud.*

Foto V. Paulli.
Domkirken set fra Præstegaardshaven.

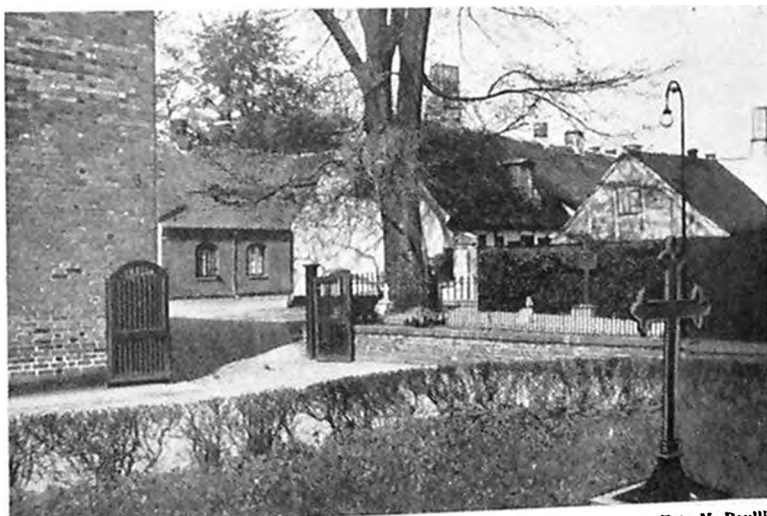

Foto V. Paulli.
Kirkegårdslaagen ved Domkirkens nordøstre Hjørne.

Legemet forventes en ærefuld Opstandelse«. — En Mængde af Kirkens andre Gravminder er nu forsvundne, og det gælder navnlig alle eller saa godt som alle fra den katolske Tid, men ogsaa mange andre fra senere Aarhundreder.

LIGSTENENE ligger som nævnt i »Munkegangen« under Gallerierne. De er valgt i Flæng, og deres Rækkefølge er ligeledes ganske vilkaarlig. En stor Del af de nu bevarede Sten har ligget over ganske interesseløse Mariboborgeres Grave, og kun de færreste af Stenene har Tilknytning til det, man ved om Byens og Kirkens Historie.

Den ældste af Kirkens nu bevarede Ligsten ligger ude i Forhallen; det er en lang, smal blaagraa Marmorsten, bredere foroven end forned. Paa Midten bærer den et nu næsten helt udslidt skraatstillet

Skjold med et Mandshoved. Rundt om Stenens Kant er en latinsk Indskrift, der i Oversættelse lyder: I det Herrens Aar 1578 dode Hans Poiske af Berritsgaard med sin Hustru Karen. Gid deres Sjæle maa hvile i Fred. — I Nationalmuseet findes Abildgaards Tegning af Stenen fra 1765. Den viser Poiskernes Vaaben: en sort Morian med en Krans af røde og hvide Roser om Panden. Hans Poiske var en Tid Hovedsmand paa Aalholm.

En anden gammel Sten, der er fra 1571 og som har en hel interessant Historie, er ligeledes lagt ud i Forhallen; den er anbragt i Rækken nærmest Østgavlen. Det er en graalig Marmorsten lagt over Landsdommer i Lolland Laurids Vaspyd, der ejede Aalstrup, og hvis Datter Ane bragte denne Gaard til sin Mand, Erik Grubbe. Eriks Sonnesøn Jesper Grubbe var gift med Anne Wittrup, der 1635 havde

Hans Poiskes Ligsten.
Tegning af Abildgaard. 1765.

Klostrets Hovedbygning og Haver i Forpagtning. Hun lagde Haand paa den gamle Slagtssten paa en Maade, der fremkaldte selve Kongens dybeste Harm. Det fremgaar af et Brev, som Christian IV den 15. Februar 1632 sendte Hovmesteren paa Sorø, Just Høg; Kongen skriver: Da vi forleden Sommer rejste gennem Lolland, gik vi ind i Mariho Klosterkirke og fandt der en Herremands Epitafium, som Jesper Grubbes Efterleverske, Fru Anne Wittrup paa Steder havde raderet og forandret og indsat en Hob Calumnier (Bagvaskelser) vores Person angaaende, hvilket I selv kan faa Lejlighed til, saavel af Tavlen som af Godtfolks Relation haade i Byen og udenfor, grangiveligen at forfare. Derfor bede vi Eder og ville, at I hende for slig uhorlig og letfærdige Bedrift tiltaler og til første almindelige Herredag over hende Dom henter (og faar klargjort) om hun ikke, fordi hun Øvrigheden haver calumnieret og en ærlig Mands Epitafium raderet bør at staa til Rette og straffes tilbørlig'.

I Herredags-Dombøgerne findes intet om denne Sag, og Anne Wittrup er da formentlig sluppet med at gøre Kongen Afbigt og fjerne de fornærmelige Ord, hun havde ladet hugge i Stenen. Ved at undersøge denne faar man da ogsaa et tydeligt Indtryk af Sagens Gang. Den Plads paa Stenen, hvor Indskriften staa, er nemlig sænket, ved at den oprindelige Indskrift er borthugget. Paa den derved frembragte og dybere liggende nye Flade har Anne Wittrup indhugget den nye Inskription; den staa skarpt og klart med Undtagelse af nogle Steder i Stenens midterste Linier, der er slebet bort; det er de Steder, der indeholdt de for Kongen og Øvrigheden fornærmelige Udtryk, hun har maattet fjerne.

Stenen, der vakte den kongelige Vrede.

Da Abildgaard 1765 undersøgte Gravminderne i Maribo, ledte han forgæves efter Mogens Gyldenstjernes Grav, der skulde være i Maribo Kirke. Han fandt kun et helt afskallet Epitafium paa en af Pillerne i nordre Række. Han kunde kun tyde Gyldenstjernes Vaaben og Aars-tallet 1596. 8 andre Vaabenskjolde var saa medtagne, at de ikke kunde tydes¹.

Blandt de i Forhallen henlagte Ligsten er ogsaa Gravminderne over Borgmester Jacob Jensen og Sognepræst Faxé. Paa den førstnævnte Sten læses: »Her hviler salig Jacob Jensen født i Hjort i Jylland 20. August 1617, var Skriver paa Sorø i 4 Aar, kom derefter her til Lolland og var Ridefoged paa Maribo Kloster i 17 Aar, imidlertid*) Borgmester og Tolder tillige her i Maribo i 9 Aar. Død den 20. December 1675 (i sin Alders) 59. Aar, efter at have levet i kristeligt Ægteskab i 20 Aar med sin kære Hustru Maren Andersdatter, født i Kielkier i Jylland 1621, døde den — — — 1686«.

Sognepræstens Sten foreviger ham i Brysthillede i meget dybt Relief og med Evangelistemblemer i Stenens Hjørner. Et stort Stykke af Stenen mangler, men Navnet Georg Christian Faxé er bevaret. Det var ham, der var Præst 1606, da Prædikestolen blev opsat.

Gaar man fra Forhallen ind i nordre Sidegang, finder man nederst i Rækken af Ligstenene under Buegangen en stor, smuk Sten med Figurer af en Mand og en Kvinde. Nedenunder staar: Denne Sten haver Frans Hansøn og Margrette Albretsdatter ladet bekoste og Leyersted indrette Anno 1621. — Baade Manden og Konen var paa det Tidspunkt i bedste Velgaaende. At de i god Tid sikrede sig en Begravelsesplads i Kirken, behøver ingen Forklaring; men at de ogsaa lod Stenen hugge tyder paa, at der netop paa den Tid har været en dygtig Stenhugger i Byen — maaske helt midlertidig — og at de saa har villet benytte Lejligheden til at sikre sig et smukt Gravmæle. Foroven og paa Siderne af Stenen har været afsat Plads til Indhugning af Dødsaar m. m. Ved Mandens Død er Pladsen foroven og ved den ene Side taget i Brug; for oven staar: Her ligger begravet salig Frans Hansøn fordum Raadmand i Maribo. Skriften paa Sidekanten er udslidt, men Dødsaaet 1634 staar tydeligt nok. Den modsatte Sidekant, hvor Konens Navn og Dødsaar skulde have staaet, er blank, og det har sin naturlige Forklaring i, at hun giftede sig igen og hellere vilde ligge i Grav med den sidste Mand end med den første. I 1621,

*) d. v. s. indenfor samme Tid.

da Stenen blev hugget, var Margrette Albretsdatter 21 Aar, ved Frans Hansons Død var hun 34 Aar, og kort efter giftede hun sig med den rige Borgmester Soren Sorensen.

Øvre i den søndre Gang i en af de øverste Buer, ligger en meget stor, smuk Sten, der bærer Figurene af en Mand mellem to Kvinder. Dens Indskrift lyder: Her hviler Soffren Soffrens fordem Borgmester her udi Mariho, som døde den 1ste November 1639 i hans Alders 65 Aar, med hans tvende kære Hustruer, den første ærlig og gudfrygtig Kvinde Sitzele Fransdatter, som døde den 29de December Anno 1630 i hendes Alders 63 Aar. Den anden ærlig og gudfrygtig Kvinde Margrette Albretsdatter, som døde den 9de Juni Anno 1657 i hendes Alders 57 Aar. Gud give dennem en glædelig Opstandelse.

Margrette Albretsdatters Navn og Figur staar altsaa paa to Ligstene i Kirken. Det er jo lidt over det sædvanlige; men hun fortjener godt nok at mindes; thi hun gav rundelig til Kirken og glemte ikke heller de fattige.

Vi vender tilbage til den nordre Buegang. I Nærheden af Frans Hansons og Margrette Albretsdatters Ligsten ligger en kæmpemæssig Sten, der i kluntet Udhugning bærer en Mands- og to Kvindeskikkelser. Manden er i Uniform med lange Støvler og Kaarde. Paa Stenen staar:

»Denne Begravelse tilhører velædle og velbyrdige Oberstløjtnant Georg Mathias Mohr, som udi 30 Aar haver tjent Hs. Maj. i Danmark og imidlertid 10 Aar ved Livgarden til Hest, været tvende Gange udi Ægteskab, først med velædle og velb. Frue Sophie Amalie Lassen, dernæst med velædle og velb. Anna Dorothea Rhoverders, avlet med dennem 3 Born og omsider ved Sjælens Glæde hos Christum efter adskillig udstanden Verdens Møje erlanget her sit Legems Hvile«.

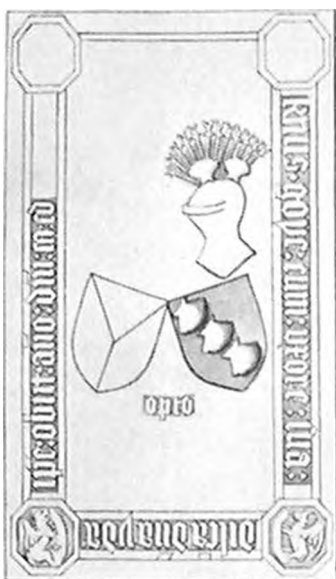
Stenen bærer intet Aarstal, men af Rentekammerets Protokoller fremgaar, at Oberstløjtnant Mohr har haft Højbygaard i Forpagtning af Kronen i Aarene 1708—14; han døde 1729 og blev ifølge Kirkebogen nedsat i sin Begravelse i Alterkoret den 9. December 1729.

Næste Sten er lagt over ærlig og velagt Mand Hans Pederson, Raadmand i Mariho, død 1621. Alt det øvrige af Indskriften er udslidt. De følgende Sten er over Mariboborgerne Thomas Egertsen, død 1616 og Christoffer Jacobson, død 1620. Ved Siden en lille Sten med to Svøbelsesborn og Bogstaverne J. L. L. — M. N. D. og Aarstallet 1632. Saa følger 2 samhørende Sten. Den ene over »Hans Williamson født

i Montros udi Skotland, fordum Borger og Raadmand sammesteds, kom fra Skotland at besøge sin Søn Peiter Williamson og døde her i Maribo den 5. Maj 1615. Den anden over Peiter Williamson barne-

fodt i Montros i Skotland, Borger og Raadmand her i Maribo, død den 20. Oktober 1657.

En stor, rigt udhugget Sten er lagt over »ærlig, velagt og forstandig Mand Søren Lauritzsen fordum Raadmand her i Maribo, som døde den 11. April 1618 i sit 36. Alders Aar«. En anden ligeledes rigt udstyret Sten har ligget over »ærlig og forstandig Mand Jacob Lauritzson Resselal, fordum Skriver og Ridefoged over Maribo Kloster, siden Raadmand her i Byen«, døde den 25. December 1637, i sin Alders 48. Aar. Dernæst følger en Sten over Mariboborgeren Jørgen Christensen, saa en stor Sten med »Munskeskrift« rundt om Kanten, medens hele Stenens Midterparti er helt af-

Goye-Stenen,
tegnat af Abildgaard 1765.

slidt. Sandsynligvis er det en Goye-Gravsten; Abildgaard tegnede en saadan 1765. Eskild Goye, der var Rigsraad og Marsk, Ejer af Krænkerup og Gisselfeldt m. m., blev 1506 begravet i Maribo Kirke foran Sct. Joachims Alter².

Dernæst Abbedisse Margrete Norbys Sten. Resten af Stenene i denne Gang er uden videre Interesse.

Øvre i den søndre Buegang ligger nærmest Koret Abbedissen Margrete Urnes Gravminde, og i Nærheden af den ligger Borgmester Søren Sørensens for omtalte store Gravsten og derefter en gammel smuk Sten, der i dybt Relief viser Gudfader holdende den korsfæstede Søn mellem sine Knæ, medens Helligaanden, som en Due, svæver over hans Hoved. Indskriften lyder: »Salig Rasmus Hansen — Gud lagt i Jord, Gud give hannem Glæde i Himmeriges Kor. Anno Christi 1505 den 5. Augusti, da hedensov han i Herren, hvis Sjæl Gud være naadig«. Dernæst et naivt Vers om Gud Fader og Søn og den hellige

Aand. De følgende Sten er dels uden Interesse, dels ulæselige; Margrete Hansdatter staar der paa en af dem, Jacob Andersen paa en anden, Jens Hansen paa en tredie og paa en kolossal Sten staar: Borger i Mariibo Niels Nielsen, død 1642. Endvidere Sten over Oluf Babe, Mette Christensen og »hæderlig gudelskende Matrone s(alig) Margrete Hansdatter, s(alig) Hr. Nielsis, barnefødt i Gloslunde Præstegaard den 5. Marts 1616, Præstekone i 20 Aar, døde her i Mariibo 8. Maj 1689« 43 Aar gammel. Det er hendes Navn, der blandt flere andre findes paa Daabsfadet. Hendes Fader var Præst i Gloslunde, og efter hans Død 1661 blev hun gift med hans Efterfølger Niels Rasmussen Schow.

Den næste Sten har Lauritz Nielsen »bekostet« over sin Kone Hilleborg Hansdatter 1624, men han er aabenbart sluppet billig fra det; thi Stenen bærer tydelige Spor af en ældre Indskrift. De følgende Sten frister ikke heller til yderligere Beskrivelse, skont de hver for sig er baade store og smukke. De er i Aarene 1616, 1628 og 1632 lagt over Mariboborgerne Hans Christensen, Jens Lauridsen og Claus Mikkelsen. En mindre Sten er nok saa interessant, thi af dens stærkt slidte Skrift fremgaar, at den har ligget over »ærlig og velagt Mand Laarens Errickson«, Byfoged i Mariibo i 27 Aar og døde den 30. August. Aarstallet er borte; men formentlig er det den Byfoged Laurits Ericson, som findes omtalt bl. a. 1569. Kaptajn Hans Møller og Søner har lagt en Sten over Hustruen og Moderen. Dernæst kommer en stor Sten lidt udenfor det sædvanlige; paa Midten har den en stor Cirkel med en Arm, der bærer en Alterkalk, hvorover en Slange bugter sig. Foroven staar: »Her ligger begravet, hæderlig og vellærd Mand, salig Hr. Christoffer Diric-Søn, Sognepræst i Mariebo, som døde den 5. November. Gud give hannem med alle Guds Børn en glædelig Opstandelse, og haver salig Hr. Christoffer Diric-Søn i sit levende Liv med sin Hustru Maren Madtsdaater bekostet denne Sten over sit Leyersted 1626«. Det er denne Præst, der 1623 skænkede Kirken den tidligere omtalte smukke Solvæske til Alterbrødet.

De sidste Par Sten i Rækken er af mindre Interesse; den ene bærer paa Midten en stor Medaillon med Skriftsteder, den anden har Borgeren Franz Hansen 1609 lagt over sin Hustru Anne Lauritzdatter.

KIRKEGAARDEN led i Trængselsperioden om mulig endnu mere under Fattigdommen end selve Kirken. Oprindeligt var den ligesom Klosterhaverne hegned med en Mur, som naturligvis ikke blev vedligeholdt. 1719 anvendte man ifølge Kirkeregnskaberne 20 Rigsdaler paa Opsættelsen af Muren om Kirkegaarden, der »laa øde for Fædod«. Stenene tog man i Klostermuren. Under den store Kirke-reparation 1737—40 blev ogsaa Kirkegaardsmuren istandsat. Nogle Steder, hvor Muren havde den oprindelige Højde, tog man nogle Skifter af og anvendte dem paa Steder, hvor Muren var alt for lav. Efter Krigen 1807—14 laa Kirkegaarden i en Forfatning, saa ingen vilde tro, det var en Dødens Have. Grundtvig, der 1812 besøgte Maribo, skildrede i *Saga* for det Aar sit Indtryk saaledes:

»Men hvorledes? Hvor er det jeg staar? / Er ved Kirken ingen Kirkegaard?
 Gaaesflokt mens du er i Live / dine Fjedre Tiderne beskrive
 stærkere og mere sanddru end / naar enhver af dem er bleven Pen;
 Kirkegaarden først man ligge øde / førend du kan sjunge over døde.
 Kirken selv maa med sit Alter rave, førend Gaarden med de kristnes Grave
 vorde Fællede for en Gaaesflokt / Rave? ja, du Stiftets Hovedkirke
 ret og fuldt afbilder Tidens Færd; thi dit Føld du tykkes vis og nært.

Kirken, hedder det i Byens Avis 1814, er endnu opfyldt af alskens Ting. Man venter, at Indkørslen til Kirkegaarden bliver forsynet med en Port og den søndre Side med et Plankeværk, og at de af Hestefodder nedtrampede Grave atter bliver »ophævede«, og at den Gang, der har lidt saa meget ved Kanoners og Vognes Ind- og Udkørsel, igen bliver istandsat.

Det var Dybet i Fornedrelsen. Man tog nu fat paa at udrette de værste af de vanhellige Spor og hegne Kirkegaarden. 1828 begyndte man at planere og beplante Kirkegaarden. Siden er det gaaet jævnt fremad. Dog stærkest i de sidste 30 Aar, og Maribo Kirkegaard er nu beromt, og nævnes med Rette blandt de smukkeste og mest velholdte i Landet. Den spænder over et Areal paa 8 Tdr. Land. I dens nordvestre Hjørne lige indenfor Kirkelaagen ligger Biskop Rasmus Møllers Gravsted. Mange ansæte og fortjente Maribonitter hviler rundt paa den sirlige Kirkegaard; men det kan let fore for vidt at nævne Navne.

1903 opførtes efter Arkitekt Warmings Tegning et smukt Ligkapel. Barber Klein skænkede Byggesummen, først 10.000 Kr. under Navn, og da der udtaltes Ønske om at faa et lille Spir paa Kapellet, skænkede han anonymt yderligere 1000 Kr. hertil*. 1922 afskaffede man Betalingen for Benyttelsen af Kirke og Kapel ved Begravelser.

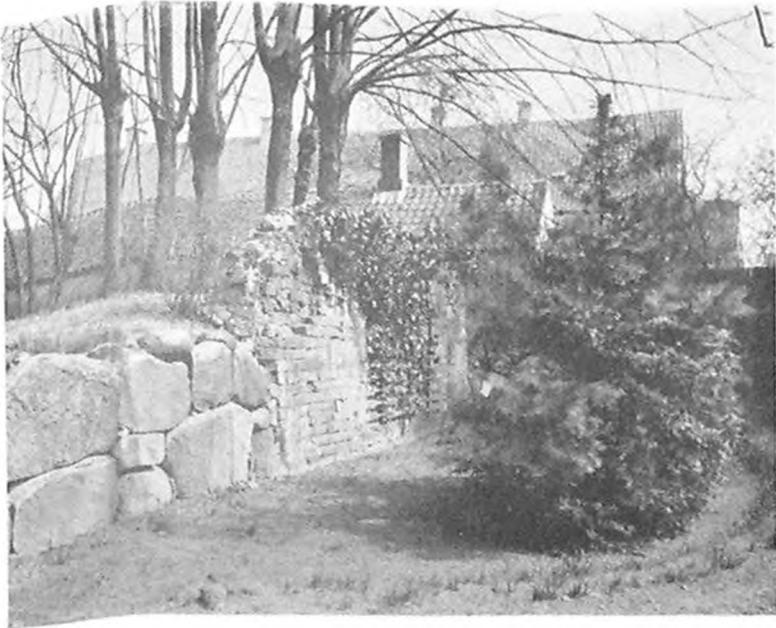
III.
KLOSTERBYGNINGERNE

Foto V. Pauli.
Vestergade 31.

Foto Hugo Mathiessen.
Kapellanstræde.

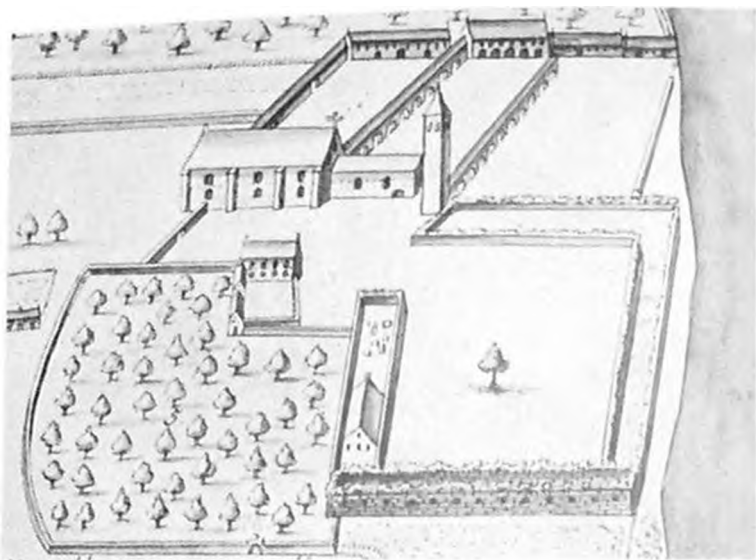

Den eneste synlige Rest af Kløsterruinerne for Udgravningen.

Nonneklostret.

R ESEN har i sit Danske Atlas en Tegning af Maribo Kloster, der lige til den allerseneste Tid har faaet en langt haardere Bedømmelse, end den fortjente.

Væsentielle Dele af Munkeklostret stod mange Aar efter, at Nonneklostret var forsvundet, og Ruinerne efter sidstnævnte betegnedes da i Syn og Beskrivelser som »gammel Kloster«. Da man henimod Midten af forrige Aarhundrede begyndte at interessere sig for Klosterruinerne og Leonora Christinas Bolig, gik man fejlagtig ud fra, at denne havde været i Nonneklostret, og man konstruerede saa Begrebet »Nykloster« som hendes Bolig og udnævnte et lille Komplex paa Resens Tegning til at være »Nykloster«. Saavidt det kan efterspores, stammede denne Myte fra en af Maribos Kirketjenere i forrige Aarhundrede. Han omfattede Klosters og Kirkens Historie med varm Interesse og stor Kærlighed, men havde desværre Tilbøjelighed

Klostret i Resens Tegning af Maribo.

til nu og da at lade Fantasien udfylde Hullerne i sin Viden. At han selv troede paa Rigtigheden af sine Konstruktioner er naturligvis tilstrækkelig Undskyldning for ham som Menneske, men gør rent historisk set, hverken fra eller til overfor den beklagelige Kendsgerning, at Kall-Rasmussen og efter ham næsten alle senere Forfattere — selv Trap i sidste Udgave — har taget Historien om »Ny-Kloster« og Leonora Christinas Bolig deri for gode Varer. Man gav endog Resen Utak for, at en af Birket-Smith fremdraget Synsforretning af 1695 ikke passede med Resens Tegning, hvilket nu ikke var saa sært, eftersom det paagældende Syn gjaldt Munkeklostret.

Da jeg i Aarene 1928—33 arbejdede med Maribo Historie, fik jeg en hidtil ukendt Synsforretning af 1676 frem i Dagens Lys. Den gjorde det fuldstændig af med Myten om »Nykloster« og Leonora Christinas Bolig der. Resultatet offentliggjordes i mit Blad¹, og det jeg dengang skrev, er ogsaa lagt til Grund for efterfølgende Fremstilling.

Resens Tegning er i sin Oprindelse kun en grov Skitse, der gennem en fin Optegning er kommet til at se ud af mere end den oprindelig har gjort Krav paa. Kirken er f. Eks. ridset op med tre Pillefag i

Stedet for 8, Klosters indbyrdes Størrelsesforhold er ganske vilkaarligt angivne, Nonneklosters østre Fløj er rykket for langt mod Vest og Sydflojen for langt mod Nord, Pladsen mellem Kirken og det lille Hus (som i den fornævnte konstruerede Fremstilling uden videre blev udnævnt til at være Nykloster) er alt for stor, osv., osv.; men nøjes man med at betragte Klostertegningen, som det den oprindelig har været: en los Skitse, saa kan der godt hentes nogle Støttepunkter i den, og da ganske særligt hvad Munkeklosteret angaar. En anden Ting, der har givet Anledning til Misforstaaelser, er, at Tegningen er opfattet som værende ny, da Resen i Aarene omkring 1660—1670 udgav sit Atlas, medens den i Virkeligheden er noget ældre og viser, hvorledes Klosteret saa ud i Tiden 1640—50. Da Resen skrev sit Værk, var ingen af Nonneklosters Bygninger under Tag, men bestod kun af Ruiner, hvoraf enkelte dog stod i hele Stueetagens Højde og med flere af dennes Hvælvninger mere eller mindre vel bevarede. Ovenfor gengives Resens Tegning, der er ganske uundværlig ved den senere Beskrivelse af Munkeklosteret, men heller ikke bør savnes under Nonneklosteret.

C. M. Smidt har ved sine Udgravninger 1931 og 1933—35 konstateret, at Nonneklosteret har bestaaet af to Gaarde, en ældre og mindre og Vest for den en nyere og større, men saaledes at den gamle Gaards Vestfløj tillige dannede den nyere Gaards Østfløj.

NEDRIVNINGEN af den ældste Gaards Nordfløj og Østfløj er sikkert sket, mens Maribo var adelig Jomfrukloster, og der er vel Grund til at tro, at de store Ombygninger 1570 er gaaet ud over de ældste og mindst tidssvarende Bygninger. Det var jo en fuldstændig Ændring af hele Systemet, man dengang foretog, idet Jomfruerne, der hidtil havde haft fælles Husholdning, fælles Spisesal, fælles Pigehold o. s. v., nu skulde bo sammen to og to i egen Lejlighed med egen Husholdning og eget Pigehold. Det maatte nødvendigvis medføre betydelig Ombygning og maaske Nybygning. Nogen Efterretning om dette Byggeri foreligger desværre ikke.

Den første Nedrivning, der er bevaret Efterretning om, foregik 1615, da Kongen sendte fire Rigsraader til Maribo for at tage Bestemmelse om, hvilke af de gamle Bygninger der burde nedrives. I Brevet til dem hedder det: Kongen har erfaret, at der paa Maribo Kloster skal findes adskillige unyttige og ubrugelige Huse, der skal være meget forfaldne, og da Klosteret ikke har Brug for dem og ikke kan

ungte at reparere og vedligeholde dem, er det bedre, at disse nyttige og ubrugelige Huse bliver nedbrudte og Materialerne derfra anvendte til en grundig Reparation af de i Brug værende Bygninger². Der savnes Oplysninger om, hvilke Huse der ved denne Lejlighed blev nedrevet, ja, vi ved end ikke, om det var i Munkeklostret eller Nonneklostret.

Stort bedre orienteret bliver man ikke af en Synsforretning 1621, der foretoges i Anledning af et af Enkedronning Sofie fremsat Ønske om at tilbytte sig Maribo Kloster for Halsted Kloster. Mageskiftet blev der intel af, men Beskrivelsen af Synsforretningen, som foretoges af Holger Rosenkrantz, Knud Urne og Lavrids Grubbe, er altsaa bevaret; dens Hovedindhold er saalydende:

Klostret bestaar af tvende Klostergaarde, der omfatter 16 grundmurede Stenhuse, hvoraf de 9 er et Loft høje og de 7 er to Lofter høje med adskillige hvælvede Kældere under Jorden, saavel som hvælvede Omgange og hvælvede store Stuer og Kamre, hvilke allesammen, saa vidt Mure og Hvælvinger angaar, er temmelig ved Magt, hvorimod Tagene og Lofterne mange Steder er ganske bygfeldige og det indbyggede Træ er Mesteparten forfalden eller fast ubrugeligt³.

1622 solgtes en Del af Klosters Bygninger til Nedrivning, men det drejede sig altsammen om mindre Huse i Munkeklostret. I Nonneklostret solgtes kun »adskillige smaa Boliger, som Jomfruerne havde ud til Søen«; Købesummen for dem alle var 12 Daler, saa det kan næppe være stort andet end Lysthuse eller Smaapavilloner, her er Tale om og allesammen noget af nyere Oprindelse.

1635 gjordes der til Gengæld et alvorligt Indhug paa Nonneklostrets gamle, solide Bygninger. Et Tingsvidne fra Maribo oplyser følgende: Efter Begæring af Ridefogden over Sorø Akademis Gods paa Lolland-Falster, Hans Jensen Drukken, havde Maribo Byting udmeldt 4 Mænd — Peder Tømmermand, Christen Lund Tømmermand, Jens Povlsen og Mads Andersen Møller — til at besigtige og vurdere det Tømmer, som fandtes i Klostret og som Tagstenene var taget af, samt andet Tømmer, som ikke uden Skade kunde blive staaende længere. Resultatet af deres Besigtigelse og Vurdering er saalydende:

Vi har først været paa det Hus, som kaldes »Nye Stue«, og som er 39 Bindinger langt. Det synes os ikke gavnligt, at Tømmeret paa dette Hus saa vel som paa de andre bliver staaende længere udsat for Regn og Uvejrs; thi det forringes efterhaanden derved. Og har vi vurderet samme Tømmer paa dette Hus, det onde med det gode, til

60 Slettedaler. Dernæst har vi vurderet Tommeret over Kælderen derhos, som er 9 Bindinger, ondt og godt tilsammen, for 14 Daler Mont. Dernæst det Hus, der kaldes »Pibeovnen«, der er 33 Bindinger, og har meget ubrugeligt Tommer, som vi har sat det onde med det gode til 33 Daler Mont. Det gamle Tommer, som findes over Lighuset med en Kvist derhos, har vi sat til 4 Daler Mont. Dernæst det Tommer, som findes over Omgangen ved Kirken, 6 Daler Mont. Dernæst det gamle Smaatommer over Omgangen ved Søsterhaven, 3½ Daler Mont. Endvidere det Tommer, som findes over det Hus over Taleporten, 2 Daler Mont.

I Henhold til denne Vurdering blev det paagældende Tommer solgt til en Pris, der gennemgaaende laa lidt over Vurderingssummen. Palle Rosenkrantz købte Tomret over »Pibeovnen« for 36 Daler. Fru Anne Wittrup og Hr. Hans Iversen i Langet købte Tommeret over »Nystuen« for 64 Daler. Hans Drukken fik det gamle Tommer over Kælderen for 14 Daler. Hr. Hans Dinesen i Maribo købte Lighusets Tommer og Kvist for 4 Daler. Jacob Lavridsen og Knud Murmester i Maribo købte Tommeret fra Omgangen ved Kirken for 6 Daler og det smaa Tommer fra Omgangen ved Søsterhaven for 3½ Daler. Peder Henriksen i Maribo købte Tommeret over Taleporten for 3 Daler og købte endvidere et omstyret Stykke Mur, der ansloges at indeholde 900 Mursten, for 9 Daler. Endelig fik velbaarne Fru Anne Wittrup uden Betaling bevilget Tommer og Tagsten over det lange Hus mellem Brødre- og Søsterklostret for dermed at forbedre de Huse i Brødreklostret, hun af Akademiet har i Forpagtning⁴.

Et Regnskabsbilag fra 1646 oplyser: »givet Peder Tommermand i Maribo, som nedbrød det gamle Tommer, som var beholdende af alle seks Klosters Huse, som stod ganske ode, og deraf gjorde to gode Vaaninger«⁵. Formentlig er her ikke Tale om Bygninger paa Klostret, men om Klostrets Lejehuse i Byen.

Hvornaar Tommeret paa det sidste af Nonneklostrets fire Hovedbygninger blev solgt, er altsaa foreløbig ikke oplyst; men det er utvivlsomt sket inden Aarhundredets Midte. Da man havde gjort Tommeret i Penge, solgte man væk af Stenene. Først Tagstenene. Heraf fik Palle Rosenkrantz 1635 2000 Stk. for 26 Daler og forskellige Borgere 1750 Stk. for 17½ Daler, altsaa en Daler (4 Mark) pr. 100 Stk. Murstenene gik foreløbig af i smaa Partier til Borgerne. Prisen var ligeledes her en Daler pr. 100 Stk.⁶ 1672 blev der gjort et voldsomt Indhug paa Nonneklostrets Ruiner. Amtmanden, Etatsraad Cornelius Lerche paa

Nielstrup ansøgte Kongen om at faa bevilget 150 à 160,000 Mursten fra Klosterruinen for dermed at udvide Vaabensted Kirke ved Tilbygning af et Taarn. Han skriver, at Kirken er meget for lille, især paa Højtidsdage, og at dens Taarn, der ikkun er af Træ, er ganske brosfældigt og truer med at falde ned. Han har allerede købt de fornødne Grundsten sammen og købt forskellige Materialer. Men Murstenene vil han gerne have fra Maribo Klosters Mure og Hvelvinger, hvori Stenene af Regn og Sne fordærves; men her kan de komme til Nytte, selvom det koster Penge at udhugge dem.

Denne Ansøgning fik Forpagteren af Klostergodset, Jens Clausen, til Erklæring. Hans Svar lyder, at af Maribo Klosterbygninger er nu kun en Længe under Tag, nemlig den, han selv bor i, og den er »meget brosfældig og ilde fordærvet«. Han siger intet om, hvor denne Længe ligger, men vi ved nu, at den ligger i Munkeklostret og ikke, som »Nykloster«-Skribenterne troede, i Nonneklostret. »Det øvrige af Klostrets Bygninger har«, fortsætter Jens Clausen, »i mange Aar været ganske ruineret og moxen ode«; for faa Aar siden blev en stor Del Mure nedbrudt og Stenene henført til Enkedronningens Bygning i Maribo, saa der nu kun er »4 à 6 gamle Stykker Mure saavel som en Del forfaldne Hvelvinger og Grundvolde« tilbage, hvoraf dog nok kan blive de 160,000 Sten, her er Tale om at levere.

Efter en Murmesters Opgivende vilde Nedbrydning og Renhugning af Stenene koste 5 Slettedaler pr. 1000. Derefter fik Lerche bevilget de 160,000 Sten, og det paalagdes hver af Maribo Klosters Bønder at køre 5—600 Sten til Vaabensted Kirke⁷.

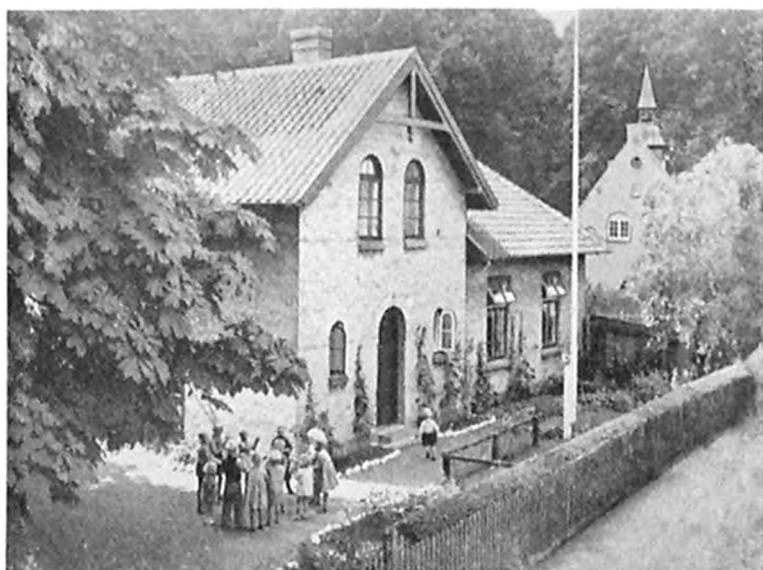
Lerche tog naturligvis alle de lettest tilgængelige Sten i Murværket over Jorden; men der var stadig mange Sten under Jorden, og efter at Kirken 1737 havde faaet bevilget Sten i Klosterruinerne, betragtede Kirkeinspektionen hele Nonneklosterruinen som sin Ejendom og brød stadig Sten ikke alene til Reparationen paa Kirken, men ogsaa til Salg. Da der ikke uden større Anstrengelser var stort mere at faa i Grunden, brød man ned paa Murene omkring Søsterhaven; i Regnskabet for 1811/12 anføres, at der er solgt 4000 hele og 4000 halve Sten herfra for 298 Rigsdaler, vel at mærke i Sedler⁸. Der raadede med andre Ord ikke den ringeste Forstaaelse af Ruinens historiske Betydning.

I Aarene omkring 1840 lod Kommunalbestyrelsen de sidste Rester af de synlige Fundamenter opbryde og Grunden jævne. Daværende Kaptejn, senere General Caroc, foretog et Par Aar efter en delvis Afdæk-

Udsigt over Norreso fra Dampmøllen.

Foto Ragna Zwick.

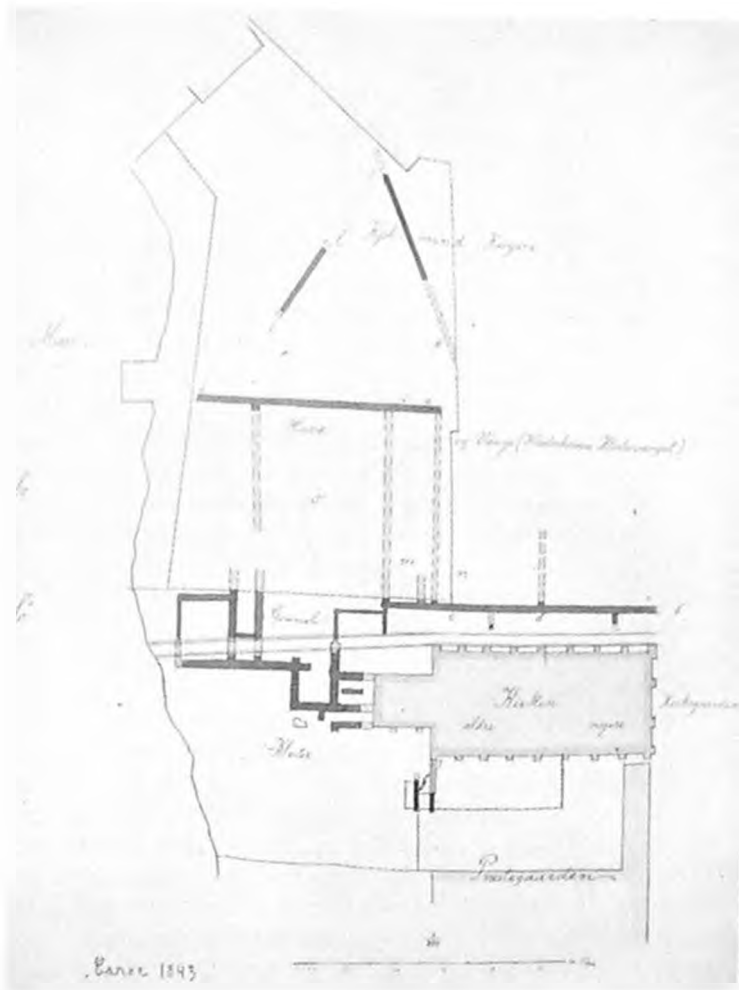
Maribo Asyl. Til højre i Baggrunden Ligkapellet.

Foto Ragna Zwick.

ning af de alt tilkastede Fundamenter og en Opmaaling og Kortlægning af hele Tomten. Hans Kort, der nu findes i Nationalmuseet, gengives omstaaende. Forklaringen dertil er følgende:

De med sort optrukne Grundlinier var opbrudte de nærmest foregaaende Aar; de skraverede Grundlinier angiver endnu tilstedeværende Fundamentrester; de varierer noget i Tykkelse, nemlig fra $1\frac{1}{2}$ til 2 og fra $2\frac{1}{2}$ til 3 Alen. Dybden varierede efter det faste Lerunderlag fra 1 til over 5 Alen. Rummene mellem de større og mindre Grundsten var rundeligen udspækket med Kalk, men ogsaa undertiden udfyldt med Grus. Det med *a* betegnede lyse Stykke Grund er en Murrest af 7—8 Fods Højde. Fundamentet *b—c* var opbrudt for 3 Aar siden og er en ringe Strækning af den Mur, der har omgivet hele Nonneklostrets Have, helt hen om Torvet og Klostergade (nuværende Vestergade), og som skal være nedbrudt for 30 Aar siden (altsaa omkring 1810). Herfra ses et Fundament *d* at gaa ned under Klostervængt; dets Tilstedeværelse tæt under Jordoverfladen robes ved, at Sæden paa en Stribe her modnes tidligere end den anden Sæd. Af Fundamenterne i Gammel Kloster er de med sort betegnede opbrudte i indeværende Aar (1843); de med Skravering angivne ligger endnu tæt under Jordfladen, fordi man ikke har villet udætte sig for at beskadige Kirken. (Man erindrer, at Taarnet paa Carocs Tid var nedbrudt); *e* og *f* betegner to Murstykker af 6—7 Fods Højde og 3 Fods Tykkelse; de tjener nu som Sidemure for to Smaaskure; deres tidligere Forbindelse med Kirken kan ses paa Pillen *g*; paa Murstykket findes en Indgang med Spidsbue. Ved *h* er udkastet en stensat Brønd af omtrent 5 Alens Vidde foroven og med Skraaning nedefter, *i—i* er den sydlige Sidemur af Nordfløjen, den nordlige Sidemur har jeg ikke haft Lejlighed til at efterspore. I Købmand Krøyers Have har jeg (Caroc) eftersporet Fundamenterne *k—k* og *l—l*. I Haven og Vængt er det overste Jordlag i meget forskellig Grad blandet med Kalk og Muraffald; det findes i størst Mængde omkring *m* og *n*, derimod næsten slet ikke i Rummet *o*.

Det kan altsaa efter det forud anførte fastslaaes, at Nordfløjen, Vestfløjen og den søndre Fløj paa Resens Tegning af Nonneklostret er afklædt 1635, hvorimod Østfløjen ikke omtales i denne Forbindelse; den har faaet Lov at beholde sit Tag. Ret længe er den dog ikke blevet skaanet. Paa Resens Tegning, der som nævnt maa antages at stamme fra Tiden 1640—50, er kun Halvdelen af Længden under Tag, og af Jens Clausens Indberetning ved vi, at der 1672 ikke fandtes Tag paa

Carocs Tegning.

nogen af de fire store Klosterlænger, hvoraf der kun var nogle Mure og Hvælvinger i Behold. Saa er der kun tilbage at give en Forklaring af det lille Bygningskompleks paa Resens Tegning, der fik den tvivlsomme Ære at blive udnævnt til »Nykloster«.

BIRKETINGET var en Institution, der krævede sin egen lille Bygning. Kong Erik havde allerede 1417 givet Abbedissen og Konventet Privilegium paa selv at holde Ret og Ting og domme i alle Sager vedrørende deres Bønder og Tjenere indenfor Klostergodssets vidtstrakte Omraade, og Maribo Birketing, som denne Retskreds hed, bestod lige til Godssalget 1692. Det er vel rimeligt at antage, at Tinghuset oprindeligt har haft sin Plads i eller ved Munkeklostret, men 1672 laa det i al Fald paa Nonneklosterets tidligere Grund; det var, efter min Mening netop det, man uden videre dobte til »Nykloster«. Resens Tegning viser tydeligt, at den omstridte Bygning eller Bygninger danner et helt lille separat Kompleks. Der er baade Stuehus og Udbygninger, og det hele er omgivet af en Mur, saa det lille Kompleks helt er skilt fra Klostret. At Resens Tegning her er paalidelig nok, er der ikke Grund til at tvivle om; dens Mangler ligger ikke i, at der er for mange og for udpenslede Detailler, men tvertimod i, at der er for faa. Beviset for, at det er Birketinget, maa søges i den for nævnte Synsforretning af 1676. Synet omfatter ikke Birketinget og heller ikke Nonneklosterruinen, men kun de Bygninger og Haver, som Jens Clausen havde haft i Forpagtning. Det eneste af det tidligere Nonnekloster, som kommer ind herunder, er Søsterhaven; om den hedder det:

•For Indgangen i Søster-Haugen er en ny Fyr(retræs)laage med Hængsler, Stabber og en lukt Laas, saavel som en Dør med lukt Laas paa den anden Side ud til Drommingens Gaard. Denne Hauge er temlig vel paa alle Sider med Ringmur forvaret uden aleneste ved *Birketinget*, hvor tilforn har været en stor Port; dér staar nu et Tjørnegærde, saa og ved Kirken er Muren hel brøstfældig⁹. Beviset maa søges i det af mig fremhævede Ord; thi hermed er jo givet, at Birketinget laa ved Søsterhaven. Det var her indkapslet af Klostrets Grænser og saaledes liggende paa Birkets Grund, idet Retssager vedrørende Klostrets underordnede Personale ogsaa horte under Birketinget og ikke under Bytinget. Komplekssets Beretigelse til at fremtræde paa Resens Tegning som en fuldt bevaret Bygning er herefter ogsaa givet, idet Tingbygningen næppe er nedrevet for efter Birketingets Ophævelse.

UDGRAVNINGERNE af Nonneklostret, der foretoges af Arkitekt C. M. Smidt fra Nationalmuseet og bekostedes ved stedlige Indsamlinger og Tilskud samt ved betydelige Bidrag fra Overretssagfører

Zeuthens Mindelegat, gav store Resultater. Nordfløjen i den store Klostergaard blev afdækket i hele sin Længde, af Østfløjen blev det meste og af Vestfløjen en stor Del afdækket. De øvrige Bygningers Beliggenhed og indbyrdes Forhold blev paavist ved Eftersporinger hist og her. Arkitekt Smidt har i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed gjort Rede for sine Undersøgelser. Heraf tillader jeg mig at gengive følgende:

»For at komme ind til deres højtliggende Plads i Kirken, Søster- eller Nonnekoret, passerede Søstrene fra deres Kloster gennem en Dør højt oppe i Kirkens Nordmur, ikke langt fra Skibets Østende. Rester af denne Dør er bevaret i Maribo. Dens Navn er »Naadens og Ærens Porta«, og dens Tærskel ligger omtrent i Højde med det nuværende Orgelpulpiturs Gulv.»

»Mens ultsaa den daglige Forbindelse mellem Søsterklostret og Kirken foregik ad denne højsiddende Dør i Kirkens Nordmur, var der endnu en Dør i denne Mur, som var forbeholdt Søstrene. Men hver Søster passerede den kun 2 Gange: første Gang naar hun efter sin Indvielse i Kirken gik ind i Søsterklostret, og anden Gang naar hendes Lig blev bragt til Graven. I Vadstena finder vi denne Dør fornedet i Kirkens Nordmur i det midterste Fag; i Maribo derimod er der en Dør i det vestligste Fag; og skont det er et Spørgsmaal, om den i sin nuværende Form er middelalderlig, er det dog sandsynligt, at den oprindelige Dør har haft sin Plads her.»

»I Nordmuren af Vadstenas Kor sidder der 5 smaa Aabninger tæt over Jorden, og disse Aabninger var, efter Aabenbaringerne, bestemte til, at Søstrene gennem dem kunde lages til Skrifte og faa Nadverens Sakramente, idet Præsten sad indenfor Kormuren, Søstrene knælede udenfor. Ingen saadanne Aabninger findes i Maribo; men der er ved Gravning fremdraget Fundamenter af en Skriftemaalsbygning paa Korets Nordside lige ved Skibets Gavl, og i denne Bygning har da de foreskrevne Skriftemaals- og Nadveraabninger været anbragt.» (Fra Koret førte en Trappe, hvoraf et Par Trin er bevaret, ned til Skriftemaalsbygningen.)

»Det er den østre Klostergaard, Erik af Pommern lader anlægge ved Aaret 1416. Muligvis er den paabegyndt kort efter, at Kongen 1413 var i Vadstena »for at faa et Forbillede og et Monster« til Klosterbygningerne i Maribo.

Østre Klostergaard laa udfor Kirkens Kor og de seks vestlige Fag af Skibet. Den havde 4 Klosterfløje omkring en lukket Gaard, og hver Fløj har haft Korsgang ind mod Gaarden. En saadan »Omgang« var foreskrevet i Birgittas Aabenbaringer, hvori det hedder, at »hver Fredag skulde Søstrene gaa omkring deres Omgange, læsende 7 Psalmer.»

»Af dette ældste Søsterkloster er Vestfløjen udgravet næsten i sin fulde Længde. Ikke blot Fundamenterne, men ogsaa nogle Skifter af Murværket er bevaret, og paa langs igennem Bygningen har der staaet 3 runde, murede Piller. Desværre er der af de andre 3 Klosterfløje kun fremdraget spredte Fundamenter, men ved Sammenligning med Vadstena kan vi dog — i

hvert Fald for nogle af Bygningerne — danne os en Forestilling om, hvorledes de enkelte Rum har været benyttet.

Ved Undersøgelser i Vadstena og med Benyttelse af Aabenbaringerne har den svenske Birgittinerforsker Bertil Berthelsson ridset nogle Hovedtræk op af Rumindelingen og -Anvendelsen. Han mener, at det skønne Rum midt i Vadstenas Nordfløj, hvis Hovedvinger bæres af Søjler, har været Sostrenes Kapitelsal, Klostersets fornemste Rum. Og Salen Vest herfor, antager han, har været Sostrenes Arbejdssal, hvor de udførte mangeartede Haandarbejder. Efter Birgitta skal en hovisk Sal eller et fagert og vidt Hus bekvemmeligt gøres rede med lysende Vinduer og bekvemmelige Stole her og der, paa hvilke Sostrene skulle sidde ved deres Haandgerning. Der er næppe Tvivl om, at disse to Sale ogsaa i Maribo har ligget i Nordfløjen. I Maribofløjen var Nordfløjen og Vestfløjen Hovedbygningerne, de bredeste og rummeligste Fløje i den ældste Klostergaard. — Med Hensyn til Vestfløjen i Vadstena mener Berthelsson at turde fastslaa, at dens nordre Del har rummet Refectoriet (Spisesalen), og at Fløjens søndre Del kan have været optaget af Auditoriet, det vil sige den Sal, hvor Sostrene paa bestemte Tid af Dagen maatte samles og samtale. Netop disse to Sale mener jeg har ligget i den lange og rummelige Vestfløj af Maribos ældste Søsterkloster. Refectoriet har ligget nordligst. I dets nordvestre Hjørne er der fremdraget en Brønd, som er bygget af Egestolper og -Planker. Fra denne Brønd førte en muret Vandledning i Retning af Soen. Da man senere opførte en ny, lang Nordfløj, kom denne til at skære Vandledningen, og man murede derfor en anden Vandledning. Rester af begge Vandledninger er fremdraget.

Klosterfløjene maa have haft 2 Etager, men det er dog ikke usandsynligt, at Sydfløjen, den smalleste af Klostersets 4 Fløje, kun har haft en enkelt Etage. Ikke blot er nemlig dens Fundamenter lidt spinklere end de andre Fløjenes, men dens Afstand fra Kirken, med hvilken den er parallel, er kun $3\frac{1}{2}$ Meter, og en 2-Etages Bygning her vilde jo i nogen Grad skygge for Kirkens Vinduer. Det er imidlertid fra denne Klosterfløj, Søstrene er kommen ind i Kirken ad en højtstående Dør i Kirkemuren (»Naadens og Ærens Port«), saa hvis ikke Sydfløjen, eller i hvert Fald dens østre Parti, har haft 2 Etager, maa der ud for den nævnte Dør have været et særligt Trappehus mellem Klosterfløj og Kirke.

Den ældste Klostergaard, indenfor de 4 Klosterfløje med deres Omgange og Korsgange, har været $2\frac{1}{2}$ à $2\frac{3}{4}$ Meter i nogenlunde regelmæssig Kvadrat. Til Sammenligning tjener, at den store Fratergaard i det kendte velbevarede Carmelitterkloster i Helsingør er $26\frac{1}{2} \times 29\frac{1}{2}$ Meter, medens Fratergaarden i Sortebrodrerklosteret i Ribe kun er ca. $17\frac{1}{2} \times 19\frac{1}{2}$ Meter. Det vil heraf forstaaes, at det ældre, østre Søsterkloster i Maribo har været et ret betydeligt Anlæg. Alligevel har dette ikke haft Plads til de 60 Søstre. Birgitta forskrev. Vi kan derfor formode, at Erik af Pommern ikke har ventet saa stor Tilslutning til sit lollandske Kloster, og at vi her har Grunden til, at det af ham oprindeligt anlagte Søsterkloster, den østligste af de ved Gravninger paaviste Klostergaarde, er opført i mere beskedne Dimensioner.

Men naar det ved Gravningerne og Undersøgelserne er godtgjort, at man senere — næppe ret mange Aar efter Fuldførelsen af det ældste Søsterkloster — har udvidet dette betydeligt Vest paa, synes der ikke at kunne være Tvivl om, at vi heri har Lov til at se et Vidnesbyrd om en stærkere Tilstromning af Søstre, end der fra først var ventet. Tilbygningerne mod Vest er saa betydelige, at der, efter Fuldførelsen af det udvidede Anlæg, har været rigelig Plads til det fuldtallige, foreskrevne Antal Søstre. — Man begyndte med at opføre en lang Nordfløj, der fra den gamle Vestfløjs Nordgavl strakte sig Vest paa ned mod Søen. Den er 57½ Meter lang, mens Vadstenas Nordfløj kun er 55½. Til Gengæld er Bredden større i Vadstena end i Maribo (Vadstena c. 15, Maribo c. 12 Meter). Endelig byggede man i Maribo paa et noget senere Tidspunkt en ny Vestfløj langs Søen. Den var kun c. 7 Meter bred, men udgaaende fra den lange Nordfløjs Sydside, nær dennes Vesthjørne, strakte den nye, smalle Vestfløj sig langt Syd paa, muligt endog helt hen til den høje og svære Mur, der ifølge Birgittas Forskrifter skulde danne et fast og uoverstigeligt Skel mellem Søster og Brodreklostret, og skulde gaa fra Kirkens Vestgavl ned til Muren langs Søen. Ligesom vi i Maribo ikke kender den nøjagtige Plads for denne Skillemur, kender vi heller ikke Vestfløjens Længde; men denne Fløj har i hvert Fald været mindst ligesaa lang som Østfløjen (ældste Klostergaards Vestfløj), hvis Længde var 39 Meter.

»Det Parti af Søsterklostret, der nu ved Gravning er blevet frilagt, er kun en Del af vestre Klostergaard; hele Nordfløjen, det meste af Østfløjen og et betydeligt Stykke af Vestfløjen. De frilagte Partier er blevet restaurerede ved Paamuring af nogle Skifter, og selv om det kun er en Torso, et Brudstykke af Klostret, der nu træder frem, faar enhver Besøgende dog et klart og anskueligt Indtryk af, hvor mægtigt dette Klosteranlæg har været.

Vi har set, at vestre Klostergaards Fløj er ældre end de andre Fløje, idet den oprindeligt har været Vestfløj i det ældste Søsterkloster og utvivlsomt har rummet Refectoriet og Auditoriet. Da man imidlertid udvidede Klostret for at skaffe mere Plads, større Rum til det voksende Antal af Søstre, maa man ogsaa have foretaget Ændringer i Anvendelsen af de forskellige Rum. Økonomiafdelingen, Kokken m. m., lagde man i Vestenden af den lange Nordfløj, og der kan naturligvis ikke være Tvivl om, at man samtidig flyttede Spisesalen hen i denne Fløj. Den gamle Spisesal i Østfløjen kunde da antages at have fundet Anvendelse som Kapitelsal, da den sikkert har været ikke saa lidt større end den ældre Kapitelsal. Med sine svære, runde Piller, der bar to Rækker Krydshvælvinger, har den været et værdigt og stemningsfyldt Rum. — Umiddelbart Syd for var der af vestre Hvælvingrække afskilt et enkelt Fag, et kvadratisk Rum, hvor der utvivlsomt har ligget en Trappe til Fløjens øvre Etage. Og aller Syd herfor har der været en Dør i vestre Ydermur, mens der udenfor denne er fremdraget nogle Fundamenter af en lille Forstue eller et Vindfang. — Ved Fløjens nordvestre Hjørne findes et kraftigt Fundament for en ydre Murpille, en Murforstærkning, der er saa svær, at den kan have rummet en Vindeltrappe.

Den mægtige, nyere Nordfløj havde ligesom Østfløjen en Række svære, runde murede Piller gennem Bygningens Midte. Ogsaa de har baaret 2 Rækker Krydshvælvinger. Ved Skillerum var Fløjens Vestende mod Søen adskilt fra den lange Pillesal, og det er her, Økonomifdelingen har været. Her laa Køkkenet. I dette sydvestlige Hjørne fandtes den store Køkkenskorsten, der har aabnet sig mod Nord ud mod Køkkenrummet. Desuden fandtes her en Bagerovn med sin særlige Skorsten og en Brønd, der ligesom Brønden i Østfløjen var bygget af Egestolper og Egeplanker. Fra Køkkenet førte et stort Kloakudløb gennem Gavlen ud til Søen. — Ejendommeligt er det, at der udenfor denne Gavt ligger et Munkestensgulv, som strækker sig 6 à 7 Meter Vest paa ned mod Søen. Det var ved Fremdragningen dækket af et Lag fint Sand, der tydeligt nok var aflejret af Søen. Der er ingen Tvivl om, at Gulvet er lagt her som et Glacis for at hindre Søen i ved Højvande og Tøbrudstider at underminere Gavlmurens Fundament.

Inden den vestligste Fløj blev opført, har der nær Klostergaardens sydvestre Hjørne ligget en Badstue. Af Badstuens Mure er der ganske vist intet fundet. Paa Stedet vokser nu store Træer, som vanskeliggør Undersøgelsen, og iøvrigt er det jo muligt, at det har været en Træbygning. Derimod fandtes her Rester af Gulv og betydelige Rester af et ejendommeligt Afløbssystem bestaaende af en Hovedkanal med en Stikkanal, der udmundede i dens ene Side. Hovedkanalen fortsatte ned mod Søen. At Kanalerne slummede fra en Badstue, fremgik deraf, at der intet Slam fandtes i dem, og at begge Kanaler havde en traglformet Udvidelse ved deres ovre Afslutning. Da Klosters Vestfløj blev opført, kom dens Mures Fundamenter imidlertid til at overskære Hovedkanalen. Badstuen er derved blevet ubrugelig, og den kan antages at være blevet nedbrudt. Heldigvis er der dog bevaret store Dele af Hovedkanalen og Stikledningen, foruden Bunden ogsaa et Par Skifter af Siderne, hvorimod Kanalernes Jørken er forsvundet. Begge Kanaler er bygget af røde Munkesten, og en enkelt Sten bærer et morsomt Vidne om middelalderlig Overtro. Der er i Stenens Overflade — antagelig af den Teglstryger, som formede den — ridset en Femstjerne af den Art, der kaldes Pentagram, og som man mente havde en mystisk Tryllekraft som Værn mod onde Magter. Et lignende Pentagram er ridset i en Gulvflise i den store Østfløj. Da Vestfløjen, Søstrefløjens yngste Bygning, blev opført, og den gamle Badstues Kanalsystem sat ud af Virksomhed, maa det vel antages, at man har indrettet en Badstue et andet Sted. Maaske netop i den nye Vestfløj.

»Man ser i Vestfløjen 3 store Skorstensfundamenter, af hvilke det nordligste, væsentligt bestaaende af Teglstensbrokker, maa stamme fra Tiden efter Reformationen, da Klosteret kom til at huse verdslige Adelsjomfruer. Ganske vist kan det ikke benægtes, at de alle 3 kunde tænkes at stamme fra denne Tid; i hvert Fald har de sikkert fungeret som Skorstensfundamenter i dette Tidsrum.«

»Fra Tiden efter Reformationen stammer utvivlsomt nogle Skillerum i Nordfløjen og et enkelt i Østfløjen, ligesom en Rest af en Kamin i denne

Foto Ragna Zwick.

Udsigt fra Maribo Dampmølle mod Sydvest. Midt i Baggrundens Sukkerfabrik.

Foto Ragna Zwick.

Udsigt fra Maribo Dampmølle mod Øst.
Midt i Billedet Mejeriet Trifolium, længere ude Andelsslagteriet.

Floj (ved Pillesalens Østmur). Der findes iøvrigt i Nordflojens 4de—5te Fag fra Vest Fundamentrester af en Skorsten, hvortil slutter sig et rektangulært Fundament, der kunde stamme fra en Kamin, eller muligvis en eller anden Ovn henhørende under Økonomiafdelingen. Ligesom Øst- og Nordflojen har været overhvelvet, er der heller ingen Tvivl om, at Vestflojen har haft Hvelvinger, men kun en enkelt Række Krydshvelvinger, vistnok med de sentmiddelalderlige, simple, uprofilerede Ribber.»

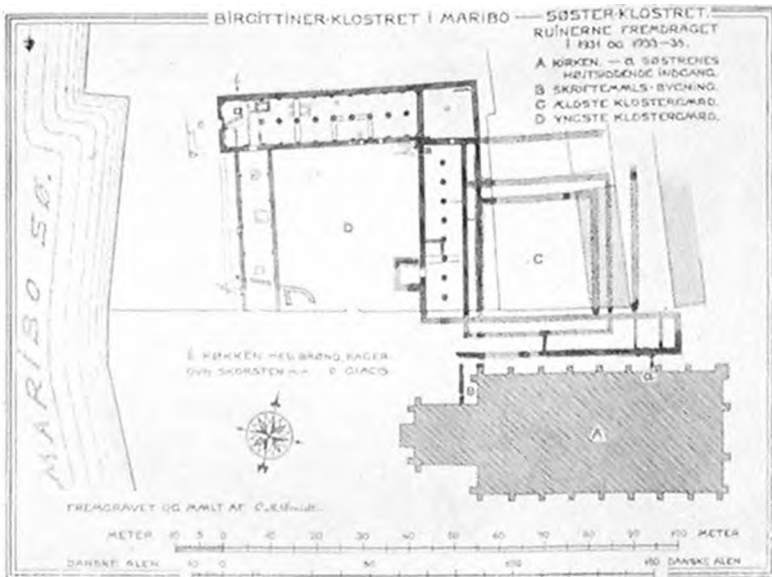
»Nogle faa Meter udenfor Vestflojen og parallel med den har der løbet en Mur som Hegn mod Sosiden; men kun Fundamenterne er bevaret, og Tidspunktet for dens Opførelse er vanskeligt at bedømme. Den synes dog at være yngre end den lange Nordfloj. Muligvis har der tidligere ud mod Søen været et Hegn af Træ.»

»Blandt de mange Smaagenstande, som Gravningerne har bragt for Dagen, er der et Par, som har særlig Interesse, fordi de synes at have haft personlig Tilknytning til Klosters Beboere. Den ene, et Blysignal, bærer Slægten Jernskægs Vaaben, og i Kredens omkring Vaabenskjoldet staar: mariee ; pers : dotte(r). Da Signetet stammer fra det 15de Aarhundrede, er der nogen Sandsynlighed for, at Marine Persdotter har været indskrevet i Kloster*).»

»Mellem Søster- og Brodreklosteret skulde findes en lille Aabning, en »Taleport«, i den Mur, der fra Kirken gik Vest paa ned mod Søen, og som skille de to Konventers Bygninger fra hinanden. Imidlertid var der i Birgittinerklostrene ogsaa en Taleport mellem Klosteret og Omverdenen. Den kaldes »Verdensporten«. Og i Maribo maa vi sikkert søge Stedet for denne Taleport ud mod den verdslige Verden i Østenden af det ældste Søsterklosters Sydfloj, der strakte sig $9\frac{1}{2}$ Meter længere Østpaa end Østflojen. Ved Undersøgelingsgravningerne er det paavist, at der i denne Sydfløjsforlængelse har været 2 mindre Rum, og i Skillevæggen mellem dem var det ikke usandsynligt, at Taleporten havde været anbragt. Under en Samtale mellem en af Søstrene og J. Eks. hendes Slægtninge eller Paarørende vilde da de verdslige kunne staa i det ydre Rum, mens Søsteren stod i det indre.»

»Hele det store Klosteranlæg Nord og Syd for Kirken var omgivet af høje Mure, og indenfor Murene laa i Nord Søsterhaven, i Syd Brodrehaven, der begge strakte sig et godt Stykke Øst paa. Mellem dem var der Øst for Kirken et Terrain, hvor Kirkegarden sikkert har haft sin Plads, og hvor der lillige var en Vej, ad hvilken det verdslige Folk kunde komme til Kirken. Ad denne Vej har Pilgrimmenes Skarer under de store Kirkefester bevæget sig frem mod Syndsforladelsens Porte, de 2 Døre i Kirkens Østgavl. — Mens det ældste Søsterklosters Sydfloj med sin østre Forlængelse strakte sig frem mod det nævnte aabne Østterrain foran Kirkens Østgavl (indtil $9\frac{1}{2}$ Meter fra Østgavlen), fortsatte denne Sydfløjs Nordmur videre Øst paa Nord for det aabne Terrain. Det var denne Mur, der dannede Hegnet om Søsterklosters Bygninger og Haver, idet den, omtrent en halv-

*) Det andet Fund er den Side 29 omtalte Guldring.

Arkitekt Smidts Plan over Udgravningerne.
(Ilfte efter Aarboq for nordisk Oldkyndighed 1905.)

hundredte Meter Øst for Sydfløjens Gavn, drejede mod Nord og fortsatte videre omkring hele Søsteranlægget. Ved Grundgravninger i vore Dage er man stødt paa Rester af denne Mur, der baade i Øst og Nord har lukket for Søsterklostrets Omraade, og det eneste Sted, hvor selve Klosterbygningerne har kunnet naa i nær Berøring med Omverdenen, er ved Østgavlen af ældste Søsterklostrets Sydfløj (Sydfløjsforlængelsen). Det er derfor næppe muligt at paapege noget andet Sted end netop ved denne Østgavl, hvor Taleporten mod Omverdenen, Verdensporten, kan have været anbragt.

Det Terrain, hvor Klostret og Kirken er anlagt, skraanede ret stærkt nedad mod Søen. Jordsmonnet ved Kirkens Skib laa derfor højere end ved Vestkoret, og en muret Trappe førte fra Koret ned til den lille Skriftemaalsbygning paa Korets Nordside.

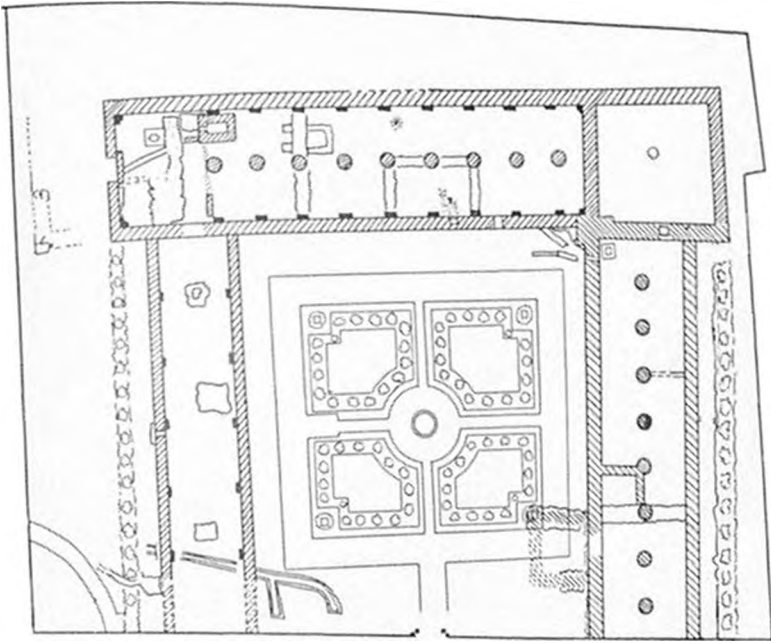
Ogsaa del ældste Søsterklostrets Gaard laa betydeligt højere end Terrainet Vest for, hvor vi ved Gravningerne har fundet skraanende Silddevandsledninger, Brolægning og Rendestene. Da den yngste Klostergaard blev fuldført, regulerede og hævede man Terrainet; men selv efter denne Regulering kom Jordsmonnet i vestre Klostergaard til at ligge lavere end i østre, og det blev stadig ved at have noget Fald Vest paa i Retning mod Søen, hvad bevarede Rester af Brolægningen viser.

Ligesom Klostret i Vadstena er anlagt ved en Vig af Vætern (paa Soens Østside), er Mariboklostret lagt: ikke ved den store, aabne, søndre Maribo Sø, men ved Østsiden af en smal Vig eller rettere en langstrakt Småso.

der forbandt den store So med den lille Norreso. Hvis man tænkte sig, at man i 15de Aarhundrede, da hele Klosterkomplekset var fuldført, havde stillet sig paa Smalsoens modsatte (vestre) Side, vilde man herfra se Bygningerne løfte sig amfiteatralisk over den skraanende Grund: Kirkeskibet hævede sig over og bag Koret, og den østre Klostergaard løftende sig over og bag den yngre og lavere liggende, vestre Klostergaards lange Fløj langs Soen. Det mægtige Klosteranlæg har, uden at prange med rige Bygningsdetaller, været af imponerende Virkning med Kirken, Gudshuset, beherskende de lavere Klosterbygninger, samlende dem om sig og dog skilende dem strengt. Simpelt, ydmygt og stærkt skulde det være efter Birgittas Kraam¹⁰.

Saa vidt C. M. Smidts Redegørelse, hvoraf ovenstaaende som sagt kun er et Uddrag.

Vestfløjen betegnes i Auktionspapirerne fra Tommersalget 1635 som *Nystuen*, og Nordfløjen kaldes *Pibeovnen*; det er begge Navne fra Klosters lutherske Periode. Det sidstnævnte Navn siger os, at i denne Fløj var Jomfruernes Forsamlingsaal med »Pibeovnen«, som Abbedissen ifølge Fundatsen af 1596 havde Pligt til at fyre op hver Dag om Vinteren, saa Jomfruerne kunde samles der. Navnet »Nystuen« kunde fremkalde Formodning om, at denne Bygning var »ny« d. v. s. stammede fra Klosters Omordning og Ombygning ifl. Fundatsen af 1672. Smidt kuldkaster altsaa denne Forklaring, idet han fastslaar, at Fløjen stammer fra den katolske Tid. Tilstedeværelsen af de tre Skorstene viser i alt Fald, at Bygningen er blevet indrettet med specielle Lejligheder til Jomfruerne. Det er, som jeg straks skal vise, muligt at fastslaa Fløjens Længde med ret stor Bestemthed, og Længden aabner Mulighed for, at der har været seks Skorstene i denne Fløj, hver Skorsten markerer Tilstedeværelsen af to Lejligheder, en i første og en i anden Etage, og da der boede to Jomfruer i hver Lejlighed, har Vestfløjen altsaa afgivet Bolig til 24 Jomfruer. Fløjens Længde kan konstateres paa følgende Maade. I de fornævnte Auktionspapirer fra 1635 hedder det, at »Pibeovnen« er paa 33 Bindinger (d. v. s. Tommerfag i Taget) og »Nystuen« er paa 39. Da Nordfløjen (»Pibeovnen«) er afdækket i hele sin Længde, er det let at udregne, hvor bred hver Binding har været, det bliver 2 Alen og 15 Tommer regnet efter indvendigt Maal. Regner man saa samme Bindingsbredde paa Vestfløjen (»Nystuen«), naar man ned til en Linie fra Taarnets nordvestlige Hjørne ret ned mod Soen, eller med andre Ord til den Mur, der ifølge Birgittes Forskrifter skulde strække sig fra Kirken og ned mod Soen og danne Adskillelsen mellem Soster og Brodre-

Klosterhaven med de udgravede Grundmure og det lille Anlæg i Midten.

klostret. I denne Mur var to »Vindoger«, en Indretning i Lighed med de tværskilte Cylindre, man bruger i Billetruderne paa Jærnbhanestationerne. Gennem det ene kunde Maden føres fra Søsterklostret ind til Brødrene, uden at Parterne kunde se hinanden. Gennem det andet kunde Sostre og Brødre føre deres nødvendige Samtaler¹¹, selvfølgelig uden at se hinanden og altid i Vidners Nærværelse. Med denne Mur som Nordvæg var der — om for eller efter Reformationen faar henstaa ubesvaret — bygget et Hus. Det er anført hos Resen, men har faaet en gal Placering; det er nemlig anbragt med Skelmuren som Façade mod Syd i Stedet for mod Nord. Paa Caroes Kort er Forholdet rigtigere angivet. At Huset *har* været der, er udenfor al Diskussion; thi i de oftnævnte Auktionspapirer fra 1635 hedder det som tidligere anført, at Fru Anne Wittrup gratis fik bevilget »Tommer og Tagsten over det lange Hus imellem Brødre- og Sbsterklostret«¹². Det er muligt, at en Del af dette Hus er bevaret efter 1635; thi i Synsforretningen af 1676 nævnes »Stenstuen«, et otlefags Hus af Grundmur med Dør ud til Gammelkloster.

Gavlen af Kirkestræde Nr. 4. 1937.

Foto V. Paulli.

Munkeklostret.

VÆSENSFORSKELLEN mellem Sostre- og Brødreklostret traadte meget skarpt frem i Bygningernes Placering og Formaal. I Sostreklostret var alt baseret paa at holde Verden og alt, hvad dens var, i størst mulig Fjernhed som noget fjendsk og fremmed. I Brødreklostret var de fleste Bygninger tværtimod Udtryk for Nødvendigheden af at pleje Forbindelse med Verden udenfor Klosters snævre Mure. Selve Munkeklostret var jo nok Kernen i Bygningskomplekset, men paa begge Sider af det var en Gaard med et Utal af Huse, der i Mangfoldighed og Omraade langt overgik Kernen, om end deres underordnede Stilling fremgik af den simple og billigere Bygemaade. Resen har ganske rigtig delt Brødreklostret i tre Gaarde. Han har anbragt dem liggende skævt for Kirken, men om dette udtrykker andet og mere end et Tegningsperspektiv, er maaske tvivlsomt. Den lille Rest af Munkeklostret, som stod endnu paa Caroes Tid, er i al Fald vinkelret paa Kirken. Derimod er det vist uimodsigeligt, at adskillige Nyttebygninger laa spredt rundt om paa den mest tilfældige og planløse Maade, der frembragte mange skæve Linier.

Den midterste Gaard, Munkeklostret, senere Borggaarden, havde i Nord Kirkens Kor og Taarn og i Syd Munkenes Bolig, der var af samme Længde som Koret og Taarnet. Paa begge Sider var Gaarden lukket med Buegange, en enetages i Vest, der gik fra Taarnets sydvestre Hjørne ned til Munkeboligens nordvestre Hjørne, og en toetages i Øst, der gik fra Hjørnet mellem Skib og Kor ned til Munkeboligens nordøstre Hjørne. De to Buegange var i Syd forbundet med en Buegang under Munkeboligen; den ses tydeligt paa Resens Tegning, og det er vel sandsynligst, at der ogsaa har været en Buegang paa Sydsiden af Jomfrukoret, saaledes at Buegangen har gaaet hele Gaarden rundt. Gangen havde hvælvet Loft og aabne Buer ud til Gaarden; kun den øverste Gang i østre Gangfloj var lukket, og herfra var der Nedgang til Koret, hvor man endnu ser nogle Trin af Trappen. Buegangene havde 21 Tommerfag, d. v. s. at Afstanden fra Kirken til Munkeboligen har været 50 å 60 Alen.

Den østre Gaard — d. v. s. den til venstre paa Resens Tegning — var Ladegaarden med Avlsbygningerne; den vestre rummede i al Fald efter Reformationen alle de til Husdriften nødvendige Bygninger, Fiskehus, Slagtehus, Røgstue, Bryggers, Maltkølle, Bryggeri o. s. v.

SYNSFORRETNINGERNE giver nu og da en Haandsrækning til at finde rundt mellem de mange Bygninger; de yder en fattig Erstatning for de manglende Udgravninger. Den ældste, bevarede Synsforretning er fra 1621. Heri hedder det om Munkeklostret:

»Udenfor Klostret findes et gammelt, halvt grundmuret og halvt med Træ opbyggt Bryggershus, som er paa adskillige Steder fast byg-fældig. Desforuden findes i Klostrets Ladegaard adskillige træmurede (bindingsværks) Huse, hvori Hospitalsforstander, Skriver og Foged har deres Værelser, som er temlig ved Magt. Laden, Fæhuse og Stalden er Træhuse med Ler slagen, dog efter Omstændighederne vel ved Magt.«

Synet har formentlig affødt en Beslutning om at rydde op blandt alle disse gamle, forfaldne Bygninger. Der udgik i al Fald kort efter Ordre til at nedrive en hel Del af Husene og sælge Tommer, Sten og Jern til højst mulig Pris¹. I Regnskaberne*) fremtræder Resultatet af disse Salg saaledes:

*) 1621—36 er Regnskabet fra Maribo ført under »Sorø Klosters Lensregnskab«. Fra 1637 er de opført under »Maribo Klosters Lensregnskab«; men de to Klosters Indtægter og Udgifter holdes ikke altid skarpt adskille.

»Borgmester Soren Sorensen købte det store, gamle, bygfældige Hus i Borggaarden, som kaldes »Salen«, for 52 Daler. Skriver Jacob Lauridsen købte den gamle Skrivestue, »Indthagthuset«, Porthuset, det gamle Bryggers og en liden Stald i Ladegaarden for ialt 100 Daler. Christopher Organist købte et lidet Stykke Hus, kaldet Bispens Kammer, for 16 Daler. Hr. Christen Brun i Hillested købte det gamle, lerslagne Røghus for 8 Daler. Frands Hansen, Raadmand i Maribo, købte det gamle forfaldne Fiskerhus for 12 Daler, og endvidere den gamle, meget forfaldne Kvæglade for 40 Daler. Laurids Kældersvend, Borger i Maribo, købte Slagtehuset ved Søen for 15 Daler, Peder Postrider købte Faarehuset, »med Ler slaget og tækket med Straa«, for 10 Daler. Knud Smed købte det gamle Smediehus udenfor Klostrets Port for 14 Daler, 1 Mark og 12 Skilling. Jacob Lavridsen i Maribo købte en gammel forfalden Vejmølle Øst for Byen, som med stor Bekostning skulde vedligeholdes, for 104 Daler². Bispens Kammer har formentlig været det Hus, der stod til Bispens Raadighed, naar han visiterede Klostret, og man har maaske Lov at gætte paa, at »Salen«, som Borgmesteren købte, har været den Bolig til Kongen, som Klostret baade som katolsk Kloster og som Jomfrukloster havde Pligt til at holde rede, naar kgl. Majestæt gæstede de Kanter af Landet.

Den oftnævnte Synsforretning af 1676 blev holdt i Anledning af, at Jens Clausen fratraadte sin Forpagtning af Klostergodset og Klosterbygningerne. Den gaar stærkt i Detailler, hvor det drejer sig om Smaating, som Jens Clausen har ladet lave, hvorimod den gaar lettere hen over de store Linier; alligevel er den en god Kontrol til Resens Tegning. Forretningen begynder ved Brødregade. Her maa straks bemærkes, at Resen paa sin Tegning fejlagtig har flyttet Brødregade ud paa Kirkegaardens Sydside. Brødregaden laa den Gang, hvor den ligger den Dag i Dag. Den udgaar nu som altid for fra Torvets sydøstre Hjørne, men den endte paa Resens Tid i Indkørselsporten til Brødreklostret. Vejen fra Porten og hen til Klostret kaldes i Synsforretningen »Strædet«.

Synsforretningen begynder med at omtale Porten for Enden af Brødregade og Porten ud til Sondermark, der begge ses paa Resens Tegning. Derefter gøres rede for Strædet, der (som Resens Tegning ogsaa antyder) har en Mur paa den ene Side og et Tjørnegærde paa den anden. Videre gaar Synet gennem Brødrehaven, der kaldes »Store Haugen«, beskriver dens Led og Laager, dens Fiskeparker og dens tildels nedfaldne Mure, og beretter Synet, at der i Store-Haugen fin-

Foto N. M. Nielsen.

Præstestien nedenfor Præstegaardshaven.

Foto Klessen.

Baadebroen ved Klosterhaven.

des »en velanlagt Urtehauge med adskillige Træer, Blomster og Urter, hvorudi findes et Lysthus, nys opsat af smaa, savskaarne Egestolper og med »Wener« behunden, item to nye Fyrbænke og to smaa Egebænke«.

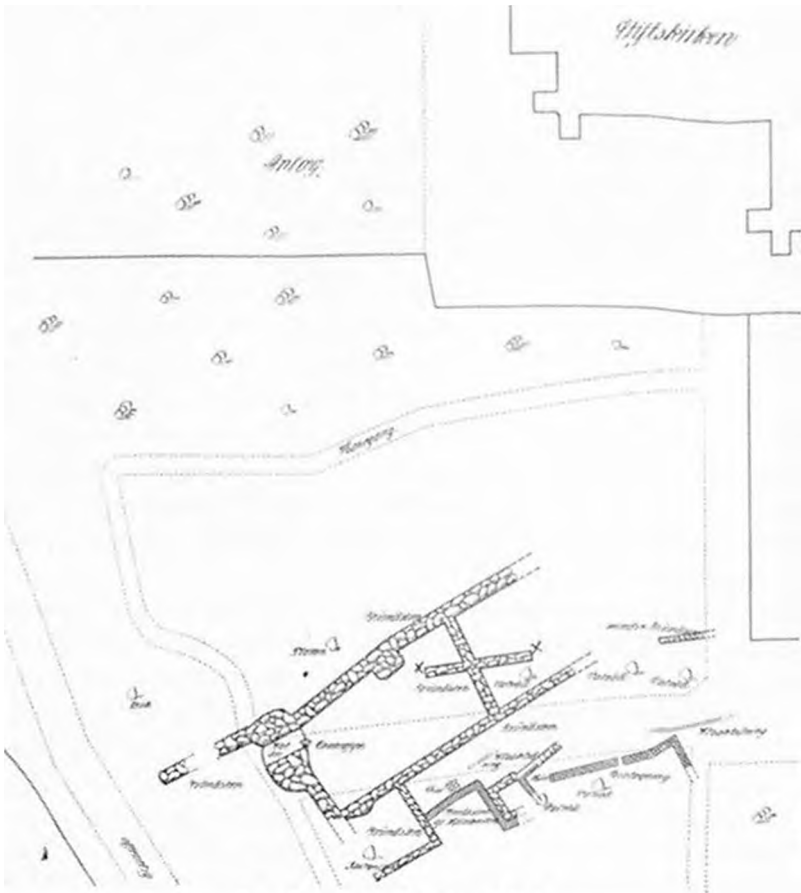
Derefter følger den for gengivne Beskrivelse af Søsterhaven, og Synet gaar derefter nord om Kirken forbi Nonnekloster-Ruinen, der ikke nævnes, og Vest om Taarnet, hvor Synet tager fat igen. Herom hedder det, at der findes en Fyrretræslaage paa »Muren fra Klokketaarnet til Capitelstuen« og at alle »Hullerne« paa denne Mur, »som tilforn vare aabne«, nu er »igenmurede«. Det er Resterne af den vestre Buegang fra Taarnet til det nordvestre Hjørne af Munkeklostrets Hovedbygning, her er Tale om. De tilmurede »Huller« maa være de forhenværende Bueaabninger, og Buegangens Tag og Bagmur maa da formentlig være faldet. Paa Resens Tegning fremtræder Buegangen i hel sin Stand, kun at Bueaabningerne vender udad i Stedet for ind mod Gaarden. At Munkeboligen benævnes »Capitelstuen« bør ikke vildlede.

Videre hedder det i Synsforretningen, at der er en ny Fyrredør for Kælderen under Jomfrukoret og at Kælderen er kalket og i god Stand. Og saa slutter denne Del af Synet med følgende interessante Bemærkning: »En ny Ege-Dør for Fange-Taarnet med Hængsler og Stabler«. Ordet »Taarn« i denne Forbindelse maa vist ikke tages bogstavelig. Antagelig er her Tale om en af Kælderhvelvingerne under Jomfrukoret, der har gjort Tjeneste som Arrest for Birkettinget og maaske ogsaa som Afsvalingssted for en eller anden »hedhovedet« Bonde, der har været uforskammet nok til at mene, at han ogsaa havde lidt at sige over sin Person og sine Ejendele. Det rimer helt godt hermed, naar det senere i Beretningen hedder, at Jens Clausen har »en Træhest ladet opsætte«.

Fra Jomfrukoret gaar Synet lige over i Ladegaarden og begynder med Portlængen ud til Strædet; denne Længe gaar ikke helt op til Kirken; mellem dem er en Laage ud til Kirkegaarden. Længens øverste Ende mod Kirken er Kostald; den er 9 Fag lang, tækket med Straa paa Tagsiden ind mod Gaarden og med Tagsten paa den anden Halvdel ud mod Kirkegaarden. Muren til denne Side er Grundmur paa de 7 Fag og Bindingsværk paa de to, som er tilbygget senere. Længens Gaardside er helt igennem Bindingsværk med Undtagelse af Portrummet, som er Grundmur. Porten, som ses paa Resens Tegning, er lukket med en tofløjet Fyrretræsport. Paa den anden Side

Porten er to Hestestalde, en til 2 og en til 6 Heste, ialt 8 Fag Hus; alt-sammen Bindingsværk med Straatag mod Gaardsiden og Stentag ud til Haven; den hele Længe er »noget brøstfældig«. For Enden af Hestestalden og i Forlængelse af denne har Jens Clausen ladet op-sætte et Vognskur paa to Fag Hus. Saa er vi færdig med den østre Længe. Mellem denne og Kornladen i Syd er en Aabning, lukket med et Stavgarde. Synet oplyser ikke hvor mange Fag Hus der er i Laden, men nøjes med at konstatere, at den helt igennem er Bin-dingsværksmur og har Straatag til Haven og Stentag ind mod Gaar-den og at den er »helt brøstfældig«. Laden ses tydeligt paa Resens Tegning liggende mellem Staldlængen og Munkeklostret uden at være sammenbygget med nogen af dem. Derimod savnes paa hans Tegning en grundmuret Bygning paa 7 Fag, der har ligget frit i Ladegaarden. Synet oplyser, at den tidligere har været Hestestald, men at Jens Clausen har indrettet den til Beboelse for Folkene. Vi faar at vide, at Huset ligger paa tværs i Gaarden, og at det er en Del brøstfældigt.

Synet forlader saa Ladegaarden, gaar ind i Borggaarden og tager fat paa Hovedbygningen, den gamle Munkebolig. Den er af Grund-mur med Stentag og er 11 Fag langt, hvilket nok kan passe med Længden paa Jomfrukoret og Kirketaarnet i Gaardens modsatte Ende. I Stueetagen findes 3 Kamre med tilsammen 20 (nye) Vinduer for-synet med Skodder. Paa Salen over Stueetagen er Vindueskarmene »noget brøstfældige« paa den søndre Side. Synsforretningen gaar videre for senere at vende tilbage til Hovedbygningen; men for Over-sigtens Skyld samles det her under eet: Vindeltrappen op til Salen er ved Magt. Jordkælderen under Huset og Nedgangen dertil fra den store Stue er vel ved Magt. Det samme gælder en Dør ud til »Gangen i Klostret«, d. v. s. Buegangen. Hovedbygningen har i Vinkel mod Syd en Tilbygning i den vestre Ende, der rummer »Jens Clausens eget Kammer«, det er paa 5 Fag i en Etage, Gulvet er belagt med Astrag (smaa Gulvfliser). Vægge og Tag, der var meget brøstfældige, er for-bedret. For Enden af det store Hus »findes opsat en Locus privatus« i to Lofter med Indgang fra Stuen og fra Salen. Om den toelages Bue-gang, der forbinder Munkeboligen med Kirken, hedder det: »Fra Ca-pitelstuen til Kirken er en hvælvet Gang med Brandmur til begge Sider, men ovenpaa med Tommer og Murværk ind til Gaarden i 12 Spænderum«. Ud mod Borggaarden er der nærmest Kirken rejst et Halvtag op mod Buegangen i 16 Fags Længde, »af hvilke de fire næst

Tegning af Ruinfundene 1922.

Kirken er øde og nedslagne«. Den sydligste Ende af den modsatte Bugang synes ogsaa at være bevaret, thi følgende Bemærkning kan vist kun være montet paa den: »Den Gang, fra Vindeltrappen og til Udgangen i Gaarden findes noget brøstfældig« baade paa Taget og paa Muren; den er paa 6 Fag.

Saa er vi færdig med Munkegaarden og skal over i den vestre Gaard; men her er det vanskeligt at finde Overensstemmelse mellem Resens Tegning og Synsforretningen. Mellem Jens Clausens Kammer og Solaagen er »et lidet Bygt paa tre Fag« med »Tavlemur«. Det Hus, der »staar udover Soen«, er delt i tre Kamre med nye Skillerum. Udi det ene Kammer findes 6 nye Vinduer med Jern udi og

Gulvet lagt med Astrag. Udi det andet er to nye Vinduer. Udi det tredie findes ikkun et lidet Vindue og et nyt velindrettet »Locus privatus«. Taget er overalt omlagt og skelnet. Der findes en ny aaben Laas for den Dor, som gaar ind til Badstuen. Lofterne over Badstuen er allesammen nylagt indtil der, hvor Kollen (Maltovn) staar. Udi Gangen ved Bryggers og Stegers, findes fire nye Vinduer, ligesaa i Stegers. Vi er nu oppe i nordre Ende af Vestgaardens vestre Længe, hvori der baade er Bryggers, Stegerset, Spisekammer og »Mørkekammer«. Dette Hus har baade Dor ud til Gammelkloster og ud til Soen. Der er ogsaa i Huset »opsat en liden ny Bagerovn«. Synet slutter med at notere, at der er »en Humlehave vester i Byen, som i mange Aar har ligget øde, men nu i Foraaret af Jens Clausen er indelukt med Gærder, nye Led og Laas, og den halve Have lagt med Humlerødder. Ellers er Muren allevegne rundt om Haverne over alt brøstfældig«. Aarsagen hertil er de store Asketræer, som staar ved Muren, saa det maa »befrygtes en Del deraf udi stor Storm ved Træernes Rodder(s Arbejde skal) omkuld falde«.

— Den tidligere nævnte af Birket-Smidt fremdragne Synsforretning af 1695 er meget summarisk og kortfattet og giver ingen Holdpunkter for en bedre Bedømmelse af Bygningernes Beliggenhed. Der er iøvrigt stadig lavet om paa disse billige Huse; nogle rives ned eller falder sammen, andre opfores paa nye, i Øjeblikket mere bekvemme Steder, og i alle Tilfælde faar Grundstenene Lov at ligge og frembyder nu ved tilfældige Udgravninger et Virvar af Hustomter, som det er umuligt at finde Rede i. Ved et Kloakeringsarbejde 1922 stødte man paa en Samling saadanne gamle Tomter, og Stiftsmuseet afdækkede i den korte Tid, der var til Raadighed, en Del af dem. Høstaaende Tegning viser Virvaret. Efter at de igen var tildækket, rejstes en Sten paa Stedet med en forgyldt Skitse af Fundet. I Grunden fandtes Potteskaar og andre Smaasager fra det 16., 17. og 18. Aarhundrede; de er nu at se i Stiftsmuseet.

KLOSTERBOLIGEN, der ret naturligt burde være Præsteresidens — som Fortsættelse af dens oprindelige Traditioner — blev det nu og da i det første Hundrede Aar efter Klosters Ophævelse, men Præsten maatte stadig flytte ud, hver Gang der viste sig Mulighed for andet Brug af Boligen.

1647 beklagede Præsten Hans Dinesen sig hos Kongen over sine økonomiske Kaar og søgte om at faa fri Bolig paa Klostret. Biskop

Henrik Ramel anbefalede Ansøgningen med en Bemærkning om, at den nemmeste Maade, Præsten kunde hjælpes paa var ved at lade ham »nyde den Vaaning i Klostret, som endnu er ved Magt med den tilliggende Frugt- og Humlehave«. Det bevilgedes af Kongen. Og Præsten residerede saa uantastet i Klostret indtil 1672.

Landsdommer i Lolland Anders Sinclar havde 1671 faaet 1400 Rigsdaler til Gode hos Kongen og ansogte om som Betaling for en Del af dem at faa Munkeklostrets Bygninger, Nonneklostrets Stenrester og Haverne. Men Sognepræsten, der havde faaet Nys om Sagen, indsendte samtidig Ansøgning om at maatte beholde Præstegaarden under Paaberaabelse af, at Kongen i sin Tid havde givet den til Sognepræst Dinesen og hans Efterfølger i Kaldet, mod at de gav Afkald paa den aarlige »Genant«, bestaaende af Mel, Malt, Smør, Svin og andet. Kongen gav Ordre til at undersøge Sagen, og Resultatet heraf blev en Redegørelse fra Skatkammeret. Det hedder heri, at alle Præster, der har haft Præstegaard i Klostret, kun har faaet denne bevilget indtil videre og uden Krav for Efterfølgeren. Præsten har ikke i den Anledning afstaaet nogen »Genant«, men kun lidt et Fradrag paa 6 Pund (24 Tdr.) Korn. Sin Præstegaard havde Præsten afstaaet til Kapellanen. Man spørger nu Kongen, om Præsten skal blive boende, eller Sinclar skal have Klostret. Det sidste kan ske paa den Maade, at Præsten flytter tilbage til sin Præstegaard i Byen, igen faar sine 6 Pund Korn, og at Kapellanen saa forhjælpes til et andet Kald, da Præsten godt kan besørge Kaldet alene, »efterdi Menigheden meget skal være aftagen og Kaldet meget ringe«. Kongen resolverede, at Sagen skulde bero indtil videre. Senere gav han dog Ordre til at lade Klostret taksere med en eventuel Overdragelse til Sinclar for Øje. 1672 fik Præsten alligevel Ordre til at flytte, idet baade Klostergodset og Klosterbygningerne var bortforpagtede til Jens Clausen, der tiltraadte Forpagtningen 1. Maj 1672.

I en Skrivelse dateret Skatkammeret 19. September 1673 fik Kongen Besked om Taksationen, der lod paa, at Værdien af Klosterbygninger og Haver var 756 Rigsdaler og 4 Mark. Men, hedder det videre: Jens Clausen, der har forpagtet Maribo Klosters Gods, nyder i sin Forpagtning Klosterbygningen som Residens, og da han har kostet flere Hundrede Rigsdaler paa nødvendige Reparationer, saa er det nu ikke let at imødekomme Sinclars Ønske, og han vil da ogsaa være tilfreds, om han kan faa en Gaard af Klostergodset f. Eks. Vaarskov. Embedsmændene fraaadede dette med Bemærkning om, at hvis

Kongen faar i Sinde igen at oprette Jomfruklostret, er det bedst, Godset er samlet. Kongen resolverede da, at Sinclar skulde hjælpes paa anden Maade⁴.

Munkekløstret vedblev saa at være Bolig for Godsforpagteren indtil 1685. Amtsforvalter og Forpagter var da Hendrik Sørensen Rye, og naar han nu maatte romme Munkeboligen, var det for ingen ringere end Leonora Christina; i det Kapitel, som er helliget hende, er der gjort rede herfor.

Endnu før Leonora Christina var død, meldte der sig en Liebhaber til hendes Bolig og Klosterruinerne med tilliggende Haver. Det var en af Kongens Yndlinge, den indvandrede tyske Adelsmand Eggert Christoffer Knuth, der havde tilgiftet sig Aarsmarke, det senere Knuthenborg. Han ansogte 1694 Kongen om at forunde ham »Maribo Klosters overblevne Bygning med hosliggende Haver, og Fiskeri udi Sønderø« og tillade ham efter Frøken Leonoras Død at gøre sig det saa nyttig som han bedst kunde. Han motiverede bl. a. sin Ansøgning med, at Bygningerne paa Klostret ikke var Kongen til nogen Nytte, men snarere til Udgift paa Grund af de mange Reparationer. Kongen synes at have sundet sig lidt paa dette Forlangende, der aabenbart stod i Forbindelse med Knuths Køb af Ladegaardens ydre Marker, thi først det følgende Aar gav han Ordre til at lade Klosterbygninger og Haver taksere. Taksationsforretningen, der er den oftnævnte af 1695, vurderede de bestaaende Bygninger, Ruinerne, Haverne og Fiskeriet til 400 Rigsdaler. Kongen bevilgede derefter Knuths Andragende; i Resolutionen hedder det: »Maribo Klosters Bygning med de der tilliggende Hauger og Fiskeri har Vi aller naadigst skænket og givet Supplikanten og hans Arvinger til Arv og Ejendom, dog paa de Vilkaar, at Os elskelige, højbaarne Frøken Leonora Christina nyder der fri Husværelser hendes Livstid, og skal Supplikanten imidlertid holde Husværelserne der forsvarligen vedlige paa sin egen Bekostning«⁵.

Knuth døde 1697, altsaa før Leonora Christina, men hans driftige Enke, Søster Lerche, overtog efter Leonora Christinas Død Kloster-ruinerne, Ladegaarden, Haverne og Fiskeriet. 1712 udlejede hun Munkeboligen til Kirken, der overlod den til Præsten, fordi Præstegaarden i Brødregade var saa forfalden, at den var ubeboelig. Søster Lerche havde imidlertid bygget Maribo Ladegaard og vilde nu gerne have Klostergrundene gjort i Penge. Næppe havde Præsten sat sig tilrette i sin nye Residens, for hun begyndte at tale om, at hun vilde

sælge Klosterbygningerne med Haver og eventuelt sætte det hele til Auktion. Det havde den forønskede Virkning. Præsten blev bange for atter at blive husvild og gik 14. Juni 1717 til Regeringen med Andragende om, at den vilde købe Klosterbygninger og Haver af Søster Lerche og overlade den fattige Kirke det hele som Præsteresidens. Hans Motivering af Andragendet viser, hvor meningsløst det var, at man havde foræret hele Klosterarealet til en Byen og Kirken uvedkommende Person. Præsten skriver nemlig: »Klostrets Bygning (Buegangen) er med Kirkens Bygning sammenføjet, saa at man næppe kan komme op paa Kirkens Tag til Reparation uden Samtykke af den, der ejer Klosterbygningen«. Og han skriver videre: I Byen er siden sidste Ildebrand ej noget Hus at faa til Leje, saa Præsten vil blive husvild, hvis den, der køber Klostret, ikke vil lade ham bo dér.

Biskoppen og Stiftamtmanden attesterer Rigtigheden af Præstens Udsagn og tilføjer, at Søster Lerche ikke vil sælge billigere end 750 Rigsdaler. Naar man erindrer, at Klostret en Snes Aar tidligere var vurderet til 400 Rigsdaler, og at hendes Mand havde faaet det forærende, maa man jo indrømme, at den gode Dame ogsaa ved denne Lejlighed gav Beviser paa sin Vindskibelighed og Pengesans. Biskoppen og Stiftamtmanden androg om, at Kongens øvrige Kirker i Lolland-Falster maatte bidrage efter Evne til Købet af Klostret, og dette bifaldt Kongen. 28. Februar 1718 tilskødede Geheimeraadinde Knuth (Søster Lerche) Kirken Klostrets Bygning, Tomter og Haver for 750 Rigsdaler⁶.

1741 udbød Kirkeinspektionen Søsterhaven og Arealet tæt Nord for Nonneklosterruinen til Salg ved offentlig Auktion. Magister Henrich Roth blev højestbydende med 235 Rigsdaler Sølv og fik Skøde paa den store Grund midt i Byens Hjerte⁷.

Kirkens Erhvervelse af Præsteboligen betød ingenlunde, at der nu blev lysere Dage for det gamle Munkekloster. Svært medtaget var det, og naar man stadig savnede Penge til en nodtørlig Vedligeholdelse af den store Kirke, blev der selvfølgelig lidet eller intet til overs til Præsteboligen.

1741 indførtes ved kgl. Reskript en Nyordning vedrørende Præsteboligerne i de lolland-falsterske Købstæder. Præstegaardene blev »foræret» Præsterne med Pligt til at aflevere dem i den Stand, de var modtaget og med Ret til ved Afleveringen at faa godtgjort de ved Syn paaviselige Forbedringer, der var foretaget⁸. 1742 foretoges der baade Synsforretning og Vurdering ved Præstegaardens Overdragelse

Foto Ragna Zwick.

Udsigt fra Vandtårnet over Refshalevej og Sønder Boulevard.
Ude i Baggrunden til venstre Børnehjemmet og Rekreativshjemmet.

Foto Ragna Zwick.

Udsigt fra Vandtårnet ind over Maribo.
I Forgrunden Skimmingegades ensrettede Huse.

til Provst Roth. Om den gamle Munkebolig udtaler Synet, at det er en grundmuret Bygning i to Etager begge med Hvælvinger; den øverste er meget brøstfældig, Kælderen har derimod Bjælker og Bræddeloft, d. v. s. at her er de oprindelige Hvælvinger forsvundet. Resten af Munkegaardens hvælvede Bucomgang findes endnu og betegnes som en hvælvet Gang langs Husets nordre Side. Af den østre Buegang ved Munkeboligen er 6 Fag tilbage, der betegnes som en Udbygning med »Grundmur op igennem«, hvor der er indrettet Kamre. Af den vestre Buegang er kun to Fag tilbage ved Munkeboligen, og de betegnes som meget brøstfældige. Paa den søndre Side af Hovedbygningen er en Udbygning paa fem Fag; det er »Jens Clausens Kammer« fra 1676, der endnu er bevaret. Taget paa den nordre Side af Munkeboligen skal omlægges, hvorimod Sydsiden kan repareres. Der findes i Huset en dobbelt Skorstenspipe, to brøstfældige Kaminer og to Jernkakkellovne. Det hele vurderes til 600 Rigsdaler.

Fra Hovedbygningens Vestende strækker sig i lige Fortsættelse en Bygning ned mod Soen. Den øverste Ende er Bindingsværk og har formedelst en »svaj« Gavl, fem Fag paa nordre Side, men kun tre paa den søndre. Fortsættelsen er otte Fag grundmuret Hus, hvor der i den vestre Ende endnu er bevaret fem Fag Hvælvinger, der ikke er værre end, at de kan repareres. Ved den vestre Ende af dette Hus gaar en Udlænge paa syv Fag mod Nord; deri er Bryggers, Bagerovn m. m. Dette Hus er med Udbygning vurderet til 80 Rigsdaler.

Det grundmurede Hus, der ved Synet 1676 laa midt i Ladegaarden, eksisterer endnu med samt sine Hvælvinger, det bruges til Skole, men Taget er raaddent og Murene brøstfældige; det vurderes til 60 Rigsdaler. Den gamle Lo og Lade er nogenlunde ordentlig i Stand og vurderes til 50 Rigsdaler. Gaardens østre Længe, Portlængen, med Stald og Fæhus er yderst forfaldent og vurderes kun til 20 Rigsdaler. Det meste af den gamle Brødrehave (der nu er Kirkegaard) laa hen som Græsfæled. I Haven nærmest Gaarden var 40 Frugttræer?

Ved Præsteskitet 1751 — da Kapellan Werloes avancerede op i Præsteembedet — blev der igen taget Syn over Præstegaarden; den var saa vist ikke blevet bedre siden sidst. Det store Hus var saa forfaldent, at det kun blev vurderet til 150 Rigsdaler. Det vestre Hus med dets Udbygning blev nu vurderet til 48, Lo og Lade til 35 og Porthuset, der var »ganske ruineret«, til 10 Rigsdaler. Det lille grundmurede Hus i Gaarden var væk. Haven laa øde og »uindfredet«, og da den ikke uden stor Bekostning kunde indfredes, blev dens Værdi

Præstegaarden.

Foto M. N. Nielsen.

kun sat til 45 Rigsdaler. Alt i alt vurderedes Præstegaarden til 328 Rigsdaler¹⁰ mod 710 ni Aar for. Ifølge den nye Ordning skulde Pastor Roths Dødsbo allsaa svare Forskellen, 382 Rigsdaler, men Pastor Roth, der havde betjent Menigheden i Maribo i 55 Aar, havde alle Dage været en fattig Mand, og han efterlod sig intet. Pastor Werloes var om muligt endnu fattigere; han havde hidtil boet i Kapellangaarden, som han nu maatte overlade til den nye Kapellon og selv som Sognepræst flytte ind i Præstegaarden, hvorfra han sendte Regeringen et Klageskrig. Det er, siger han, livsfarligt at bo i det gamle Kloster, »der daglig truer med Nedfald« og hvoraf »et Stykke nedfalder efter det andet«. Han har kostet en Del paa den allernødvendigste Reparation, men da han ikke kan faa Penge at laane, kan han ikke gøre videre. Præstegaarden, der jo skal overdrages ham som Ejendom, saa længe han er i Kaldet, er vurderet til 328 Rigsdaler, og han beder nu om, at denne Sum maa blive udsat, saa han kan faa Renterne til Huslejhjælp til en Lejlighed i Byen. Dette bevilgedes. Regeringen holdt dog paa, at Præstegaarden ikke maatte komme i fremmede Hænder, da den var saa nær »kombineret med Kirken«. Og Werloes skulde derfor være pligtet til med mindst mulig Bekostning at »sætte en skikkelig Bygning paa Pladsen«, som derefter skulde vurderes og overlades til Eftermanden for Vurderings-

summen. Den gamle Klosterbygning var hermed dødsdomt og blev nedrevet. En lille Rest fik dog endnu en stakket Frist. Det hedder nemlig i Resolutionen: »Dog maa den murede Gang, som gaar fra Kirkegaarden til Kirken«, ikke nedrives eller spoleres¹¹. Det er Munkeklostrets østre Buegang, der saaledes blev fredet en stakket Stund; thi stakket blev den.

Da Bispesonen Chr. Ramus 1760 overtog Præsteembedet og Præstegaardstøtten, hvor den fattige Werloes ikke havde formaaet at rejse noget Hus, satte han sig for at bygge en ny Præstegaard og søgte og fik først Tilladelse til at nedrive 5 af Buegangens Hvælvinger. De andre blev staaende og faldt Tid efter anden ned, saa der 1811, da Caroe foretog sin Opmaalning, kun fandtes en lille Rest helt oppe ved Kirken. Ramus byggede en Præstegaard, der skal have kostet ham over 2000 Rigsdaler. Han søgte og fik Tilladelse til at afkræve sin Eftermand 600 Rigsdaler¹².

Af Brandtaksationsprotokollerne kan udledes en Del Oplysninger om Beliggenheden af Ramus' Præstegaard. Det ser ud til, at han har bygget paa de gamle Fundamenter. Stuehuset laa vistnok, hvor den gamle Munkebolig havde ligget, det var paa 18 Fag og fortsattes mod Vest i et 9-Fags Udhus. Udhuset mod Øst var paa 23 Fag med Lo, Lade og Stald. Alle Bygningerne var af Bindingsværk og enetages. Den sidste Rest af Buegangen var indrettet til Rullestue m. m. Det var den eneste Bygning, der var af Grundmur; den havde Straatag til den ene Side og Stentag til den anden¹³.

1814 opførtes det nuværende Stuehus mod Vest af Grundmur 16 Fag langt med Teglag, vurderet til 4640 Rigsdaler. Det tidligere Stuehus blev nu Udhus med Konfirmandstue, Bryggers, Rullestue, Stalde, Karlekamre m. m. Udhuset mod Øst blev staaende¹⁴. 1888 tilskrev Ministeriet Stiftamtet, at man fandt det rigtigst allerede nu at tage Bestemmelse om, at dette Udhus burde fjernes, naar det blev saa brøstfeldigt, at det trængte til en Hovedreparation¹⁵, og ved den store Kirkerestauration 1891—92 blev det nedrevet.

IV.
KLOSTERGODSET

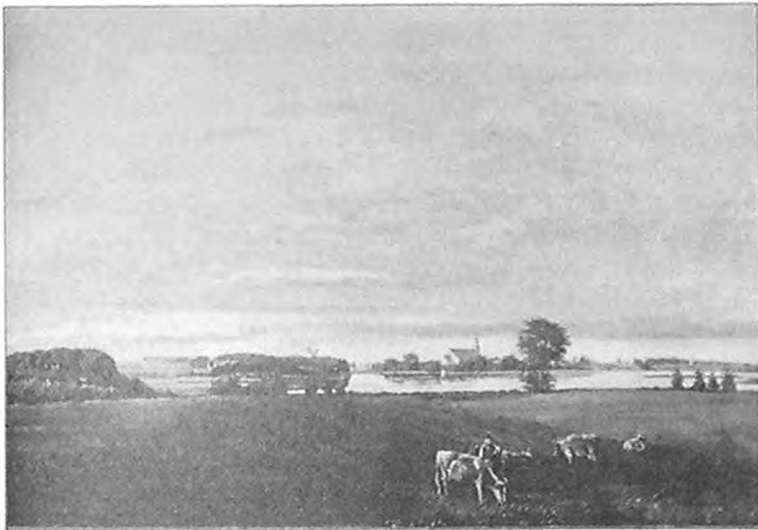
Foto T. Holse.

Fra Aaen mellem Soerne.

Sondergade 20.

Foto V. Paull.

Parti fra Sønderø set fra Skovnæs.
 Efter Maleri af Schultz, ca. 1878

Bøndergodset og Bønderne.

JORDGAVERNE var Klosters økonomiske Fundament, og Hovedparten af dets Indtægt var de Afgifter, som Jordfæstet, Jagt- og Fiskerettighederne afkastede. Naar Klostret blev betænkt med Gaver enten som Udtryk for Fromhed og Guds frygt, Betaling for Sjælemesser eller Provente ved Nonnernes Indskrivning, skete det altid i Form af Jord, som Regel Bøndergaarde, undertiden ogsaa Skovstrækninger eller ode, d. v. s. ubebyggede Jorder. Den eneste bevarede Opførelse over Klosters Jordejendom, der foreligger, stammer fra dets Overdragelse til Sorø Akademi 1621. Bøndergodset omfatter ikke mindre end 451 Gaarde, 114 Huse, 3 Møller og nogle ode Jorder fordelt saaledes: Paa Lolland 249 Gaarde og 86 Huse, paa Falster 45 Gaarde og 9 Huse, paa Sjælland 83 Gaarde og 12 Huse, paa Fyn 14 Gaarde, paa Langeland 7 Gaarde, i Jylland 41 Gaarde og 7 Huse og i Skaane 12 Gaarde. Fortegnelsen over Bøndergodset paa Lolland ser saaledes ud:

I *Sonderherred*: I Nobolle 3 Gaarde og 3 Gadehuse, i Gloslunde 2 Gaarde, i Dannemarre 1 Gaard, i Stoby 3 Gaarde og 1 Gadehus, i

Majbølle 1 Gaard, i Saunso 1 Gaard og 1 Gadehus, dernæst 12 Td. Byg af Saunso By, 12 Td. af Holleby og 8 Td. af Tordingo (Færge-landet), i Emb 1 Gaard, i Ullerslev 1 Gaard, i Højreby 2 Gaarde og 1 Gadehus, i Egebølle 1 Gaard og 2 Gadehuse. I *Norreherred*: I Vindeby 4 Gaarde, i Vedby 1 Hus, i Tjørneby 1 Gaard, i Bøgholt 1 Gaard, i Horslunde 7 Gaarde og 2 Gadehuse, i Svinshøj 1 Gaard, i Branderlev 1 Gaard, i Nobølle 4 Gaarde og 2 Gadehuse, i Taars 1 Gaard, i Vesterbø 1 Gaard, i Torrig 2 Gaarde og i Mageltving 1 Gaard. I *Fuglse Herred*: I Pollerup 1 Gaard og 2 Gadehuse, paa Askeby Mark 1 øde Gaard, i Reersnæs 21 Gaarde, 2 Gaardsæder, 1 Boel og 9 Gadehuse, i Bandholm 13 Gaarde og 6 Gadehuse, Roe Mølle, 1 Vandmølle Vest op til Klostret og 1 Vindmølle Øst for Klostret, i Sjørup 5 Gaarde og 2 Gadehuse, i Fulebæk 1 Gaard og 1 Gadehus, i Nørreballe 3 Gaarde og 2 Gadehuse, i Østoft 8 Gaarde og 7 Gadehuse, i Langet 6 Gaarde og 1 Gadehus, i Paarup 7 Gaarde, 2 øde Jorder, 2 Boel og 2 Gadehuse, i Erikstrup 11 Gaarde og 3 Gadehuse, i Gerringe 3 Gaarde, 1 øde Jord og 1 Gadehus, i Hillested 16 Gaarde og 3 Gadehuse, i Haared 6 Gaarde, i Burso 13 Gaarde og 9 Gadehuse, i Follerup 2 Gaarde og 1 Gadehus, i Norre 1 Gaard og 1 Gadehus, i Bøserup 2 Gaarde og 1 Gadehus, i Norre Holeby 1 Gaard og 2 Gadehuse, i Sønder Holeby 1 Gaard og et Møllehussted, i Errindlev 1 Gaard, i Hyldtofte 5 Gaarde og 1 Gadehus, i Ringsebølle 1 Gaard, i Rodby 2 Gaarde, i Skorringe 1 Gaard, 1 Gaardpart og 1 Gadehus, i Nebbelunde 1 Gaard og i Toft 1 Gaard. I *Musse Herred*: I Hunseby 2 Gaarde, i Maglemø 20 Gaarde, 1 Vandmølle og 8 Gadehuse, i Grimstrup 7 Gaarde og 1 Gadehus, i Anderstrup 2 Gaarde, i Skelstrup 9 Gaarde og 3 Gadehuse, i Refshale 6 Gaarde og 1 Gadehus, i Forneby 1 Gaard, i Buderup 1 Gaard, i Rorbæk 1 Gaard, i Majbølle 3 Gaarde, i Hjelm 6 Gaarde, i Øster Langet 1 Gaard, i Skjelstoft 1 Gadehus, i Sundby 1 Gadehus, i Toreby 1 Gaard, i Flintinge 1 Gaard, i Radsted 2 Gaarde, i Vester Ulslev 3 Gaarde, i Pilet 1 Gaard, i Store Musse 1 Gaard og 1 øde Jord, i Dollefjelde 1 Gaard, i Fjelde 1 Gaard, i Lille Slemninge 2 Gaarde og i Ugestrup 1 Gaard.

— Bondergodset paa Lolland omfattede ikke mindre end 1400 Tdr. Land. Hertil kom saa Hovedgaardene *Vaarskov*, *Benidze* og *Koldinggaard* samt Klostrets Ladegaard med dens Bygninger, Have og Skov. Desuden fri Birkerettigheder over vornede Bønder, aarlig Jordskyld af Marihø By, Indtægt af alle Kongssager og Bøder, af Ægt og Arbejde af Byen, Told og Akcise af det Kramgods, der forhandlede i

Foto V. Paull.

Kirkestræde.

Foto S. Nissen.

Østergade 1910 set fra nuværende Skoleplads.

Byen, og af de Varer, som ind- og udskibedes i Bandholm. Omsat i Penge indbragte Jordegodset ca. 3000 Daler aarlig¹.

Alt Godset var samlet i den katolske Tid, og da Giverne naturligtvis gav, hvad de havde ved Haanden, og vel som Regel ogsaa det, der laa dem ubelejligst, fik Godsets Beliggenhed en meget spredt og tilfældig Karakter, Bestræbelserne maatte da gaa ud paa gennem *Magelæg* at søge at faa Jorderne samlet saa meget som muligt og da naturligtvis helst paa Lolland. Der skulde under disse Handeler passes godt paa, at man ikke blev snydt; thi hos mange af de jordsamlende Adelsmænd var Samvittigheden i slige Tilfælde som Regel erstattet med en Prangersjæl, der var ganske fremmed for saa urentable Begreber som Ret og Billighed. I det Spil vilde en Abbedisse næsten altid komme til kort, og det var sikkert højest fornødent, at Kongen indprentede dem, at Adelen trængte efter Klosters Gods, og at de ikke maatte sælge eller mageskifte noget, før Kongen havde givet sit Samtykke². De fleste Magelæg gik som ventet ud paa at ombytte Gods i andre Provinser med Gods paa Lolland; men det kunde ogsaa ske, at Kongen for at favorisere en Adelsmand skilte Klosteret af med Gods i dets umiddelbare Nærhed. 1598 lod Kongen f. Eks. Landsdommer Lauge Beck faa 8 af Klosters Gaarde, der laa samlet i Haulykke, for nogle spredte Gaarde i Fuglse og Musse Herreder³. De 8 Haulykkegaard blev jævnet og Jorderne lagt under Haulykkegaard.

I det evige Jag efter at forøge Jordtilliggendet var *Skelstridighederne* en af Adelen meget yndet og ofte farbar Vej, især hvor det drejede sig om Skove eller Fællede, hvor Grænserne ofte ikke var skarpt afsatte. Man rejste simpelt hen Indsigelse mod den hidtil gældende Grænse og besatte et saa stort Stykke, som man i Øjeblikket fandt gunstigt; ved det derefter foretagne Syn med efterfølgende ny Skeldragning kunde der altid falde større eller mindre Bidder af til Sagvolderen. Ofte skete Besættelsen paa krigsmæssig Vis ved med Vaaben i Haand at besætte det efterspurgte Omraade og forjage Modparten. Som Eksempel herpaa kan nævnes den i Aarene omkring 1450 yppede Strid om et Skovskel i Østoft. Sagen var rejst af Tyge Lunge til Taastrup (Christianssæde), og et Nævn havde ifølge kongelig Ordre afsat Skovskellet mellem hans Bønder i Erikstrup og Hillested paa den ene Side og Klosters og Kronens Bønder i Østoft paa den anden. Tyge Lunge vilde ikke respektere denne Afgørelse, og hans Bønder jog med Vaaben i Haand Klosters og Kongens

Bønder ud af den omstridte Skovpart. Klostret vilde naturligvis ikke finde sig i denne Form for Rettergang, og Abbedissen klagede til Kongen i et Brev, hvori det bl. a. hedder: Tyge Lunges Foged har sammensvoret sig med Bønderne i Hillested og Erikstrup og er i sluttet Trop, bevæbnet med mange Armbrøst og andre Vaaben, draget ind i Skoven og har angrebet Kongens Bønder fra Ostofte samt Klosters Bønder, der alle var ubevæbnede. Tre af Kongens Bønder og mange af Klosters fik svære Hug, og en af dem blev skudt med en Pil, saa han næppe kan leve. Abbedissen beder derfor Kongen om han for Guds og St. Birgittes Skyld vil drage Voldsmændene til Ansvar og sørge for, at Retten faar sin Gænge, da Klostret vel maa holde paa, hvad det tilhører, men ikke ønsker at besidde noget med Urette.

1459 blev Sagen behandlet paa Kongens Retterting i København, og Dommen lod paa, at der skulde holdes et nyt Nævn, bestaaende halvt af Ridderne og Svende og halvt af jordejende Bønder; de skulde samles i Maribo og gennemgranske Sagen og derefter ride gennem Skellet, saaledes som de mente, det burde være uden Hensyn til, om de derved gav det foregaaende Nævn Ret eller Uret. Kongen udnævnte tre Mænd, der skulde være Opmænd, hvis Nævnet ikke kunde blive enigt⁴. Den Afgørelse, som derefter blev truffet, kom begge Parter naturligvis til at respektere. Naar det som her drejede sig om en Nævningekendelse, der med Magt blev kuldkastet, var Sagen altid moden til Kongens og Dannevingels Afgørelse, ellers var Fremgangsmaaden den, at hver af Parterne udpegede nogle gode Mænd som deres Repræsentanter, og Kongen gav derefter de saaledes udpegede Fuldmagt til med Retsvirkning at afsige deres Kendelse⁵, som efter at være læst paa Landstinget var lovlig Afgørelse, der skulde respekteres.

BONDEKAARENE var fattige; men Bondernes Velfærd var iøvrigt i høj Grad afhængig af de Ridefogder, som paa Klosters Vegne forestod Administrationen. Det hændte jo ikke sjældent, at den Mand, der hjemme under Abbedissens Øjne og Øren gik rundt med fromme Lader, slog slemt bagud, naar han troede sig udenfor hendes Øjnes og Øres Rækkevidde; 1528 førte Bonden Jørgen Flyckii paa Højgaard saaledes 24 Dannevinger som Vidner paa Norre Vongs Ting imod Klosters tidligere Fogder. De 24 vidnede, at Jørgen Flyckii havde bygget og forbedret Gaarden i den Tid, han havde haft den i Fæste, og at han havde opfodret en skøn Underskov paa Gaardens Ene-

mærke og hverken havde hugget eller solgt Træer fra Klosters Skove og kun taget, hvad han behøvede til Husbygning. Al den Skade som var sket paa Flyestrup Skov og Højgaard Skov, skyldtes Føgderne fra Maribo Kloster, der havde hugget og solgt og bortgivet Træer fra Skoven. I et gammelt Hus paa Højgaard havde de ført et værre Leben, ædt og drukket med deres Kammerater og paa den Vis ødet Skoven bort. Jørgen Flyckii havde hebrejdet dem deres syndige Færd, men de havde kun skældt og hundset ham derfor, og Føgderne havde senere, naar de kom hjem til Klosteret, anklaget Jørgen Flyckii for at have ødet Skoven og forsømt sin Gaard. Abbedissen havde troet paa Klagen, og Jørgen Flyckii havde derfor lidt stor Uret og Skade, indtil nu, da Niels Thomsen havde faaet Befalingen og vilde gøre Ret og Skel^o.

Som oftest fandt Bønderne sig under Haabløshedens Tryk i Ridefogdens Vilkaarligheder; men der fandtes jo nu og da en, der var »stædig« nok til at forfølge sin Ret lige til Toppen af den jordiske Rejseferdighed, hvis ikke Abbedissen vilde høre paa hans Klage. 1606 gav Chr. IV f. Eks. Klosterforvalteren Henrik Lykke Ordre til at undersøge en Klage fra Bonden Hans Povlsen i Viggistrup, der hævdede, at han var blevet sat fra Gaarden, til Trods for at han havde tilbudt god Borgen for sin Restance. Hvis det forholdt sig saaledes, skulde Henrik Lykke hjælpe ham til sin Ret, saa Kongen kunde blive forskaant for at have Bonden løbende paa Døre med sin Klage^o.

Ved Klosters Ophævelse blev dets Bondergods i de forskellige Landsdele splittet. Kjusegodset blev f. Eks. lagt under Antvorskov^o, og kun det lollandske Bondergods blev tilbage som et samlet Hele, der bortforpagtedes. Otto Pogwisch var den første. Han fik det billig, og Bønderne, der gerne vilde være fri for denne nye Herre, tilbød saa at give dobbelt saa meget for det Ægt og Arbejde, der paahvilede dem. Resultatet blev kun, at Regeringen pressede Pogwisch op til samme Ydelse^o, saa havde Bønderne haft det haardt før, fik de det nu saa meget værre.

Klostergodset og Klosterbygningerne horte i Tiden efter Overdragelsen til Sorø Akademi paa en vis Maade sammen; thi Bygningerne fulgte Godset, enten saa Akademiet forpagtede det ud eller administrerede det ved en paa Klosteret boende Ridefoged. Efter at Sorø Akademi 1665 var ophævet, blev Klostergodset paa Lolland-Falster henlagt under disse Øers i Forvejen meget omspændende Krongods.

Borgmester Jacob Jensen blev Ridefoged over Klosters Gods. En

Opgørelse over de Bønder, som ikke har kunnet betale deres Landgildekorn, giver et ret trist Billede af Godsets Tilstand. I Maglemer stod 15 Bønder — formentlig hele Landsbyen — i Restance. Smedien stod tom og øde. I Skelstrup var der 6 Restanter, 4 af disse Gaarde laa øde. Om Hesto i Maribo So hedder det, at den ligger øde og kan ikke tilsaas, fordi Fugle og Mosegrise (Vandrotter) opæder det hele. 1067 var det ikke bedre med de to Byer, og de andre havde det noget lignende. I Østofte var der 7 Restanter, i Nørreballe 3, i Erikstrup 3. 1069 var det ligesaa; der var 5 i Hillested, 3 i Raa, 2 i Haared o. s. v. Det blev ikke bedre, fordi Ridefogden en Gang imellem tog Syn over en Gaards Brostfældighed og fik Staklen dømt til at have sit Fæste forbrudt og til at betale — Skadeserstatning. Naar man hører om en Bonde, der sidder godt i det, er det i Anledning af den Brand, der har lagt hans Bygninger og Avl øde¹⁹. Paa Binnidse, der var sunket ned til at være Fæstegaard, var det ikke bedre. Galt var det, saalænge den stridige Bonde Anders Christensen sad der og omsider blev fradømt Fæstet, og rent galt blev det, da den tidligere Landsdommer Stygge Høeg og hans ulykkelige Hustru Anne Marie Grubbe — en Søster til Marie Grubbe — fik den i Fæste. Han var rømt af Landet, og hun sad ene tilbage plaget af en Hær af Kreditorer, der fik den ene Dom efter den anden over hende. Til sidst maatte hun laane Penge til Udsæd og give Pant i den Grode, der eventuelt kunde komme deraf²⁰. Skulde Bondergodset ophjælpes, maatte der naahbart anvendes en anden Fremgangsmaade end de evindelige Retsager. Da Jens Clausen 1672 blev Amtsforsvalter og fik Maribo Klosters Gods i Forpagtning, indsaa han vel dette; thi han lod tinglyse, at hvem som vilde antage, bruge og besidde de øde Gaarde, kunde melde sig hos ham; de vilde faa Frihed for Skat og Landgilde i nogle Aar og blive hjulpet med Bygningstømmer i Skovene²¹.

Medens alt det øvrige lolland-falsterske Krongods hørte til Enkedronningens Livgeding, var dette ikke straks Tilfældet med Maribo Klosters Gods. Frederik III paatænkte at lægge ogsaa Klostergodset ind under Livgedinget; men Christian V forhastede sig ikke med at opfylde Faderens Ønske.

Efter Frederik III's Død 9. Februar 1670 overtog Enkedronning Sofie Amalie sit Livgeding; medens Klostergodset bortforpagtedes til Jens Clausen, der tiltraadte Forpagtningen 1. Maj 1672. Men kort efter henstillede Rentekammeret følgende til Kongens Afgørelse: Enkedronningen har anmodet om at faa Maribo Klosterods i For-

pagtning og har herfor budt 200 Rigsdaler aarlig, hvilket er 200 Rigsdaler højere »end det for kort Tid siden til Jens Clausen blev bevilget nemlig for 1800 Rigsdaler«. Kongen skriver i øjensynlig Gnavenhed: »I skulde have erkyndiget Eder bedre om alting, før I ekspederede Brevet for Jens Clausen, nu det er sket, bryder jeg ikke Haand og Segl for 200 Rigsdaler«¹². Først da Jens Clausen i 1676 fratraadte Forpagtningen, blev baade Klosterbygningerne og alt Klostergodset lagt ind under Livgedinget og overdraget Enkedronningen, der ansatte Hendrik Sørensen Rye som sin Forvalter og »Pensionarius« over Klostergodset med Bopæl paa Klostret.

Klostrets Bønder vandt saa vist intel ved at komme under hendes Majestæts naadige Varetægt. Selv opholdt hun sig den meste Tid i København og lod sine Fogder presse og plage Bønderne, saa meget de orkede. De Kommissioner, der senere nedsattes for at undersøge Tilstanden paa de lolland-falsterske Krongodser, konstaterede dog, at Tilstanden blandt Bønderne under Nykobing, Aalholm og Halsted Klosters Amter var langt værre end blandt Maribo Klosters Bønder. Men det betyder ingenlunde, at Jens Clausen og Hendrik Sørensen Rye var naive eller hele Engle; de var ganske vist ikke saa slemme som de Djævlé, der de andre Steder huserede i Enkedronningens Navn, men de havde alligevel nok paa Samvittigheden. Jens Clausens Anskaffelse af en Træhest taler sit eget knappe Sprog, og hvad Hendrik Sørensen Rye angaar, saa har Kommissionsberetningerne et og andet at fortælle om ham. Han var baade Amtsforvalter og Forpagter, d.v.s. han skulde inddrive baade Skat og Landgildekorn, var baade Øvrighed og Herskab i een Person. Her skal kun anføres enkelte af Klagerne over Hendrik Sørensen Ryes Regimente. En Bonde anførte i sit Klageskrift, at da han en Dag kom paa Klostret for at beklage sig over den militære Indkvartering, der var paalagt ham som Straf, fordi han ikke havde betalt sine Skatter, tog Hendrik Sørensen Rye ham ind i et Kammer, slog ham til Jorden, sparkede ham og huggede ham med sine Sporer flere Huller i Hovedet. En anden Bonde — der var kommet for at klage over, at en af de Soldater, han som Straf fik i Indkvartering, havde mishandlet hans Kone, saa hun næppe nogen-sinde vilde komme over det — blev som Svar smidt i »Taarnet« og slap ikke ud, før hans Konefar havde betalt alle hans Skatter med en Obligation. En tredie Bonde klagede over at være forfulgt med Ægt og Arbejde midt i sin Saatid, og da han saa ikke kunde betale sine Skatter, blev han først hjemsøgt med Indkvartering og derefter kastet

i »Taarnet« og maatte ligge der i Eftenaarskulden i 8 Dage og Nætter i Stedet for at være hjemme og saa Rug. Henrik Sorensen Rye benægtede at have mishandlet nogen med Slag og Spark og erklærede, at de, der blev kastet i »Taarnet«, havde været trodsige og ikke vilde betale¹⁴. Men at Bønderne kunde være lovlig undskyldt, fremgaar klart af de Skrivelser, der nu og da veksledes mellem Rentekammeret og Forvalteren angaaende Bøndernes Mangel paa Sædekorn. Sommeren 1681 var f. Eks. orkentor; Vandet svandt saa stærkt i Maribosøerne, at der ikke var Udlob nok til, at Vandmøllen ved Aaen mellem Sonder- og Norreso kunde drives. Høsten slog helt fejl, Folk og Fæ sultede den hele Vinter, og om Foraaret manglede Bønderne baade Saakorn og Brødkorn. Til Fordeling mellem Bønderne under Mariho Kloster sendte Regeringen 300 Tdr. Byg, 60 Tdr. Havre og 20 Tdr. Ærter. Det var langt fra tilstrækkeligt, og Henrik Sorensen Rye lod da, efter hvad han selv oplyser, af sit paa Femern indkøbte Korn fordele 115 Tdr. Byg og 7 Tdr. Ærter, beregnet til »den samme Pris, som det havde kostet ham selv, nemlig Bygget for 15 Mark Tønden, uanset at det udi Sædetiden kostede paa nogle Steder 3 Rigsdaler Tønden og mere«. Han spurgte, om han i Forpagtningsafgiften maatte afdrage en Sum svarende til 15 Mark pr. Tønde af det Korn, han havde leveret. Det bevilgedes mod, at han præsterede Kvitteringer for det saaledes leverede Korn. Det af Regeringen uddelte Korn skulde Bønderne tilbagelevere med 1 Skæppe Opgæld pr. Tønde. Man regnede nemlig almindelig med, at Bønderkornet var saa urent, at der skulde afharpes ca. en Skæppe af hver Tønde. Henrik Sorensen Rye indstillede, at Bønderne fik noget Afslag i deres Skatteydelse, eventuelt slap for at betale det halve Landgildekorn, de skyldte fra forrige Aar; men det kunde Regeringen ikke gaa med til; Bønderne havde faaet stort Tilskud derigennem, at de fik Lov at betale det dyrt erhvervede Sædekorn tilbage med det for Tiden billige Korn, og mere kunde ikke ydes dem¹⁵. Alene dette lille Udpluk viser jo, at det snarere var Fattigdom og Usselhed end Stædighed og Trods, der var Aarsag til, at Bønderne ikke i rette Tid betalte deres Skatter.

1686 fratraadte Henrik Sorensen Rye Forpagtningen af Klostergodset, og Regeringen ansatte en Ridefoged, der under Tilsyn af Amtsskriveren paa Aalholm skulde administrere Godset.

Det saa en Tid ud til, at Henrik Sorensen Rye skulde have Lade-
 gaarden i Forpagtning, men derom senere. Da det endelig var afgjort, at han ikke skulde have den, optraadte han saa bjergsomt, at der

maatte skrides ind. Leonora Christina gjorde f. Eks. i en Ansøgning om at faa sine Værelser repareret, opmærksom paa, at Hendrik Sorensen Ryes Tjenere fjernede adskilligt mere fra Ladegaarden, end han havde Ret til. Amtsskriveren paa Aalholm fik straks Paalæg om at paase, at sligt ikke skete. Hendrik Sorensen Rye havde nok ved sin Fratræden haft noget til Gode hos Bønderne; thi der klagedes nu over, at han lod det inddrive med stor Strengthed. Der gik da Ordre til Amtsskriveren om at forbyde Hendrik Sorensen Ryes Fuldmægtige at inddrive noget som helst hos Bønderne. Hendrik Sorensen Rye kunde komme med en attesteret Fortegnelse over, hvad han havde tilgode, og Amtsskriveren kunde saa, efter at have konstateret dens Rigtighed, indsende den til Rentekammeret, der saa vilde søge Forholdet ordnet¹⁶.

Langt om længe blev saa Hendrik Sorensen Ryes Affærer afviklet, og hans sidste Tilknytning til Klostret blev -- en Gravkælder under Koret.

Efter Hendrik Sorensens Fratræden blev der givet Ordre til at betale, hvad der udkrævedes til Anskaffelsen af Plovbæster og Kvæg til de ode Gaarde og til at sætte Maribo og Maglemer Vandmøller i Stand med nyt Tommer¹⁷.

1693 solgte Kronen de tre yderste af Klostrets Marker (den nuværende Maribo Ladegaard) og 143 Td. Hartkorn af Bøndergods bestaaende af 5 Gaarde i Haared, 9 i Erikstrup, 7 i Østofte, 2 i Norreballe og 2 i Sorup. Køberen var Margrethe Wilders, Enke efter Leve-randor Fr. Werdelmann, der havde mange Penge tilgode hos Kronen. Kobesummen var 11.295 Rigsdaler¹⁸. Otte Dage efter solgte hun det hele til Eggert Christopher Knuth, der ejede Aaesmarke (Knuthenborg).

Om Bønderne er endnu kun at berette, at de i fem Aar for dette Salg havde haft en lidt blidere Skæbne. 1686 bortforpagtede Kongen nemlig alle Kloster-Ladegaardens Jorder til Maribo Borgerne, og derved bortfaldt alt Hoveri for Klosterbønderne, i Stedet blev de paalignet en lille Pengeydelse til Amtskassen, hvilket var et stort Gode for dem. Aaret efter mistede en halv Snes Gaarde nær Højbygaard dette Gode; thi da et lignende Antal Gaarde i Skorringe, Thirsted og Brandstrup, der hidtil havde ligget til Højbygaard, nu ved Magelæg var lagt under Jens Juuls nyerhvervede Gaard, Tostrup (Christianssæde), maatte Forpagteren af Højbygaard have Erstatning gennem et tilsvarende Antal af Klostrets Bønder¹⁹. Alle de, der nu overgik til Aarsmarke, kom selvfølgelig ogsaa til at trælde i Hovmarken.

Nordre Akeischod.

Bangshave i Vinterdragt.

Foto Klessen.

Nørre Mølle og Kalkovnen.
Efter Maleri af Schultz, 1887.

Ladegaardsjorderne og Borgerne.

SKIMMINGES Jorder eksisterer der selvfølgelig ingen Kort over, men det er dog ikke vanskeligt at optrække Linien for Landsbyens Marker. Aaen mellem Nørre- og Sønder sø er jo det gamle Skel mellem Fuglse og Musse Herreder, og de Skimminge Bønder havde intet at gøre i det fremmede Herred; altsaa dannede Aaen deres Markskel mod Vest. Ogsaa Sognegrænserne var i Tiden omkring Klosters Oprettelse fæstnede, og man har Lov at gaa ud fra, at Sognegrænsen mod Hunseby Nord og Nordøst for Maribo ogsaa var Grænsen for Skimminge Sogn og dermed ogsaa for Byens Jorder. Revshale By hørte til Skimminge Sogn, men dens Jorder blev ikke som Skimminges inddraget under Klosterladegaarden. Skellet mellem Revshale Landdistrikt og Maribo Bygrund er derfor ogsaa det gamle Skel mellem Skimminges og Revshales Jorder. Derimod havde Klosterladegaardens Jorder mod Vest (Maribo Ladegaards og Skovnæs' nu-

værende Jorder) intet med Skimminge Sogn at gøre. De laa som sagt i Fuglse Herred og havde hørt under Grimstrup Slot, som Dronning Margrethe købte og skænkede det vordende Kloster. Af Skimminge Bys og Grimstrup Slots Jorder opstod den til Klostret hørende Ladegaard. Skimminges Jorder blev til Ladegaardens Nørremark og Østermark, og af Grimstrup-Herresædets Jorder opstod Skaanshavemark, Bøgeskovmark og Lillemark. Hertil kom senere Rodsmark eller Rydsmark, indvundet ved Skovrydning. Denne Mark fik i nyere Tid Betegnelsen Vestermark.

Samtidig med at man ophøjede Skimminge Bønder til Borgere, tog man altsaa Jorden fra dem og degraderede dem til Husmænd og Ugedagsmænd under Klostret.

En Købstad uden Købstadnæring og en Bondeby uden Jord er den rene Usseldom, og andet og mere kunde det heller ikke blive for de til Borgere ophøjede Skimminge-Bønder. Klosterledelsen har selvfølgelig været klar herover og har skyndt sig at give disse jordløse Bønder med Borgernavn tilbage til Jorden; men ganske vist ikke *den* Jord, man havde taget fra dem. Klostret beholdt selv den Jord, der laa det nærmest, og anviste Borgerne Jord længere borte. I Købstadvedtægten af 1488 hedder det, at den, der vil have nogen Jord, maa hos Klostret faa Brev paa »hvor bred og lang hans Jord er, og hvad Landgilde og Arbejde og anden Ydelse, han skal svare heraf«. Og det hedder videre, at den, der har »en hel Jord, skal have Staldrum til fire Heste, og den, der har en halv Jord, skal have Staldrum til to Heste«.

Ladegaardens Jorder var delt i seks Marker, tre indre og tre ydre. De indre Marker var Østermark, Nørremark og Rydsmark; de ydre var Skaanshavemark, Bøgeskovmark og Lillemark. Det var i de tre yderste og mest besværlige Marker, at Borgerne fik anvist Fæstejord, og denne udvidedes snart til helt at omfatte alle tre Marker, men derimod ikke de til de ydre Marker grænsende Smaaskove med Græs til Hoveder og Olden til Svin.

Paa omstaaende Kort fra 1850 er de tre indre Marker angivet, hvorimod de tre ydre Marker er opslugt af Maribo Ladegaard. Fælleden, der laa mellem Rydsmarken og Bøgeskovmark, blev efter Maribo Ladegaards Oprettelse delt, saa en Part kom ind under Vestermark (Rydsmark), en anden under Maribo Ladegaard.

En Del Smaaskov (saakaldte Haver) og Vænger hørte ligeledes under Kloster-Ladegaarden: I den østlige Side af Nørremark laa

Kort over Maribo Købstads Jorder
(Ifter efter Traps 1ste Udgave)

Nørrehave. Omkring Nordenden af Nørreso laa Nyhave og Præstehave, der gik i et med Lysemose. Nord for Skaanshavemarken laa (og ligger fremdeles) Skaanshave. Ved Bogeskovmark laa Bogeskov eller Bogehave. Vest for Fælleden eller Overdrevet, der skilte Rydsmarken fra Bogeskovmark og Lillemark, laa Pudserødhave, mellem Soen og Rydsmark laa (og ligger fremdeles) i Syd Kidhave eller Rydsmark Skov, og i Nord — ved Anens Udlob fra Sondersø — Bangshave. Endelig var der i flere af Markerne Smaakrat, der »ligesom Haverne« afgav Græsning til Kvæget og lidt »Olden« til Svinene. Af de mange Vænger ved og omkring Byen skal her kun nævnes de største af dem alle, nemlig Raadmandsvænge og Lysemosevænge. Det forstnævnte grænsede i Øst til Nørreso, i Nord til Lysemosevænge og i Vest til Landvejen Maribo-Nakskov. Vængerne henregnedes ikke til Markerne, men blev drevet udenfor det almindelige Sædskifte.

De tre inderste Marker blev af Klostret drevet ved Hjælp af Godssets hoveripltige Bonder, der korte Godning, pløjede, saede, harvede og

hostede, medens Borgernes Ugedagstjeneste mest gjaldt det daglige Arbejde og Pligtkorset for Kongens Folk. Besætningen paa Klosterladegaarden omfattede 1621 følgende Dyr: 2 Tyre, 13 gamle Koer, 14 unge Koer, 5 unge, golve Koer, 5 Ungsvin i andet Aar, 11 Sommerkalve, 52 Faar, 24 Lam, 8 gamle Svin, 3 Soer, 2 Orner, 6 unge Svin, 4 Grise, 2 gamle afdrevne Arbejdsheste, 2 Portvognsheste, 1 Posthest.

De tre yderste Marker drev Borgerne ved deres egne og deres Husfolks Kræfter. Forpagtningen var ganske vist besværlig, men ogsaa billig. De svarede aarlig en Læst (22 Td.) og 2 Pund (à 4 Td.) Byg til Klostret af de 3 Ladegaardsmarker, der var bevilget dem af Klostret; af Byen svarede aarlig i Jordskyld 43¼ Daler, 1¼ Skilling, ½ Album Mont¹.

Tid efter anden tog Borgerne sig stiltiende Lov til lidt Græsning hist og her i Krat og Vænger, og naar det var gaaet godt en rum Tid, rejste de Krav om at faa dem overladt som deres Ret. Det gik naturligvis ikke. 1613 opstod f. Eks. en af disse Trætter. Abbedissen henskod Sagen under Kongen, der befalede Lavrids Grubbe og Axel Brahe at begive sig til de omtrættede Aasteder, nøje undersøge, hvorledes Sagen forholdt sig, og erklære sig skriftligt og udførligt derom. Det drejede sig, hedder det, om nogle Jorder i Klostrets Marker, som Borgerne havde haft i Brug, dels for Afgift, dels for den »store Umage og langsommelige Tjeneste, de haver haft paa Klostret samt udi andre Maader«. Kommissionsafgørelsen gik i det væsentligste Borgerne imod. Hvad f. Eks. Græsningen i Bøgeskov angik, maatte de overfor Kommissionen vedgaa, at der ikke fandtes og aldrig havde været noget Skel mellem de inderste og de yderste Markers Andel, og at Byen slet ingen Krav havde her; thi hvad de havde haft, skyldtes »Øvrighedens synderlige Naade og gode Velbetænkende«².

BORGERE i fuld Forstand blev Maribofolket først ved Klostrets Ophævelse 1621, da de slap fri for den forhadte Ugedagstjeneste, der mindede vel meget om Fæstebønder. Samtidig havde de Held til at muge det saaledes, at de fik de tre inderste Marker i Forpagtning i Stedet for de tre yderste Skoleforstander Hans Staeffensen i Sorø var paa Veje til at bortforpagte Ladegaardsbygningerne, de tre inderste Marker og en passende Del af Klostrets Bønder til Eiler Quitzow paa Soholt. Borgerne sendte da baade Hans Staeffensen og Kongen et Bonskrift om at faa de inderste Jorder i Forpagtning. Det førstnævnte Andragende er holdt i den sædvanlige Jammerstil med flittig Paa-

beraabelse af Guds Bistand og med dyre Forsikringer om, at Borgerskabet er viet til Undergang, hvis ikke dets Bon bliver opfyldt. Det hedder bl. a.:

»Fromme Mester Hans! Vi fattige Borgere og Undersaatte heri Mariibo er paa det allervenligste for Guds Skyld begærendes, at I ville høre og vide denne vor store Anliggendes nodtorftige Supplication, Bon og Begæring«. I samme Stil udvikles, at Borgerne har hørt, at Mester Hans vil bortforpagte de tre inderste Marker til Eiler Quitzow og lade en Del af Klosters Bønder medfølge, der kunde samme Marker pløje, saae, harve og høste. Hvis dette skete, var at befrygte, at den gode Mand Eiler Quitzow vilde formene os fattige Borgere Adgang gennem hans Marker for os og vort Kvæg til Vanding udi Soerne og deslige, ligesom han kan hindre os Adgang til vor Græsning (paa Fælleden) saaledes som vi hidtil af vor gunstige Øvrighed i Mariibo Kloster haft haver. Ligesaa vil han kunne paafore os stor Trætte, om noget af vort Kvæg uforvarende og imod vor Vilje kommer i hans Marker.

Derfor beder de den fromme Mester Hans om at faa disse tre Marker i Forpagtning; de er villige til at give det samme, som Eiler Quitzow har budt, skønt de ikke begærer nogen af Klosters Bønder, men paa egen Bekostning vil drive Jorderne³.

Resultatet af Ansøgningerne blev, at Kongen gav Klosters hidtilværende Forstander Palle Rosenkrantz og Skoleforstander Hans Staeffensen i Sorø Ordre til at drage til Mariibo og se at komme overens med Borgerskabet om Forpagtning af Klosterladegaardens Jorder.

Forhandlingerne resulterede i en Kontrakt af 12. Marts 1622, hvorved Borgerskabet fik de 3 inderste Marker mod at give 200 Slettedaler om Aaret, hvoraf de 160 skulde betales til 10 fattige Elever i Latinskolen og de 40 til »de fattige i »Beginnhuset«, hvilket er, hvad de ungefær tilforn haver faaet«. Og saa hedder det udtrykkelig i Kontrakten, at Forpagtningen kun omfatter de 3 inderste Marker og ikke de 3 andre Marker, som Borgerskabet tilforn haver forpagtet. Ikke heller omfatter Forpagtningen Klosters Haver eller Lysemose, Nyhave, Skaanshave eller Pudserødhave, som alle er bortforpagtede. Men Borgerskabet skulde af Klosters Foged aarlig have udvist det nødvendige Gærdsel til Markernes Indhegning, uden dermed at skade Underskoven.

Ifølge Kontrakten beløb Saalandet i de 3 Marker sig til »Tredive og

halvsjette Pund Hartkorn og femten Td. Havre⁴, d. v. s. at der kunde saas 142 Td. Byg eller Rug og 15 Td. Havre, og da man vel kan regne med 1 Tonde Udsæd pr. Td. Land, skulde der altsaa være 157 Td. Saaland. Desuden var der saa megen Eng, at den blev ansat til 200 Hundrede og tredive Læs⁴ Hø. Ved Rydning og Opdyrkning kunde Saalandet udvides meget betydeligt, og det er sikkert ogsaa nok blevet gjort. Og endelig var jo Fordelen ved at have Jorderne lige ved Byen i Stedet for en Fjerdingvej borte overordentlig stor.

Borgernes Forpagtningskontrakt paa de tre indre Marker fortsættes i det væsentligste uforandret op gennem Aarene, idet Afgiften kun bliver øget med 28 Td. Byg til Klostret. End ikke den Omstændighed, at Jorderne ved Soro-Skolens Ophævelse 1665 gik over til Kronen, medførte nogen Forandring.

HAVERNE bortforpagtedes stadig særskilt. 1623/24 havde Borgmester Søren Sørensen Følhaven paa Merritsskov og Pudtzerodhaven paa Bøgeskov for henholdsvis to og een Daler aarlig. Jacob Lauritzsen svarede 4 Daler af Lysemose, 2 Daler af en Humlehave Østen for Byen og 16 Skilling af en lille Kaalhaveplads i Ladegaarden. Christoffer Organist og Anders Nielsen 2 Daler af Skovhaven ud til Merritsskov. Christoffer Hansen 1 Daler af Nyhaven ud til Merritsskov. Christen Thorsen 2 Mark af en Have Vesten for Byen mellem Humlehaven og Vandmøllen. Sognepræst Jørgen Faxø 1 Daler af Borgo og Præstø; desuden havde han Præstehaven ved Klostret frit for Livstid. Morten Fisker svarede $\frac{1}{2}$ Daler af Hesto og Fruero. Knud Rasmussen af en Humlehave og Smedeplads tæt op ad sin Gaard Vesten paa Byen $\frac{1}{2}$ Mark og 2 Skilling. Endelig svarede der af tre Møllesteder 1 à 2 Mark af hver. Enkedronning Sofie havde forpagtet Fiskeri og Aaleruser i begge Søer for 60 Daler. 1624/25 noteredes 6 Daler i Jordskyld for nogle Byggesteder, der er indtaget, da Klostret blev afskaffet⁴. Fru Anne Wittrup betalte samme Aar 70 Daler for Brodre- og Humlehaven samt 15 Daler for Husværelser paa Klostret. 1627/28 betalte Lensmanden Axel Urne paa Halsted Kloster 50 Rigsdaler (75 Sletdaler) for Fiskeri og Aaleruser i Nørreso. 1628/29 betalte Landsdommer Holger Bille 25 à 30 Daler aarlig for Sosterhaven. 1665/66 stiger Prisen for Sosterhaven til 40 Rigsdaler (60 Sletdaler) for Aaret efter at falde til det halve. Grunden er, forklares det, at der kun er lidet Frugt paa Æble- og Pæretræerne i Haven⁵.

USIKKERHED og Frygt afløste 1685 den lange, fredelige Periode. Jordspørgsmaalet havde hvilet i siden 1621. Genvordighederne begyndte med, at Kongen eller maaske snarere Rentekammeret ved Enkedronningens Død ønskede at oprette en Ladegaard ved Mariibo, henlægge alle den gamle Kloster-Ladegaards Jorder derunder og lægge den og al Klosters Bøndergods i Musse og Fuglse Herreder ind under Aalholm Amt. 1685 udgik der Ordre til Amtsskriveren Frederik Suhr paa Aalholm om at indgive »Forklaring« om, hvad der udkrævedes til Opførelsen af den nye Ladegaard. Han skulde i Tide »frasisge« Mariibo Borgere den Jord, de »nogentid har haft i Brug«, sørge for, at alle Marker, der »fra Arilds Tid har ligget til Ladegaarden«, bliver indhegnet og henlagt under den nye Ladegaard.

Amtsskriveren svarede tilbage, at Borgerne var i fuld Gang med Rugsaaningen og spurgte, hvad han derved skulde gøre. Svaret lød, at Borgerne senere kunde faa Betaling for Rugen, de havde saaget, samt en passende Godtgørelse for Arbejdet.

Nu vaagner Borgerne til Daad. Der maa gøres noget for om muligt at bevare den gode Forpagtning, de nu har haft i 64 Aar. 23. November 1685 tilstiller de Rentekammeret et Andragende om at udvirke hos Kongen, at Borgerne faar Lov at beholde Jorden. Tonen er krybende underdanig, Fromheden mere fremtrædende end overbevisende, medens Argumenterne bærer et umiskendeligt Præg af Overdrivelse. Det hedder om Jorderne, at dem har »vi og vore Formænd dog udi nogle til 100 Aar i Brug haft haver og meste Afgiften til Kirken, Skolen og fattige svaret«. De 64 Aar er altsaa blevet til 100, og Kirken anføres som Afgifttager, skønt Borgerne skal vedligeholde den enten de har Jorderne eller ej. Vi beder, hedder det videre i Skrivelsen, de høje Herrer om at befordre dette vort underdanige Andragende til Hs. kongl. Majestæt og for Guds Skyld være denne fattige By og Menighed behjælpelig med at vinde Kongens Naade og overbevise ham om, at det er Hs. kongl. Majestæt mest gavnligt, at alt bliver ved det gamle, og at det tillige vil være Byen en stor Hjælp. Naar man sammenregner de Hoveripenge, Mariibo Klosters Bønder giver (for at være fri for Hoveriarbejde i de tre indre Marker), de 200 Sletdaler, Skolen og de fattige faar, og det Korn, Kirken og Klostret nyder — vil det vise sig at være næsten lige saa meget, som en Forpagter af den nye Ladegaard kan give for disse tre Marker. Dertil kommer Kongens Udgifter til Opførelsen af den nye Ladegaard, Erstatninger til Præsterne, som nu har deres Ophold af en Del af Jorderne, og

Foto V. Paull.

Sønderø set mod Domkirken 1930.

Foto N. M. Nielsen.

Ved Aen, der forbinder Nørre- og Sønderø.

andet mere, som de høje Herrer slet ikke har taget i Betragtning. Ved Siden af alt dette maa det endvidere erindres, at Byen bliver lagt ode og ude af Stand til at svare det store Kvantum af ordinære og ekstraordinære Skatter, den hidtil har ydet, foruden Indkvartering og deslige. De høje Herrer maa derfor for Guds Skyld og egen medfødt Fromheds Skyld være os fattige og arme Borgere behjælpelig, saa vi faar Lov at beholde Jorderne til samme Afgift som hidtil. Gaar Jorderne og dermed Græsgangene fra Byen, vil det ikke være muligt at holde saa meget som en Hest til de (kongelige) Rejsendes Befordring.

Og saa slutter Andragendet med følgende dybe og underdanige Suk: I alt vil vi i største og dybeste Ydmyghed bede de høje Herrer have Medlidenhed med denne vores Nød og paakommende Elendighed og i Gunst og Naade modtage denne sandfærdige Beretning, idet vi sluttelig ønsker de høje Herrer under Guds guddommelige Beskærmelse og trygge Varetagt »til al Sjæls og Livs Velstand«.

Al Ydmygheden, Jammeren og Gudspaa kaldelsen hjalp dog ikke. Den kongelige Resolution afslaar blankt Andragendet og bestemmer, at Jorderne i det kommende Foraar skal behandles af de nærmestboende Bønder. Men ikke nok med det. Borgerne tales ydermere haardt til for den Uforstand, der kommer til Orde i deres Andragende; thi i Stedet for at gavne Borgerne hindrer Avlen dem blot i at lægge sig efter »Manufaktur« (Fabrikation) »og Sejlads«, saaledes som det »rette Købstæder anstaar«. Derfor bør de forlade den Bondeavling, der kun med Udbytte kan drives ved Bondens »egen Sved og Tilsyn«, medens den dreven med kostbare Tjenestefolk opæder alt.

Sagen udvikler sig derefter videre ad Baner paa tværs af Borgernes Ønsker.

Enkedronningens tidligere »Pensionarius« og Forvalter Hendrik Sorensen Rye har tilbudt at forpagte den nye Ladegaard og har indgivet Forslag om at bygge den i Søsterhaven; men dette Forslag vinder ikke Bifald. Den nye Ladegaard skal ligge udenfor Byen. Hendrik Rye faar en længere Rentekammerskrivelse derom sammen med hans nu sluttede Kontrakt om Forpagtning af den nye Ladegaard med alle 6 Marker. Han underrettes om, at Amtsskriveren har faaet Ordre til at udvise Egelommer til den nye Ladegaard; Fyrretømmeret er forskrevet fra Norge og kan forventes med det første. Noget af Egelømmeret kan vel køres til Savning mellem Foraarspløjningerne, og Resten kan vel køres mellem Vaarsaanning og Høslæt, saa Laden og Fæhuset kan blive færdig til Høst. Da Hendrik Rye ikke har turdet

paalage sig at bygge Ladegaarden for en forud akkorderet Sum, skal Amtsskriveren lade den bygge efter Regning under Hendrik Ryes Tilsyn med Arbejdet.

Det ser all andet end lyst ud for Borgerne som Avlsbrugere. Endnu den 27. Marts 1686 faar Henrik Rye Ordre til at lade den af Borgerne foretagne Rug-Udsæd taksere, saa de kan faa den Erstatning, de har Krav paa.

Ulykken hænger nu over Byen som en Tordensky, hvorfra Nedslaget hvert Ojeblik kan ventes. Men Borgerne taber ikke Modet. Vil de »hoje Herrer« i Rentekammeret ikke hjælpe dem, nuvel, saa er Kongen højeste Instans, og med Byfogden Hans Jensen Mindst som Ordfører faar en Deputation ikke een men flere Gange Foretræde for Kongen og jamrer deres Nød i næsegrus Underdanighed. Og det usandsynlige sker; i Lobet af en Uge vender det hele, trods den all underskrevne Kontrakt med Hendrik Rye. Den 3. April 1686 faar han Meddelelse om, at Kontrakten er annulleret, og at han maa opgive, hvilken Erstatning han skal have, fordi Kongen har bevilget Borgerskabet »alle Ladegaardens Marker paa de samme Betingelser«, han havde i sin Kontrakt.

Den sidste Bemærkning er nu ikke helt korrekt. Hendrik Rye skulde give 800 Rigsdaler det første Aar og 1000 Rigsdaler hvert af de to følgende Aar, medens Borgerskabet kun skulde give 200 Rigsdaler det første Aar og 400 de følgende plus den gamle Afgift af de indre Marker, der kun var 200 Daler og 28 Tdr. Byg. Ganske vist skulde Borgerne saa drive alle Markerne ved egne Kræfter uden Hjælp af Hovbønderne, og de Hoveripenge, Bønderne betalte for at være fri for Arbejdet paa Ladegaardsmarkerne, gik altsaa i Kongens Kasse, der jo tillige blev sparet for Udgiften til Opførelse af den nye Ladegaard. Naar Borgerne det første Aar slap med 200 Rigsdaler, hidrørte dette tildels fra, at Hendrik Rye i dette Aar fik Lov gratis at beholde nogle Vænger, han havde tilsaaet.

Borgerskabets Glæde over det vundne Resultat var stærkt blandet. De 6 Marker var mere, end de kunde overkomme, og desuden syntes de at have været for ivrige efter at slaa til, saa de ikke havde haft Tid til at overtænke Rækkevidden af forskellige Bestemmelser i Kontrakten. Da denne blev sendt ned til Underskrift, gav de den Paa-tegnelser, som Rentekammeret ikke vilde modtage. Der blev en hel Del Skriveri og Misstemning i den Anledning, indtil Rentekammeret satte Trumf paa og erklærede, at enten underskrev Borgerskabet Kon-

trakten uden Forbehold eller ogsaa blev Jorderne taget fra dem igen. Saa skrev de under. Senere kom der andre Tvistigheder. Borgerne nægtede f. Eks. Præsten Ret til at tage Tiendekorn paa de ydre Marker, som han altid havde haft Ret til. Han klagede til Rentekammeret, som gav Borgerne Paalæg om at yde Præsten hans Tiende. Under alt dette fik Byfogden Hans Jensen Mindst en Næse, fordi han syntes »mere at hindre end befordre Hs. kgl. Majestæts Tjeneste« d. v. s. han havde staaet for meget paa Borgerskabets Side. Senere blev der Strid mellem ham og Borgerne om Jorderne, fordi han krævede sig særlig en Del udlagt. Rentekammeret gav Borgerne Medhold og befalede Byfogden at holde sig fra sligt. Uro og Ufred var der altsaa nok af.

Den nye Kontrakt medførte, at Ordningen fra 1621 med de 200 Stlittedalere til Skolen og de fattige ophævedes. Borgerne skulde fremtidig udrede Forpagtningsafgiften i klingende Mont, og Udgifterne til Skolen og de fattige overtoges fra 1. Januar 1687 af Amtstuen.

De 6 Marker var som sagt mere end Borgerskabet kunde magte, og allerede om Efteraaret 1686 fandt man paa at udleje en Del af Jorderne i de yderste Marker til de omboende Bønder. 1687 udstedtes der bestemt Forbud mod denne Trafik, og Borgerne fik saa se at komme over Arbejdet bedst muligt og navnlig lettest muligt. Da den 3-aarige Forpagtningsperiode 1689 udløb, var Borgerne alt andet end forhippet paa at forny Kontrakten, især da Faren for Oprettelse af den nye Ladegaard nu syntes at være drevet over. De bod kun 200 Rigsdaler i Forpagtning for de 3 yderste Marker. Herover blev de »hoje Herrens« i Rentekammeret meget forlørt og tilstillede Amtsskriver Fr. Suhr en lang Skrivelse. Han mindes jo nok, hedder det, hvorledes det gik i 1686, da Hendrik Rye havde faaet Kontrakt paa fra 1. Maj at faa alle 6 Marker, og hvorledes »Byfogden da tillige med en Del af Borgerskabet overløb Hs. kgl. Majestæt saa længe, indtil det allernaadigst blev bevilget«, at de fik Forpagtningen. Man læser tydeligt mellem Linierne, at Rentekammeret finder, at Borgernes Optræden er Udslag af den sorteste Utaknemlighed. Men man har nu intet andet Valg end se at faa Forpagtningen i Orden igen, og Amtsskriveren skal derfor drage til Maribo og foreholde Borgerne det uanstændige i det Bud, de har gjort, og true dem med, at alle Jorderne bliver bortforpagtet til andre, hvilket »vil udfalde til største Skade« for Borgerne. Men for dog at gøre dem en Indrømmelse kan han tilbyde dem at blive fri for at yde »Tiende udi Kærven til Præsten og Kirken«, idet

Kongen vil holde Præsten og Kirken skadesløs herfor. Paa det Grundlag sluttes saa Kontrakten om ny Forpagtning af de ydre Marker.

Da den nye treaarige Kontrakt udløb 1692, udbød Rentekammeret Forpagtningen af de tre yderste Marker ved Auktion: men da der ingen fremmede kom og bød, undlod Maribo-Borgerne ogsaa at byde, og Auktionen blev resultatløs. Rentekammeret spurgte vredt, hvad Meningens var, om Borgerskabet vilde beholde Markerne eller ej. Borgerne syntes mere end trevne og langt om længe endte det med, at Etatsraad Eggert Christopher Knuth til Aarsmarke (Knuthenborg) forpagtede de tre yderste Marker for 155 Rigsdaler, og Borgerskabet de tre inderste for 148 Rigsdaler, hvoraf de 66 $\frac{1}{2}$, skulde udbetales Præsten. Forpagtningsafgiften var altsaa faldet betydeligt; Priserne paa Kornet var aabenbart daarligere, og det forklarer jo i nogen Grad Borgernes Trevenhed. Men de fik forøvrigt snart Lejlighed til at fortryde. Knuth gjorde nemlig Fordring paa Raadmandsvænge, Lysemose og hele Overdrevet som henhørende under de ydre Marker, medens Borgerne holdt paa, at de burde følge de indre Marker. Amtsforvalteren fik saa Ordre til at begive sig til Maribo og undersøge Sagen samt give Borgerne Besked om at holde sig fra de omstridte Arealer, indtil den Kommission, der skal træffe Afgørelse i Sagen, har talt. Tre Uger efter udgik Ordre om Kommissionens Nedsættelse. Men for der var truffet nogen Afgørelse, prøvede Borgerne det gamle Middel: at sende Kongen og Rentekammeret en jammerfuld Klage.

Klagen er dateret 5. Juli 1692 og underskrevet af 28 agerdyrkende Borgere. Man er dristig nok til at begynde med at hyle over 'Tabet af de tre ydre Marker, der betegnes som »den største og bedste Del af Avlingen, hvoraf vi fattige Indbyggere os skulde nære«. Derefter deler man Klagen i 3 Punkter. Det første angaar Græsningsretten paa Overdrevet, »som til Byen haver ligget i nogle Hundrede Aar« og nu af Knuth »bliver taget fra Byen til dens ganske totale Ruin«. Det næste Punkt angaar Raadmandsvængen og Lysemose. Her hævder Borgerne, forøvrigt med Rette, at disse Vænger aldrig har været henregnet hverken til de ydre eller indre Marker, men »tilhører Hs. kgl. Majestæt som aparte Indelukke«, der har været bortforpagtet for sig selv. Nu anraaber de Kongen om i Mildhed og Naade at forbarme sig over de fattige Indvaanere. Men under alle Omstændigheder beder de om Lov til at hoste »de Gaver som Gud almægtig os paa samme Jord givet haver« eftersom vi har saæet Jorden. De kan ikke tro, at den gode Hr. Etatsraad Knuth »vil være saa ubarmhjerlig mod os

fattige Undersaatte at begære at heste det, som han intet haver saaet, hannem ejheller vedkommer, og i saa Maade drage Tusinde Suk paa sig, thi Gud ved, det er tungt nok, at miste vor gode Vintermark.

Det er atter de ydre Marker, man her beklager sig over, men man ender dog med kun at bede om Betaling for den i Efteraaret 91 saaede Vintersæd.

I Punkt 3 paaberaaber man sig de høje Skatter og beder under flittig Gudspaa kaldelse om Mulighed for at blive ved »vores gamle Huse«; thi skal Knuth nyde Fordelen ved Jorderne og Tolderen Hans Monterossi fremdeles have Lov at »sidde med Handelen og Kobmandskabet Byen til aller største Afbræk, *maa* vi jo gaa til Grunde og ødelægges«. De »beder for Guds Skyld om Hjælp, idet vi til vor Dødedag forbliver Hs. kgl. Majestæts tro Arve-Undersaatte og de højbydende (Rentekammer-) Herrers ydmygste og lydigste Tjenere«.

Kommissionens Kendelse gik Borgerne imod, hvad Raadmandsvænget og Lysemose angik, medens de fik Medhold i, at de havde Ret til en Part af Græsningen paa Overdrevet, ligesom de tilkom Betaling for den gjorte Udsæd. Det kneb forøvrigt med at faa denne Betaling, idet de to Parter nu var hidset saadan op mod hinanden, at man bare spekulerede paa at genere Modparten, hvilket gav Anledning til adskillige Klager.

I Foraaret 1693 bragtes Spørgsmaalet om de ydre Marker for stedse ud af Verden, idet Markerne solgtes til Margrethe Wilders. I Skodet, der er dateret 23. December 1693, hedder det, at Handelen omfatter Lillemarken, Bøgeskovmarken og Skaanshavemark samt Lysemose Vænge, Raadmands Vænge, den Del af Bøgeskovs Overdrev, der ligger nord for en Linie dragen »fra den yderste Skelsten ved Pudserods Have og til Raadmandsvænget«, endvidere Skaanshave, Pudserodhave, Nyhave, Præstehave, Hestø og Præstø samt alle de Skovpletter, der findes i de tre Marker. Fru Margrethe Wilders skal endvidere nyde Sædegaardens Frihed paa de erhvervede Jorder mod, at hun ved Hjælp af Bøndergods faar 200 Tdr. Hartkorn ind under den nye Sædegaard.

14 Dage efter Skodets Udstedelse solgte Margrethe Wilders sine ny-erhvervede Jorder til Geheimeraad Eggert Christopher Knuth, der af de tre Marker oprettede Maribo Ladegaard.

Klosterjorderne blev Byjord og Herregaardsjord. De tre indre Markers Grænser blev Byens Grænser, og de tre ydre Marker blev sammen med Revshale Maribo Landdistrikt.

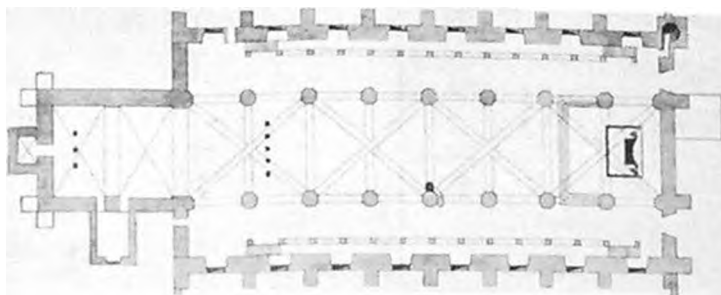
V.
TILLÆG

Foto V. Paulli.

Frk. Valentins Hus Torvet 18.

Efterskrift.

Thuras Grundplan af Maribo Kirke 1736.

Gravkapellerne.

I Afsnittet om Kirken er kun nævnt to Gravkapeller: Steensens og Reimers, idet Antydningerne om Tilstedeværelsen af et tredie Kapel forekom saa uklare, at jeg kunde lade det ligge. Under Korrekturlæsningen satte Amtsforsvalter Hølek imidlertid Fingeren paa dette Punkt, og jeg tog derfor panny de sparsomme Oplysninger op til Undersøgelse og Analyse. Resultatet — der jo i ikke ringe Grad maa bygge paa Hypoteser — meddeles her, da det ikke uden stor Forsinkelse og Forstyrrelse kunde indsættes Side 117, hvor det horer hjemme.

TRAP har i sin 3. og 4. Udgave en Bemærkning om, at der ved Kirkegavlen tidligere har været to smaa Kapeller, af hvilke det nordligste først blev nedrevet 1812«. Tilstedeværelsen af disse to Kapeller kan ikke dokumenteres. Der har næppe været mere end eet ved Gavlen i Øst og eet ved Koret i Vest. Mon ikke den Omstændighed, at disse to gennem de skiftende Tider optræder under forskellige Navne, har givet Anledning til Misforstaaelsen.

Det er bedst først at minde om, at i Katolicismens Dage var Østgavlen det eneste Sted, hvor Verdens Born kunde opføre et Kapel støttet til Kirken, idet denne paa alle andre Sider var omgivet af Klosteret. Inde fra Kirken kunde der heller ikke blive Indgang til noget Kapel nogen af disse Steder, eftersom Menigheden kun havde Adgang til Kirkens Midterparti; den var ved Gitre afskaaret baade fra Koret og den yderste Halvdel af Sideskibene. Saavel Østgavlens som Korets Kapel var bygget i den katolske Tid, antagelig omkring Midten af det 15. Aarhundrede. Hvis Kapellet ved Koret var bygget til Gravkapel, maatte det altsaa udelukkende være bestemt for de overordnede Munke, der iforvejen havde Gravkapel nok i de to søndre Hvælvinger

under Koret. Den lille Bygning har da næppe heller haft noget med Munkebegravelse at gøre; den har sikkert tjent et andet og langt vigtigere Formaal, men derom senere.

Paa Thuras ovenfor gengivne Grundplan fra 1736 er kun disse to Kapeller angivne. Hans Tegning er ganske vist noget skitsemæssig, særlig hvor det drejer sig om Præstegaarden og andet udenom Kirken; men man kan dog med Sikkerhed gaa ud fra, at han ikke vilde have undladt at antyde et tredie Graykapel, om et saadant havde eksisteret. Kapellet ved Østgavlen er utvivlsomt opført af Familien Walkendorff, der residerede paa Højbygaard og var stærkt indgiftet i den rige Goyeslægt. Den sidste Walkendorff paa Højbygaard var Henning W., der døde 1475, hvorefter Gaarden gik over til hans Svigersøn og dermed ud af Slægten. Walkendorffs Kapel nævnes 1538 i et Tingsvidne, der bekræfter, at den af Eskild Goye stiftede Messe i Walkendorffs Kapel har været holdt i 40 Aar eller mere'. Henning Walkendorff har formentlig hvilet i Kapellet i over hundrede Aar, indtil hans — og maaske flere andres — Kiste har været saa medtaget, at den ikke kunde bevares. Man maa saa formode, at Kapellet er blevet rommet og Ligresterne begravet i

Henning Walkendorffs Ligsten.
(Efter Abildgaards Tegning
i Nationalmuseet).

Kirken nedenfor Prædikestolen og dækket med en anselig Ligsten af graalig Marmor. Den laa der endnu 1765, da Abildgaard tegnede den. Der er ingen Beviser paa Rigtigheden af denne Forklaring; den støttes kun af den Omstændighed, at Stenen er forfærdiget længe efter Henning Walkendorffs Dod, idet den nævner ham som den første Mand af sin Slægt i Danmark, skønt Walkendorfferne havde levet her i Landet i over hundrede Aar, da Henning døde. Dansk Adels Aarboer mener, at Stenen er hugget tidligst 1560². Den, der lod Stenen hugge, har i al Fald ikke kendt noget til Slægtens ældste Historie, og det er

derfor utænkeligt, at nogen af Ætten har haft med den Sag at gøre.

Det rommede Kapel blev derefter benyttet til Opbevaring af Kalk og andre Materialer og benævnedes nu og da Kalkhuset. Senere maa det formentlig være delt ved en Skillevæg, saa Joh. Reimer har kunnet faa den ene Del overladt til Gravkapel. Hans Begravelse nævnes 1742, men er da ikke ny. 1765 hedder det udtrykkeligt: »Joh. Reimers Begravelse (Kalkhuset) Øst for Kirken«. 1768 forekommer den misvisende Bemærkning, at 20—25 Tdr. Kalk haves i Behold i »et lidet Kapel ind til Kirkegaarden ved Kirkens søndre Side«. Ordene paa »Kirkens søndre Side« og »ind til Kirkegaarden« er indbyrdes modsigende. Kirkegaarden naaede kun Kirken ved Østgavlen, idet Præstegaardens østre Udlænge stødte op til Kirken ved Hjørnet af Gavlen og laa i lige Linie med denne, og Kirkens søndre Side vendte allsaa ikke ud til Kirkegaarden. Der kan derfor ikke bygges noget paa denne Bemærkning, der formentlig rettere burde hedde: Ved Kirkeindgangens søndre Side; thi netop her laa jo, som Thuras Tegning viser, det walkendorff'ske Kapel alias Reimers Kapel. 1772 blev der bygget et nyt lille Kalkhus, saa Kapellet i sin Helhed kunde overlades Familien Reimer, og 1792 blev Byfoged Reimer »begravet i sin fædrene Begravelse ved Kirkens østre Ende«. 1812 blev »den saakaldte Reimerske Begravelse solgt for 506 Rigsdaler D. C. til Møller Appel«.

Kapellet ved Koret var i to Etager; til den øverste var der Adgang fra Koret. Efter Ophævelsen af Adelsklostret fik Familien Steensen overladt den nederste Etage til Familiebegravelse, og Bygningen betegnedes efter den Tid gerne som »Steensens Kapel«. Resen siger om det steensenske Kapel, at her var tidligere Stedet, hvor Kirkens hellige Kar og Kostbarheder opbevaredes⁴. Hvor meget tør man lægge i denne Bemærkning, og tør man paa det Grundlag drage en Sammenligning med Vadstena? Lad mig vove det. I Vadstena indrettede man 1442 et hemmeligt Gemmested for Klosters Kostbarheder. I Vadstena Minne-bok beskrives det saaledes: Der var »hemmelig mellem de fire Mure: Sovestuen, Sygestuen, Madstuen og Kirken indrettet et Forvaringssted, hvor Klosters Bøger og Klenodier kunde forvares under Tvedragt i Riget⁵. — I Danmark var der »Tvedragt« nok i Erik af Pommerns sidste Regeringsaar. Klosters store Velgører var blevet ked af Spillet, og Oprør flammede rundt om, ikke mod Kong Erik, men mod Adel og Gejstlighed, saa der var Grund nok for de rige Klostre til at sikre sig skjulte Gemmesteder for deres mange Kostbarheder. .

Ser man paa den lille Bygning, der i de Aar rejstes syd for Koret, saa falder det straks i Øjnene, at nogen aabenbar Brug for den var der ikke. I den mægtige Kirke eller det lange Kor kunde der let være afskildret et Hjørne, hvor man kunde opbevare de Kostbarheder, som ikke til daglig skulde staa fremme i Kirken. Alligevel opførte man en hel lille Bygning til dette Formaal. Dens »Stueetage« laa i direkte Forbindelse med Koret og havde sin Indgang her. »Kælderen« havde derimod ikke nogen synlig Indgang, der kunde robe dens Eksistens; ved en hemmelig Dor eller Lem stod den i Forbindelse med Stuen, saa Kostbarhederne let og hurtigt kunde gemmes i den. — Det er, hvad Resens og Minnebokens Bemærkninger kan give Anledning til; men — Beviserne savnes.

Efter Kirkens Overdragelse til Byen blev Bygningens Kælder som nævnt taget i Brug som Gravkapel for en Gren af Familien Steensen. Stueetagen stod stadig tom som et Slags ubrugt Sakristi. 1759 fik Landsfysikus Dr. Hahn den glimrende Ide at sikre sig Rummet som privat Ligkapel. Han bød 20 Rigsdaler for det, og fik det virkelig overladt for denne Spotpris. Dog skulde han sørge for Bygningens Istandsættelse og Vedligeholdelse og betale 4 Rigsdaler, hver Gang der indsattes en ny Ligkiste i Kapellet. Var der hengaaet 20 Aar uden noget Lig, skulde der betales 4 Rigsdaler⁶. Skodet er dateret 11. April 1760. Hahn var meget glad for denne smukke Begravelse med Indgang fra »Jomfrukoret«, og han foreviste den gerne for Familie og paarørende⁷. Kapellet blev herefter i Reglen betegnet som Hahns Kapel. 1765 hedder det i en Besigtigelse af Begravelserne: »Dr. Hahns Begravelse (ved Jomfrukoret) og under samme Steensens.« Det første Lig, der nedsattes, var Hahns Datter, som han havde betalt Begravelse for andet Sted i Kirken. Vedligeholdelsen af Kapellet paahvilte som nævnt Hahn, og hvis den forsømtes, skulde Begravelsen falde tilbage til Kirken. For at sikre sig imod, at dette skulde ske efter hans Død, sluttede han 1784 den skriftlige Overenskomst med Kirken, at denne overtog den fremtidige Vedligeholdelse mod, at han betalte 100 Rigsdaler; samtidig fik han en af Amtmand og Biskop underskrevet Forsikring om, at hans Begravelse stedse skulde forblive i Fred. 1789 døde hans Hustru 76 Aar gammel og blev stedt til Hvile i Kapellet. 1802 døde Hahn i den høje Alder af 97 Aar, og hans Kiste indsattes i Begravelsen⁸.

Skikken med at begrave Folk i Kirkerne havde allerede da vakt megen Opposition, og 1805 udstedtes der Forbud herimod. I Forord-

ningen hedder det: Da Kongen ikke finder det sømmeligt, at Bygninger, indviende til det højeste Væsens Dyrkelse, tillige afbenyttes til Gemmested for Legemer, der overgives til Forraadnelse, og da den nedarvede Skik at begrave døde i Kirkerne ofte har haft farlige Tilfælde, endog Helbreds Tab for de efterlevende, saa skal Begravelser i Kirkerne herefter være forbudt. Kirkebestyrelserne skal forhandle med dem, som har Begravelsesret i Kirken, og formaa dem til at afstaa fra Benyttelsen i Fremtiden mod at faa anvist Gravsted paa Kirkegaarden*.

Denne Kgl. Forordning faar tjene som tynd Undskyldning for, at Kirkebestyrelsen — paa Trods af den til Hahn udstedte Forsikring — 1812 nedgravede hans Kister paa Kirkegaarden og solgte Kapellet til Nedrivning. Kobmand Lunddahl købte det for 705 Rigsdaler D. C.

Katolsk Røgelsekur
i Maribo Domkirke.

Kilder og Beviser.

Ved Henviſning til benyttede trykte Kilder er anvendt følgende Forkortelser: G. E. Klemming: Hellige Birgittas Aabenbarelſer oversat fra latinske Haandskrifter til gl. Svensk, Stockholm 1857—1884: *Aabenbaringerne*. Vadstena Klosters Minnebok (Diarium Vazstenensis); *Minnebogen*. Karl Silverstolpe: Klosterfolket i Vadstena: *Klosterfolket*. Thorvald Højer: Studier i Vadstena Klosters og Birgittinerordenens Historie (Uppsala 1905): *Højer*. Acta pontificum Danica: *Pavebrevene*. Kancelliets Brevbøger: *Brevbøgerne*. Alle de gamle Kirkeregnskaber er gennemgaaet af Kall-Rasmussen. Jeg har fundet det unødvendigt at gaa dem efter og har derfor under Forkortelsen: *Kall-R.* henvist til hans Bog: *Maribo Sogn*, Kbhvn. 1866.

Den hellige Birgitte og hendes Orden.

Det meste af dette Afsnit er skrevet paa Grundlag af Thorvald Højer: *Birgittinerordenen og Fr. Hammerich: »Den hellige Birgitte«*. 1) *Minnebogen* Side 8. 2), 3) og 4) *Aabenbaringerne* IV Side 23, 90, 30 og 25.

Birgittinerne i Maribo.

1) *Bricka: Biografisk Leksikon* I Side 120. Carl Nergaard: *Aarbog for nordisk Oldkyndighed* 1800 Side 266 f. 2) *Nye danske Magasin* V Side 3. 3), 4) og 5) *Minnebogen* Side 22, 40 og 41. 6), 7), 8) og 9) *De ældste danske Arkivregistraturer* III Side 259, 267, 293 og 304. 10) *Bricka: Biografisk Leksikon* III Side 189. 11) *Danmarks Breve fra Middelalderen* III Side 220 og 369. 12), 13), 14), 15) og 16) *Minnebogen* Side 79, 84, 86, 88 og 90. 17) *Danmarks Breve fra Middelalderen* III Side 220. 18) *Klosterfolket* Side 121. 18a) *Danske Magasin* I Side 366. 19), 20), 21) og 22) *Klosterfolket* Side 113, 117, 118, 122, 39 og 41. 23) og 24) *Aabenbaringerne* IV Side 10, 12 f. 24a) Dr. Nørlund i *Lol. Fal. hist. Samf. Aarbog* 1934. 25), 26) og 27) *Aabenbaringerne* IV Side 16—22, 24 f., 37 f og 39. 28) *Aabenbaringerne* V Side 87. 29) *Minnebogen* Side 40. 29a) Henry Petersen: *Danske gejstlige Sigiler*, 30) og 31) *Kall-R.* Side 63 og 62. 32) *Ældste Registraturer* III Side 286, 291 og 296. 33) *Højer* Side 263. 34), 35) og 36) *Pavebrevene* II Side 326, VI Side 532, II Side 261 og 262, III Side 115. 37) *Danmarks Breve fra Middelalderen* III Side 534. 38) *Højer* 262—63. 39) og 40) *Pavebrevene* II Side 326 og 385. 41) og 42) *Højer* Side 265. 43) *Kall-R.* Side 71 f. 44) *Minnebogen* Side 104, *Pavebrevene* II Side 349. 45) *Højer* Side 187. 46) og 47) *Minnebogen* Side 116 og 119, *Højer* Side 188 ff. 48) *Kall-R.* Side 73. 49) *Højer* Side 200, 210 f. 50) *Pavebrevene* II Side 261. 51) *Højer* Side 216 f. *Pavebrevene* III Side 116 f. 52) *Kall-R.* Side 75 f. 53) *Pavebrevene* II Side 379, *Højer* Side 186. 54) *Pavebrevene* III Side 410, IV Side 74, 94 og 191. *Højer* Side 222 f. 55) *Kall-R.* Side 119 og 117. 56) og 57) *Minnebogen* Side 293, 307 ff. 58) A. Brinkmann: *Den hellige Birgitte* (Kbhvn. 1893) Side 4. 59) og 60) *Kall-R.* Side 132 og 142. 61) *Danske Kancelliregistranter* 1539 den 30.

Juli. ⁶²⁾ og ⁶³⁾ Kall-R. Side 144 og 136. ⁶⁴⁾ og ⁶⁵⁾ Brevbøgerne 1551 den 24. Januar og 1570 den 20. Juli.

Det adelige Jomfrukloster.

1) Kall-R. Side 153. 2) Danmarks Adels Aarbog 1034 Side 278. 3) Brevbøgerne 1551 den 10. September og 9. Oktober. 4) Kall-R. Side 159. 5), 6) og 7) Brevbøgerne 1557 den 27. Januar, 1556 den 1. Oktober, 1558 den 6. Maj og 1559 den 10. Marts. 8) Kall-R. Side 105. 9) Brevbøgerne 1550 den 19. Oktober. 10) Kall-R. Side 168. 11) og 12) Brevbøgerne 1565 den 22. Maj og 1568 den 28. September. 13) og 14) Mogens Gyldenstjernes indkomne Breve 1569 (R. A.). 15) Abildgaards Notesbøger (Nr. 1) i Nationalmuseet. 16), 17), 18) og 19) Brevbøgerne 1570 den 20. Juli, 1572 den 17. Juni og 3. August, 1573 den 26. Februar. 20) Kirkehistoriske Samlinger 4. Række II Side 288. 21) og følgende Numre Brevbøgerne 1576 den 22. November. 22), 23), 24) og 25) 1582 den 20. Januar, 8. Oktober og 13. November. 26) 1583 den 16. Februar. 27) 1584 den 30. Marts. 28), 29) og 30) 1586 den 2. November og 1587 den 2. Januar, 2. Maj og 29. Oktober. 31) Troels Lund: Mogens Heineson. 32) Brevbøgerne 1590 den 6. August og 24. November. 33) Haugner: Rødby Købstad og Fuglse Herred Side 376. 34) Brevbøgerne 1595 den 20. Juli, 15. September, 14. November, 11. December, 1596 den 8. Juni. 35) Samme 1595 den 8. Maj, 4. og 12. Juni. 36) Kall-R. Side 196. 37) og følgende Numre Brevbøgerne 1596 den 5. August og 18. September. 38) 1596 den 25. September, 1597 den 28. og 29. April og 16. November, 1598 den 28. Januar. 39) 1597 den 23. September, 1600 den 21. April. 40) Kall-R. Side 203. 41) og følgende Numre Brevbøgerne 1603 den 20. Juli, 1608 den 27. Juli, 19. og 30. September, 1612 og 31. Oktober. 42) 1617 den 23. Januar, 1618 den 4. Januar og 12. Juli, 1620 den 29. Februar. 43) 1618 den 11. Juli. 44) 1620 den 30. December. 45) 1621 den 21. Februar. 46) 1621 den 17. September, 1622 den 23. September, 1625 den 15. Januar, 1636 den 30. December.

Leonora Christina i Maribo.

1) Svend Aankjær: Kroniker i Nationaltidende 1028 den 8. April, 1029 den 20. Oktober, 1030 den 16. Marts og 4. Maj. 2) og 3) Rentekammerets Kopibog med Bilag 1685 den 22. og 27. August og 8. September, 1686 den 6. Marts, 1688 den 11. Februar og 17. Marts. — Iøvrigt henvises til Birket Smith's Leonora Christina paa Maribo Kloster, der indeholder en Mængde Aktstykker, som er benyttet i dette Kapitel.

Klosterkirken.

1), 2), 3), 4), 5) og 6) Minnebogen Side 170, 27, 44, 83, 89 og 150. 7) Danmarks Breve fra Middelalderen III Side 695 og 769. 8) Kall-R. Side 85. 9) Minnebogen Side 112. 10) Pavebrevene IV Side 74 og 84. 11) Kall-R. Side 232. 12) Ældste danske Arkivregistraturer III Side 289. 13) Kall-R. Side 80, 107 og 144. Christinn I's Missiver II Side 108. 14) Pavebrevene IV Side 402.

Bykirke — Domkirke.

1) og 2) Brevbøgerne 1621 den 31. December, 1622 den 23. September. 3) Kall-R. Side 236. 4) Indkomne Breve til Danske Kancelli 1621 den 12. Maj.

5) Resens Atlas V. 217 ff. 6) Smaalandske Registre 1749 den 10. Januar. 7) Kall-R. Side 237—38, 282—84. Smaalandske Registre 1680 den 19. Maj, 1749 den 10. Januar. Maribo Kirkes Journal 1859. 8) Kall-R. Side 226—28. 9) Smaalandske Tegnelser 1674 den 27. August og Smaalandske Registre med Bilag 1674 den 8. og 27. Juli. 10) Smaalandske Tegnelser 1675 den 18. Maj. 11) Højeesterets Stævningsprotokol 1677 den 10. Februar. 12) Smaalandske Tegnelser 1675 den 3. Juni. 13) og 14) Kall-R. Side 252 og 257. 13) Indkomne Breve til Danske Kancelli 1729. 2det Halvår Nr. 607. 1735 2det Halvår Nr. 136 og 741, 1737 2det Halvår Nr. 155, 398, 728, 858 og 957. Smaalandske Tegnelser 1735 den 19. August, 1737 den 12. April, 9. August, 20. September, 19. November, 6. og 20. December, 1738 den 10. Januar og 8. August, 1739 den 4. December, Kall-R. Side 260—277, Breve til Stiftamtmanden fra Maribo 1737 den 16. Oktober, 1738 den 5. Marts, 24. April, 1. Oktober, 5. November og 23. December. 16) Samme 1740 den 9. Februar og 11. April, 1741 den 15. Marts. 17) og 18) Maribo Kirkes Journal 1859. 19) Lollandsposten 1891 den 23. September og efterfølgende Numre. 20) Kall-R. Side 230. 21) Smaalandske Registre 1688 den 1. December. 22) indkomne Sager til Danske Kancelli 1734 2det Halvår Nr. 607. 23) Kall-R. Side 264. 24) Breve til Stiftamtmanden fra Maribo 1738 den 24. April. 25) Indkomne Breve til Danske Kancelli 1781 7 Ha Nr. 447. 26) Kall-R. Side 288, Ny Kirkehistoriske Samlinger II 606. 27) Stiftamtmandens Kopibog 1795 den 24. Marts. 28) Indkomne Breve til Maribo Kirkeinspektion 1849 den 8. December 1851 den 29. Juli. 29) Kall-R. Side 284 og 286. 30) Amtets Kopibog 1810 den 20. December. 31) Kirkes Journal 1859 (Kirkearkivet). 32) Indkomne Breve til Maribo Kirkeinspektion 1891 den 4. og 22. Juni og 27. September. 33) Kall Sml. 377⁴ 11 Side 264 ff. (Kgl. Bib.). 34) Kall-R. Side 232, 280, 288, Kirkeinspektionens Forhandlingsprotokol 1847 den 2. November. Breve til Kirkeinspektionen 1803 den 29. Juni og 1805 den 5. Januar. 35) Breve til Stiftamtmanden 1771 den 22. Maj. 36) Sorø Klosters Lens Regnskab 1621/22 og Kvitteringsbilag af 1621 den 18. Oktober. 37) Kall-R. Side 288. 38) Breve til Stiftamtmanden 1741 den 11. April.

Gravminderne.

1) Kall-R. Side 225. 2) Abildgaards Notesbøger Nr. 1 (Nationalmuseet). 3) Misiver fra Christian I og Kong Hans' Tid 1506 den 21. April. 4) Kirkeinspektionens Forhandlingsprotokol 1903.

Nonneklostret.

1) Nakskov Tidende 1929 den 2., 6., 9., 13., 18., 20. og 23. Februar. 2) Brevbøgerne 1615 den 15. Juli. 3) Indkomne Breve til Kancelliet 1621 den 12. Maj. 4) Sorø Kloster Lens Regnskab 1635/36. 5) og 6) Maribo Klosters Regnskab 1646/47, 1647/48, 1656/57, Sorø Klosters Lens Regnskab 1634/35. 7) Kall-Rasin. Side 223—24. 8) Samme, Side 284—90. 9) Rentekammerets Kommissionsakter 1660—70 B Kommissioner angående Overleveringsforretninger 5—10. Nr. 7 Maribo Klosters Amt, Kommissionen 1676 den 25. Juli. 10) Aarbogen for nordisk Oldkyndighed og Historie 2det Halvbind 1935 Side 225—256. 11) Sorø Klosters Lens Regnskaber 1635/36.

Munkøklostret.

1) Brevbøgerne 1622 den 26. September. 2) Sorø Klosters Lens Regnskab 1621/22. 3) Rentekammerets Kommissionsakter 1660/79 B. 4) Rentekammerets Deliberationsprotokol Nr. 1 1671 den 16. August, Nr. 2 1673 den 19. Oktober og 1674 den 12. September. 5) Rentekammerets Protokoller Nr. 801 1695 den 15. Juni og 6. Juli. 6) Indkomne Sager til Danske Kancelli 1717 1ste Halvår Nr. 472. Smaaandske Tegnelser 1717 den 29. November. Kirkens Regnskabsbog 1717/18 Fol. 209 b. Landstingets Skødeprotokol 1718 Fol. 333 b. 7) Maribo Skødeprotokol Nr. 1, 1741 den 12. Januar. 8) Fogtmanns Reskripter 1741 den 22. December. 9) og 10) Raadslueprotokollen 1742 Fol. 80 a, 1755 Fol. 101. 11) og 12) Smaaandske Tegnelser 1752 den 27. Oktober, 1765 den 6. April. 13) Brandtaxationsprotokollerne 1761, 1781, 1801. 14) Samme 1847. 15) Skrivelse fra Stiftamtet til Kirkeinspektionen 1888 den 6. April.

Klostergodset.

1), 2) og 3) Kall-R. 210 f. Brevbøgerne 1621 den 22. August, den 7. og 17. September, 1583 den 8. Februar, 1597 den 6. og 7. Oktober, 1598 den 27. April. 4) Kall-R. Side 77 og 81. 5) Brevbøgerne 1561 den 14. August. 6) Kall-R. Side 123. 7), 8) og 9) Brevbøgerne 1606 den 25. April, 1622 den 30. Januar, 1624 den 13. Juli. 10) og 11) Maribo Birkelings Protokol 1665 den 3. Marts, 28. April, 26. Maj, 1666 den 6. April, 18. Maj, 8. Juni, 1668 den 28. Februar, 17. Juli, 30. Oktober, 6. November, 18. December. 1669 den 6. April, 1670 den 22. Juli og 12. August, 1671 og 1672 omtrent hver Maaned. 12) Birkelingsprotokollen 1672 den 1. Marts. 13) Rentekammerets Deliberationsprotokol 1672 den 18. Maj. 14) Akterne fra Undersøgeliskommisionerne 1682 og 1685. 15) Rentekammerets Kopibog A. 1685 den 26. Marts og 5. December. 16) og 17) Rentekammerets Kopibog B. bog A. 1685 den 26. Marts og 5. December. 16) og 17) Rentekammerets Kopibog B. 1687 den 12. November.

Ladegaardsjorderne og Borgerne.

1) Optegnelser i Overtagelsesregnskabet 1621. 2) Brevbøgerne 1613 den 16. Juni, 1615 den 12. Juni. 3) og 4) Bilag til Skøde 23/12 1693 Kommissionsforretning Nykøbing 16. Juli 1692 og Smaaandske Tegnelser 1621 mellem Brevene fra 27. September til 10. November. 5) Sorø Klosters Regnskaber 1623/27, 1633/36 og Maribo Klosters Jordebogsregnskab 1661/68. 6) Rentekammerets Kopibøger A. 1685 21. September, 3. Oktober og 26. November, Resolution af 3. December 1685, Kopibog B. 1686 den 6., 13. og 27. Marts, 15. Maj, 17. Juli, og 1687 den 26. Marts, Kopibog C. 1689 den 29. Januar, Kopibog 1692 153 a den 4. Juni og 170 b den 25. Juni.

Gravkapperne.

1) Kall-R. Side 145. 2) Danmarks Adels Aarvog XLV 2. Side 129. 3) Kall-R. Side 279, 283, 284, 285, 288 og 290. 4) Resen V. Side 205. 5) Minneboken Side 143. 6) Lolland-Falsters Stifts Breve, skønt det er dateret 16. Juni 1759, ligger det under 27. April 84. 7) Loll.-Falst. hist. Samf. Aarvog 1923 Side 134. 8) Kall-R. Side 283, 287, 289. 9) Schous Forordninger 1805 den 22. Februnn.

Navneregister.

(Cursivtallene henviser til Billedteksterne.)

A.

Aalholm 146, 196, 199, 208
Aalstrup 146
Aarsmarke (Knuthenborg) 18, 183, 200, 213
Abildgaard, Tegner 54, 148, 150
Ahlefeldt, Benedict, den ældre 18
Ahlefeldt, Benedict, den yngre 19
Alhretsatter, Margrette 112, 113, 120, 128, 135, 136, 137, 141, 144, 148, 149
Andersdatter, Ellen 116
Andersdatter, Maren 148
Andersen, Jacob 151
Anderstrup 192
Anderson, Gilbert, Randmand 119
Askeby Mark 192
Askø 60
Asmundus, Munk 28
Augustinus, den hellige 107

B.

Baad, Anne 58, 59, 60
Babe, Oluf 151
Bandholm 123, 192
Bangshave 201, 204
Basse, Christopher 75
Beck, Lauge, Landsdommer 84, 194
Berritzgaard 146
Bille, Holger 207
Binnitze 192, 197
Birgitte, Den hellige 10, 11 f, 13, 28, 31, 34, 37, 97, 105, 165, 166
Birgittinerordenen 15, 22, 37, 38, 107.
Birket-Smith 156, 181
Bogø 60
Borgø 207

Brahe, Anna Axeldatter, Abbedisse 30, 89
Brahe, Axel 205
Brahe, Steen, Lensmand 62
Branderslev 192
Brandstrup 200
Brun, Christen 176
Bryms, Jens Svendsen 23, 24
Brødregade 141, 176, 183
Buderup 192
Bursø 141, 192
Bogeskov 204, 205, 207
Bogeskovmark 203, 204, 211
Bogeskov Overdrev 214
Bøgholt 192
Bornehjemmet 185
Bosserup 141, 192

C.

Caroe, Kaptajn 160, 161, 163, 173, 174, 188
Christensen, Anders 197
Christensen, Hans 151
Christensen, Jørgen 150
Christensen, Mette 151
Christopher, Organist 176, 207
Clausen, Jens, Klosterforpagter 119, 160, 163, 164, 170, 178, 179, 180, 181, 182, 197, 198

D.

Dannemurre 191
Diderichsen, Christopher, Sognepræst 135, 151
Dinesen, Hans, Præst 159, 181, 182
Drucken, Hans Jensen 110, 137, 158, 159
Due, Mette Jensdatter 101, 102
Dolleffelde 192

E.

Egebolle 102
 Egertsen, Thomas 149
 Emb 34, 192
 Engestofte 138
 Engestofte Kirke 103
 Ericson, Laurits, Byfoged 151
 Ericus, Generalkonfessor 24
 Erikstrup 192, 194, 197, 200
 Erlundsdatter, Inger 34
 Errindlev 192

F.

Falster, Johanne 52, 64, 66
 Faxe, Georg Christian, Præst 134, 148
 Faxe, Jørgen, Præst 207
 Fenger, Stadsarkitekt 132
 Fisker, Morten 207
 Fjelde 192
 Flaarup 141
 Flintinge 34, 60, 192
 Flyekii, Jørgen 195
 Flyestrup 196
 Follerup 192
 Forneby 192
 Franzdatter, Sitzele 149
 Frejlev 101
 Friis, Chr., Enke 103
 Friis, Johan, Kansler 52
 Friis, Karen 52, 53
 Fritsche, Chr., Bygmester 121
 Fruero 207
 Fuglsang 192
 Fuglse Herred 192, 202, 208
 Fulebæk 192
 Folhaven 207

G.

Galt, Anne 134
 Gerringe 192
 Gloslunde 191
 Gnudtzmann, Arkitekt 132
 Grimsted (Frederiksdal) 117
 Grimstrup (Slot) 18 ff, 203
 Grimstrup (Landsby) 192
 Groth, Johan 138
 Grubbe, Anne Marie 197

Grubbe, Erik 146
 Grubbe, Jesper 146, 147
 Grubbe, Laurids 158, 205
 Grubbe, Marie 197
 Gundlogsdatter, Birgitte 26, 28
 Gudmundson, Ulf 12
 Gyldenlove, Ulrik Frederik, Statholder 91
 Gyldenstjerne, Mogens, Rigsraad 53, 148
 Gyldenstjerne, Sofie, Abbedisse 52, 53, 61, 62, 63, 64, 70, 74, 75
 Gynterberg, Margrete 67
 Gynterberg, Sofie 66, 69
 Gøye, Anders 45
 Gøye, Anne 45, 53, 54
 Gøye, Eskild, Rigsraad 43, 107, 150
 Gøye, Falk, Hovmester 119
 Gøye, Lene 61, 62, 70
 Gøye, Mogens 43, 54

H.

Haared 197, 200
 Halsted Kloster 158, 198
 Hammerich, Fr. 10
 Handsen, Rybeck 138
 Hans, Præst 45
 Hansdatter, Hilleborg 151
 Hansdatter, Katrina 138
 Hansdatter, Margrete 138, 151
 Hansen, Christen, Byfoged 117
 Hansen, Christoffer 207
 Hansen, Franz 151
 Hansen, Jacob, Raadmand 103, 117
 Hansen, Jens 151
 Hansen, Justitsraad 125
 Hansen, Professor 125
 Hansen, Rasmus 150
 Hanson, Frans, Raadmand 148, 149, 176
 Hardenberg, Anna, Abbedisse 42
 Hardenberg, Margrete, Abbedisse 76, 77, 132
 Haulykke 194
 Haulykkegaard 117, 194
 Heineson, Mogens 66, 67, 68, 69
 Henriksen, Peder, Raadmand 113, 159
 Herholt, Professor 125
 Hermandson, Hermand 143

Hernandzen, Haas 143
 Hermansen, Niels, Munk 27
 Hesto *II*, 197, 207, 214
 Hillebrandis, Johannes, Munk 34
 Hillebrandsen, Hillebrand, Raadmand
 113, 119
 Hillested 192, 194, 197
 Hjelm 34, 192
 Hølek, Greve paa Orebygaard 85
 Hølleby 192
 Horreby 101
 Horslunde 192
 Huitfeldt, Arild 71
 Huitfeldt, Else, Abbedisse 75, 76
 Huitfeldt, Margrete 69, 70
 Hunsby 192, 202
 Hvide, Jacob 61
 Hvilehjemmet 61
 Hyldtofte 192
 Hoeg, Stygge 197
 Højbygaard 149, 200
 Højgaard 195, 196
 Højreby 192
 Høyen, Professor 125, 130

I.

Ihsen, Jacob, Kirkeværge 120
 Iversen, Niels, Borgmester 118
 Iversen, Hans 159

J.

Jacobi, Andreas, Præstemunk 26, 28
 Jacobsen, Christoffer 149
 Jammersminde, Eleonora, Christianas
 82
 Jensdatter, Johanne 51
 Jensdatter, Mette, Abbedisse 51
 Jensen, Jacob, Borgmester 113, 119,
 120, 141, 148, 196
 Jensen, Peder 137
 Jensen, Simon, Provst 138
 Jeppesen, Jens 138
 Jespersen, Niels, Biskop 50, 59
 Johannes, Generalkonfessor 38
 Johannes, Munk 28
 Juul, Jens 200

K.

Kaas, Anne 76
 Kaas, Else 116
 Kabel, Lyder, Lensmand 101, 102
 Katrina (Birgittus Datter) 14, 40
 Kerstrup 45
 Kidhave (Rydsmark Skov) 204
 Kingo, Thomas, Biskop 85, 128
 Kirkestræde *173*
 Kjuse 36
 Klausdatter, Grete 34
 Klein, Barber 152
 Knud Smed 176
 Knuth, Eggert, Christoffer 183, 200,
 213, 214
 Knuth, Søster Lereche, Geheimetnaad-
 inde 183, 184
 Knuthenborg (Aarsmarke) 18, 183, 200,
 213
 Knutzdatter, Katarina 34
 Koldinggaard 192
 Kornerup, Bygningsinspektør 125
 Krems, Herman 143
 Krænkerup 150
 Krøyer, Chr., Købmand 30

L.

Langel 192
 Lassen, Sophie, Amalie 149
 Latinskolen 206
 Laurids, Kældersvend 176
 Lavridsen, Jacob 156, 176
 Lauridsen, Jens 151
 Lauritzdatter, Anne 151
 Lauritzen, Jacob, Renssødal, Raadmand
 117, 159, 207
 Lauritzen, Søren, Raadmand 150
 Leonora, Christina 78 ff. *81, 91, 93, 94,*
 117, 155, 183, 200
 Lereche, Cornelius, Etatsraad, Amtmand
 119, 120, 159
 Lillemark 203, 204, 211
 Lille Stemminge 192
 Lind, Benjamin, Kirkeværge 122
 Lindholm 62
 Løllands Spare- og Laanbank 142
 Løllandsposten 128

Lunge, Tyge 194
Lykke, Henrik, Lensmand, Rigsraad,
Klosterforvalter 134, 139, 196
Lykke, Mette 76
Lysemose 18, 20, 57, 201, 206, 207, 213
214
Lysemosevænge 204, 214
Lützow, Stiftamtmand 85

M.

Madsdatter, Maren 135, 151
Magelting 192
Maglemer 192, 197, 200
Majbølle (Musse Herred) 192
Majbølle (Sonderherred) 192
Margrethe, Dronning 11, 22, 25, 34,
109, 203
Margrethebageret 109
Maribo Andelssvineslagteri 169
Maribo Asyl 161
Maribo Dampmølle 161, 169
Maribo Læne- og Diskontobank 142
Maribo Ladegaard 115, 183, 200, 203,
214
Maribo Landdistrikt 214
Maribo Sukkerfabrik 169
Marsvindsdatter, Mette, Abbedisse 45,
47, 48
Matz, Præst, Konfessor 43
Matzdatter, Johanne 137
Merritzskov 207
Mikkelsen, Claus 151
Mindst, Hans Jensen, Byfoged 211, 212
Mohr, Georg Mathias, Oberstløjtnant
149
Monrad, Biskop 139
Monterossi, Hans, Tolder 214
Mormand, Beritte 117
Mormand, Mogens Eriksen 69
Mormand, Sofie 69
Munk, Kirstine 78, 80
Murmester, Knud 159
Musse 70
Musse Herred 192, 202, 208
Møller, C. A., Byfoged, Justitsraad 138
Møller, Hans, Kaplajn 151

Møller, Mads Andersen 158
Møller, Rasmus, Biskop 139, 152

N.

Nagelsti 34, 101
Nebbelunde 192
Neve, Stiftamtmand 123
Nielsen, Anders 207
Nielsen, Lauritz 151
Nielsen, Niels 151
Nielstrup 160
Nielsen, Peder, Raadmand 119
Norby, Margrethe, Abbedisse 71, 75,
76, 150
Norby, Ingeborg 76
Nordre Akeisebod 201
Norre 192
Ny Klostergade 61, 65
Nyhavn 204, 206, 214
Nøbølle (Nørreherred) 192
Nøbølle (Sonderherred) 191
Norre Høleby 192
Norre Mølle 202
Nørreballe 192, 197, 200
Nørregade 141
Nørrehave 204
Nørreherred 192
Nørremark 203, 204
Nørreso 161, 172, 199, 202, 204, 207,
209

O.

Olavus, Lægbroder 26, 28
Orebygaard 85
Oxe, Albert, Lensmand 53, 59
Oxe, Birgitte 45
Oxe, Peder 45

P.

Paarup 192
Peder Post rider 176
Pedersdatter, Bothilda 26, 28
Pedersen, Hans, Raadmand 149
Pedersen, Jens, Borgmester 118
Persdotter, Marine 170
Persson, Birger 11
Petersen, Henny, Dr. phil. 132

Petrus Johannes, Præstemunk 24, 27
Pilet 192
Pogwisch, Otto 196
Polske, Hans 140
Pollerup 192
Povlsen, Hansen 196
Povlsen, Jens 158
Præstehave 204, 214
Præstestien 177
Præsto 207
Pudserødhave 204, 206, 207, 214

Q.

Quitzow, Eiler 206.

R.

Raa 197
Raadhuset 131
Raadmandsvænge 204, 213, 214
Rødsted 34, 192
Ramel, Henrik, Biskop 181
Ramus, Biskop 122, 123
Ramus, Chr., Præst 188
Rantzau, Breide 71
Rantzau, Chr., Greve 45
Rasmussen, Knud 207
Reerantz 192
Refshale 115, 192, 202, 203, 214
Refshalevej 185
Reichow, Stiftamtmand 122
Reimer, Byfoged 129
Reimer, Anna Marie 137
Reimer, Kølmand 117
Rekreatiøns hjemmet 185
Ringsebølle 192
Rosenkrantz, Holger 158
Rosenkrantz, Palle, Lensmand 76, 112, 159, 206
Ross, Kantor 139
Roth, Henrich, Provst 184, 187
Rydsmark (Rødsmark, Vestermark) 203, 204
Rye, Hendrik Sørensen, Amtsskriver 83, 116, 144, 183, 198, 199, 200, 210, 211, 212
Ryning, Gerhardus, Lægbroder 24, 26, 27

Rødby 192
Røe Mølle 192
Ronnow, Margrethe 60, 66
Rørbæk 192
Rørsø 34
Røyeke, Jochum, Kirkeværge 120

S.

Sadolin, Hans Jørgensen, Provst 58, 59
Sadolin, Jørgen, Biskop 50, 58
Saunso 192
Schou, Dorthé 117
Schow, Niels Rasmussen, Præst 151
Schrøder, Abel, Billedsnitter 134
Siersted, Byfoged 129, 141
Simensson, Olaff 34
Sinclar, Anders, Landsdommer 182
Sjorup 192, 200
Skaunshave 204, 206
Skaunshavemark 203, 204, 214
Skelstrup 192, 197
Skimminge 22, 24, 26, 35, 110, 202, 203
Skimmingegade 73, 185
Skjelstoft 192
Skovnæs 191, 203
Skriver, Hans 143
Skrivers, Dorthé 143, 144
Skørtinge 192, 200
Slemminge 104
Sløse 141
Smidt, C. M., Arkitekt 157, 164, 165, 171, 172
Spect, Anna 144
Staauning, Præst 129
Steenen, Erik 117
Steenen, Hans, Oberst 117
Steenen, Knud, Capitajn 117
Stenson, Christopher 117
Stenhold, Hans Jensen, Ridefoged 116
Stenoe, Birgitte 117
Stensdatter, Kristina 26, 28
Stiftsbibliotek 130, 131
Storek, Professor 128
Store Musse 192
Strædet 176
Støby 191
Suhr, Frederik, Amtsskriver 208, 212

Sundby 34, 101, 192
Svinsbjerg 192
Sæddinge 34
Sæddingegaard 24
Soholt 134, 141, 206
Søllested Kirke 117
Sønder Boulevard 185
Sønder Holeby 192
Søndergade 141
Sønderherred 191
Søndermark 176
Sønderso 172, 183, 191, 199, 202, 204,
209
Sørensen, Søren, Borgmester 112, 116,
135, 149, 150, 176, 207

T.

Taars 192
Taastrup (Christianssæde) 194, 200
Thirsted 200
Thomsen, Niels 196
Thorsden, Christen 207
Thoreby 58
Thura, Lauritz, Ingeniørkaptajn 122, 129
Tjørneby 192
Tofte 192
Tordingo (Færgelandet) 192
Toreby 34, 192
Torrig 192
Trifoleum, Mejeri 169
Tømmermand, Christen Lund 158
Tømmermand, Peder 158, 159

U.

Ugestrup 192
Ulf, Peder Sørensen, Tomrermester 123,
124
Ulfeldt, Anne Cathrine 84
Ulfeldt, Corfits 78, 79, 80, 81, 82, 87
Ulfeldt, Elisabeth 85
Ulfeldt, Leo 84
Ulfeldt, Leonora Sofie 81, 89, 90
Ulfeldt, Sophie 85
Ullerslev 191

Urne, Anne 47
Urne, Axel, Lensmand 207
Urne, Dorthen Sophie 85
Urne, Jørgen 47
Urne, Knud 158
Urne, Margrethe, Abbedisse 51, 58, 60,
150

V.

Vaabensted Kirke 160
Vaarskov 182, 192
Vadstena Kloster 15, 16, 22, 23, 24, 34,
37, 39, 40, 97, 99, 102, 109, 165,
166, 171
Vaspyd, Ane 148
Vaspyd, Laurids 116
Vedby 192
Venstermand, Allhed 75, 76, 132
Venstermand, Morten 134
Verner, Henrik, Billedskærer 135
Vester Ulslev 192
Vesterbo 192
Vestergade 73
Viggistrup 196
Vindeby 192

W.

Walkendorph, Christopher, Bentemester
67, 68, 69
Walters, Simon 144
Walters, Sophin Christina 114
Werdelmann, Fr. 200
Werloes, Præst 186, 187, 188
Wichfeldt, Kammerherre 138
Wilders, Margrethe 200, 214
Williamson, Hans 149
Williamson, Peiter, Kirkevæрге, Raad-
mand 113, 117, 150
Wittrup, Anne 146, 147, 150, 173, 207

Ø.

Øster Langel 102
Østergade 73
Østermark 203
Østofto 34, 192, 194, 197, 200

Foto Ragna Zwick.

Ung Pige sætter sit Haar.
Broncefigur af Povl Sondergaard
udenfor Stiftsmuseet
i Maribo.